

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**BİREYSEL KREDİLERİN EKONOMİK BÜYÜME
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

**SELÇUK DEMİR
2502090195**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. SERDAR ONGAN**

İSTANBUL, 2015

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : SELÇUK DEMİR

Numarası : 2502090195

Anabilim/Bilim Dalı : İKTİSAT

Danışman : PROF. DR. SERDAR ONGAN

Tez Savunma Tarihi : 26.06.2015

Tez Savunma Saati : 10:30

Tez Başlığı : “ BİREYSEL KREDİLERİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ”

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. SERDAR ONGAN		Kabul
2- PROF. DR. KEREM ALKİN		Kabul
3- DOÇ. DR. DÜNDAR MURAT DEMİRÖZ		KABUL
4- DOÇ. DR. EYLEM DENİZ HOWE		Kabul
5- YRD. DOÇ. DR. HATİCE FUNDA SEZGİN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. BARIŞ AŞIKGİL		
2- DOÇ. DR. KUTLUK KAĞAN SÜMER		

ÖZ

**BİREYSEL KREDİLERİN EKONOMİK BÜYÜME
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ : TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

SELÇUK DEMİR

2502090195

Gelişen dünya ekonomisinde, bankaların farklı yararlar ve dinamikler kazandırması nedeniyle her geçen gün önemi artmaktadır. Bankalar, bireysel bankacılığın hızla gelişen bir dalı olarak bireysel kredilendirme hizmetleri adı altında bireylere sunduğu krediler ile kişilerin her türlü ihtiyaçlarını en kısa zamanda ve en uzun vade ile karşılamalarını sağlamaktadır. Bireysel kredilerde temel anlayış ödeme gücü doğrultusunda taleplerin karşılanması olduğundan, ihtiyaçlar aynı zamanda kredi türünü de ifade etmektedir. Bankaların pazarlama tekniği açısından, talep oluşturma ve farklılık yaratma arayışlarının bir sonucu olarak da kredi türleri başka bir öneme sahip olmaktadır.

Kredi kanalının varsayımlarının sağlandığı bir ekonomide kredi hacmindeki değişikliklerin reel üretimi dolayısıyla büyümeyi etkilemesi beklenir. Bu çalışmada, bireysel kredilerin büyüme ile ilişkisi zaman serileri ekonometrik yöntemleri kullanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Analiz periyodu olan [2002.Q1-2014.Q4] dönemi için, taşıt kredileri değişkeni büyüme üzerinde anlamlı fakat azaltıcı etkiye sahip iken, konut kredileri, kredi kartları, ihtiyaç kredileri büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı etkiye sahip değişkenler olarak belirlenmiştir. Değişkenler arasında hem uzun dönemli hem de kısa dönemli ilişki elde edilmiştir. Büyüme ve değişkenler arasında çift yönlü nedensellik elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Krediler, Büyüme, Zaman Serisi Ekonometrik Yöntemleri

ABSTRACT
**THE EFFECT OF CONSUMER CREDITS ON ECONOMIC
GROWTH: TURKEY'S EXPERIENCE**

SELÇUK DEMİR

2502090195

In the improving global economy, the importance of the banking sector increases due to their varied beneficiaries and dynamics. Banks under fast growing branch "individual crediting services" enable clients to satisfy their needs quickly and at the maximum possible maturity. Consumer credits aim to satisfy credit need of the clients in the limits of the payment possibilities. Thus, the credit need also determines the type of the credit. As for the marketing strategies of the banks, types of the credits carry significance as a result of creating demand and difference.

In an economy where the assumptions of the credit channels are valid, changes in the credit volume are expected to affect real production thus the growth. In this study, the relation between consumer credits and growth is studied by using time series econometric methods. For the analysis period (2002Q1-2014Q4), auto loans have significant but negative effect on growth while housing loans, credit cards, general purpose loans have significant and positive effect on growth. Between the parameters, both long and short term relation is observed. Additionally, between GDP growth and other parameters, two way causality is found.

Key Words: Consumer Credits, Growth, Time Series Econometric Methods

ÖNSÖZ

Türk bankacılık sistemindeki artan rekabet ortamıyla birlikte bankalar son yıllarda pazarlama faaliyetlerine daha çok ağırlık vererek, satışa sunulan ürünlerin çeşitliliğini artırmış ve özellikle de kredi ürününün pazarlanmasına, bilançodaki mevduat kaleminin kredi olarak geniş tüketici kitlelerine ve firmalara aktarılmasına olanak sağlamıştır. Kredi türleri de müşteri talepleri doğrultusunda çeşitlilik göstermiştir. Kredi kanalının varsayımlarının sağlandığı bir ekonomide kredi hacmindeki değişikliklerin reel üretimi, dolayısıyla büyümeyi etkilemesi beklenir. Ülkemiz bankacılık sektörünün temel yapı taşlarından biri olan bireysel krediler ve büyüme ilişkisinin çeşitli açılardan değerlendirildiği bu çalışmanın hazırlanmasında ve tez sürecinde karşılaştığım sorunları çözmemde bana yardımcı olan çok değerli hocam tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Serdar Ongan'a sonsuz teşekkür ederim.

Ayrıca, tez izleme komitesinde bulunan çok değerli hocalarım Sayın Doç. Dr. Dünder Murat Demiröz'e ve Yrd. Doç. Dr. Funda Sezgin'e yardımlarından dolayı sonsuz şükranlarımı sunarım.

Bu çalışmam esnasında hiç bir fedakarlıktan kaçınmayan sevgili eşim Gülcan Demir'e, sevgili oğlum Can Demir'e çok teşekkür ederim. Ayrıca, çalışmalarım da bana desteklerinden dolayı Yrd. Doç. Dr. Cüneyt Kılıç, Dr. Hüseyin Selimler, Gülay Elif Girgin, Çiğdem Karahan ve Gamze Tanrıverdi'ye teşekkür ederim. Bu eserimi, Dünya'ya gelmeme vesile olan şu anda hayatta olmayan anne ve babama atf ederim.

Haziran, 2015

Selçuk Demir

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	x
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİREYSEL BANKACILIK VE BİREYSEL BANKACILIK ÜRÜN HİZMET ÇEŞİTLERİ

1.1. BİREYSEL BANKACILIĞIN GELİŞİMİ.....	4
1.1.1. Bireysel Bankacılık ve Tarihsel Gelişimi	5
1.1.1.1. Bireysel Bankacılığın Tanımı.....	5
1.1.1.2. Dünyada Bireysel Bankacılığın Gelişimi.....	11
1.1.1.3. Türkiye’de Bireysel Bankacılığın Gelişimi.....	13
1.2. BİREYSEL BANKACILIK ÜRÜN VE HİZMETLERİ.....	15
1.2.1. Kredi Kartları.....	16
1.2.2. Elektronik Fon Transferi (EFT) Sistemleri.....	22
1.2.3. Otomatik Vezne Makineleri (ATM).....	25
1.2.4. Satış Noktası Terminalleri (POS Cihazları).....	27
1.2.5. Ev ve Ofis Bankacılığı.....	28
1.2.6. Telefon Bankacılığı ve Çağrı Merkezi.....	30
1.2.7. İnternet Bankacılığı.....	31
1.2.8. WAP Bankacılığı.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

BİREYSEL KREDİLER

2.1. BİREYSEL KREDİ KAVRAMI.....	36
2.2. BİREYSEL KREDİ VE HUKUKİ DÜZENLEMELER.....	40
2.2.1. Kredi Tanımı.....	40
2.2.2. Hukuki Düzenlemeler.....	41
2.3. BİREYSEL KREDİ TÜRLERİ.....	42
2.3.1. İhtiyaç Kredisi.....	43
2.3.2. Taşıt Kredisi.....	45
2.3.3.Konut Kredisi.....	46
2.3.4. Eğitim Kredisi.....	47
2.3.5.Kariyer Kredisi.....	48
2.3.6.Kişisel Gelişim ve Hobi Kredisi.....	48
2.3.7.Evlilik Kredisi.....	49
2.3.8. Faturalı Alışveriş Kredisi.....	50
2.3.9.Tatil Kredisi.....	50
2.3.10. İnşaat Tamamlama Kredisi.....	51
2.3.11. Onarım ve Dekorasyon Kredisi.....	52
2.3.12.Doğalgaz Dönüşüm Kredisi.....	53
2.3.13 .Kredili Mevduat Hesabı.....	53
2.4. BİREYSEL KREDİLERİ KULLANDIRMA ESASLARI	54
2.4.1. Bireysel Kredi Kullanılabilecek Kişiler.....	54
2.4.2. Bireysel Kredi Kullanılması Uygun Olmayan Kişiler.....	55
2.4.3.Bireysel Kredilerde Limit.....	56
2.4.4.Bireysel Kredilerde Teminatlar.....	57
2.4.4.1. Kefalet (Tek veya Çift Kefil).....	57
2.4.4.2. Sigorta.....	59
2.4.5. Bireysel Kredi Başvurusu.....	62
2.4.6. Bankanın Onayı ve Sözleşmenin İmzalanması.....	66
2.4.7. Tüketiciler Açısından Bireysel Kredilerin Yararları ve Sakıncaları.....	69
2.4.8. Üretici ve Satıcılar Açısından Bireysel Kredilerin Yararları ve Sakıncaları.....	71
2.4.9.Bankalar Açısından Bireysel Kredilerin Yararları ve Sakıncaları.....	72
2.5. BİREYSEL KREDİLERDE TEMERRÜT.....	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
EKONOMİK BÜYÜME ve TEMEL KAVRAMLAR

3.1. EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMI VE TANIMI.....	76
3.2. EKONOMİK BÜYÜMENİN BELİRLEYİCİLERİ.....	79
3.2.1. İşgücü (Emek).....	79
3.2.2. Sermaye.....	80
3.2.3.Doğal Kaynaklar.....	81
3.2.4. Teknolojik Gelişme.....	81
3.3. EKONOMİK BÜYÜMENİN ÖLÇÜLMESİ.....	82
3.4. EKONOMİK BÜYÜME İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR.....	84
3.4.1.Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH).....	84
3.4.2.Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH).....	85
3.4.3.Safi Milli Hasıla.....	85
3.4.4.Milli Gelir.....	86
3.4.5.Kişisel Gelir.....	86
3.4.6.Harcanabilir Kişisel Gelir.....	87
3.5. BÜYÜME TEORİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	87
3.5.1.Merkantalizm (1450 - 1750).....	88
3.5.2.Fizyokrasi (1750-1776).....	89
3.5.3. Klasik Büyüme Teorisi.....	89
3.5.4. Marksist Büyüme Teorisi (Sosyalist Büyüme Teorisi).....	90
3.5.5.Schumpeter'in Ekonomik Büyüme Teorisi.....	91
3.5.6.Dışsal Büyüme Teorileri.....	92
3.5.6.1. Post-Keynesyen Büyüme Modeli (Harrod-Domar Büyüme Modeli)..	92
3.5.6.2. Neo-Klasik Büyüme Modeli (Solow Büyüme Modeli).....	94
3.5.7. İçsel Büyüme Modelleri.....	96
3.5.7.1. Temel AK Modeli: Rebello Modeli.....	97
3.5.7.2. Bilgi Birikimi ve Romer Yaklaşımı.....	97
3.5.7.3. Kamusal Alt Yapılar ve Barro Yaklaşımı.....	98
3.5.7.4. Beşeri Sermaye ve Lucas Yaklaşımı.....	99
3.5.7.5. Araştırma-Geliştirme (AR-GE) Yaklaşımı.....	101

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BİREYSEL KREDİLERİN EKONOMİK VE FİNANSAL ETKİLERİ

4.1. PARASAL AKTARIM MEKANİZMALARI ÇERÇEVESİNDE KREDİ	
KANALI.....	103
4.1.1. Faiz Oranı Kanalı	105
4.1.2. Döviz Kuru Kanalı	106
4.1.3. Varlık Fiyatları Kanalı	107
4.1.4. Kredi Kanalı ve Etkinliği.....	108
4.1.4.1. Banka Kredi Kanalı.....	110
4.1.4.2. Bilanço Kanalı.....	112
4.2. KREDİ KANALININ İŞLEYİŞİ İÇİN GEREKLİ OLAN KOŞULLAR.....	113
4.2.1. Banka Kredileri ve Finansman Bonolarının Firma Finansmanı Açısından	113
Mükemmel İkame Mallar Olmaması Koşulu	
4.2.2. Para Otoritesinin Uyguladığı Politikaların, Bankaların Kredi Arzını	115
Etkileyebilmesi Koşulu.....	
4.2.2.1. Finansal Araçlar İçinde Bankaların Büyüklüğü.....	115
4.2.2.2. Bankaların Rezervlerdeki Değişikliklere Kredilerden Ziyade	116
Menkul Kıymetlerin Miktarını Değiştirerek Tepki Vermesi.....	
4.2.2.3. Bankaların Mevduat Dışı Kaynak Toplama Yetenekleri.....	117
4.2.2.4. Risk Alımını Kısıtlayıcı Düzenlemeler.....	117
4.2.3. Parasal Şokları Etkisiz Olmaktan Koruyacak Nitelikte Bir Fiyat	
Ayarlaması Olmaması Koşulu.....	118
4.2.4. Mükemmel Uyumlu Olmayan Bir Fiyat Mekanizması Koşulu.....	118
4.3. TÜRKİYE'DE KREDİ KANALININ ETKİN ÇALIŞMASINI	
ENGELLEYEN FAKTÖRLER.....	119
4.3.1. Finansal Sistemin Büyüklüğü ve Kaynakların Dağılımı.....	119
4.3.2. Kamu Kesimi Finansman Açığı.....	120
4.3.3. Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma ve Holding Bankacılığı.....	123
4.3.4. Kamu Bankalarının Varlığı.....	124
4.3.5. Risk Tabanlı Sermaye Yeterliliği Rasyosu.....	125
4.4.BİREYSEL KREDİLERİN EKONOMİK ETKİLERİ.....	126
4.4.1. Ekonomiye Canlandırma Açısından.....	126
4.4.2. Enflasyon Açısından.....	126

4.4.3.Kapasite Kullanımı ve Maliyetler Açısından.....	129
4.4.4. İhtiyaç (Tüketici) Kredilerinin Bankalar Üzerine Etkisi.....	129
4.4.5. Kredilerin Yatırım, İstihdam Etkisi.....	133
4.4.6. Kredilerin Faiz Oranı Etkisi	134
4.4.7. Kredilerin Tüketim ve Harcama Etkisi	136
4.4.8. Kredilerin Büyümeye Etkisi	137

BEŞİNCİ BÖLÜM
KREDİ GÖSTERGELERİNİN BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN
EKONOMETRİK ANALİZİ

5.1. KAPSAM VE VERİ SETİ.....	139
5.2. ZAMAN SERİSİ EKONOMETRİSİ TEKNİKLERİNİN ANALİZİ.....	143
5.2.1. Değişkenler İçin Birim Kök Analizi	145
5.2.1.1. Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi.....	146
5.2.1.2. Phillips-Perron (PP) Testi.....	147
5.2.2. Durağanlık Testi Sonuçları.....	148
5.2.3. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi.....	150
5.2.4. Eşbütünleşme Analizi ve Sonuçları.....	151
5.2.5. Hata Düzeltme Modeli (VECM) ve Sonuçları.....	158
5.2.6. Granger Nedensellik Testi ve Sonuçları.....	160
5.2.7. VAR (Vector Auto Regressive) Yöntemi Yaklaşımı.....	165
5.2.8. VAR Modelleri ile Yapısal Analiz Teorik Çerçeve.....	170
5.2.8.1. Etki Tepki Fonksiyonu.....	170
5.2.8.2. Varyans Ayrıştırması.....	172
5.2.9. Varyans Ayrıştırma Analizi Sonuçları.....	173
5.2.10. Etki-Tepki Analizi Sonuçları.....	177
SONUÇ.....	181
KAYNAKÇA.....	188
ÖZGEÇMİŞ.....	200

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1: ATM, POS, Banka Kartı ve Kredi Kartı Sayısı	16
Tablo 1.2: Kredi Kartı İşlem Adedi ve İşlem Hacmi Verileri.....	20
Tablo 1.3: EFT İşlem Adedi ve İşlem Hacmi Verileri.....	24
Tablo 1.4: İnternet Bankacılığı Müşteri Sayıları Verileri.....	33
Tablo 1.5: WAP Bankacılık İşlem Adedi Verileri.....	34
Tablo 1.6: Mobil Bankacılık Müşteri Sayıları.....	35
Tablo 4.1: Reel Kredi Hacmi / GSYİH (%)	138
Tablo 5.1: Analizde Kullanılan Değişkenler.....	139
Tablo 5.2: Değişkenler için Durağanlık Test Sonuçları.....	149
Tablo 5.3: Gecikme Uzunluğu Kriterleri Sonuç Tablosu.....	150
Tablo 5.4 : Eşbütünleşme Analizi Sonuçları.....	154
Tablo 5.5: Eşbütünleşme Denklemi Tahmin Sonuçları.....	155
Tablo 5.6 : Değişkenlere Yönelik Zayıf Dışsallık Testi Sonuçları.....	157
Tablo 5.7: Hata düzeltme modeli sonuçları.....	159
Tablo 5.8: Hata Düzeltme Modeli Granger Causality/Block Dışsallık Wald Test sonuçları.....	164
Tablo 5.9: Büyüme için varyans ayrıştırma tablosu.....	174
Tablo 5.10: Konut kredileri için varyans ayrıştırma tablosu	174
Tablo 5.11: Kredi kartları için varyans ayrıştırma	175
Tablo 5.12: İhtiyaç kredileri varyans ayrıştırma tablosu.....	176
Tablo 5.13: Taşıt kredileri varyans ayrıştırma tablosu.....	176
Tablo 5.14: Büyüme için etki-tepki fonksiyonu.....	178
Tablo5.15: Konut kredileri için etki-tepki fonksiyonu.....	178
Tablo 5.16: Kredi kartları için etki-tepki fonksiyonu.....	179
Tablo5.17: İhtiyaç kredileri için etki-tepki fonksiyonu.....	179
Tablo 5.18: Taşıt kredileri için etki-tepki fonksiyonu.....	180

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Kredi Kartları İşlem Hacmi (Yurtdışı kullanım dahil) / GSYH	37
Grafik 2: Ekonomik Büyümenin Üretim İmkanları Eğrisiyle Gösterimi	78
Grafik 3: Zaman serileri analizleri işlem akışı.....	145

KISALTMALAR

ATM:	Otomatik Vezne Makineleri
EFT:	Elektronik Fon Transferi
POS :	Satış Noktası Terminali
BKM :	Bankalararası Kart Merkezi
SWIFT :	Dünya Bankalararası Mali İletişim Kurumu
WAP:	Kablosuz Uygulama Protokolü
SMS:	Kısa Mesaj Servisi
KKDF:	Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu
BSMV:	Banka ve Sigorta Muamele Vergisi
GSMH:	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH:	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
BIS:	Uluslararası Ödemeler Bankası
BDDK:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
DF :	Dickey Fuller Test
ADF:	Genişletilmiş (Augmented) Dickey Fuller Test

GİRİŞ

Bankalar, sektördeki dinamik yapı içinde mevcudiyetini korumak ve kapasitesini sürekli büyütmek amacıyla, artan kredi taleplerini kolay ve hızlı bir şekilde karşılayabilmek ve kredi kullanımı ve geri ödeme işlemlerini etkin bir şekilde yürütebilmek için bireysel bankacılık hizmeti vermektedirler. Hızlı ve kolay erişimin yanı sıra ihtiyaçların karşılanması için çok geniş yelpazede seçenekler sunan bankalar, tüketiciler için cazibe merkezi haline gelmektedir. Bireyler, günlük yaşantılarında ihtiyaç duydukları gereksinimlerini karşılarken dahi bankacılık hizmetlerinden yararlanmakta, çok uzun vadeli hesap planları yapmak yerine kolay ve kısa zamanda elde edebileceğini bildiği bu hizmetlere güvenerek finansal kararlarını almakta ve uygulamaktadırlar.

Bankalar, bireysel bankacılığın hızla gelişen bir dalı olarak bireysel kredilendirme hizmetleri adı altında bireylere sunduğu krediler ile kişilerin her türlü ihtiyaçlarını en kısa zamanda ve en uzun vade ile karşılamalarını sağlamaktadır. Bireysel kredilendirme, ticari kredilerden farklı olarak, bir mal veya hizmetin satın alımı ya da herhangi bir ihtiyacın karşılanması için ticari amaçlar dışında kullanılmak üzere bireylere sağlanmaktadır. Hizmetlerinin çeşitliliği yönünden gelişime açık bir alan olan bireysel kredilendirmeye ilgi giderek artmaktadır.

Bireysel krediler, tüketicilerin kendi mali olanaklarıyla sahip olamayacağı mal ve hizmetlerden yararlanabilmelerini sağlamaktadır. Bireysel krediler sayesinde, tüketiciler krediden yararlanmadan satın alamayacağı, satın almak için beklemek zorunda kalacağı mal veya hizmetlerin arzının çeşitli nedenlerden dolayı azalması veya fiyatlarının büyük artışlar göstermesi olasılıklarına karşı korunabilmektedirler. Ayrıca, bireysel krediler vasıtasıyla eline nakit para geçen tüketiciler peşin para ile mal alma avantajından yararlanarak oluşabilecek vade farkından da kurtulmaktadırlar. Ancak, bireysel kredilerin tüketiciler bakımından en büyük sakıncası, tüketicilerin hırsını ve tüketim meylini arttırarak tüketimde aşırıya kaçmalarına neden olmasıdır. Tüketiciler artan tüketim meyillerinin krediyle

doyurulabileceğini düşünerek mali olanakları üzerinde tüketim yapabilmekte ve gereksiz borç yükü altına girebilmektedirler. Bu açıdan bireysel kredilerin bilinçsiz tüketicileri gereğinden fazla harcama yapmaya yönelttiği genel kanısı mevcuttur.

Toplumda zamanın giderek önem kazanması ve değişen bankacılık ilişkileri, bireyleri daha çok bireysel bankacılık ürünleri talep etmeye yöneltmekte, taleplerdeki bu artış da bankaların bireysel bankacılık alanında daha fazla faaliyet göstermelerini teşvik etmektedir. Bireysel bankacılığın bir çeşidi olarak bankalarca sunulan bireysel kredilendirme, tüm dünyada hızlı bir gelişme kaydetmektedir. Bireysel kredilendirme, bireyin günlük yaşantısında ihtiyaç duyduğu her türlü hizmeti en kısa zamanda ve kolay geri ödeme seçenekleriyle almasını sağlamaktadır.

Para politikasının temel ekonomik değişkenler üzerinde meydana getirdiği etkiler olarak nitelendirilen parasal aktarım mekanizması, faiz oranı, döviz kuru, varlık fiyatları ve kredi kanalı aracılığı ile çalışmaktadır. Kuşkusuz birbirine bağlı bir dizi süreci ortaya çıkaran bu etkileşim zinciri, finansal yapının gelişmişlik düzeyi ile de yakından ilişkilidir. Gelişmiş ve kurumsallaşmış bir finansal yapı, bir yandan fon transferinde ortaya çıkabilecek olası riskleri azaltarak güvenli fon akışına aracılık etmekte, diğer yandan çeşitli finansal araçlar vasıtasıyla tasarrufların yatırıma dönüşmesine neden olmaktadır. Reel kesimi fonlama olarak da nitelendirilebilen bu sürecin etkin çalışması, özellikle tasarruf yetersizliğinden kaynaklanan yatırım eksikliğini ortadan kaldırmaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde gözlenen tasarruf eksikliği yatırımların finansmanında ortaya çıkan zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bu durum ekonomik büyüme gibi temel politika hedeflerine ulaşabilmeyi zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, büyüme dış finansman yollarıyla da gerçekleştirilebilir. Ancak, küresel fon akışının belirsizlik ve oynaklığı dışsal tasarrufların sürekliliğini ortadan kaldırmaktadır. İstikrarsızlık dönemlerinde gözlenen bu durum, büyüme için güvenilir finansal kaynakların neler olabileceği konusunu tartışma noktasına taşımaktadır.

Bankalar, tasarrufların toplanması ve toplanan bu tasarruflardan oluşan fonların reel yatırımlara kanalize edilmesini kolaylaştırması nedeniyle sermaye birikiminin oluşumuna ve dolayısıyla iktisadi kalkınma ve büyüme çabalarında kritik bir rol ve öneme sahiptir. Bir ülkede iktisadi büyüme için mali kesimin ekonominin reel kesimiyle paralel bir gelişme göstermesi zorunludur. Kullanılabilir fonların yatırım yapacaklara kısa ve dolaysız yoldan ve de asgari kaynak maliyetiyle aktarılabilmesi finansal kesimin sağlıklı çalışmasına bağlıdır. Reel sektörlerin finansman ve plasman desenleri en genel anlamda, finansal mimariyi belirleyen temel unsurlardır.

Kredilerin, daha geniş anlamda finansal kesimin ekonomik büyüme ile etkileşimi, hem büyümenin temelinde yer alan finansal faktörlerin belirlenmesi hem de büyümenin finansal piyasalara etkilerinin analiz edilmesi açısından önemlidir. Çalışmanın amacı, finansal sistemin önemli unsuru olan bireysel kredilerin büyüme üzerindeki etkisinin ve öneminin ortaya konulmasıdır.

Çalışmanın birinci bölümünde, bireysel bankacılık ve bireysel bankacılık ürün hizmet çeşitleri açıklanmıştır. Bu bölüm içinde, bireysel bankacılığın dünyada ve Türkiye’de gelişimi, ürün ve hizmetlerin çeşitlerinin detaylı açıklamaları ele alınmıştır. İkinci bölümde, bireysel krediler detaylı açıklanmıştır. Bölüm içinde; kredi tanımı ve hukuki düzenlemeler, bireysel kredi türleri, bireysel kredileri kullandırma esasları, bireysel kredilerin yararları ve sakıncaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, ekonomik büyüme ve temel kavramlara değinilmiştir. Ekonomik büyümenin belirleyicileri, büyüme teorilerinin tarihsel gelişimi detaylı biçimde sunulmuştur. Dördüncü bölümde, bireysel kredilerin ekonomik ve finansal etkileri ele alınmıştır. Parasal aktarım mekanizmaları çerçevesinde kredi kanalı ve kredi kanalının işleyişi için gerekli koşullar, kredi kanalının etkin çalışmasını engelleyen faktörler ve bireysel kredilerin ekonomik etkileri detaylı anlatılmıştır. Beşinci bölümde, bireysel krediler ve büyüme ilişkisini belirlemek amacıyla zaman serisi ekonometrik yöntemleri kullanılarak ampirik analizler gerçekleştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİREYSEL BANKACILIK VE BİREYSEL BANKACILIK ÜRÜN HİZMET ÇEŞİTLERİ

Bankacılık sektörü, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm ekonomiler için hayati öneme sahiptir. Ekonominin dinamiklerini yakından takip eden bankacılık sektörü, kar sağlama, büyüme, varlığını devam ettirme gibi temel hedeflerini, değişen teknoloji ve buna bağlı olarak geliştirilen yeni ürünleri müşterileriyle buluşturabildiği ölçüde yerine getirebilecektir. Bu ürünlerin müşteriye sunulmasında teknolojik alt yapı kadar, ürünlerin tanıtımı, kullanım özellikleri gibi konularda etkili olacaktır (İşcan, 2003: 27).

Türk bankacılık sektörünün bireysel bankacılık ve ürünleri açısından gelişiminde özellikle 1994 yılı sonrasında, müşteriye yönelik olarak yapılanmaya giden ve müşteri bölümlendirmesini ön plana çıkaran bir profil görülmektedir. Satış ekiplerinin ve şubelerin üzerinde bulunan işlemsel yükü kaldırmayı ve işlem maliyetlerini düşürmeyi hedefleyen bankalar, öncelikli olarak internet, telefon ve bankamatik gibi alternatif kanalları dağınık yapıdan merkezi yapıya çevirerek aktif bir şekilde kullanmaya başlamışlardır. Çoklu kanal stratejisi olarak ortaya çıkan bu uygulama, tamamen şube ağırlıklı satış ve hizmet üzerine odaklanan bankacılık sektörünü, hizmet standartları belirlenmiş, tek bir veri tabanı üzerinden merkezi olarak işleyen bir kanal yönetimi stratejisi oluşturmaya yönelmektedir.

Reel ekonomi ile finansal piyasalar arasında aracılık görevi üstlenen bankacılık sektöründe önemli yer tutan bireysel kredilerin gelişiminde önemli yer tutan bireysel bankacılığın dünyada ve Türkiye’de gelişimi incelenmiş olup, bireysel bankacılık ürünlerinin genel hatları ile değerlendirilmesi ele alınmıştır.

1.1. BİREYSEL BANKACILIĞIN GELİŞİMİ

1.1.1. Bireysel Bankacılık ve Tarihsel Gelişimi

Bireylerin geçmişte olmadığı kadar bankacılık faaliyetleri ile iç içe olmaya başlamaları ve değişen ihtiyaçları, bankacılık anlayışının değişmesine ve tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'nin de gündemine "bireysel bankacılık" kavramının oturmasına neden olmuştur. Bireysel bankacılığın hızla gelişmesinin ardında yatan en önemli unsur ise, bireysel pazarların güvenli ve karlı bir alan olduğunun anlaşılmasıdır. Mali piyasaların gelişmesi, bankacılık anlayışının değişmesi, ekonomide bireyin etkinliğinin artması ve sanayi devriminden bu yana kurumsal pazarlarda doyma noktasına ulaşılması, bankacılık sektörünün bireysel bankacılık alanında müşteri sayısını arttırmak için kıyasıya bir rekabete girmesine neden olmuştur (İşcan, 2003: 34).

1980'lerden sonra yürürlüğe giren finansal serbestleşme hareketi, Türk bankacılık sektörünün de önemli oranda değişmesine ve gelişmesine neden olmuştur. Kapalı ekonomi döneminde temel görevi para saklama fonksiyonu olan bankaların günümüzde tüketici kredileri, mevduat ürünleri, yatırım hesapları, internet bankacılığı, fatura tahsilatları, cep bankacılığı, WAP bankacılığı gibi bir çok işlev üstlendiği görülmektedir. Bu ürünlerin müşterilerin hizmetine sunulması için bankalar araştırma geliştirme bütçelerine yatırım yapmış ve bu çerçevede yenilikçi ürünlerini pazara çıkarmaya başlamışlardır. Bu kapsamda yeni ürünlerin gerekliliğinin farkına varan bankalar karlılıklarını ve müşteri sadakatlerini arttırıcı uygulamalara yönelmişler ve ürün geliştirme faaliyetlerine hız vermişlerdir.

1.1.1.1. Bireysel Bankacılığın Tanımı

Bireysel bankacılık, bireylerin vadeli veya vadesiz mevduat hesapları, çek işlemleri, tüketici kredileri ve kredi kartları, para transferi işlemleri, yatırım işlemleri, müşteriler adına menkul kıymet satımı gibi işlemlerin yapıldığı bankacılık türüdür (Parasız, 2000: 14). Tasarruf açığı ile ünlü ülkemizde bireylerin kıt olan tasarruflarını bankalara çekmek, farklı ve farklılaştırılmış ürünler tasarlamak ve bu ürünleri tüketicilere pazarlamak olarak tanımlanan bireysel bankacılık faaliyetleri, banka ve banka dışı finansal kurumların özellikle orta gelirli tüketicileri çekmek için

kullandıkları ürün gruplarının birleşimidir. Bireysel bankacılık, elektronik ve bilgisayar alanındaki teknolojik gelişmelerin bankacılıkta kullanılmasıyla daha az risk, daha yüksek kâr marjı ve kalıcı bir müşteri portföyü sağlamak için müşterilere sunulan bankacılık hizmetleridir (Tunçay, 2002: 63). Diğer bir ifadeyle, bireysel bankacılık, bankacılık hizmetlerinde doğrudan doğruya bireye yönelik sunulan ürün ve hizmetler olarak tanımlanabilmektedir.

Batılı ülkelerde ikinci dünya savaşı sonrasında, tüketicinin tercihlerinin değişmesi, daha önceleri lüks sayılan birçok tüketim malının normal bir ihtiyaç olarak kabul edilmesi ve çeşitli mallara birden sahip olma arzusu bireylerin finansman ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda nüfusun şehirleşmesi, ücret ve maaş diye nitelenebilecek istikrarlı gelirlerin oranındaki artış, bankacılık sektörünün tüketici finansmanına ilgi duymasına neden olmuştur (Ayaroğlu, 1990: 51).

Tüketicinin ihtiyaçlarının finansmanı, bankacılık sektörüne bilgisayar teknolojisinin girişiyle kolaylaşmış, bilgisayar ve telekomünikasyon alanındaki ilerlemeler ve kullanım yaygınlığı, bireye yönelik bankacılık hizmetlerinin yaygınlaşmasında en büyük etken olmuş, banka hizmetlerini bireylere daha yakın hale getirmiştir (Terzioğlu, 2007: 23).

Bankalar gerek çağdaş bankacılık anlayışına uygun ürün ve hizmetleri sağlayabilmenin koşulu olarak, gerekse rekabetin yoğun olarak yaşandığı sektörlerinde piyasa paylarını korumak açısından maliyetlerini düşürebilmek ve geniş bir yelpazede ürün seçenekleri sunabilmek için elektronik, teknolojik ve telekomünikasyon alanındaki yenilikleri takip etmek ve uygulamak zorundadırlar (Tugay, 1992, s.13).

Teknolojik yenileşme, bankacılık için bir tercih değil, uluslararası finans sistemiyle bütünleşmek ve aynı zamanda da yerel piyasalarda rekabet güçlerini koruyabilmek ve artırabilmek için tartışmasız bir koşul olarak gündemdeki yerini almaktadır. İstikrarlı bir bankacılık sistemi ekonominin önemli unsurlarından

birisidir. Yeni teçhizat ve teknolojilere yapılan yatırımlar ekonomik büyüme ve hayat standardının yükselmesinde lokomotif görevi yapmaktadır (Santomero, 2002: 104).

Günümüzde bankalar sürekli olarak bilgi teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak yeniden yapılanmakta, maliyetleri azaltıcı önlemlerle ulaştıkları teknolojik alt yapıyı en iyi şekilde kullanarak müşteri tabanını genişletme ve pazarlama faaliyetlerini artırmaya yönelik projeler geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda bankaların öncelikli hedefi, bankacılık ürün ve hizmetlerini en uygun kanaldan ve düşük maliyetlerle müşterilere ulaştırarak, müşteri memnuniyetini sağlamak ve artırmaya çalışmaktır (Korkmaz ve Gövdeli, 2004: 1).

Hedeflerine ulaşabilmek amacıyla müşterilerine daha iyi hizmet verebilmek, müşteri portföyünü artırmak, personel ve işlem maliyetlerini düşürmek ve böylece şube personelinin ana konuları arasında olan satış yapmaya daha fazla zaman ayırmasını sağlamak için ATM (Otomatik Vezne Makineleri) sayısı, on-line bağlantıya sahip şube sayısı, EFT (Elektronik Fon Transferi) ve SWIFT (Dünya Bankalar arası Mali İletişim Kurumu) sistemlerinin kullanımını artıran, WAP (Kablosuz Uygulama Protokolü) bankacılığı ve internet bankacılığı gibi bireysel bankacılık hizmetleri vermeye başlayan bankalar, bu konuda gerekli tüm yatırımlarını teknolojik gelişmeler paralelinde gerçekleştirmektedirler (Vakıflar Bankası, Sektör Araştırmaları Raporu, 2003: 40).

Dünyada bireysel bankacılık işlemlerinde çok yoğun bir artış gözlenmektedir. Başta Amerika Birleşik Devletleri ve diğer Batılı ülkeler olmak üzere bireysel bankacılık işlemleri toptan bankacılık işlemlerinin % 50'sine ulaşmış durumdadır. Bireysel bankacılığa yönelen bankalar açısından bireysel bankacılığın dikkat çeken üç önemli avantajı bulunmaktadır. Bunlar; kurumsal bankacılığın aksine çok sayıda müşteriye hitap eden bir bankacılık hizmeti olması sebebiyle kredi riskinin dağıtılmış olması, kurumsal bankacılık hizmetlerine göre daha verimli ve karlı olması, bireysel bankacılık araçlarını kullanan çok sayıda müşteri olması nedeniyle kitlelerde isminin çok sık kullanılması yani bankalara bir prestij sağlaması ve reklam etkisi yaratmasıdır (Yılmaz, 2000: 14). Bireysel bankacılığın bu denli ön plana çıkmasının,

büyük bankaların yanı sıra küçük ve orta ölçekli bankalarında bu alana yönelmelerinin nedenleri şunlardır:

- Bireysel bankacılık son derece karlı bir alandır.
- Müşteri tabanı çok geniş olduğu için olası kriz dönemlerinde geniş hareket alanı sağlamaktadır.
- Önemli ölçüde vadeli, vadesiz ve tortu fon sağlamaktadır (Parasız, 2000: 57).

Ülkemizde bireysel bankacılığa yönelik teknoloji yatırımlarını başlangıçta İş Bankası, Akbank, Yapı Kredi Bankası, Garanti Bankası, Pamukbank gibi çok şubeli bankalar yapmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da bireysel bankacılık alanında ilk olarak bireysel krediler ortaya çıkmış, arkasından plastik kart uygulamalarına geçilmişken, Türkiye'de bireysel bankacılık hizmetleri kredi kartı ve ATM'ler ile başlamıştır.

İşyerlerinde ilk kredi kartı kabulü 1975 yılında gerçekleştirilmiş, ilk kart ihracı 1984 yılında olmuştur. İlk ATM cihazı 1987 yılının Aralık ayında yerleştirilmiş ve Bankalararası Kart Merkezi'nin 1990 yılında kuruluşunu müteakip ilk POS (Satış Noktası Terminali) cihazları 1991 yılının Ekim ayında hizmete sunulmuştur (Terzioğlu, 2007: 41).

Geçmişte yaygın şube ağları nedeniyle, özellikle büyük ölçekli bankaların ağırlıklı olarak hizmet verdiği bu pazara 1994 yılında Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz sonrasında, orta ve küçük ölçekli bankalar da girmeye başlamışlardır. Bunun yanı sıra, tüketici finansman kuruluşları, mağaza zincirleri ve perakendeci kuruluşlar gibi banka dışı kuruluşlarında pay almak amacıyla bu pazara yönelik ürünler sunması rekabeti giderek artırmaktadır (Kahraman, 2001: 20).

Bankalar bireysel kredi piyasasında daha etkin olabilmek, tüketicilerin talep ve ihtiyaçlarını doğru olarak tanımlayabilmek ve taleplerine uygun yeni ürün ve hizmetlerle onların ilgi odağı olabilmek için yoğun bir rekabet yaşamaktadırlar.

Ülkemiz son yıllarda, bankacılık ürün ve hizmetlerinin çeşit ve özelliklerinin günden güne arttığı bir süreç yaşamaktadır. Tüketicilerin banka ürün ve hizmetleri konusunda daha bilinçli olmaları ve beklentilerini artıran davranışlar sergilemelerinin yanı sıra, diğer finansal kuruluşlardan doğan rekabeti de karşılamak zorunda kalmaları, bankaların müşterilerinin gereksinimlerine cevap verecek ürün ve hizmetleri belirlemek, çeşitlendirmek ve geliştirmek yönündeki çabalarını artırmalarına neden olmaktadır (Yenici, 2006: 56).

Müşterilerine sunacakları ürün ve hizmetler konusunda bankalar sürekli yeni stratejiler geliştirmektedirler. Banka sayısındaki artışlar bankalar arasındaki rekabeti artırmakta, bu rekabet ortamında daha fazla rant sağlama yarışına giren bankalar, artık müşterinin kendisine gelmesini beklemeden müşterinin ayağına giderek sunduğu ürün ve hizmetlerin tanıtımını, pazarlamasını yapmakta, bireye yönelik çalışmalarında, özellikle bireysel kredilerde hizmet verme yarışına girmektedirler (Yılmaz, 2000: 27).

Türkiye Bankalar Birliği tarafından yapılan hesaplamalara ve elde edilen verilere göre; Temmuz-Eylül 2014 dönemi sonu itibariyle bankacılık sektöründe toplam 9.051.263 kişiye, 80.668 milyon TL tutarında bireysel kredi kullanılmıştır. Toplam kişi sayısı Temmuz-Eylül 2007'ye göre % 35 oranında, bir önceki üç aylık döneme göre ise % 8 artmıştır. Tüketici kredilerinin mal ve hizmet gruplarına dağılımına bakıldığında en büyük payı 37.649 milyon TL ile konut kredilerinin aldığı görülmektedir. Bunu 34.415 milyon TL ile dayanıklı tüketim malları, mesleki amaç, eğitim, tatil, gıda, giyim vb. amaçlar için kullanılan kredilerin oluşturduğu dilim takip etmekte, taşıt kredileri ise 5.929 milyon TL'de kalmaktadır. Bu grupların herhangi birisinde sınıflandırılmayan krediler 2.674 milyon TL'dir.

Kredilerin kullanımının yaygınlaşması, sektörün tüketici finansmanında daha aktif bir rol oynamasını gündeme getirmiştir. Başlangıçta belirli bir malın satın alımı ile sağlanan kredilerde teminat alımı ve taksit ödemeleri belirli kurallar çerçevesinde yapılırken, tüketici piyasasındaki değişimler sonucunda, geri ödemelerde kişilerin gelirleri belirleyici faktör olarak ele alınmış ve buna bağlı olarak sınırsız kredi

kullanımı yöntemi geliştirilmiştir. Kredi miktarları artmış ve geri ödeme süreleri uzamıştır (Ayaroğlu, 1990: 41).

Bankacılık sistemini doğrudan ilgilendiren çok önemli kararlar alınarak yeni yapılan düzenlemeler ile bankacılık mevzuatı uluslararası düzenlemelere, tavsiyelere ve özellikle Avrupa Birliği direktiflerine önemli ölçüde yaklaştırılmıştır. Avrupa’da uygulanan bireysel bankacılık uygulamaları genel olarak birbirine bağlı dört temelden oluşmaktadır. Bunlar:

- Hesap ilişkileri yoluyla kişisel servetlerin işletilmesi ve muhasebesi,
- Bireysel Bankacılık servisleri (kredi kartları, telefon ve bilgisayar bankacılığı) ve tüketici kredileriyle kişisel servetlerin desteklenmesi,
- Hukuki yollarla servetin ve müşterinin ilgi alanlarının korunması,
- Yatırım yönetimi yoluyla servetin korunmasıdır (Akçalı, 1997: 42-43).

2000’li yıllarda bireysel müşterilerin banka seçimlerini belirleyecek en önemli kriterlerin kitle bireysel pazarı için sırasıyla; hizmet kalitesi, alınan ücret ve komisyonlar, güvenilirlik, beklenen getiri ve müşteriye yönelik davranışlar, yüksek varlıklı müşteriler için ise sırasıyla; hizmet kalitesi, güvenilirlik, beklenen getiri, ürün çeşitliliği, müşteriye yönelik davranışlar ve gizliliğe verilen önem olacağını araştırma sonuçları ortaya koymaktadır (Andersen, 1999: 33).

Günümüz bankacılığı artık bireyi keşfetmiş ve bireyin hayatını kolaylaştıran hizmetler sunmak için yarışa girmişlerdir. Tek düşünce noktası günlük yaşamda bireyin nasıl daha fazla rahat edebileceği ve ödeme noktalarında daha hızlı ve çağdaş şekilde işlem yapılabilmesidir. Bu çağdaş ortam sağlandığı takdirde para kazanma kendiliğinden gerçekleşecektir. Geçmişin en büyük kurumsal çalışma yapan bankaları (Citibank, Midland Bank) dahi son dönemde bireysel bankacılık işlemlerine hız vermişlerdir. Dünyadaki bu gelişmeye paralel olarak ülkemizde de bankalar bireysel bankacılığa yönelmekte, müşterilerin özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre yeni ürünler geliştirmektedirler (Yılmaz, 2000: 32).

İnsanların ihtiyaçları, istekleri, tercihleri ve yaşam tarzları zaman içerisinde değişmektedir. Buna bağlı olarak bankaların müşterilerinin memnuniyetini sağlamak amacıyla sunduğu ürün ve hizmet çeşitleri de zaman içerisinde değişmekte ve yenilenmektedir. Birçok bankanın piyasada faaliyet göstermesi yanında hedef pazarın yani orta gelirli bireysel müşterilerin sayısının ve alım gücünün giderek daha da daralması, bireysel bankacılık faaliyetlerinin farklılaştırılması gerekliliğine neden olmaktadır. Bu farklılaşmanın en önemli unsuru fiyat boyutunda yaşanmaktadır.

Bireylere yönelik finansal hizmet sunumunda göz önüne alınması gereken bazı önemli unsurlar vardır. Bireylerin bu hizmetlerin tümüne en uygun şartlarla ulaşabilmeleri, kendilerinin ihtiyaçlarını karşılayacak en uygun hizmeti seçmeleri, bu hizmetler hakkında hızlı, kolay, doğru ve kapsamlı bilgiye sahip olmaları ve bu hizmetten herkesin eşit bir şekilde faydalanmasıdır (Türkiye Bankalar Birliği Raporu, 2004: 15).

1.1.1.2. Dünyada Bireysel Bankacılığın Gelişimi

Tarihte ilk bankacılık hizmetlerinin eski Sümer ve Babil'e kadar uzandığı sanılmaktadır. Sümerlerde M.Ö. 3500 yılında kurulan "Maket" bilinen ilk banka kuruluşudur. Maketler'in, harman zamanı ödenmek üzere hammadde ve teçhizat alımı için çiftçilere parasal kredi açtıkları düşünölmektedir. Maket'lerin bir hesaptan diğer hesaba transferlerinin, tediye ve teslim emirlerinin, mal belgeleri talimatlarının varlığı ilgili kurumların ödünç verme ve mevduat kabulünde önemli rol aldıklarını düşöndürmektedir. Hammurabi Kanunları'nda da maketlerin ödünç işlerini nasıl yöneteceği, borcun vadesinde nasıl tahsil olunacağı, kredi verme, mevduat toplama ve komisyon ile ilgili hükümler yazılmıştır (Takan, 2001: 3). Hammurabi Kanunları bankacılığa temel teşkil ettiği gibi faizsiz bankacılık kökenleri de ilk olarak burada atılmıştır.

Eski Mısır, Eski Yunan ve Roma'da da banka işlemleri ile uğraşan kurumların olduğu bilinmektedir. Yunanlılar bankacılığı Babil ve Fenike'den

öğrenmişlerdir. Parthenon ve Apollon tapınakları, Yunan sitelerinin en zengin kredi kurumları arasında sayılmaktadır. Yunan bankaları sitelere para bularak kamu kredisinin geliştirilmesine öncülük etmişlerdir (Ergin, 1972: 18).

Ortaçağda paranın değişim aracı olarak kullanılmaya başlaması ile para alıp borç veren, bir ülke yada şehir parasına çeviren bankerler ortaya çıkmıştır. Banka terimi de bu insanların ticaret yaparken kullandıkları masalara verilen İtalyanca “banco” isminden türetilmiştir (Solule ve Antell, 1996: 14). Ortaçağ’da şehirlerin doğması ile birlikte ekonomik ilişkiler gelişmeye, hacli seferleri nedeniyle orduların gereksinimlerini karşılamak için büyük para nakilleri yapılmaya başlanmıştır. Bu nedenden dolayı ticaretin kolaylıkla yürütülmesi için para işlemlerinde aracılık işlemini yürütecek kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Bütün bu olaylar banka sisteminin gelişimini hızlandırırken İslam ve Hristiyan dinlerinin faizi yasak etmesi bankacılığın gelişiminde önemli bir engel olarak ortaya çıkmış ve bu iki dinin koyduğu faiz yasaklamasıyla Museviler bankacılık sistemine egemen olmuşlardır (Johnson, 1996: 43).

Modern anlamda bankacılık etkinliğini gösteren ilk banka 1609 yılında kurulan Amsterdamsche Bank’dır. Yeniçağ ile birlikte Avrupa’da düşünce ve ekonomi alanında başlayan önemli değişiklikler nedeniyle faizin meşruluğunun kabul edilmesi bankacılığın gelişimini engelleyen en önemli sebeplerden birini ortadan kaldırmıştır (Takan, 2001: 24).

19. yy.’da ticaretin gelişimi ve sanayi devrimi, banka sistemini büyük bir hızla geliştirmiş ve bankaları önemli mali kurumlardan biri haline getirmiştir. Bankacılık sektöründeki büyüme bu dönemde Merkez Bankacılığı’nı da ortaya çıkarmış ve Avrupa’da birçok Merkez Bankası kurulmuştur.

Bankacılık sistemi başlangıçta daha çok kurum ve kuruluşlara hizmet vermekteyken, 20. yy.’da bireysel bankacılık uygulamalarının hız kazandığı görülmektedir. Modern anlamda kredi kartı ilk kez 1914 yılında ABD’de hizmete girmiştir. Ticari bankaların tüketici kredisi uygulaması ise, yine ilk kez ABD’de

1928 yılında “National City Bank of New York” un bireysel kredi vermesiyle hayata geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve gelişen tüketim toplumu anlayışıyla birlikte “birey” kavramının farkına varılması, bunların taksitli kredi ihtiyaçlarının karşılanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu gereklilik bankacılık sektöründeki rekabeti artırarak bankacılık sistemi içerisinde “Bireysel Bankacılık” kavramının oluşumuna kaynaklık etmiştir (Yılmaz, 2000: 14).

Savaş sonrası giderek gelişen ve tüketim ihtiyacı hızla artan orta gelirli kesimi elde etme çabası ile banka ve banka dışı finansal kurumların yaratmış oldukları yoğun rekabet süreci, bireylerin bilinçlenmesi, finansman imkanlarının iyileşmesi, finansal enstrümanların geliştirilmesi ile birleşince bireysel bankacılığın hız yakaladığı görülmüştür.

Ekonomilerin gelişmesi, tüketim alışkanlıklarının değişmesi ve finansman imkanlarındaki artış, 1950’li yıllarda radyo, televizyon, buzdolabı gibi dayanıklı tüketim malları satışının artmasına neden olmuştur. Bu bakımdan önceleri dayanıklı tüketim mallarını tüketicilere taksitli olarak satan firmaların fon ihtiyacını karşılayan bankalar, 1960’lı yıllarda kaynaklarını firmalardan tüketicilere yönlendirmişlerdir. Zaman içerisinde sosyal ve ekonomik koşullarda meydana gelen gelişmeler, bankacılık alanında da değişimler yaşanmasına zemin hazırlamış; otomobil, makine, konut ve mobilya almak için kullanılan tüketici kredilerinde önemli artışlar olmuştur. Bu sayede bireylerin taksitli mal alımları, bireysel krediler ile finanse edilmeye başlanmış ve bireysel bankacılık finansal kurumlar için cazibe merkezi haline gelmiştir (Gündoğdu, 1998: 56).

1980’li ve 1990’lı yıllarda sektörde teknoloji yoğun gelişmeler yaşanmış ve bankaların teknolojiye yatırımları artan miktarlarda devam etmiştir. Bu dönemde sadece ABD’de ticari banka sayısı 15.000’i bulmuştur (Acar, 2006: 29).

1.1.1.3. Türkiye’de Bireysel Bankacılığın Gelişimi

Türkiye’de bireysel bankacılığın gelişiminin özel bankaların kurulması ile paralellik gösterdiği bilinmektedir. Dünya savaşını izleyen yıllarda ülkemizde ticari faaliyetlerin hızla artması, yeni bankalara olan ihtiyacı giderek arttırmıştır. Bunun

sonucunda 1944 yılında Yapı Kredi Bankası, 1948 yılında ise Akbank kurulmuştur. 1950'li yıllardan sonra özel girişimin desteklenmesi, özel bankaların ve dolayısıyla bireysel bankacılığın gelişmesini hızlandırmıştır. Ancak, 1980 öncesi döneme kadar finansal serbestleşmeye gidilmemiş olması, tasarruf açığının sermaye birikimini zayıf bırakması nedeniyle Türkiye'de bankacılığın gelişmediği görülmüştür (Duranlar, 2007: 21).

24 Ocak 1980 kararları ile ekonomide serbestleşme dönemi başlamış olup bu süreç bankacılık alanında da önemli sonuçlar doğurmuştur. Öncelikle serbestleşme sonrası yabancı bankaların Türkiye'de ki faaliyetlerine izin verilmiş, uzun yıllardır yurt dışında bireysel bankacılık ürünlerini satmakta olan bankaların faaliyetleri, yurt içindeki rekabeti güçlendirmiştir. 1980'li yıllarda mevduata pozitif faiz verilmesi nedeniyle mevduat maliyetleri artmış, bu maliyet artışlarının önüne geçmek için bankalar etkin çalışma prensipleri geliştirmişlerdir. Bankaların kısa vadeli fon fazlalıklarını eritmek amacıyla 1986 yılında TCMB öncülüğünde İnterbank Piyasasının kurulmasıyla bankaların fon kaynak maliyetleri azalmış ve bu süreç kredi maliyetlerine olumlu yansımıştır (Aksoy, 1998: 43).

Bireysel bankacılık alanında yaşanan en önemli gelişme tüketici kredisi kullanımı için 1980 sonrası dönemde yaşanan artıştır. 1984 yılında on-line bankacılığa geçen Yapı ve Kredi Bankası ilerleyen zamanlarda ilk kez tüketici kredisi vermeye başlamış; daha sonra, kamu ve özel sektör bankalarının çoğu tüketici kredisi işlemlerini yapar hale gelmişlerdir. Bankalar gelişen ekonomi ile birlikte bireysel bankacılık alanında ki hizmetlerini paketleyip, müşterilerine entegre çözümler sunmaya başlamışlardır (Aksoy, 2005: 24).

Türkiye tarihinin en önemli krizlerinden olan 2000-2001 krizi sonrası alınan radikal kararlar bankacılık sektörünü de ciddi biçimde etkilemiştir. Bu dönemden sonra yaşanan dezenflasyonist süreç, bankaların kaynak yapısını etkilemiş, mevduat faizlerindeki düşüş yanında vade yapısının uzaması bireysel kredi sürecine olumlu katkı sağlamıştır.

1.2. BİREYSEL BANKACILIK ÜRÜN VE HİZMETLERİ

Banka ve banka dışı finansal kurumların müşterilerine sundukları, müşteri ihtiyaçları ve pazarın dinamiklerine göre sürekli değişim gösteren, teknolojiye yapılan yatırımlar sayesinde gelişen ve farklılaşan, müşteri beklentileri doğrultusunda tasarlanmış finansal hizmet paketleri olarak tanımlanan bireysel bankacılık ürünleri temelde dört ana grup altında sınıflandırılmaktadır. Bunlar bireysel krediler, kredi kartı ve debit kartlardan oluşan banka kartları, mevduat ürünleri ve alternatif dağıtım kanallarıdır(Aksoy, 2005: 41).

Günümüzde dünya ekonomisi globalleşerek tek pazar haline gelmekte ve herhangi bir ülkedeki makro ekonomik değişkenlerde ortaya çıkabilecek olumsuz gelişmeler domino etkisiyle bütün ülke ekonomilerini etkilemektedir. Meydana gelen krizlerden belirli sektörler çok daha fazla etkilenirken, bu alanlarda faaliyet gösteren firmalar zor duruma düşmektedir. Bankalar da bu sektörlere kredi kullanarak oluşacak risklerini minimuma indirebilmek amacıyla, kredi portföylerinde ağırlığı bireysel kredilere vererek kriz dönemlerini hasarsız atlatabilmeyi amaçlamaktadırlar. Bankalar, bireysel alandaki yatırım ve hizmetlerin süratle genişlemesi ve geniş kitlelere yayılması için, gelişen teknoloji ve değişen müşteri alışkanlıkları yönünde bireysel alana yatırım yaparak, müşterilerinin koşulsuz memnuniyetini sağlamaya çalışmaktadırlar (Kahraman, 2001: 57).

Müşterilerine daha iyi ve kaliteli hizmet verme yarışında olan bankaların gelişen teknoloji ve değişen ekonomik şartlara uygun olarak sunmuş olduğu bireysel bankacılık ürün ve hizmetleri sürekli değişerek artış göstermekle birlikte; sigorta ürünleri, mevduat ürünleri, tahvil, bono, hisse senedi gibi yatırım ürünleri, banka kartları, fatura ödemeleri, uluslararası para transferi, kiralık kasa gibi hizmetlerin yanı sıra en önemli ve yaygın olarak kullanılan uygulamalar, kredi kartları ve bireysel krediler başta olmak üzere elektronik fon transfer sistemleri (otomatik vezne makineleri, satış noktası terminalleri, ev ve ofis bankacılığı), telefon bankacılığı, çağrı merkezleri, internet bankacılığı ve WAP bankacılığıdır (Aksakal, 2006: 48).

Tablo 1.1: ATM, POS, Banka Kartı ve Kredi Kartı Sayısı (Bin)

	<u>2009</u>	<u>2010</u>	<u>2011</u>	<u>2012</u>	<u>2013</u>	<u>Aralık</u> <u>2014</u>
ATM	24	28	32	36	42	46
POS	1.739	1.824	1.977	2.134	2.293	2.389
Banka Kartı	64.662	69.917	81.880	91.263	100.165	105.513
Kredi Kartı	44.393	46.956	51.361	54.342	56.835	57.007

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) Bankacılık Raporu 2014, (Çevrimiçi), www.tbb.gov.tr, 03.04.2015.

Tablo 1.1’ den görüleceği üzere; 2009’dan 2014’e kadar bireysel bankacılık ürünlerinde önemli bir artış trendi gözlenmekte, özellikle banka kartı ve ATM sayısında önemli artış yüzdesi görülmektedir.

1.2.1. Kredi Kartları

Kredi kartı kart sahibine harcamalarında, harcama anında nakit para ödemeksizin mal ve hizmet satın alabilme veya nakit para çekebilme olanağı sağlayan bir ödeme aracıdır. Bankalar, kredi kartı kullanımı vasıtasıyla yarattıkları kaydi parayı kısa vadeli olarak tüketime yönlendirmişler ve üretime sermaye girdisini dolaylı yollardan sağlamışlardır. Böylece, bankalar tarafından doğrudan üreticiye kullanılan, miktarı ve riski yüksek krediler, tüketiciler arasında paylaşmış ve kredi vermekle doğan risk de kredi kartı kullanımı vasıtası ile en aza indirgenmiştir. Kredi kartlarının, nakit yapılan işlemlere göre taşıma riskinin ve maliyetinin daha düşük olması, kullanımının kolay, hızlı ve güvenli olması yaygınlaşmasında en büyük etkenlerdir (Buhur, 2004: 47).

Kredi kartı almak isteğiyle bankalara başvuran kişilerden, kişisel, mesleki, mali, ailevi vb. bilgileri içeren banka kredi kartı talep formunun doldurulması istenilmektedir. Bu form ile birlikte kimliklerini kanıtlayıcı belge ile mali durumlarını gösteren özel belgeleri de ekleyerek banka şubesine teslim eden kişilerin

başvuruları kabul edilmekte ve bundan sonra talebin değerlendirilmesi işlemine geçilmektedir. Bankalar kredi kartları sisteminin ayrı bir ihtisas alanı oluşturduğunu düşünerek, bünyelerinde bu sisteme işlerlik kazandıracak ayrı bir birim kurma yoluna gitmektedirler. Kredi kartı için başvuruların değerlendirilmesi ve kartın verilip verilmemesi kararı genellikle bu birimlere aittir. Ayrıca kredi kartı talebi kabul edilen kişiler için bir de limit belirlenmektedir. Bu limit harcama limiti ile nakdi kredi kullanma imkanı sunan bankalarda nakit çekme limiti olarak, ayrı ayrı belirlenebildiği gibi harcama ve nakit çekmeleri içeren tek bir limit olarak da belirlenebilmektedir. Kredi kartı, müşterinin başvuruyu yaptığı şube aracılığıyla kart hamiline imza karşılığı teslim edilmektedir. Banka ile sözleşme yaparak kartını teslim alan kart sahibi belirlenen limitler ve koşullar içerisinde kartını kullanabilmektedir (Takan, 2001: 123-124).

Kredi kartının ön yüzünde onaltı kabartma rakamla yer alan kart kimlik numarası, kartın tanıtıcı özelliklerinden birisidir. Kredi kartının ilk altı numarası uluslararası kart kuruluşlarınca bankalara verilen kod (BIN/Prefex) numarasıdır. İzleyen üç rakam kartın verildiği şubenin sabit numarasıdır. Bunları izleyen beş rakam ise kart taşıyanının şubedeki kart numarası olup, on beşinci rakam bu hesaptan çalışan kartların ana kart ya da ek kart oluşunu belirtmektedir. Son rakam da kontrol amaçlıdır (Baydemir, 2004: 26).

Kredi kartı sisteminde işlemler, kredi kartı veren banka veya mali kuruluşlar, kredi kartı hamili ve kredi kartı ile satış yapan işyerleri olmak üzere üç taraf arasında meydana gelmektedir . Adına kredi kartı düzenlenmiş olan kişi, kredi kartını otomatik vezne makinelerine yerleştirerek, şifresini kodlamak suretiyle bankacılık işlemlerini yapabilmekte ve kredi kartı kuruluşu tarafından gerekli teknik altyapı hizmetlerinin sağlandığı üye iş yerlerinden satın aldığı mal ya da hizmetler için herhangi bir nakit ödemede bulunmadan kredi kartı ile alışveriş yapabilmektedir (Çırpan, 2000: 33).

Kredi kartının ön yüzünde son kullanma tarihi belirtilmekte olup banka tarafından yenilenmesine karar verilen kredi kartı, bu tarihten önce yenilenerek kullanıcısına teslim edilmektedir. Son kullanma tarihi dolan kredi kartı geçerliliğini yitirdiğinden, üye işyerlerinde yapılan işlemlerde geçerli olmamakta ve ATM cihazlarında kullanıldığında sistem kartı olarak işleme izin vermemekte, kartı kullanıcısına iade ederek, isteğe bağlı olarak yeniden düzenlenmektedir (Baydemir, 2004: 22).

Banka tarafından her ay kredi kartı sahibine, yaptığı harcamalar, kullandığı nakit tutarı, nakit avans limiti, alışveriş kullanım limiti, uygulanan faiz oranları vb. bilgileri içeren hesap özeti gönderilerek bir önceki ayın işlemleri bildirilmektedir. Kişi, önceki aydan devreden borcu olmadığı ve hesap özetinde belirtilen borcun tamamını belirtilen son ödeme tarihine kadar ödediği sürece, alışverişlerinden kaynaklanan borcuna herhangi bir faiz ödemesinde bulunmamaktadır. Ancak son ödeme tarihinde hesap özeti borcunun tamamının ödenmediği durumlarda borcun kalan kısmına hesap kesim tarihinden bir sonraki hesap kesim tarihine kadar, nakit avansta ise günlük faiz uygulanmaktadır.

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Kredi Kartları başlığı 10/A maddesinde açıkça belirtildiği üzere kredi veren, faiz artırımını otuz gün önceden tüketiciye bildirmek zorundadır. Kredi veren tarafından artırılan faiz oranı geriye dönük olarak uygulanamamakta, tüketici bildirim tarihinden itibaren en geç altmış gün içinde tüm borcu ödeyip kredi kullanmaya son verdiği takdirde faiz artışından etkilenmemektedir (Aksoy, 2005: 41).

Kredi kartı uygulaması, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. İlk kredi kartı 1894 yılında Hotel Credit Letter Company adlı bir kuruluş tarafından turizm amaçlı olarak çıkarılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, yalnızca az sayıda otel, petrol şirketi ve büyük mağazalarda ikili ilişki çerçevesinde kredi kartı kullanımı başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kullanımı yasalar tarafından kısıtlanmış, savaş sonrasında kredi kartları pazarı yeniden canlanmaya başlamıştır. Kredi kartı çıkaran kuruluşlarca,

kredi kartlarının tek bir yerde değil, birden çok yerde kullanılması gerektiği, diğer bir deyimle, üç yanlı sistemin temeli atılmıştır. Böylece, 1950 yılında merkezi New York'ta bulunan Diners Club ile ilk seyahat ve dinlence kartı uygulaması başlatılarak, belirli bir bölge ve harcama konusu ile sınırlı olmayan ilk kredi kartı olan Diners Card çıkarılmıştır. Diners Card'ın çıkması ile kredi kartının avantajları anlaşılmış ve kart uygulaması giderek yoğunluk kazanarak önce tüm Amerika Birleşik Devletleri çapında kullanılmaya başlamış, oradan da Avrupa'ya yayılmıştır. Bu kartların piyasada kabul görmesi ve yoğun şekilde kullanılması üzerine, kısa bir süre içerisinde pek çok kuruluş kredi kartı çıkarmıştır. Daha sonra, bu kuruluşlar ortaya çıkan yoğun rekabet karşısında pazarda tutunabilmek için birleşerek ortak kredi kartı çıkarmak zorunda kalmışlar ve diğer ülkelerde bu kartları pazarlamak isteyen kuruluşlarla lisans sözleşmeleri imzalamak suretiyle bugünkü uluslararası kredi kartı organizasyonlarını oluşturmuşlardır. Katılımcı bankalar, kredi kartı ağına, sahip oldukları aktif hesap sayısına bağlı olarak yıllık ödemeler yapmaktadırlar. Halen, bütün dünyada kabul gören en önemli kredi kartları, Visa, MasterCard, Diners Club, JCB ve American Express'dir (Baydemir, 2004: 38; Johnson, 1996: 62).

Türkiye'de kredi kartı uygulaması ilk kez 1963-1964 yılları arasında "Le Diners Club" ve "Carte Blanche" ile başlamıştır. O dönemde, İstanbul Turizm isimli firmanın Beyrut'taki Ortadoğu temsilciliğine bağlı olarak başlattığı bu çalışmalar, ilk olarak kapsamlı bir biçimde 1968 yılında Koç Grubu'na bağlı olan Servis Turistik A.Ş. tarafından ele alınmış; söz konusu firma İstanbul Turizm Firması'ndan temsilciliğini devralmıştır. Ardından Amerika Birleşik Devletleri'nden yurt içi kart çıkarma yetkisini de alarak "Diners Club" kartlarını piyasaya sunmuştur. Diners Club'tan sonra Türk Ekspres Havacılık ve Turizm Ltd. Şti. aracılığıyla "American Express" kartları uygulamaya geçmiştir. Bu iki kart 1975 yılına kadar piyasada bir arada yer almış, American Express'in sadece yurt dışında geçerli olan kartlarına karşın Diners Club yurt içi kart verme işlemlerini sürdürmüştür. 1975 yılında, Interbank Grubu'na bağlı olarak MasterCard, Eurocard ve Access de piyasaya girmiştir. Bu üç kart grubunun uygulayıcısı Anadolu Kredi Kartları Turizm Ticaret A.Ş.'nin önemli hissedarları Pamukbank T.A.Ş. ve Genel Sigorta A.Ş.'dir. Daha

sonra, kredi kartlarının sağladığı döviz girdisi ve piyasada gördüğü ilgi karşısında bankalar da yavaş yavaş bu işe girmeye başlamışlardır (Aksoy, 2005: 86).

Karma ekonomiden liberal ekonomiye geçtiğimiz 1980’li yıllarda nadir rastlanan kredi kartlarının gelişme ve aktivite kazanması 1983’den sonra gerçekleşmiş, 1990’lı yıllardan itibaren mal ve hizmet piyasalarında yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Kredi kartlarının hem çok şubeli bankalar tarafından çıkarılması hem de anlaşmalı işyerlerinde kabul edilmesi sonucunda kredi kartı uygulaması hızlı bir gelişme göstermiştir (Bostancı, 2004: 48).

Tablo 1.2: Kredi Kartı İşlem Adedi ve İşlem Hacmi Verileri

Dönem	İşlem Adedi (Bin)				İşlem Hacmi (Milyon TL)			
	Nakit Avans	Kendi kartına borç ödeme	Başkasının kartına ait borç ödeme	Toplam	Nakit Avans	Kendi kartına borç ödeme	Başkasının kartına ait borç ödeme	Toplam
Mart 2013	635	8,724	611	9,969	584	6,835	626	8,045
Haziran 2013	596	9,035	616	10,248	549	7,393	658	8,601
Eylül 2013	569	9,028	612	10,210	581	8,033	677	9,290
Aralık 2013	634	9,269	616	10,518	609	8,090	697	9,396
Mart 2014	631	9,222	593	10,446	609	8,268	679	9,556

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) Bankacılık Raporu 2014, (Çevrimiçi), www.tbb.gov.tr, 03.04.2015.

Kredi kartı kullanımının hızla yaygınlaşması sonucu bir kısım bankalar bir araya gelerek 1990 yılında Bankalar arası Kart Merkezi (BKM)’ni kurmuşlardır. Bu Merkez on üç kamu ve özel Türk bankasının ortaklığı ile kartlı ödeme sistemi içerisindeki ortak sorunlara çözüm bulmak, banka ve kredi kartları kural ve

standartlarını geliştirmek amacıyla kurulmuştur. BKM'nin ana faaliyetleri, bankalar arasındaki otorizasyon işlemini yurutmek, kredi kartı ve banka kartı sektöründe bulunan bankalar arasında uygulanacak kuralları oluşturmak, geliştirmek ve standardizasyonu sağlamaya yönelik çalışmalar yaparak kararlar almak, yurt dışı kuruluş ve komisyonlar ile ilişkileri kurmak ve gerekli durumlarda üyelerini buralarda temsil etmek, her banka tarafından devam ettirilen işlemlerin güvenli süratli, daha düşük maliyetle tek bir merkezden yurütülmesini sağlamak olarak belirlenmiştir (Baydemir, 2004: 47).

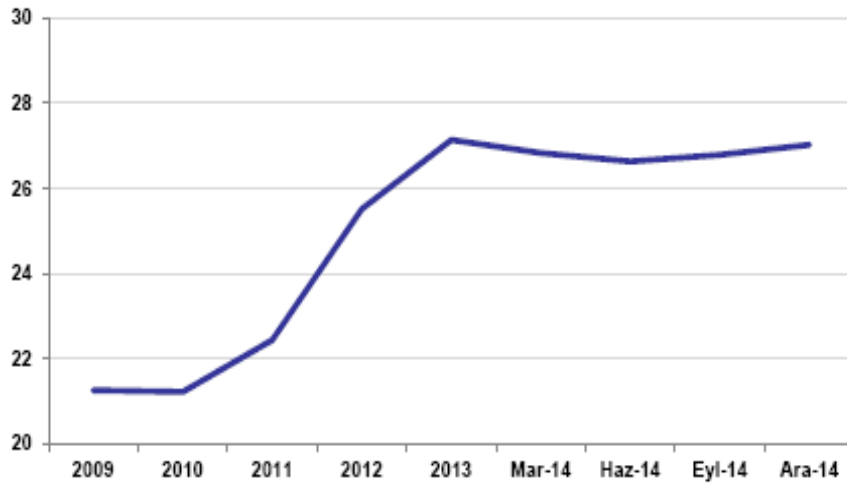
Bankalararası Kart Merkezi (BKM), kuruluşu ile kartlı ödeme sistemleri ve kredi hizmetlerinin gelişmesine önemli katkılar sağlamış, sektörde çok önemli bir konuma ulaşmıştır. Bankalararası Kart Merkezi A.ř.'nin esas sermayesi Nisan 2002 itibari ile 4 trilyon TL'dir. BKM'nin yayınladığı bilgilere göre Türkiye'de 2013 yılı sonu itibariyle 18,8 milyon MasterCard, 24,3 milyon Visa Card ve 237 bin diğer kartlar olmak üzere toplam 43,4 milyon adet kredi kartı kullanılmaktadır. BKM üyesi bankaların ihraç ettikleri Visa/MasterCard ve diğer kredi kartlarının yurt içi ve yurt dışı kullanım cirosu alışverişte 165.897 milyon TL, nakit avansta 19.096 milyon TL olmak üzere toplamda 184.993 milyon TL olarak gerçekteşmiştir.

Kredi ve banka kartlarını edinme ve kullanım kolaylığı kartlı ödeme sistemlerinin yaygınlaşmasına neden olmuş, kişiler her ortamda ihtiyacını karşılayabilecek yeterli nakit para buldurma sıkıntısını yaşamak yerine kart kullanımını tercih eder olmuştur. Yine birçok işyerinin, kartlı ödeme sisteminin bir ürünü olarak uzun vade yani taksitli ödeme seçenekleri sunmaları, kişilerin anında alım kararı vermelerine ve sonuçta hızlı bir tüketim döngüsüne girmelerine yol açmıştır. Kişilerin kredi kartı ile yaptıkları alışverişlere nakit para harcarken gösterdiklerinden daha az dikkat göstermeleri ve kısa vadede ihtiyaçlarını giderme düşüncesi ile hareket etmeleri, bütçelerinin üzerinde harcama yapmalarına ve uzun dönemde ciddi ekonomik krizlere girmelerine neden olmuştur (Duranlar, 2007: 37).

Bilinçsiz kredi kartı kullanımı sonucunda kişilerin düştüğü ekonomik çıkmazlar ve uygulanan kredi kartı faiz oranları, günümüzün en güncel konularından

biri olmuş ve kredi kartı mağdurlarının sayısının her geçen gün artış göstermesi, bu konuda daha fazla çalışma yapılması ve tüketicilerin daha fazla bilinçlendirilmesi zorunluluğunu getirmiştir. Grafik 1 incelendiğinde 2009 itibariyle kredi kartı işlem hacmi/GSYİH oranının önemli bir artış kaydettiği, 2013 yılında düşüş kaydederek, Haziran 2014 itibariyle tekrar yükselme eğilimine girdiği belirlenmiştir.

Grafik 1: Kredi Kartları İşlem Hacmi (Yurtdışı kullanım dahil) / GSYİH (Yüzde)

1.2.2. Elektronik Fon Transferi (EFT) Sistemleri

Bankacılık sektörü ve bilişim teknolojisindeki gelişmeler, bankalar arası işlem hacminin önemli ölçüde artması ve elektronik bankacılık hizmetlerinin yaygınlaşması, ülke çapında elektronik bankacılık altyapısının kurulmasını ve bankalar arası elektronik fon transferi (EFT) sistemini gündeme getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) bu tür sistemlerin ülke ekonomileri üzerindeki olumlu etkilerini göz önüne alarak Türk bankacılık sektörü için gerekli gördüğü EFT sistemini gerçekleştirmek üzere 1986 yılında hazırlık çalışmalarını başlatmış, 1 Nisan 1992 yılında EFT sistemi faaliyete geçmiştir. EFT sistemi; bankalar arası güvenli para transferini sağlamak, hızlandırmak, Merkez Bankası ile yapılan işlemlerde hız ve kolaylık sağlamak ve piyasadaki nakit dolaşımını azaltmak amacıyla kurulmuştur. Uluslararası literatürde TIC-RTGS (Turkish Interbank Clearing Real Time Gross Settlement System) adı ile anılan bu sistem kısa sürede bankacılık sisteminin güvenini kazanmış ve tüm bankalar arası yüksek tutarlı

ödemelerde ve piyasa işlemlerinde kullanılır duruma gelmiştir. Teknolojideki gelişmeler ve artan gereksinimler dolayısıyla sistem yeni özelliklerle geliştirilmiş ve ikinci kuşak EFT sistemi (EFT-II) 24 Nisan 2000 tarihinde devreye alınmıştır. EFT-II sistemi ile birlikte çalışan ve bu sayede menkul kıymetlerin ödeme karşılığında teslim edilerek el değiştirmesine olanak sağlayan Elektronik Menkul Kıymet Transfer Sistemi (EMKT) ise, türünün dünyadaki sayılı örneklerinden biri olarak 30 Ekim 2000'de hizmet vermeye başlamıştır. EFT sistemi müşteri bankacılığı alanında da kısa zamanda yaygınlaşmış ve yıllar itibariyle işlem hacminde büyüme eğilimini yakalamıştır. Günümüzde müşteriler, bankalarının sunmakta olduğu elektronik bankacılık servislerini kullanarak internet üzerinden başka bankalara anında fon transferi yapabilir hale gelmişlerdir (Takan, 2001: 49-51).

EFT geleneksel bankacılıkta olduğu gibi fonların bir yerden başka bir yere banknot, çek, ödeme emri gibi şekillerde fiziki olarak değil, modern haberleşme teknikleri ve bilgisayarların kullanılmasıyla çok daha kısa sürede ve kaydi olarak elektronik yöntemlerle transfer edilmesi olduğundan, ödemelerin kaydi para ile yapılması, daha az nakit para ve çek kullanımı sonucunu doğurmakta, bu ödeme araçlarından kaynaklanan hırsızlık, taşıma maliyeti ve sahtecilik gibi sorunlarda önemli ölçüde azalmaktadır. Bunların dışında EFT kullanımının sağladığı yararlar şöyledir:

- Transfer işleminin anında gerçekleşmesini sağlamak ve fonların gönderilmesi ile ele geçmesi arasındaki gecikmeyi ortadan kaldırmaktadır,
- Haftada 7 gün 24 saat hizmet verebilmektedir,
- Her ne kadar düşük miktarda ödemelerde nakit para ve çek kullanımı yaygın olsa da, daha büyük meblağlı ödemelerde EFT sistemlerinin kullanımı daha ucuz, uygun ve kolay olmaktadır,
- Mali piyasalar mevduat yönünden de ulusal sınırlar dışına çıkmaktadır,
- Bankalar ile müşteri arasındaki mesafenin önemi kaybolmaktadır (Parasız, 2000: 120).

EFT sayılan bu yararlarının yanında kişilerin, telefon, doğalgaz, su, elektrik, yakıt, kira, kredi kartı borcu, kredi taksitleri gibi aylık düzenli ödemelerini bankada bir hesap açtırarak, otomatik ödeme talimatı ile veya ev ve ofis bankacılığını ya da internet bankacılığını kullanarak günü geldiğinde, anında ve herhangi bir ücret, komisyon ödmeden, banka şubelerine gitmeden, zahmetsizce yapmalarını sağlayarak zaman ve emek tasarrufu sağlamaktadır.

Tablo 1.3: EFT İşlem Adedi ve İşlem Hacmi Verileri

Dönem	İşlem Adedi (Bin)									
	EFT	Havale							Döviz Transferleri	Toplam
		Kendi hesapları arasında			Üçüncü şahıslara yapılan			Toplam		
		TP Havale	YP Havale	Toplam	TP Havale	YP Havale	Toplam			
Mart 2013	19,010	3,750	21	3,770	10,029	156	10,185	13,955	71	33,036
Haziran 2013	20,251	3,851	21	3,872	10,387	163	10,550	14,422	74	34,747
Eylül 2013	19,880	3,710	20	3,730	9,820	161	9,981	13,711	75	33,666
Aralık 2013	20,996	3,888	20	3,908	10,743	156	10,899	14,807	80	35,884
Mart 2014	21,208	3,914	21	3,935	10,744	146	10,889	14,824	79	36,111
İşlem Hacmi (Milyon TL)										
Dönem	EFT	Havale							Döviz Transferleri	Toplam
		Kendi hesapları arasında			Üçüncü şahıslara yapılan			Toplam		
		TP Havale	YP Havale	Toplam	TP Havale	YP Havale	Toplam			
	Mart 2013	32,590	7,285	346	7,631	16,634	1,792	18,427	26,058	547
Haziran 2013	37,433	8,565	270	8,835	18,413	1,961	20,374	29,208	581	67,222
Eylül 2013	38,197	8,641	414	9,055	18,811	1,975	20,786	29,841	595	68,634
Aralık 2013	37,829	8,570	442	9,013	19,706	1,995	21,701	30,714	624	69,166
Mart 2014	40,580	9,443	517	9,960	19,481	1,943	21,424	31,384	628	72,592

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) Bankacılık Raporu 2014, (Çevrimiçi), www.tbb.gov.tr, 03.04.2015.

1.2.3. Otomatik Vezne Makineleri (ATM)

Otomatik vezne veya otomatik para makineleri (Automated Teller Machines - ATM) temel amacı 7 gün 24 saat bireysel bankacılık hizmeti vermek olan makinelerdir. Başka bir ifadeyle ATM'ler, banka ve kredi kartı sahiplerinin kartlarını kullanarak veya makinenin klavyesinden hesap numaralarını girerek mevduat ve kredi kartı hesaplarına şifre aracılığı ile ulaşmalarını ve sunulan bankacılık hizmetlerini kullanmalarını sağlayan elektronik cihazlardır (BKM Faaliyet Raporu, 2014: 9).

İlk ATM, 1939 yılında Luther George Simjian tarafından icat edilmiştir. Modern anlamda başarıyla işleyen ilk ATM, Don Wetzel tarafından 1968 yılında geliştirilmiş ve bu ATM ilk defa New York Chemical Bank tarafından 1969 yılında kullanılmıştır. Türkiye'de ise ilk olarak İş Bankası tarafından 1987 yılının Aralık ayında uygulaması başlatılan ATM'ler sonraki yıllarda çok hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. Günümüzde ATM'ler hız, kullanım kolaylığı ve nakit işlem yapma olanağı veren tek kanal olmasından dolayı çok sayıda banka müşterisi tarafından geniş kabul görmüştür (Aksoy, 1998: 64).

Ortaya çıktığında kullanıcıların yalnızca para çekme işlevini yerine getirebilen ATM'ler, teknolojik gelişmeler sonucunda artık müşterilerin banka şubelerine uğramalarına gerek kalmadan bankacılık işlemlerinin birçoğunu yapabileceği bir donanımda hizmet vermektedirler. Nakit para yatırabilmeye de olanak sağlayan yeni teknolojiye sahip bu ATM'leri, bankalar farklı isimlerle hizmete sunmakta, her banka farklı bir isim vermektedir (Örneğin, Akbank: BTM, Garanti Bankası: Paramatik, HSBC: ATM Express, Türkiye İş Bankası: Bankamatik +, Yapı Kredi: Tele24 Plus vb.). ATM'ler; para çekme, hesap hareketlerini izleme, hesaba para yatırma, hesaplar arasında transfer yapma, yatırım işlemleri, kredi kartı borcu ve fatura ödemeleri, kredi kartından cep telefonuna kontör yükleme işlemleri gibi çok geniş bir alanda hizmet vermektedir (Yetim, 1997: 22).

ATM'lerde işlem, banka tarafından müşteriye verilmiş olan manyetik bantlı plastik bir kartın makineye sokulmasıyla başlamaktadır. Makine, kartın sahte olup olmadığını, kullanılmasının yasaklanmış olup olmadığını denetlemekte, olumlu sonuca ulaşıldığı takdirde tuşlarını açarak sistemi müşterinin kullanımına sunmaktadır. Bundan sonra müşteri yine banka tarafından verilmiş olan veya bankanın onayı ile kendisinin belirlediği şifre numarasını (Personal Identification Number-PIN), yapmak istediği işlem ve miktarla ilgili bilgileri tuşlara basmak suretiyle makineye girip, işlemini tamamlamaktadır (Özdemir, 1992: 47). Geliştirilen yeni ATM cihazlarında kart sahipleri kartları üzerlerinde olmadığı zamanlarda da makinenin klavyesinden hesap numaraları ve şifrelerini girerek işlemlerini yapabilmektedirler.

Günümüz bankacılığında, ATM hizmeti sunmadan bankacılık yapmak neredeyse imkansızdır. Bir bankanın çok sayıda ATM'ye sahip olması, müşterilerine büyük kolaylıklar sağlamanın yanı sıra bankaya önemli bir gelir ve rekabet gücü kazandırmaktadır. Tüketicilerin ATM'lere daha kolay ve rahat ulaşabilmelerini sağlamak amacıyla bazı bankalar arasında ATM paylaşma anlaşmaları yapılmaktadır. Bu sayede daha az yatırımla daha fazla müşteri bankacılık hizmeti alabilmektedir. BKM'nin 2013 yılı verilerine göre Türkiye'de ATM sayısı 21.970 adettir (BKM Faaliyet Raporu, 2014: 21).

ATM'ler banka şubelerinin dışına, yerleşim merkezlerine ya da merkezlerden uzakta bulunan okul, hastane, fabrika, havaalanı, gar, otobüs terminali gibi insanların yoğun olarak bulunduğu ve güvenle kullanabileceği alanlara yerleştirilerek, müşterilere her yerde ve her zaman işlem yapabilme imkanı sunulmaktadır.

Önceleri yatırılan paranın, banka görevlilerince akşamları ATM'lerin içinde bulunan para kasetlerinden alınıp sayıldıktan sonra hesaba geçirilmesi şeklinde gerçekleştirilen para yatırma işlemi, yeni teknolojiye sahip ATM cihazları sayesinde anında gerçekleşmekte, yatırılan para cihaz tarafından tanınıp sayılarak kullanıcının onayı ile hesaba geçmektedir. Eksilen veya yatırılan paraların ATM'lerden alınması

ve koyulması işlemi güvenlik tedbirleri altında banka görevlileri tarafından gerçekleştirilerek işlemlerde süreklilik sağlanmaktadır (Yetim, 1997: 34).

İşlem yapmak amacıyla kullanılan kartın ATM tarafından alıkonulması ATM'lerin olumsuzluğu sayılabilecek bir durumdur. Bu durumda ATM banka şubesinin yanında ise mesai saatleri içinde kişi banka görevlilerine kimliğinin ibrazı ile kartını alabilirken, olayın mesai saatleri dışında veya şubeden uzaktaki bir cihazda gerçekleşmesi durumunda, kartını alabilmek için kişinin mesai saatleri içinde cihazın bağlı bulunduğu şubeye gitmesi ve kartın da görevlilerce ATM'den alınarak şubeye ulaştırılmış olması gerekmektedir. Gereksiz zaman ve emek kaybına neden olan bu durum acil nakit ihtiyacı duyan, zaman kısıtlaması bulunan ya da geçici olarak başka bir şehir ya da ülkede bulunan ATM kullanıcılarının zor anlar yaşamasına neden olabilmektedir (Yenici, 2006: 39).

1.2.4. Satış Noktası Terminalleri (POS Cihazları)

İlk satış noktası terminalleri (Point of Sale-POS) sistemi 1973 yılında IBM tarafından yazarkasa teknolojisinden yola çıkılarak geliştirilmiş, ilk kez 1974 yılında New Jersey'deki Pathmark marketler zincirinde ve Dillard's mağazalarında kullanılmıştır. Mekanik baskı makinelerinde birçok işlem elle yapıldığından, kredi kartı kullanımının yaygınlaşması ile işlemleri daha hızlı gerçekleştirecek makinelere ihtiyaç duyulmuş, daha önce elle yapılan işlemleri elektronik olarak yapan satış noktası terminalleri, onay işlemi ve kayıp çalıntı kontrollerini yapabileme özelliklerinden dolayı üye işyerlerinde en çok kullanılan makine konumuna gelmiştir (Kaya, 2009: 45).

İşlem yapma hızı, ödemelerin tahsilinin kolay ve çabuk olması, müşteri sayısını ve iş hacmini artırması gibi faydalarından dolayı POS cihazları işyerlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Öte yandan, istediği özelliklere sahip mal ve hizmetleri sisteme üye birçok işyeri arasından şartlarına en uygun seçeneklerde alabilme imkânına kavuşan kart sahipleri ve üye işyerlerinden aldığı kurulum ücreti ve komisyonlar ile gelir sağlayan bankalar açısından da yararları bulunmaktadır (BKM Faaliyet Raporu, 2011: 16).

Üye işyerinde bulunan POS cihazına müşterinin kredi ya da banka kartı yerleştirildikten sonra alınan mal ya da hizmetin tutarının, cihaz üzerindeki tuşlarla girilmesiyle cihaz otomatik olarak bağlı bulunduğu kurumun sistemine bağlanmaktadır. Kart şifresinin girilmesi ve sistem tarafından onaylanmasıyla, cihaz yapılan işleme ait işyeri, mal ve hizmetin çeşidi, tutarı ve kart bilgilerini gösteren iki nüsha belge vermekte, bu belgelerden biri müşteriye verilerek işlem tamamlanmaktadır. Kart limitinin yetersiz olması ya da sistemde oluşabilecek arızalar nedeniyle onay alınamadığı takdirde işlem geçersiz sayılmaktadır. Büyük meblağlı alışverişlerde işlemin kontrolü amacıyla kart sahibi banka tarafından bilgi mesajı ile bilgilendirilmektedir (Ergür, 1990: 14).

POS cihazları ülkemizde 1989 yılında kullanılmaya başlanmış, 1990 yılında BKM'nin kurulmasıyla POS sayısı hızlı bir artış göstermiştir. BKM'nin 2014 yılı verilerine göre Türkiye'de POS sayısı 1.632.639 adettir ve 106.826.437 işlem adedi karşılığı 3.444,83 milyon TL tutarı işlem yapılmıştır.

1.2.5. Ev ve Ofis Bankacılığı

Ev ve ofis bankacılığı, banka müşterilerinin ev veya işyerlerinden bankadaki hesapları ile doğrudan işlem yapmalarına olanak veren banka sistemleri ile bağlantılı bilgisayar, kablolu televizyon veya telefon ile haberleşme sistemleri üzerinden bankanın veri tabanına ulaşması ve kendi hesabı üzerinde istediği işlemleri yapmasıdır.

İlk olarak 1983 yılında bankalar tarafından daha çok kurumsal müşterilerin kullanımını için geliştirilen ev ve ofis bankacılığı hizmetleri, 1990'lı yılların başlarından itibaren yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bankaların ev bankacılığı ile müşterilerine sunulan hizmetleri aşağıdaki gibi sıralanabilir :

- Müşterinin son birkaç ay içinde banka ile ilgili yaptığı işlemlerinin kontrol edilmesi,
- Başkalarının hesabına para transferi yapma,

- Müşterinin hesabından bankaya yapılacak olan düzenli ödemelerin sıralanması (bu sayede müşteri, ödemelerini daha iyi kontrol edebilmekte ve zamanlama konusunda kendine esneklik sağlayabilmektedir),
- Çek ve hesap özeti isteme,
- Son faiz oranlarını, kişisel kredi limitlerini ve bu limitlerin kullanılmamış miktarını görüntüleme,
- Bankalara genel mesajlar gönderme,
- Ekrandaki menülerden seçim yaparak bankanın bu sistemle sunmuş olduğu diğer olanaklardan yararlanma (menkul kıymet fiyatları, döviz kurları, faiz oranları, hava yolları tarifeleri vb.) (Aksoy, 1998: 77).

İş amaçlı kullanımlar açısından ofis bankacılığının çekici yanı ise sunulan bu hizmet sayesinde işletmeler günlük hesap özetlerini çıkarabilmekte, ödemelerini takip edebilmekte ve fonlarını bir hesaptan diğerine aktararak, gelecekte belirli günlerde yapmaları gereken ödemelerini düzenleyebilmektedirler. Banka hesaplarını ayda bir ya da iki defa çıkarabilen küçük işletmelere önemli kolaylıklar sağlamaktadır. İşletmeler ev ve ofis bankacılığı hizmetlerini daha çabuk kabul ederken, şahısların bu hizmetlerden yararlanma konusunda o denli ilgili davranmadıkları gözlenmektedir. Bu durum maliyet unsurlarından, kullanım prosedürünün bir miktar karmaşık olmasından ve televizyon alıcılarını kişilerin daha çok bir eğlence aracı olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır (Bostancı, 2004: 76).

Günümüzde, devamlı sürüp giden teknolojik gelişmeler, mevcut sistemde teknolojik eskimelere yol açıyorsa da, her geçen gün farklı yenilikler de eklenmektedir. Ülkemizde birçok banka ev ve ofis bankacılığı hizmeti vermektedir. Ancak, bu hizmet daha çok bankanın özel müşterilerine verilmektedir (Takan, 2001: 82).

1.2.6. Telefon Bankacılığı ve Çağrı Merkezi

Şubelerden yapılan bankacılık işlemlerinin telefon ile zamana ve mekana bağlı kalmadan 7 gün 24 saat gerçekleştirilebildiği bankacılık hizmetleridir. Telefon bankacılığı ve çağrı merkezi hizmetlerinden yararlanmak için kişilerin başvuru formu imzalaması ve bankada bir hesabının bulunması gerekmektedir. İnternet bankacılığı hizmetlerinden yararlanan banka müşterileri başvurularını internet şubesinden de yapabilmektedirler. Telefon bankacılığı, banka ile müşterisi arasındaki işlemlerin iletişim aracı olarak telefon kullanılarak gerçekleştirilmesidir. Bankacılık işlemleri gerçekleştirilirken telefon kullanımında üç teknolojik yöntem mevcuttur (Parasız, 2000: 325).

- Müşteriler tuşlu telefonlardan bankalarını arayarak, bankanın veri tabanından herhangi bir banka çalışanının aracılığı olmaksızın bilgi edinebilmektedir. Bu yöntemde arayan kişiyi bilgisayar ses kaydı cevaplandırmaktadır.
- Bazı bankacılık sistemleri kişilerin seslerini tanıyabilmekte, böylece müşteri tarafından verilen talimatlara göre cevaplandırmayı gerçekleştirmektedir.
- Telefon tuşları banka talimatları ile programlanabilmekte, böylece müşteri bankası ile iletişim kurduğunda, kendi telefon tuşlarını kullanarak istediği hizmeti seçebilmektedir.

Müşteriler, bankaların telefon bankacılığı sistemlerini kullanarak, havale, EFT, banka kartı ve kredi kartı işlemleri, yatırım hesabı işlemleri, cep telefonlarına kontör yükleme, döviz alım/satımı, bankanın ürün ve hizmetleri hakkında bilgi edinme, kişisel bilgilerini güncelleme, şifre alma gibi işlemlerini yapabilmektedirler (Güney, 2007: 121).

İlk başta, sadece sayısal telefon santrali aracılığı ve telefon tuşları ile banka bilgisayarına komut vererek yapılan telefon bankacılığı, günümüzün gelişen müşteri ilişkileri yönetiminin ilkelerine bağlı olarak oluşan kişiye özel bankacılık planları çerçevesinde çağrı merkezli bankacılığa doğru kaymıştır. Ayrıca, ülkemizde

telekomünikasyon altyapısının gelişmesi ile hizmete sokulan 444'le başlayan numaralar oldukça fazla kullanılmaktadır. Genellikle bu hizmeti veren bankaların sistemleri birbirine benzemekte olup elektronik sesli yanıt sisteminin, çağrı merkezli bankacılıkla birlikte kullanılmasıyla sistem oluşturulmaktadır. Çağrı merkezleri birkaç tamamlayıcı üründen oluşan bir sistem olup, sistemin en önemli parçası gelişmiş telefon santralidir. Ayrıca, sistemde müşteri temsilcileri, süpervizörler, analog ve dijital hatlar vb. yer almaktadır (Özcan, 2007: 69).

Çağrı merkezleri 24 saat hizmet verebilecek şekilde yeterli donanım ve yeterli personele sahip olarak merkezi biçimde oluşturulmakta, 444 ile başlayan bu sisteme akılda kalıcı tek bir numara ile tüm yurttan şehir içi konuşma ücreti ile ulaşılabilmektedir. Ayrıca, müşteriyle birebir diyalogda olan bir müşteri temsilcisi var olduğu için müşterinin işlemlerde hata yapma oranı oldukça azalmakta, müşteriler şubelerde sıra beklemeden ve çok hızlı bir şekilde işlemlerini yapabilmektedirler. Bankacılık sektöründe çağrı merkezi sisteminin yaygın olarak kullanılmasındaki amaç, işlerin bir telefonla yapılmasını sağlamak, 24 saat ulaşılabilirliği gerçekleştirmek ve en önemlisi maliyetten kazanmaktır. Kurulan çağrı merkezleri sayesinde para çekmenin dışında tüm bankacılık işlemleri telefon aracılığıyla yapılabilmektedir (Bostancı, 2004: 71).

1.2.7. İnternet Bankacılığı

İnternet ilk olarak 1960'lı yıllarda kullanılmaya başlanmış, ilk kullanım yeri Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı Pentagon olmuştur. Bankacılıkta ise, 1990'lı yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. Bankacılık sektöründe sınır tanımaksızın gelişen teknolojinin ürünü olarak hizmete sunulan internet bankacılığı, nakit para çekmenin dışında her türlü bankacılık işlemlerinin internet üzerinden çok kısa sürede yapılmasını mümkün kılan bir sistemdir (Tutcuoğlu, 2010: 18).

İnternet bankacılığı sayesinde, müşteriler bankaya gitmeden kendileri için uygun zaman ve koşullarda birçok bankacılık işlemini hızlı ve güvenli bir şekilde yapabilmektedirler. Müşterilerin internete bağlı bir bilgisayar veya televizyonunun olması bankacılık hizmetlerini alabilmeleri için yeterlidir. Fatura ödeme, virman,

EFT, havale, repo ve faiz oranları, döviz işlemleri, yatırım fonu, hisse senedi işlemleri, hesap bilgilerine ulaşmak vb. bankacılık işlemleri internet üzerinden yapılabilmektedir. Elektronik posta kullanılmasıyla müşterilerin, müşteri temsilcileriyle iletişimlerini sağlamak, sorunlar aktarılabilen, rapor alışverişi, dosya transferleri gerçekleştirilebilmektedir. İletişimde zaman ve yer sorunu ortadan kalkmakta, müşteriler herhangi bir zamanda mesajlarını elektronik posta aracılığıyla iletebilmektedirler. Kısacası, internet bankacılığında şu anda fiziksel para çekimi hariç bütün bankacılık hizmetleri müşterilere sunulabilmektedir. 2000'li yıllarda elektronik cüzdanların (smartcard'ların) kullanımının yaygınlaşması ile birlikte para çekiminin de gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir (Bostancı, 2004: 45).

Bankaların internet bankacılığına yönelmelerinin başlıca nedenleri, müşterilerin istediği yer ve zamanda bankacılık işlemlerinden bazılarını kendilerinin yapmaları sonucunda, müşteri memnuniyetinin sağlanmasının yanı sıra, şubelerin iş yükünün azalması ve maliyetlerden tasarruf sağlanmasıdır. Banka şubelerinde müşterilerin rutin ödeme işlemlerini yapmakta olan personel, bu iş yükünün hafiflemesi ile müşterilere bankanın yeni ürün ve hizmetlerini tanıtan, onların istek ve ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalarda bulunan müşteri temsilcilerine dönüşmektedir (Tutcuoğlu, 2010: 24).

Son zamanlarda bankalar internet bankacılığını cazip kılmak için değişik uygulamalara girmişlerdir. Örneğin bir banka internet üzerinden repo yapan müşterilerine fiziki şubeden işlem yapanlara göre ek puan vermekteyken, yine başka bir banka da kredi kartı ve diğer ödemelerini internet üzerinden yapan müşterilerine ilave hediye puanı vermektedir. Kredi kartı hesap özetlerinin elektronik posta adreslerine gönderilmesini tercih eden müşterilere ise, bir başka banka tarafından belirli nakit avantajları sağlanmaktadır (Kahraman, 2001: 44).

Tablo 1.4: İnternet Bankacılığı Müşteri Sayıları Verileri

Dönem	Bireysel			Kurumsal			Toplam		
	Sistemde kayıtlı, en az bir kez login olmuş müşteri sayısı	Sistemde kayıtlı, son 1 yıl içinde en az bir kez login olmuş müşteri sayısı	Aktif müşteri sayısı	Sistemde kayıtlı, en az bir kez login olmuş müşteri sayısı	Sistemde kayıtlı, son 1 yıl içinde en az bir kez login olmuş müşteri sayısı	Aktif müşteri sayısı	Sistemde kayıtlı, en az bir kez login olmuş müşteri sayısı	Sistemde kayıtlı, son 1 yıl içinde en az bir kez login olmuş müşteri sayısı	Aktif müşteri sayısı
Mart 2013	24,012,286	14,654,179	10,246,147	2,099,605	1,150,428	953,167	26,111,891	15,804,607	11,199,314
Haziran 2013	25,313,204	15,706,945	10,468,199	2,189,484	1,197,426	979,619	27,502,688	16,904,371	11,447,818
Eylül 2013	26,588,267	15,546,148	10,974,765	2,267,899	1,227,162	991,004	28,856,166	16,773,310	11,965,769
Aralık 2013	28,190,102	16,824,193	11,422,331	2,234,533	1,217,169	1,013,621	30,424,635	18,041,362	12,435,952
Mart 2014	28,590,448	17,462,027	12,038,621	2,086,280	1,272,463	1,066,062	30,676,728	18,734,490	13,104,683

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) Bankacılık Raporu 2014, (Çevrimiçi), www.tbb.gov.tr, 03.04.2015.

1.2.8. WAP Bankacılığı

Günümüzde cep telefonu teknolojilerinin hızlı gelişimi, banka müşterilerinin bankacılık hizmetlerine cep telefonları ile ulaşabilme isteğini ortaya çıkarmıştır. Sürekli gelişen yeni teknolojiler karşısında klasik bankacılık hizmetleriyle yetinmeyen aktif ve dinamik müşteri profili karşısında bankalar, müşterilerin ihtiyaçlarına ve beklentilerine cevap verebilmek amacıyla, cep telefonları üzerinden bankaların bilgisayar sistemlerine giriş yapabilmeyi sağlayan mobil bankacılık hizmetine başvurmuşlardır. Mobil bankacılık; kısa mesaj servisi (SMS) yoluyla müşterilerin bilgilendirilmesi, kablosuz uygulama protokolü (WAP-Wireless Application Protocol) uyumlu cep telefonları ve palmtop (avuç içi) adı verilen bilgisayarlar ile internet üzerinden işlemlerin yapılması yoluyla gerçekleştirilmektedir. Palmtop cihazlarının yüksek fiyatlı olması nedeniyle palm bankacılığı fazla gelişmemiştir. Bu bankacılığı kullanan müşterilerin beklentileri İş Bankası, Akbank, Garanti Bankası gibi büyük bankalar tarafından karşılanmaya çalışılmaktadır. Bu hizmetler arasında; vadesiz/vadeli hesapların görüntülenmesi,

EFT, havale, fon ve döviz işlemleri ile kredi kartı hesap özeti yer almaktadır. SMS uygulamasında ise müşterilerin başvuru esnasında yaptıkları tercihler doğrultusunda hizmetler kendilerine yüz altmış karakteri geçmeyen SMS mesajı olarak gönderilmektedir. Bu hizmetler; bakiye bildirim, kur bildirim, hesaptan para çıkışlarında uyarı, kredi kartı hesap özeti bilgileri, kredi kartı borç ödeme günü geciktiğinde uyarı vb. hizmetlerdir. WAP teknolojisinin gelişmesiyle SMS hizmetinin önemi azalmıştır (Özcan, 2007: 72-74).

Tablo 1.5: WAP Bankacılık İşlem Adedi Verileri

Dönem	İşlem Adedi (Bin)					
	Kredi kartı ve ek kart başvurusu	Kredi başvurusu	Düzenli ödeme talimatı	Fatura ödeme talimatı	Finansal olmayan diğer işl.	Toplam
Mart 2013	57	90	93	0	73,641	73,880
Haziran 2013	46	115	107	0	105,618	105,886
Eylül 2013	37	111	137	0	139,742	140,028
Aralık 2013	54	182	172	1	174,018	174,427
Mart 2014	38	292	216	8	253,838	254,392

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) Bankacılık Raporu 2014, (Çevrimiçi), www.tbb.gov.tr, 03.04.2015.

WAP, internet hizmetinden yararlanmak isteyen mobil kullanıcıları hedef alan teknolojik bir üründür. Bu teknoloji sayesinde cep telefonundan veya diğer kablosuz iletişim araçlarından internet ortamındaki hizmetlere çabuk ve kolay bir şekilde ulaşılabilmektedir. WAP sitelerine bağlanabilmek için kullanılan cep telefonunun kablosuz iletişim protokolünü destekliyor olması gerekmektedir (Bostancı, 2004: 79).

Gelişen teknoloji den yararlanarak müşteri memnuniyetini artırma gayretinde olan bankalar, WAP bankacılığı hizmeti vermeye başlamışlardır. WAP bankacılığında amaç, günlük hayatın bir parçası haline gelen ve birçok kişinin sürekli yanında taşıdığı cep telefonları vasıtasıyla, mekan ve zaman gözetmeksizin bankacılık hizmetlerinin müşterilere sunulmasıdır. Banka müşterileri, bankanın internet şubesinden belirleyeceği şifre ile WAP uyumlu cep telefonlarından 7 gün 24 saat zaman kısıtlaması olmaksızın mobil bankacılık hizmetlerinden yararlanabilmektedirler. WAP bankacılığında sunulan hizmetler; günlük döviz kuru, repo oranları, yatırım fonu fiyatları görüntüleme, altın fiyatları, mevduat faiz oranları, hazine bonusu faiz oranları, hesap bakiyeleri ve kredi kartı borcu görüntülemesidir (Özcan, 2007: 73).

Tablo 1.6: Mobil Bankacılık Müşteri Sayıları

Dönem	Mobil		
	Sistemde kayıtlı, en az bir kez login olmuş müşteri sayısı	Sistemde kayıtlı, son 1 yıl içinde en az bir kez login olmuş müşteri sayısı	Aktif müşteri sayısı
Mart 2013	2,930,437	2,134,541	1,582,503
Haziran 2013	3,594,972	2,685,511	2,018,650
Eylül 2013	4,354,272	3,321,456	2,574,847
Aralık 2013	5,371,567	4,321,194	3,227,096
Mart 2014	6,339,842	5,168,719	4,006,363

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB) Bankacılık Raporu 2014, (Çevrimiçi), www.tbb.gov.tr, 03.04.2015.

Mobil bankacılık işlemlerinde Tablo 1.6’da görüleceği üzere sistemde kayıtlı müşteri sayısı 2013-2014 dönemi aralığında hızlı bir artış göstermiş, aktif müşteri sayısının 1 yıl içinde yaklaşık 4 kat büyüdüğü belirlenmiştir. Bu sonuç, sistemin son yıllarda ne kadar hızla ilerlediğini ve insanların bireysel ürünlerden faydalanma bilincinin ne kadar arttığının göstergesidir.

İKİNCİ BÖLÜM

BİREYSEL KREDİLER

Bireysel krediler, gelişen bankacılık sisteminde krediler içerisinde önemli bir paya sahiptir. Tüketicilerin ihtiyaç duyduğu finansal desteği sağlamak, günümüzün rekabet koşullarında sektördeki yerini korumak ve daha fazla müşteri portföyüne sahip olmak isteyen bankaların sunduğu ürün ve hizmetler, çeşitlilik bakımından giderek birbirine daha çok benzerlik göstermektedir. Bankaların çoğu, diğer bir bankanın ürün ve hizmetlerini, kısa sürede farklı isimlerle müşterilerine sunarak ürün çeşitliliği ile rekabette var olma çabası içine girmektedir.

Bankalar, bireysel bankacılığın hızla gelişen bir dalı olarak bireysel kredilendirme hizmetleri adı altında bireylere sunduğu krediler ile kişilerin her türlü ihtiyaçlarını en kısa zamanda ve en uzun vade ile karşılamalarını sağlamaktadır. Bireysel kredilendirme, ticari kredilerden farklı olarak, bir mal veya hizmetin satın alımı ya da herhangi bir ihtiyacın karşılanması için ticari amaçlar dışında kullanılmak üzere bireylere sağlanmaktadır. Hizmetlerinin çeşitliliği yönünden gelişime açık bir alan olan bireysel kredilendirmeye ilgi giderek artmakta, Bankalar tarafından çok farklı isim ve türde bireysel kredi kullanılmaktadır.

2.1. BİREYSEL KREDİ KAVRAMI

Bireysel kredi, bankalar tarafından ticari amaçlar dışında kullanılmak üzere konut, taşıt veya herhangi bir mal ya da hizmet alımının finansmanına yönelik olarak kamu veya özel sektör kuruluşlarında ücretli olarak çalışan veya emekli olmuş bireyler, düzenli gelir elde eden gerçek kişiler ile serbest meslek mensupları-işletme sahibi diğer gerçek kişilere başlangıçta belirlenen faiz oranlarına göre bir ödeme planı dahilinde geri ödenmek üzere verilen kredilerdir (Aksakal, 2006: 42).

Bireysel krediler Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerinde 1950'lerden beri yaygın olarak kullanılırken Türkiye'de 1980'lerin sonlarında kullanılmaya başlanmış, 1990'ların başlarından itibaren de yaygınlaşmıştır. Türkiye'de 2000 yılı başlarında alınan ekonomik istikrar tedbirleri sonucunda, enflasyon oranının düşüş göstermesine bağlı olarak faiz oranlarının düşmesi ile bankaların kullandığı bireysel kredi tutarları önemli ölçüde artmıştır. Diğer kredi türlerine göre riskin daha az olması ve gelecekte düşük enflasyon beklentileri dolayısıyla, şimdiki oranlarla verilen uzun vadeli bireysel kredilerin 1-2 yıl sonra daha karlı olacağı düşüncesinden dolayı bankalar tarafından tercih edilmektedir (Güney, 2007: 101). Bireysel kredilerde temel anlayış ödeme gücü doğrultusunda taleplerin karşılanması olduğundan, ihtiyaçlar aynı zamanda kredi türünü de ifade etmektedir. Bankaların pazarlama tekniği açısından, talep oluşturma ve farklılık yaratma arayışlarının bir sonucu olarak da kredi türleri başka bir öneme sahip olmaktadır (Aksoy, 2005: 75).

Bankalarca, bireysel krediler buzdolabı, çamaşır makinesi, mobilya, elektrikli ev aletleri gibi dayanıklı tüketim malları veya tatil, eğitim, kariyer, kişisel gelişim ve hobi, konut onarımı, sağlık, düğün gibi hizmete yönelik harcamalar ya da otomobil, konut alımı gibi menkul veya gayrimenkul bir malın satın alınması amacı ile kullanılmaktadır (Terzioğlu, 2007: 62).

Satın alınacak mal ve hizmetlerin karşılığında kullanılan kredi, doğrudan nakit olarak müşteriye ödenebileceği gibi bankaca satıcı firmayla anlaşma sağlandığı takdirde fatura karşılığı doğrudan satıcıya da ödenebilmektedir (Aksoy, 2005: 77).

Her bankada farklı olmakla birlikte alınan mal veya hizmetin niteliğine göre çeşitli vade uygulamaları vardır. Vadeyi daha çok bankaların gelecekle ilgili beklentileri belirlemektedir. Eğer beklentiler iyi ise bankalar vadeleri uzatmakta, beklentiler olumsuz ise vadeleri düşürmektedirler (Güney, 2007: 104).

Bireysel krediler bireysel bankacılık ürünleri içerisinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Bireysel krediler, bankalar ve tüketici finansman şirketlerince hane

halkına kullandırılan tüketici kredileri ve banka kartları ile yapılan harcamaların toplamı olarak kabul edilmektedir (Tekirdağ, 2009: 23).

4077 sayılı Tüketicilerin Korunması Hakkında Kanun'un 10. Maddesinde bireysel krediler (tüketici kredileri); "tüketicilerin bir mal veya hizmet edinmek amacıyla kredi verenden nakit olarak aldıkları kredi" olarak tanımlanmıştır. İlgili yasada tüketici kavramı; "bir mal veya hizmeti ticari ve mesleki olmayan amaçlar ile edinen, kullanan veya yararlanan gerçek ya da tüzel kişiler" olarak tanımlanmıştır. Tüketici kredilerinin tanımı uyarınca, bu tür kredilerin gerçek kişiler yanında tüzel kişilere de kullandırılabilmesi, ticari veya mesleki olmayan amaçlar çerçevesinde bir tüzel kişinin de (bir ticaret şirketinin) tüketici olarak kabul edilebileceği sonucuna ulaşılabilmekle beraber bazı kaynaklarda konunun hukuki olarak tartışmalı olduğu ve firmaların nitelikleri gereği bireysel kredi kullanamayacakları ifade edilmiştir (Özel, 1999: 29).

Ekonomik gelişmeler ve bankacılık sektöründe yaşanan yoğun rekabet, yeni ürünlerin çıkmasına ve tüketici kredilerinin kapsamının genişlemesine neden olmaktadır. Yeni ürünlerin dizayn edilmesi, ödeme şekillerinin gelişmesi, tüketim alışkanlıklarının değişmesine rağmen genel olarak tüketici kredileri, bankalarca doğrudan nakit şeklinde ya da mal veya hizmet satın alımına yönelik finansman ihtiyacının karşılanması şeklinde kullandırılmaktadır. Bireysel krediler; konut, taşıt ve tüketim mallarının (dayanıklı tüketim malları, hızlı tüketim ürünleri vb.) satın alınmasına yönelik olabileceği gibi mesleki amaç, eğitim, tatil, giyim vb. amaçlarla da kullandırılmaktadır. Tüketici kredileri, tüketim tercihlerinin zaman içerisinde değişmesi nedeniyle yeni tüketim harcamalarına imkan sağlamaktadır. Bireysel kredilerin diğer ticari krediler ile olan farklılıkları aşağıda sıralanmıştır.

- Bireysel kredilerde, bir gerçek kişi ticari ve mesleki amaçları dışında fon talebinde bulunurken, ticari ve sanayi kredilerinde fon talebinde bulunanlar işletmelerdir.

- Bireysel krediler, tüketime yönelik bir ihtiyacı karşılama amacı ile kullanılırken, ticari kredilerde nihai amaç karın azamileştirilmeye çalışılmasıdır.
- Bireysel kredilerde, tüketicileri korumaya yönelik bir yasal çerçeve varken, diğer kredilerde ticari hayatın düzenlenmesine ilişkin düzenlemeler vardır. Türk Ticaret Kanunu ile her tacire, ticari faaliyetlerine ilişkin her türlü eyleminde basiretli iş adamı gibi hareket etme zorunluluğu getirilirken, tüketiciye yönelik böyle bir şart söz konusu değildir.
- Bireysel krediler, genellikle aylık taksitler halinde ödenirken; diğer krediler çoğunlukla, BCH şeklinde kullanılmakta ve ödemeler de bu çerçevede yapılmaktadır.
- Bireysel kredilerin, teminatları ile diğer kredilerin teminatları farklılık gösterebilmektedir. Tüketici kredilerinde teminatlar kişinin gelecekteki geliri ve satın aldığı malın kendisiyken, ticari kredilerde teminat ticari işletme rehini, teminat mektubu, ticari senetlerin iskontosu gibi kendine has teminatlardır. Ancak uygulamada zaman zaman şahsi taahhüdün ticari krediler açısından çok önemli bir teminat türü olduğu görülmektedir.
- Bireysel kredilerin, vade ve faiz yapısı ticari kredilere göre farklılık göstermektedir. Bireysel krediler ticari kredilere göre daha uzun vadeli ve daha düşük faizli kullanılabilmektedir (Tekirdağ, 2009: 36).

Türkiye’de bireysel kredilendirme politikaları zamanla değiştirilmiş, en çok değişiklik yapılan alan ise tüketici kredileri olmuştur. Daha önceleri belirli bir malın finansmanı için verilen tüketici kredileri, artık kullanma kısıtlaması getirilmeksizin doğrudan nakit olarak verilmektedir. Belirli bir malın finansmanı için sağlanan kredi ise, bankalarda genellikle üretici veya dağıtıcı firmalar arasında özel anlaşmalar çerçevesinde gerçekleştirilen ve kampanyalar şeklinde, taksitli satışlar olarak da

lanse edilen biçimde sunulmaktadır. Gerek değişen dünya dengeleri ve ekonomik gelişmelere ayak uydurmak, gerekse Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme sürecinde bireysel kredilendirme konusunda yayınlanan direktiflere uyum sağlamak amacıyla, bankacılık sektöründe gerekli düzenlemeler ve yenilikler yapılmaktadır. Avrupa Birliği'nde bireysel bankacılık alanında verilen hizmetlerin ve kullanılan finansal ürünlerin, Türk Bankacılık sektörüne uyumlaştırılmasında önemli bir yol alınmıştır (Terzioğlu, 2007: 68).

Tüketiciler de bilinçli ve doğru kararlar verebilmek için gerekli araştırmaları yaparak bilgi sahibi olmalıdırlar. Bireysel krediler hakkında geniş bilgiye sahip olmaları onların kredi veren kuruluşlar arasından kendi şartları için uygun olan krediyi seçmelerinde önemli bir etkidir. Bireysel krediler hakkında tüketicilerin karşılaştırma yapabilmeleri için kullanmak istedikleri kredinin faiz oranı, kredi dilimleri ödeme aralığı (aylık, üç aylık, üç ay geri ödemesiz vb.), taksit tutarı, taksit sayısı, komisyon, vergi ve sigorta ücretleri hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir.

2.2. BİREYSEL KREDİ VE HUKUKİ DÜZENLEMELER

Bankacılık işlemlerinin çeşitlenmesi, kredi türlerinin artması ve müşteri ihtiyaçlarının farklılaşmasına paralel olarak kredi tanımının da kapsamı genişlemiştir. Bu sebeple hem müşterilerin hem de bankaların yanı sıra hukuk sisteminde de kredi tanımı ve yüklenilen anlam farklılık göstermeye başlamaktadır.

2.2.1. Kredi Tanımı

Kredi kelimesinin sözlük anlamı “güven, saygınlık ve itibar”dır. Latince *inanma* anlamına gelen *credere* kökünden gelmektedir (Usta, 1985: 1). Ödünç alınan veya verilen para, borç ödemede güvenilir olma ve mal anlamlarını da içeren kredi kelimesinin, literatürde çeşitli tanımları yer almaktadır.

Kredi; “bir süre sonra ödenmek vaadiyle mal, hizmet veya satın alma gücü sağlayabilme yeteneği” dir (Aktaş, 2000: 10). Ticaret, hizmet ve sanayi

işletmelerinin mal ve hizmet sunum faaliyetlerini desteklemek amacıyla, bankalarca verilen ve bilançoların aktifine alacak olarak yansıyan işlemlerin yürütülmesidir (Berk, 1999: 6). Bankalar açısından ise; bir miktar paranın veya banka itibarının belirli bir süre için ve mutlaka geri alınmak koşuluyla bir bedel karşılığında ödünç olarak verilmesi veya ödünç verilmiş bir varlığın geri ödenmesine kefil olunması şeklinde tanımlanabilmektedir.

Kredi, en genel tanımlama ile herhangi bir kimseye ödünç para verilmesi veya nakit olarak alınacak bir mala ya da verilecek bir hizmete kefalet edilmesi/garanti verilmesi veya bedelinin daha sonra alınması kaydıyla bir malın satılması ya da hizmetin verilme işidir.

2.2.2. Hukuki Düzenlemeler

Bankaların mali yapılarının ve bankacılık sisteminin gözetim ve denetiminin güçlendirilmesi, kredi kullanıcılarının ve bankaların hareket sınırlarının belirlenmesi açısından radikal değişim Bankacılık Kanunu ile gerçekleştirilmiştir. 2005 yılında bankacılık sistemini güçlendirmek amacıyla Avrupa Birliği direktifleri ile diğer genel kabul görmüş uluslararası uygulamalar da dikkate alınarak hazırlan bu kanun 01.11.2005 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Türkiye’de kurulu mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubelerinin tüm faaliyetlerinin düzenlendiği bu kanunda krediler şöyle tanımlanmıştır: Bankalarca verilen nakdi krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayrinakdi krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdî krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayrinakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve BDDK tarafından kredi olarak kabul edilen tüm işlemler kredi sayılır (Taşkın, 2011: 291).

Bankacılık kanununda da açıkça belirtildiği üzere bankalarca verilen nakdi krediler ilgili kanun kapsamında olup, bankaların bireysel krediler ile ilgili tüm işlemlerinde Bankacılık Kanununa uygun hareket etmeleri önem arz etmektedir.

Bireysel krediler konusunda diğer önemli hukuki düzenleme kısaca karşılıklar kararnameesi olarak adlandırılan “Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” kapsamında ele alınmıştır. 01.11.2006 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren ilgili yönetmelikte amaç, bankaların kredileri ve diğer alacaklarının niteliklerine göre sınıflandırılması ve bunlar için ayrılacak karşılıklara ilişkin usul ve esasların belirlenmesidir (BDDK Sektörel Rapor, 2010: 17).

Yönetmelik kapsamında bankalarca kullanılan krediler beş farklı grup kapsamında değerlendirilmiştir. Bu sınıflandırmada söz konusu kredilerin ve diğer alacakların tahsil kabiliyeti ve borçluların kredi değerliliği dikkate alınmıştır. Karşılıklar kararnamesinde 23.01.2009 tarihinde yapılan değişiklik ile kredi ve diğer alacakların sınıflandırılmasında tüketiciler lehine bazı değişiklikler yapılmış ve aksamada olan kredilerin yeniden yapılandırılarak canlı tutulması sağlanmıştır. Tabi bu düzeltmeler bankaların aksayan kredileri asli hesaplarda izlemesine ve dolayısıyla daha az karşılık ayırmasına da temel olmuş ve bankalar için de avantajlı bir durum oluşturmuştur (BDDK Sektörel Rapor, 2010: 19).

2.3. BİREYSEL KREDİ TÜRLERİ

Her alanda hizmet veren güçlü bir banka imajını yaymak ve tüketicinin ilgisini çekerek kredi ve müşteri portföyünü çeşitlendirme, zenginleştirme çabası içine giren bankalar, gelişen teknoloji ve değişen ekonomik şartlara, ihtiyaçlara göre farklı ad ve şartlarda kredi seçenekleri sunmaktadırlar. Her bankanın kendi özel hizmeti olarak farklı isimlerle sunduğu ve yaşanan dönemin izlerini taşıyan çok farklı isim ve özellikte bireysel kredi çeşidi bulunmaktadır. Bankalar tarafından yaygın olarak kullanılan Bireysel Krediler;

- İhtiyaç Kredisi
- Taşıt Kredisi
- Konut Kredisi
- Eğitim Kredisi
- Kariyer Kredisi
- Kişisel Gelişim ve Hobi Kredisi
- Evlilik Kredisi
- Faturalı Alışveriş Kredisi
- Tatil Kredisi
- İnşaat Tamamlama Kredisi
- Onarım ve Dekorasyon Kredisi
- Doğalgaz Dönüşüm Kredisi
- Kredili Mevduat Hesabı olarak sıralanabilir.

2.3.1. İhtiyaç Kredisi

İhtiyaç (tüketici) kredileri, ülkemizde 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 10. maddesinde düzenlenmiş olup, "tüketicilerin bir mal veya hizmet edinmek amacıyla kredi verenden nakit olarak aldıkları kredi" şeklinde tanımlanmıştır (Aksoy, 1998: 66).

Bankalar tarafından verilen bireysel krediler başlangıçta bu isimle tüketiciler tarafından kullanılmış, ancak gelişen teknoloji ve çağın gerekli kıldığı ihtiyaçlar doğrultusunda bankaların sunduğu bireysel kredi hizmetlerinin çeşit ve özelliklerinin artması sonucu tüketici kredileri, tüketicilere kredi olarak verilen paranın kullanılma alanını sorgulamayan ve ihtiyaç kredisi olarak da adlandırılan bir bireysel kredi türü olarak şekillenmiştir. Ticari amaçlar dışında kullanılmak üzere gerçek kişilerin her türlü mal ve hizmet alımlarının finansmanına yönelik doğrudan nakit olarak ve bir defada ödenen, geri ödemesi başlangıçta belirlenen faiz oranlarına göre eşit veya değişen taksitler halinde yapılabilen bir kredidir (Duranlar, 2007: 64).

Ekonomik karakterleri açısından ihtiyaç kredileri, ticari ve sınai kredilerden farklı bir yapıya sahiptir. Ticari ve sınai kredilerde amaç ticaret ve üretim hacmini artırarak nihai kârın azamileştirilmesidir. İhtiyaç kredilerinde ise, tüketicilerin ihtiyaçlarını çabucak tatmin etme ve üreticilerin kısa sürede ödeme aracı sağlama istekleri temel amaç olmaktadır. Bu yönleri ile ihtiyaç kredileri, zaman içerisinde tüketim tercihlerinin öne alınması işlevini gerçekleştirmektedir ki, ekonomik açıdan tüketici kredilerinin en önemli etkileri bu özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Tüccar ve sanayiciler iş hacimlerini ve işletmeyi geliştirmeye yönelik olarak kredi kullandıkları halde, bireyler ve aileler gelirlerini artırmak amacıyla değil, derhal tatmin etmek istedikleri arzu ve ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik olarak borçlanmaktadırlar. Bu nedenle ihtiyaç kredisi, güncel ihtiyaçları karşılarken yarının geliriyle ödeme yapma olanağını verdiğinden dolayı, kişilerin harcamalarının mali yükünü erteleyen bir finansman yöntemidir (İnağ, 1990: 3).

Düzenli ve yeterli gelire sahip olan herkesin kullanabileceği ihtiyaç kredilerinde, tüketiciler tercihlerine göre krediyi TL ya da dövize endeksli olarak kullanabilmektedirler. Vade ve faiz oranı, piyasa koşullarına ve bankaların kredi kullandırma politikalarına bağlı olarak değişen ihtiyaç kredilerinde, vade kullanıcının tercihine bağlı olarak 1 ay ile 36 ay arasında değişebilmektedir.

Bankaların uygulamalarına göre farklılık göstermekle birlikte ihtiyaç kredileri kefilsiz, şahsi ya da yerine başka bir maddi teminat alınarak, müşterilerin maaşları veya ücretlerinin birkaç katı kadar kullandırılmaktadır. İhtiyaç kredileri damga vergisi hariç, herhangi bir şekilde vergi, resim, harç istisnasına tabi olmamakta, faiz üzerinden Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu (KKDF) ve Banka ve Sigorta Muamele Vergisi (BSMV) kesintisi yapılmaktadır (Şakar, 2006: 199).

2.3.2. Taşıt Kredisi

Tüketici kredileri, genel olarak tüketicinin maaş ya da ücretinden geri ödenmekte olup, ödeme işlemi satın alınan mal veya hizmetlerin kullanımıyla ilgili değildir (Güney, 2007: 102).

Bireysel taşıt kredisi, herhangi bir marka sıfır kilometre veya kullanılmış aracın, gerçek kişi tarafından ticari amaçlar dışında kullanılmak üzere peşin satın alınabilmesine yönelik kullandırılan ve geri ödemesi eşit veya değişen taksitlerle yapılabilen bir kredidir. Bankaların vermiş olduğu taşıt kredisi kapsamına hususi amaçla kullanılacak olan yerli ve yabancı marka otomobil, jeep gibi binek sıfır kilometre ve ikinci el araçlar girmektedir. Şahsi teminat ile beraber krediye konu aracın rehni alınarak kullandırılan taşıt kredilerinde, kullanılan kredi tutarı araç bedelinin tamamından daha az miktarda olsa bile rehin işlemleri kullandırılan kredi oranında değil, aracın tamamı için yapılmaktadır. Bankaların uygulamalarına göre farklılık göstermekle birlikte genel olarak en fazla kredi tutarı;

- Sıfır kilometre taşıtlar için KDV+ÖTV dahil fiyatının % 75-% 100'üne kadar,
- İkinci el taşıtlarda ise Türkiye Sigorta ve Reasürans Şti. Birliği tarafından üç ayda bir yayınlanan araç değer listesi fiyatının % 75-% 100'üne kadar

kullandırılmaktadır. Satışlarını artırmak amacıyla otomotiv firmaları ürettiği otomobiller için bankayla anlaşarak müşterilerinin kullanılacak kredi tutarına bağlı kalmak şartıyla, sıfır faize kadar varan oranlarda taşıt kredisi kullanmalarını sağlayabilmektedirler. Taşıt kredileri damga vergisi hariç, herhangi bir şekilde vergi, resim, harç istisnasına tabi olmamakta, faiz tutarları üzerinden cari oranlarda KKDF ve BSMV kesintisi yapılmaktadır (Güney, 2007: 103).

Taşıt kredisi ile alınan aracın ruhsatına satılamaz şerhi konularak aracın kredi borcu bitene kadar satışı engellenmekte ve bu durum banka açısından teminat oluşturmaktadır. Vade ve faiz oranı, piyasa koşullarına ve bankaların kredi kullandırma politikalarına bağlı olarak değişen taşıt kredilerinde, vade kullanıcının tercihine bağlı olarak 1 ay ile 48 ay arasında değişebilmektedir.

2.3.3. Konut Kredisi

Kullanıma hazır, yeni veya belirli bir yaşa kadar olan konutların alımının finansmanında gerçek kişilere kullanılan, geri ödemesi eşit veya değişen taksitlerle yapılabilen bir kredidir. Kredi tahsisinde konutun yaşından çok ekspertiz değeri dikkate alınmaktadır. Şahsi teminat (en az bir kefil) ile birlikte krediye konu gayrimenkul ipotek alınarak, gayrimenkulün ekspertiz değerinin % 1-% 100'üne kadar kredi kullandırılabilir. Ekspertiz raporlarının; taşınmazın tapu kayıt bilgileri, değerini belirleyen olumlu/olumsuz etkenleri, taşınmazın tanımını içeren bilgileri ve eksper tarafından tapuda yapılan araştırma sonuçlarını göstermesi gerekmektedir. Banka tarafından konut kredisi talebinin değerlendirilmesi yapıldıktan sonra kredi kullandırılması uygun görülen müşteriden gerekli belgeler alınarak işlem yapılmakta, ödeme tapu satışı esnasında bloke çek ile satıcıya yapılmaktadır (Güney, 2007: 105).

Tüketici sahip olduğu konutu bankaya ipotek ederek herhangi bir tüketici kredisi kullanabilmektedir. Ancak sahip olduğu konutu teminat göstererek kredi kullanması bir konut kredisi değildir (Reisoğlu, 2007: 77).

Banka tarafından kredilendirilen konutun her türlü riske karşı korunması amacıyla (yangın, sel, deprem vb.) sigortası yapılmakta ve sigorta her yıl yenilenmektedir. Sigortaya ait ücretler krediyi kullanan kişiden alınmaktadır.

Vade ve faiz oranı, piyasa koşullarına ve bankaların kredi kullandırma politikalarına bağlı olarak değişen konut kredilerinde vade kullanıcının tercihine bağlı olarak 1 ay ile 240 ay arasında değişebilmektedir.

Konut edinmenin, insanlar için bir hak olduğu 1948 yılında yayınlanan insan hakları beyannamesinde bildirilmiştir. Ülkemizde de hızlı nüfus artışı ile birlikte konuta duyulan ihtiyaç ve talep giderek artmaktadır. Sahip olunan konutun hem sosyal hem de ekonomik yönleri bulunmaktadır. Artık günümüzde insanlar konutu sadece başını sokacağı, barınacak bir yer olarak görmemekte, konutta refah ve lüks aramaktadırlar. İnsanların refah düzeyi yükseldikçe konut gereksinimi barınma ihtiyacından çok bir yatırım aracı olarak da görülmektedir (Cebe, 2007: 54).

Banka açısından kredi talebinde bulunan müşterinin konut almaktaki amacının tespiti, kredi ödemelerinin geri dönüşü açısından büyük önem arz etmektedir. Çünkü, krediyi kullanan kişi konutu gösteriş yapmak, birikimlerini değerlendirmek gibi amaçlarla ediniyorsa konut ve taksit ödemeleri üzerinde yeterince hassasiyet göstermeyebilir. Eğer kişi konutu uzun süreli oturmak niyeti ile alıyorsa gerek konutun bakım ve onarımlarını gerekse taksit ödemelerini zamanında yaparak, konutun üzerindeki haklarını ve konutun değerliliğini daha fazla koruma çabası içine girecektir (TBB, Bankalarımız 2011: 28).

2.3.4. Eğitim Kredisi

Eğitim alan öğrencilerin, eğitim harcamalarını karşılamak üzere velilerine, sabit veya değişken faiz ve eşit taksit ödemeli kredili mevduat hesabı biçiminde kullanılan bir kredidir. Ayrıca eğitim kurumu ile banka arasında yapılacak bir anlaşma ile velilere yine kredili mevduat hesabı biçiminde de kullanılabilir. Kredi başvurusunda bulunan kişilerden kayıt belgesi ve yapılan eğitim harcamasının tamamı tutarında fatura veya harcamaları gösteren belge alınmakta, banka genel kredi politikasında belirlenen kredi kullanılacak kişilere kullanılmaktadır. Kullanılacak kredinin, müşterinin aylık serbest gelirinin talep edilen kredi taksit tutarını karşılamasına ve krediye konu eğitim harcamasının toplam tutarını geçmemesine dikkat edilmektedir. Faiz üzerinden KKDF ve BSMV kesintisi yapılmaktadır (Aksoy, 2005: 76).

Vade ve faiz oranı, piyasa koşullarına ve bankaların kredi kullandırma politikalarına bağlı olarak değişen eğitim kredilerinde vade kullanıcının tercihine ve eğitim kurumu ile yapılan anlaşmaya bağlı olarak 1 ay ile 36 ay arasında değişebilmektedir.

2.3.5. Kariyer Kredisi

Bankaların, profesyonel anlamda kendini ve kariyerini geliştirmek isteyen bireylere yönelik olarak, yüksek lisans, doktora, özel mesleki eğitim, yabancı dil eğitimi gibi harcamaları finanse etmek amacıyla vermiş olduğu bir kredi türüdür.

Sabit faiz ve eşit veya değişken taksit ödemeli veya eğitim kurumu ile banka arasında yapılacak bir anlaşma gereği kredili mevduat hesabı biçiminde, banka genel kredi politikasında belirlenen kredi kullandırılacak kişilere kullandırılmaktadır. Kredi başvurusunda bulunan kişilerden kayıt belgesi ve yapılan eğitim harcamasının tamamı tutarında fatura veya harcamaları gösteren belge alınmaktadır. Kullandırılacak kredinin müşterinin aylık serbest gelirinin, talep edilen kredi taksit tutarını karşılmasına ve krediye konu harcamanın toplam tutarını geçmemesine dikkat edilmektedir. Faiz üzerinden KKDF ve BSMV kesintisi yapılmaktadır (Şakar, 2006: 202).

Vade ve faiz oranı, piyasa koşullarına ve bankaların kredi kullandırma politikalarına bağlı olarak değişen kariyer kredilerinde vade kullanıcının tercihine bağlı olarak 1 ay ile 48 ay arasında değişebilmektedir.

2.3.6. Kişisel Gelişim ve Hobi Kredisi

Yemek, el sanatları, dans, müzik gibi alanlara yapılan kişisel gelişim ve hobi harcamalarını finanse etmek üzere gerçek kişilere, sabit faiz ve eşit ya da değişken taksit ödemeli olarak veya kurs düzenleyen kurum ile banka arasında yapılacak bir anlaşma gereği kredili mevduat hesabı biçiminde kullandırılan bir kredidir. Banka genel kredi politikasında belirlenen kredi kullandırılacak gerçek kişilere kullandırılmaktadır. Ayrıca, kişisel gelişim ve hobi kredisi tanımında yer alan

programlara katılacak kişinin kendisine ait düzenli gelir beyan edememesi durumunda, kredi değeri ve ödeme gücü bulunan aile bireylerinden biri adına da kredi kullanabilmesi mümkündür. Taksitli olarak kullanılacak kredilerde “Bireysel Kredi Sözleşmesi”, kredili mevduat hesabı şeklinde kullanılacak kredilerde “Kredili Mevduat Hesabı Sözleşmesi” düzenlenmekte ve bireysel kullandırmalarda doğrudan borçluya ödeme yapılırken, kampanya dahilinde yapılan kullandırmalarda ilgili kurumun banka nezdindeki hesabına ödeme yapılmaktadır. Damga vergisi hariç, herhangi bir şekilde vergi resim, harç istisnasına tabi olmamakta, faiz üzerinden KKDF ve BSMV kesintisi yapılmaktadır (Aksoy, 2005: 78; Şakar, 2006: 203).

Kredi başvurusunda bulunan kişilerden gelirlerini belgelemenin yanı sıra, kurs kayıt belgesi ve yapılan harcamaları gösteren belge, makbuz ya da fatura alınmaktadır. Kredi tutarı banka tarafından belirlenen tutarlar arasında krediyi talep eden kişinin geliri ile karşılanabildiği oranlarda kullanılmaktadır.

Vade ve faiz oranı, piyasa koşullarına ve bankaların kredi kullandırma politikalarına bağlı olarak değişen kişisel gelişim ve hobi kredilerinde vade kullanıcının tercihiyle bağlı olarak 1 ay ile 12 ay arasında değişebilmektedir.

2.3.7. Evlilik Kredisi

En fazla bir aylık evli veya yeni evlenecek çiftlerin evlenebilmek amacıyla yaptıkları her tür harcamalarını finanse etmek üzere gerçek kişilere kullanılan, sabit faiz ve eşit taksit ödemeli bir kredidir. Banka genel kredi politikasında belirlenen kredi kullanılacak gerçek kişilere kullanılmaktadır. Kredi kullanmak isteyen çiftlerden, evlilik olayını kanıtlayacak olan muhtarlardan onaylı evlilik beyanı/ilçe evlendirme memurluğundan alınan belge/evlilik cüzdanı ile evlilik harcamalarının tamamı tutarında fatura veya harcamaları gösteren belge ya da makbuz alınmaktadır. Kullanılacak kredi tutarı müşterinin aylık serbest gelirinin % 60-% 70 ile karşılanabildiği tutar kadardır. Belgelendirilen krediye konu evlilik harcaması toplam kredi tutarını geçmeyecek şekilde, banka tarafından bireysel kredi

sözleşmesi düzenlenerek kullanılmaktadır. Damga vergisi hariç, herhangi bir şekilde vergi, resim, harç istisnasına tabi olmamakta, faiz üzerinden KKDF ve BMSV kesintisi yapılmaktadır (Aksoy, 2005: 80).

Vade ve faiz oranı, piyasa koşullarına ve bankaların kredi kullandırma politikalarına bağlı olarak değişen evlilik kredilerinde vade kullanıcının tercihine bağlı olarak 1 ay ile 36 ay arasında değişebilmektedir.

2.3.8. Faturalı Alışveriş Kredisi

Gerçek kişilere anlaşmalı kuruluşlardan kampanya kapsamında veya bireysel olarak alacakları beyaz eşya ve kahverengi mal ihtiyaçlarının finansmanında kullanılan, sabit faiz ve eşit taksit ödemeli bir kredidir. Kredi başvurusunda bulunan kişilerden yapılan harcamanın tamamı tutarında fatura ibrazı veya harcamaları gösteren belge ya da makbuz alınmaktadır. Kredi kullanılabilen tutar müşterinin aylık serbest gelirinin % 60-% 70 ile karşılanabildiği tutar kadardır. Belgelendirilen krediye konu harcama toplam kredi tutarını geçmeyecek şekilde, banka tarafından bireysel kredi sözleşmesi düzenlenerek kullanılmaktadır. Bireysel kullandırmalarda doğrudan borçluya ödeme yapılırken, kampanya dahilinde yapılan kullandırmalarda ilgili kurumun banka nezdindeki hesabına ödeme yapılmaktadır. Damga vergisi hariç, herhangi bir şekilde vergi, resim, harç istisnasına tabi olmamakta, faiz üzerinden KKDF ve BMSV kesintisi yapılmaktadır (Aksoy, 2005: 91).

Vade ve faiz oranı, piyasa koşullarına ve bankaların kredi kullandırma politikalarına bağlı olarak değişen faturalı alışveriş kredilerinde vade kullanıcının tercihine bağlı olarak 1 ay ile 36 ay arasında değişebilmektedir.

2.3.9. Tatil Kredisi

Yurt içi veya yurt dışı seyahat harcamalarını finanse etmek amacıyla gerçek kişilere kullanılan, sabit faiz ve eşit ya da değişken taksit ödemeli bir kredidir.

Bireysel kredi kullandırım kriterlerine sahip olan kişilere verilmekte, kredi başvurusunda bulunan kişilerden tatil harcamalarını gösteren belge (rezervasyon formu, fatura, proforma fatura, harcamaları gösteren belge veya makbuz vb.) alınmaktadır. Kredi tutarı, müşterinin aylık serbest geliri talep edilen kredinin vadesine ilişkin taksit tutarını karşılayacak ve belgelendirilen tatil harcaması toplam tutarını geçmeyecek şekilde, bireysel kredi sözleşmesi düzenlenerek kullandırılmaktadır. Bireysel kullandırmalarda doğrudan borçluya ödeme yapılırken, kampanya dahilinde yapılan kullandırmalarda ilgili kurumun banka nezdindeki hesabına ödeme yapılmaktadır. Damga vergisi hariç, herhangi bir şekilde vergi, resim, harç istisnasına tabi olmamakta, faiz üzerinden KKDF ve BMSV kesintisi yapılmaktadır (Şakar, 2006: 210).

Vade ve faiz oranı, piyasa koşullarına ve bankaların kredi kullandırma politikalarına bağlı olarak değişen tatil kredilerinde vade kullanıcının tercihine bağlı olarak 1 ay ile 36 ay arasında değişebilmektedir.

Kent ve iş yaşamının karmaşıklığı, stresi, yorgunluğu ve daha kaliteli bir yaşam sürdürme isteği kişilerin düzenli tatiller yapma konusunda daha hassas, planlı tercihler yapmasına ve tatil ihtiyacını ihtiyaçlar listesinde öncelikliler arasında sınıflandırmasına neden olmaktadır. Yıl boyunca çok çalışan, dinlenmek ve hayalini kurduğu tatile çıkmak isteyen kişiler, gerekli maddi imkânlarla sahip olmasa da, bankaların sunmuş olduğu kredileri kullanarak tatil planlarını ertelemek zorunda kalmadan eğlenebilmekte, dinlenebilmektedirler. Tatil kredisi kullanan müşteriler yurt içi veya yurt dışında geçirmek istedikleri tatillerini kendi istediği mekanlarda geçirme imkanının yanı sıra, bankaların turizm firmaları ile anlaşmalı olarak sundukları özel indirim fırsatlarından da yararlanabilmektedirler (Tekirdağ, 2009: 71).

2.3.10. İnşaat Tamamlama Kredisi

Konut yapan müteahhit veya yüklenici firmalarca üretilen inşa halindeki konutu satın alan gerçek kişilere, konutun kalan imalatlarını tamamlamak üzere sabit faiz ve eşit ya da değişken taksit ödemeli olarak kullandırılan bir kredi türüdür.

Bireysel kredi kullandırım prosedürüne göre seçilen müşterilere kullandırılmakta olup kredi başvurusunda bulunan kişilerden, kat mülkiyeti veya kat irtifak tapusu, krediye konu taşınmaz mal üzerinde ipotek, intifa gibi başka bir şekilde aynı veya şahsi hakla kısıtlı olmadığını belirtir tapu dairesi yazısı ve ekspertiz raporu alınmaktadır. Kredi kullandırılacak gayrimenkul ile ilgili olarak; belediye tarafından onaylanmış, inşaat ruhsatı, vaziyet planı ve mimari projelerin bulunması, gayrimenkul üzerinde banka usullerine göre ipotek tesisine engel bir durum bulunmaması ve yapı denetim zorunluluğu getirilen illerde yapı denetim büroları veya belediye tarafından yapılan imalatların mimari ve statik projelerine uygunluğunun belgelenmesi gerekmektedir. Kredi isteği banka tarafından uygun görülen müşteriden gerekli belgeler alınarak değerlendirme sonucunda belirlenen kredi tutarı teminat ve ipotek işlemleri gerçekleştirildikten sonra "Bireysel Kredi Sözleşmesi" düzenlenerek kullandırılmaktadır. Damga vergisi ve KKDF hariç, herhangi bir şekilde vergi, resim, harç istisnasına tabi olmamakta, faiz üzerinden BMSV kesintisi yapılmaktadır (Aksoy, 2005: 87-88).

Vade ve faiz oranı, piyasa koşullarına ve bankaların kredi kullandırma politikalarına bağlı olarak değişen inşaat tamamlama kredilerinde vade kullanıcının tercihine bağlı olarak 1 ay ile 120 ay arasında değişebilmektedir.

2.3.11. Onarım ve Dekorasyon Kredisi

Konutunda tadilat ve yenileme yapmak isteyen gerçek kişilerin onarım ve dekorasyon harcamalarını finanse etmek üzere sabit faiz ve eşit ya da değişken taksitli olarak kullandırılan bir kredidir. Kredi isteği banka tarafından uygun görülen kişilere kullandırılmaktadır. Kredi başvurusunda bulunan kişilerden, kat mülkiyeti veya kat irtifak tapusu, kiracı olan müşterilerden yapacağı her türlü tadilat ve onarım için mal sahibinin muvafakat ettiği noter onaylı taahhütname ve kira kontratı alınarak işlem yapılmaktadır. Damga vergisi hariç, herhangi bir şekilde vergi, resim, harç istisnasına tabi olmamakta, faiz üzerinden KKDF ve BMSV kesintisi yapılmaktadır (Aksoy, 2005: 101).

Vade ve faiz oranı, piyasa koşullarına ve bankaların kredi kullandırma politikalarına bağlı olarak değişen onarım ve dekorasyon kredilerinde vade kullanıcının tercihine bağlı olarak 3 ay ile 60 ay arasında değişebilmektedir

2.3.12. Doğalgaz Dönüşüm Kredisi

Konutlarda mevcut sistemin doğalgaza dönüşümünü sağlamak amacıyla yeni kazan, kombi, doğalgaz sobası, petek temini ve kat kaloriferi yapım giderlerini finanse etmek üzere sabit faiz ve eşit taksitli olarak gerçek kişilere kullandırılan bir kredidir. Kredi isteği banka tarafından uygun görülen gerçek kişilere kredi kullandırılmaktadır. Kredi kullandırımında, yapılan harcamanın tamamı tutarında fatura veya harcamaları gösteren belge ya da makbuz, kiracı olan müşterilerde yapacağı doğalgaz tadilatı için mal sahibinin muvafakat ettiği dair noter onaylı taahhütname ve kira kontratı alınmaktadır. Damga vergisi hariç, herhangi bir şekilde vergi, resim, harç istisnasına tabi olmamakta, faiz üzerinden KKDF ve BMSV kesintisi yapılmaktadır (Şakar, 2006: 214-215).

Kredinin geri ödemelerinde taksit tutarı, krediyi kullanan kişinin gelirine göre uygun limit ve vadede, talep edilen kredinin taksit ödemelerini karşılayabilecek şekilde ayarlanmaktadır. Vade ve faiz oranı, piyasa koşullarına ve bankaların kredi kullandırma politikalarına bağlı olarak değişen doğalgaz dönüşüm kredilerinde vade kullanıcının tercihine bağlı olarak 1 ay ile 36 ay arasında değişebilmektedir.

2.3.13. Kredili Mevduat Hesabı

Bankada mevduat hesabı bulunan kişilerin, kısa süreli nakit ihtiyaçlarının temini amacıyla mevduat hesabında bulunan para miktarından daha fazlasını belirli bir limit içinde kullanmasını sağlayan bir bireysel kredi türüdür (Şakar, 2006: 217).

Müşteriler kredili mevduat hesaplarından nakit ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra, kredi anlaşması çerçevesindeki oranlardan kredi faiz tahakkuku yapılmaktadır. Bu işlem bazı bankalarda ayda bir diğerlerinde üç ayda bir yapılmakta ve anaparanın da belirli bir miktarını ödemek koşuluyla yeni bir ödeme dönemine geçilmektedir.

Sistem müşteriye eksi bakiye olduğu anda yukarıdaki işlemleri uygularken, artı bakiye olduğunda yıl sonlarında daha önce belirlenmiş oranlarda (genellikle vadesiz mevduat faiz oranlarından) faiz iadesi yapılmaktadır (Kahraman, 2001: 104).

Belirli limitler dahilinde açılan kredili mevduat hesabı özellikle ücretli çalışanlar açısından büyük kolaylıklar getirmektedir. Tüketici kredisinden farkı müşterilere, borç bakiyesini aylık sabit taksitler halinde değil, istenilen zamanda istenilen miktarda ödeme kolaylığı sunmasıdır. Kredili mevduat hesaplarında faiz, para çekme gününden itibaren başlamakta ve paranın yatırıldığı günün valöründe bitmektedir. Böylelikle kişi ihtiyacı olan para için sadece kullandığı gün kadar faiz ödemektedir (Akçalı, 1997: 64).

Bu kredi genellikle fatura (elektrik, su, doğalgaz, cep telefonu vb.), kredi kartı, kredi taksiti, sigorta primi, okul taksit ödemeleri gibi düzenli ödemelerin aksamaması ve kısa süreli nakit ihtiyaçları için kullanılmalı, daha uzun vadeli ve daha büyük boyutlu harcama tutarları için diğer bireysel kredi ürünleri tercih edilmelidir.

2.4. BİREYSEL KREDİLERİ KULLANDIRMA ESASLARI

2.4.1. Bireysel Kredi Kullanılabilecek Kişiler

Kredi değerliliğine sahip gerçek kişilerin bireysel kredileri kullanması mümkündür. Tüzel kişiler ise, yalnızca taşıt kredisi kullanabilmektedir. Bankalara bireysel kredi kullanabilmek için başvurularında genel olarak;

- Türk vatandaşı veya Türkiye’de oturma ve çalışma izni almış olması (kredi talebinden itibaren en az bir yıllık oturma ve çalışma izni olması),
- 18 yaşını doldurmuş ve kanunlar karşısında sorumluluk alabilecek durumda olması,

- Mümeyyiz olması (temyiz kudretine sahip olması ve yaptığı işlerin hukuki sonuçlarını kavrayabilecek yeteneğe sahip olması),
- Kısıtlı olmaması (akli, ahlaki, cezai ve isteğe bağlı sebeplerden ötürü mahkemece velayet altına alınmamış olması),
- Ödeme gücü yerinde olması, şartları aranmaktadır (Yenici, 2006: 68).

Bireysel kredi taleplerinde, kullanılacak kredi tutarı müşterinin aylık serbest gelirinin % 60-% 70 ile karşılanabildiği tutar kadar verilmektedir. Bireysel kredi kullandırmalarında kamu/özel sektör çalışanları, sosyal güvenlik kuruluşları (Emekli Sandığı, SSK, Bağ-Kur ve Özel Emeklilik Sandığı) emeklileri, mülki, askeri, adli, idari üst düzey kamu görevlileri ve kurumsallaşmış özel sektör kuruluşlarının üst düzey yöneticileri, bankaların hedef müşteri grubundaki kişilerdir (Şakar, 2006: 197).

2.4.2. Bireysel Kredi Kullanılması Uygun Olmayan Kişiler

Bankalarca bireysel kredi kullanılması uygun olmayan kişiler;

- Türkiye Cumhuriyeti veya Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşı olmayanlar,
- Daha önce aynı bankanın herhangi bir şubesinde yaptığı başvurusu reddedilip, durumunda bir değişiklik olmayanlar,
- Aynı bankada kredi borcu olanlar,
- 18 yaşından küçük veya medeni haklarını kullanma ehliyetine haiz olmayanlar,
- Seyyar satıcılar, mevsimlik işçiler, sabit bir işi olmayanlar, yeterli ve düzenli gelire sahip olmayanlar, iş akdi bulunmayanlar ve sigortasız çalışanlar,
- Aynı iş yerinde bir yıldan az süreyle çalışanlar,
- İstihbarat sonucu başvuru formunda hatalı bildirimde bulunduğu tespit edilenler,
- Bireysel kredi riskleri bulunan müşterilerden, mevcut ve ek kredi talepleri nedeniyle ödeme güçlerini aşanlar,

- Protestolu senetleri ve çek kullanım yasağı bulunanlar, icra kaydına rastlanılanlar,
- Bankaya olan borçları taksitlendirilerek ödeme planına bağlanmış olanlar,
- Bankalar Kanunu'nun 11. maddesi gereğince (banka personeline aylık net ücretleri toplamının beş katını aşmamak üzere verilecek nakdi krediler, yine bu kişilere net aylık ücretlerinin iki buçuk katına kadar limit tesis edilebilmesi mümkün olan kredi kartı işlemleri ayrık) banka çalışanları ile bunların eş ve velayeti altındaki çocukları,
- Taşıt kredisi işlemlerinde, taşıt alım-satımı ile uğraşanlar,
- Adalet Bakanlığı tarafından tutulacak aciz vesikası sicilinde kaydı bulunanlar,

olarak tespit edilmiş olup, bu sayılan sakıncalı durumlardan bir veya daha fazlasına sahip kişilere bankalar kredi kullandırımında isteksiz davranabilir veya kredi taleplerini reddedebilirler. Ancak müşterilerden nakit ya da nakde çevrilebilir değerler (TL/YP mevduat hesapları, hazine bonusu, gelir ortaklığı senedi rehni vb.) teminat alınarak bireysel kredi kullandırılabilir (Şakar, 2006: 184-185).

2.4.3. Bireysel Kredilerde Limit

Bireysel krediler genellikle bir sınırlamaya tabidir ve bankaya, müşterilere ve kullanılacak alana göre farklılıklar gösterebilmektedir. İpotekli olan konut kredilerinde ve araç rehni alınan taşıt kredilerinde talep eden müşterinin gelirin de bağlı olarak daha yüksek miktarda kredi kullandırılırken, teminatsız ya da teminat olarak kefalet alınarak veya açık kredi şeklinde kullandırılan tüketici kredilerinde ve kredili mevduat hesaplarında kullandırılan kredi miktarı daha az olmaktadır. Kullandırılacak kredi miktarları ekonomik göstergelere, bankaların uyguladıkları kredi politikalarına, kredi türüne ve müşterinin ödeme gücüne göre farklılıklar göstermektedir (Güney, 2007,: 104).

Kredi tutarının belirlenmesinde aylık serbest gelir ve kredi tutarı koşulları esas alınmakla birlikte, nakit ve nakde çevrilebilir değerler karşılığında kullanılacak kredi işlemlerinde koşul aranmadan işlem yapılabilir. Bankalar ekonomik piyasa şartlarına göre bireysel kredilerde fiyatlama yapmaktadırlar (Yenici, 2006: 71).

2.4.4. Bireysel Kredilerde Teminatlar

Teminat, borcun geri ödenmemesi riskine karşılık bankanın alacağına tamamen veya kısmen güvence altına alınmasını sağlayan her türlü varlık, garanti ve kefaletler ile sözleşmeden doğan haklar şeklinde tanımlanabilir (Eken ve Selimler, 2004: 403).

Ekonomik belirsizliklerin sürdüğü günümüzde, kredilerin emniyet prensipleri içerisinde kullanılması ve sorunsuz geri dönüşünü sağlamak amacıyla, azami ölçüde teminata bağlanması bankalar açısından önem arz etmektedir. Bankalar kullandırdıkları krediler karşılığında teminat almazlarsa, kredinin ödenmediği, takibe düştüğü durumlarda alacağın tahsili zorlaşacaktır (Takan, 2001: 101).

Bankalar, kredi türüne ve müşterinin durumuna göre çeşitli teminatlar alabilmektedir. Bireysel kredilerde alınan teminatları, kefalet (tek veya çift kefil), sigorta, rehin (menkul rehni, gayrimenkul rehni, mevduat rehni, hazine bonosu/devlet tahvili rehni) şeklinde sıralamak mümkündür.

2.4.4.1. Kefalet (Tek veya Çift Kefil)

Kefalet, borçludan başka üçüncü bir kişinin alacaklıya karşı borçlunun borcunu ödemeyi taahhüt etmesidir. Kredi sözleşmelerinde kefalet, kredinin teminatı olarak gerek kredinin açılması, gerekse kullanılması sırasında alınabilir. Bankacılık uygulamalarında kredi sözleşmelerinde kullanılan kefalet şekli "müşterek borçlu kefalet"tir. Bu tür kefalette alacağın tahsili için asıl borçluya müracaat

edilmeden kefile başvurma imkânı bulunmaktadır. Alacaklı hem borçluyu, hem de müteselsil kefilini aynı zamanda alacağın tamamı ya da bir kısmını tahsil etmek için icraya verebilmektedir. Genel kredi sözleşmelerinin süresiz olarak düzenlenmelerinden dolayı üzerindeki borçluluk ve kefalet de süresizdir. Ancak kredi sözleşmesi yalnızca belirli bir kredi işlemi için düzenlenmiş ve bu husus sözleşmede açıkça belirtilmişse, bu kredi işleminin tasfiyesi ile birlikte kefalette kendiliğinden hükümsüz olmaktadır (Takan, 2001: 103).

Bankalarca genel olarak tüketici kredilerinde iki, taşıt ve konut kredilerinde en az bir kefil alınmaktadır. Müşterek borçlu ve müteselsil kefil sıfatıyla taahhünamelerini imzalayacak kefillerin de borçlunun talep ettiği krediyi ödeme gücüne sahip ve bu durumunu belgeleyebilen, kredi değerliliği olan kişiler olması gerekmektedir. Ayrıca tüzel kişilerde, şirketin Ticaret Sicil Gazetesi'nde ilan yoluyla tescil edilmiş ana sözleşmelerinin tetkik edilerek, şirketin kefil olmasında sakınca bulunmadığının saptanmasından sonra, şirketin kefaletini temsile yetkili kişilerin imzalarının taahhüname üzerine alınması, banka personelinin herhangi bir krediye kefaletinin kabul edilmemesi, SSK ve ordu mensuplarının emekli aylıklarına haciz konulması İcra İflas Kanunu hükümleri ile sınırlandırıldığından, kefillerin bu grup içerisinde seçilmemeye çalışılması ve özellikle borçlu bir emekli ise kefilinin de emekli olmaması dikkat edilmesi gereken ölçütlerdir (Yenici, 2006: 75).

Kredi kullanmak isteyen kişi açısından bir başkasından kendisi için bir talepte bulunmanın yarattığı psikolojik olumsuzluğun yanı sıra kefil olacak kişinin de gerekli evrakları hazırlayarak banka şubesine gelme zorunluluğu, kişiler açısından sıkıntı yaratmaktadır. Gerek kefalet işleminin başlatılması, gerekse borcun ödenmemesi durumunda adli yargı takip sürecinde, bankanın da masrafları artmaktadır. Bu ve benzer sorunlardan dolayı iş ve işleyişte sıkıntılı bir uygulama olan kefalet uygulamasını minimuma indirebilmek amacıyla bankalar, belirledikleri tutarlar için kefilsiz kredi uygulaması ve alacaklarını sigorta ile teminat altına alma yoluna başvurmaktadırlar.

2.4.4.2. Sigorta

Bankalar kullandırdıkları kredilerde gerçek kişi müşterilerinin herhangi bir nedenle ölümleri halinde, alacaklarını teminat altına alabilmek ve borçlu varisleri ile müşterek ve müteselsil kefillerin kredi borcundan dolayı mağdur olmalarını önlemek amacıyla hayat sigortası yaptırmaktadırlar (Güney, 2007: 108).

Sigorta şirketlerinin acentesi olarak kasko ve hayat sigortası poliçesi pazarlayabilen bankalar, kasko poliçelerinin kendi üzerlerinden yapılması halinde tüketicilere daha düşük faiz seçeneği de sunabilmektedirler (İbicioğlu, 2006: 106).

Banka açısından kredi teminatını oluşturan değerlerin sigorta ile güvence altına alınması son derece önemlidir. Bankaların müşteriler için her yıl yenilenmek üzere yıllık veya ilk kullandırmada kredi süresinin tamamını kapsayacak şekilde zorunlu sigorta uygulamaları olabildiği gibi, sigorta konusunu müşterilerin sorumluluğuna da bırakabilmektedirler. Bireysel kredi kullanan tüm müşteriler için hayat sigortasının yanı sıra, kredi türüne göre kaza, deprem, yangın, sel ve terörü kapsayan sigortalar da ayrıca yapılmaktadır. Sigorta prim borcu ödenmediği takdirde sigorta teminatı ortadan kalkacağı için sigortanın banka kanalıyla yapılması, bankanın prim ödemeleri takibini kolaylaştırmakta ve sigorta gelirlerini arttırmada bir kaynak olmaktadır. Müşteri açısından ise, çalışamayacak duruma geldiğinde veya ölümü halinde kendisinin ve yakınlarının sıkıntı çekmeyeceğini bilmek, psikolojik bir rahatlama sağlamakta, ancak, kredi koşullarının ağırlaşması sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır.

1. Menkul Rehni

Gayrimenkul dışında kalan bir şeyin veya hakkın, bir alacağın teminatı olmak üzere ve alacağını tahsil için alacaklıya rehin olarak verilmiş ve teslim edilmiş şeyin satılarak, alacağın elde edilmesi imkânını veren bir rehin şeklidir. Menkul rehni, rehnedilen şey teslim alınmadıkça ve teslim karşılığında makbuz verilmedikçe gerçekleşmiş sayılmamaktadır. Rehni konusu mal için sağlıklı bir değer tespiti yapılması gerekmektedir. Rehni işleminin yasal açıdan tam olarak yapılabilmesi için

rehin edilecek menkullerin eksiksiz olarak rehin bordrosuna kaydedilmesi, noterden tasdik edilmesi ve bankanın zilyetliğine geçirilmesi gerekmektedir (Takan, 2001: 106).

Taşıt kredilerinde satın alınacak taşıta banka adına rehin konulmakta, rehin serhi aracın trafik müdürlüğünde bulunan dosyasına ve ruhsatına işlenmektedir (Yenici, 2006: 78).

2. İpotek

Bankaların kullandıkları kredilere güvence olarak taşınmaz mal (gayrimenkul) rehni almaları da oldukça yaygın olup, ülkemizde yaygın olarak uygulanan taşınmaz mal rehni şekli ipotektir. İpotek, bir alacağı güvence altına alma amacını taşıyan aynı bir haktır. İpotek edilmiş taşınmaz malın satış bedelinden diğer alacaklılara kıyasla ödünç verene öncelikle alacağını elde etme yetkisini vermektedir (Akgüç, 2006: 351).

Türk Medeni Kanunu'nun 850. maddesinde, "Taşınmaz Rehni ve Genel Hükümler" başlığı altında "taşınmaz rehni, ancak ipotek, ipotekli borç senedi ve irat senedi şeklinde kurulabilir" diye belirtildikten sonra, "İpotek" başlıklı 881/I. maddesinde "halen mevcut olan veya henüz doğmamış olmakla beraber doğması kesin veya herhangi bir alacak, ipotekle güvence altına alınabilir" hükmü konularak açıklanmıştır (Adıgüzel, 2008: 29).

İpotek, kredi borçlusu tarafından verilebileceği gibi, kredi ile hiçbir ilgisi olmayan taşınmazın sahibi üçüncü bir kişi tarafından da verilebilmektedir. Borçlu borcunu ödemediği takdirde, alacaklı ipotekli taşınmazı satarak, satış bedelinden alacağını tahsil etme imkânına sahiptir. İpotek sözleşmesi resmi senet şeklinde ve tapu sicil müdürlüğü tarafından re'sen (kendiliğinden, beyana göre) düzenlenerek, ipoteğin tapu kaydına işlenmektedir. Bu şekil şartlarına uyulmadığı takdirde, ipotek işlemi geçersiz olmaktadır. İpotek hakkı mala doğrudan doğruya bağlı aynı bir hak olduğundan, taşınmaz malın sahibi değişse bile ipotek hakkı aynı şartlarla devam etmektedir. İpotek, alacağın ortadan kalkması halinde sona ermekte ve tapu

sicilindeki kaydın silinmesi gerekmektedir. Kaydın silinmesi talebinde bulunma hakkı ise alacaklıya ait bir haktır (Takan, 2001: 112).

Banka uygulamalarında, bireysel kredilerde anapara ipoteği alınabilmektedir. Anapara ipoteğinde güvencenin kapsamını; anapara (tapuda TL olarak gösterilen alacak miktarı), takip giderleri (rehni paraya çevirebilmek için alacaklının yaptığı takip giderleri), sözleşme faizleri, temerrüt faizi, alacaklının rehinli taşınmazı korumak için yaptığı harcamalar ve ödediği sigorta primleri ile diğer yan alacaklar oluşturmaktadır. İpotek alınacak gayrimenkulün üzerinde herhangi bir engel ve kısıtlama bulunmaması ve müşterek mülkiyet (hisseli tapu) olmaması gerekmektedir (Yenici, 2006: 79).

Genel olarak ipotekli kredilerde, kredi tutarı gayrimenkulün toplam bedelinin % 80'ine kadar verilebilmekte, borçlanma oranları koşullara göre değiştirilebilmekle birlikte, borçlunun gelirinin % 25'ini geçmemektedir. Gayrimenkulün başka harcamaları da söz konusu ise, geri ödeme bunlarla birlikte toplam gelirin % 33'üne kadar olmaktadır (Adıgüzel, 2008: 27).

3. Mevduat Rehni

Nakit karşılıklı kullanılan kredilerde, rehni hukuki açıdan geçerli olabilmesi için banka ile rehni veren arasında bir "rehin sözleşmesi" yapılması gerekmektedir. Müşterinin ilgili mevduatını blokeye almak, hukuki açıdan banka riskinin teminatını oluşturduğundan, teminatın ispatı açısından rehni blokaj taahhünamesinin mevduat sahibine imzalatılması gerekmektedir. Aksi halde, kredinin sorunlu hale dönüşmesi durumunda riskin blokedeki mevduat ile kapatılması çeşitli itirazlara neden olacaktır (Yenici, 2006: 81).

4. Hazine Bonosu / Devlet Tahvili Rehni:

Krediye teminat olarak hazine bonosu ya da devlet tahvili alınmasıdır. Teminat olarak hazine bonosu ya da devlet tahvili alındığında, vadesinde ulaşacağı

değerden ziyade, kredinin teminata verildiği günkü değerinin ne olduğu önem arz etmektedir (Yenici, 2006: 82).

2.4.5. Bireysel Kredi Başvurusu

Tüketiciler için başlangıçta çok karmaşık ve uzun bir süreç olarak görülen kredi başvurusu, bankaların müşteri portföylerini artırabilmek amacıyla müşteri memnuniyetini hedefleyen çalışmaları ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesiyle, daha kolay anlaşılabilen ve tamamlanabilen bir işleme dönüşmüştür.

Tüketicinin bilgilendirilebilmesi amacıyla kredi talep eden müşteriye bankalar tarafından, uygulanan faiz oranları, faiz hesaplama yöntemi, vergi ve diğer masraflar, kredinin aylık ve yıllık maliyeti, geri ödeme koşulları, temerrüt hali ve hukuki sonuçları, kredinin vadesinden önce kapatılabilmesi ve koşulları, kredi kullanımına kısıtlama getirilmesi halinde kısıtlamanın sınırları ile, kullanım amacına göre azami kredi miktarına ilişkin bilgilerin verilmesi gerekmektedir (Güney, 2007: 105).

Bankaların gerek medya iletişim araçlarıyla gerekse internet yoluyla yaptığı reklamlar ve bu konuyla ilgilenmek üzere özel olarak görevlendirdiği müşteri temsilcileri sayesinde tüketiciler gerekli bilgilere kolaylıkla ulaşabilmekte, böylece bankaya kredi için müracaat etmeden önce ne istediğinin ve ne yapması gerektiğinin bilincinde olmaktadır. Gelişen teknoloji ile artık kişiler banka şubelerine gitmeden, internetten ya da cep telefonundan kredi yeterliliğini öğrenebilmekte ve kredi başvurusu yapabilmektedirler.

Kredi almak için yapılan başvurularda kimlik bilgileri, iş ve meslek bilgileri, kredi değerlemesine esas oluşturacak aylık gelir, sahip olunan menkul ve gayrimenkuller, varsa zorunlu ödemeler ile ödeme gücünü gösterir diğer bilgilerin yer aldığı bir form doldurulmaktadır (Duranlar, 2007: 66).

Başvuru sahiplerinden ve kefillerden; kredi başvuru formu, nüfus cüzdanı veya sürücü belgesi veya pasaportun fotokopisi, ikametgâh belgesi veya ikamet adresine düzenlenmiş en son aya ait telefon, elektrik, su ve doğalgaz faturalarından herhangi birisinin fotokopisi alınmaktadır. Kredinin türüne ve bankaların uygulamalarına göre değişmekle birlikte başvuru sahiplerinden ve kefillerden alınacak ek belgeler aşağıda sıralanmıştır:

1. Maaşlı veya ücretli çalışanlar

- İşyeri yetkililerince onaylı son aya ait maaş ya da ücret bordrosu
- İşyerince düzenlenecek maaşı ya da ücreti üzerinde herhangi bir sınırlama bulunmadığına dair yazı

2. Emekli olanlar

- Bağlı buldukları sosyal güvenlik kuruluşunca kendisine verilen kimlik belgesinin fotokopisi
- En son emekli aylığı tutarını gösteren belgenin şubece aslına uygunluğu tasdik edilmiş fotokopisi

3. Düzenli gelir elde eden diğer gerçek kişiler

- Düzenli kira elde edilen taşınmaza ait tapu fotokopisi ve kira kontratı, gerek duyulması halinde kira ödemelerinin yapıldığı hesap cüzdan fotokopisi
- Düzenli faiz geliri elde edilen hesap başka bankada ise menkul veya hesap cüzdanı fotokopisi

4. Serbest meslek mensupları-İşletme sahibi diğer gerçek kişiler

- Bağlı oldukları Baro, Tabipler Odası, Ticaret Odası gibi meslek kuruluşlarından alınan üyelik belgesi fotokopisi
- En son vergi levhası (Vergi Dairesi veya Serbest Muhasebeci-Mali Müşavir-Yeminli Mali Müşavirlerden birisi tarafından onaylı) örneği

Kredi başvurusunu alan banka, kredi talep sahibinin beyan ettiği bilgi ve belgelerin doğruluğunun tespiti, kişinin zorunlu ödemelerinin dikkate alınarak kredi limitinin belirlenmesi ve talebin olumlu veya olumsuz sonuçlanması için gerekli analiz ve istihbarat çalışmalarını yapmaktadır (Yükseltürk, 2010: 37).

Bu incelemelerde sorun olmaması durumunda müşterinin banka ve diğer bankalar nezdindeki olumlu veya olumsuz durumlarının tespiti için TCMB Çek yasağı, Protestolu Senet, Negatif Nitelikli Kayıt ve Kredi Kayıt Bürosu'ndan bankanın bilgisayar bağlantılarıyla çok kısa bir sürede sorgulama yapılmaktadır. Yapılan bu araştırmalar sonucunda kredi talep sahibinin taahhütlerine bağlılığı ve kredi kullanmasına engel bir durumunun olmadığı saptanmasıyla, müşterinin talebine ve gelir durumuna göre kullanabileceği kredi tutarı tespit edilmektedir(Güney, 2007: 107).

Tüketicinin krediyi ödeme kaynağı, yani geliri, kredi talebinin onaylanmasında en önemli unsurdur. Çünkü, tüketicinin zorunlu harcamaları ve diğer giderlerinden (aylık toplam gelir-aylık giderler) sonra kalan bölümü tüketicinin ödeme gücünü teşkil etmektedir. Kredi talebini yapan gerçek kişilerin aylık net gelirinin hesaplanması ve kredi taksitlerini sorunsuz ödeyip ödeyemeyeceğinin belirlenmesi, kredi başvurularının değerlendirilmesinde önemli bir adımdır. Gerçek kişilerin aylık net geliri, toplam net gelirlerinden günün koşullarına göre tahmini olarak belirlenecek aylık ortalama giderlerinin (evi kira ise kira bedeli, bakmakla yükümlü olduğu kişiler, söz konusu kişiler için öngörülen masraf tutarı vb.) düşülmesiyle hesaplanabilmektedir. Aylık net gelirin hesaplanmasında, başvuru sahibine kredi taksitlerini ödedikten sonra kendi geçimini sağlayacak seviyede bir tutarın kalması esastır (Yükseltürk, 2010: 39).

Bankadan bankaya kredi onay makamı değişebildiğinden işlemlerin tamamlanma süresi de buna bağlı olarak değişebilmektedir. Kullanılabilecek kredi limiti şubenin yetkileri içindeyse, şube müşteriyle bireysel kredi sözleşmesi imzalayarak krediyi kullanmaktadır. Kredi limiti genel müdürlük yetkisinde ise şube yaptığı araştırma sonuçlarını, başvuru evrakı ve görüşünü bildirir bir yazı ile genel müdürlükteki ilgili birime göndererek onay istemektedir. Onayı müteakip müşteriye bireysel kredi sözleşmesini imzalatıp krediyi kullanmaktadır. Tüketiciyi Koruma Kanunu bireysel kredi başvurularında banka ile müşteri arasında bireysel kredi sözleşmesinin iki nüsha imzalanması ve imzalanan nüshalardan birinin müşteriye verilmesini 10. maddesi ile düzenlemiş ve yapılan sözleşmede sonradan

müşteri aleyhine olacak değişiklikler yapılamayacağını hükme bağlamıştır (Aksakal, 2006: 15).

Bankaların yaptıkları sözleşmeleri doldurmadan müşteriye boş olarak imzalatıp daha sonra ihtilaf çıkması durumunda boşlukları o sırada yaptıkları uygulamalara göre doldurarak mahkemeye aksettirmelerinin önüne geçmek için kanun, sözleşmenin bir nüshasının tüketiciye verilmesini emretmiştir. Sözleşme yapıldıktan sonra özellikle faiz oranlarındaki değişiklikleri uygulama hakkını banka tek yanlı olarak elinde tutmakta, böylece her zaman değişebilen faiz oranları söz konusu olmaktadır kanun koyucu “ taraflar arasında akdedilen sözleşmede öngörülen kredi şartları, sözleşme süresi içerisinde tüketici aleyhine değiştirilemez” hükmü ile sözleşmeye, ileride faiz oranları artarsa bu faiz oranlarının uygulanabileceğine ilişkin hüküm konulamayacağını, ancak, faiz oranları düşerse bunun sözleşmeye uygulanacağına ilişkin bir hüküm konabileceğini karara bağlamıştır (Aslan, 2004: 142-143).

Tüketiciyi Koruma Kanunu gereği, bireysel kredi sözleşmelerinde aşağıdaki hususların bulunması gerekmektedir :

- Faizin hesaplandığı yıllık oran,
- Ödeme tarihleri, anapara, faiz, fon ve diğer masrafların ayrı ayrı belirtildiği ödeme planı,
- Kredi tutarı,
- Faiz ve diğer unsurlarla birlikte toplam borç tutarı,
- İstenecek teminatlar,
- Akdi faiz oranının % 30 fazlasını geçmemek üzere gecikme faiz oranı,
- Borçlunun temerrüde düşmesinin hukuki sonuçları,
- Kredinin vadesinden önce kapatılmasına ilişkin şartlar,
- Kredinin yabancı para cinsinden kullanılması durumunda, geri ödemeye ilişkin taksitlerin ve toplam kredi tutarının hesaplanmasında, hangi tarihteki kurun dikkate alınacağına ilişkin şartlar

Bankalar müşterilerinin kredi taleplerini aynen karşılayabilecekleri gibi, kredi limitini düşürebilmekte, kefil veya ek teminat isteyebilmektedirler(Çeker, 1995: 19).

2.4.6. Bankanın Onayı ve Sözleşmenin İmzalanması

Banka, tüketici tarafından kredi talebi doğrultusunda kendisine sunulan bilgi ve belgelere ilişkin istihbaratını yaparak kredi talebini değerlendirmeye almaktadır. Yapılan istihbarat çalışmalarının sonucunda kredi talebinde bulunan kişinin TCMB ve Kredi Kayıt Bürosu'nda olumsuz bir kaydının bulunup bulunmadığının ve ibraz ettiği belgelerin geçerliliğinin ilgili kurum ve kuruluşların kayıtlarından teyidinden sonra kredinin kabul ya da reddine karar verilmektedir. Kredi başvurusunun kabulü halinde tüketici bankaya davet edilerek kullanmak istediği kredinin formatına uygun 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 10. maddesinde belirtilen şartları içeren borçlanma sözleşmesi imzalanmaktadır. Kredi için rehin teminatı alınacaksa rehin aynı sözleşme içerisinde veya ayrıca bir rehin sözleşmesi ile düzenlenmektedir. Banka ile müşteri arasında imzalanan kredi sözleşmesi veya müşterinin imzaladığı taahhütnamenin bir fotokopisi ve ödeme planı müşteriye verilmelidir (Duranlar, 2007: 66).

1. Takip süreci

Bu kredilerin ortak özellikleri, sistemden üretilen ekran dökümü ile kredinin geri ödeme tarihlerinin ve anapara ile faiz toplamı olmak üzere borcun başlangıçta belli ve kesin olmasıdır. TL olarak kullandırılan krediler için hazırlanan ödeme planında, müşterinin ödeyeceği taksit tutarları, vadesi, taksit ile ilişkin ödemeler (anapara, faiz, KKDF, BSMV) yer almaktadır. Ancak dövize endeksli kredi olarak kullandırılan kredilerde kur farkından kaynaklanan KKDF ve BSMV tutarları ödeme planında yer almamakta ve not olarak gösterilmektedir (Yenici, 2006: 102).

Kredi talebinin kabul edilmesiyle birlikte müşteriye verilen ödeme planında, her dönemde ödenmesi gereken anapara, faiz, fon ve vergi belirtilmektedir. Faiz oranı değişikliğinde yeni ödeme planı, değişikliğin ilan tarihini takip eden ilk taksit döneminden geçerli olmaktadır. Taksit ödeme gününün tatil gününe gelmesi halinde

takip eden ilk iş günü ödeme günü kabul edilmekte ve bu süre için faiz hesaplanmamaktadır (Duranlar, 2007: 78).

Sabit taksitli krediler, aynı dönem ve aynı faiz oranı esas alınarak, ödenecek aylık, üç aylık veya bankaların uygulamalarına göre farklı zaman aralıklarında eşit veya değişen taksit ödemeli olarak yapılabilmektedir. Ödemeler ödeme planına uygun yapıldığı sürece kredinin normal işleyişi gerçekleşmektedir.

Gelişmiş ülkelerde, faiz oranlarının dalgalanması ve finansal piyasaların serbestleştirilmesine paralel olarak, değişken faizli tüketici kredileri yeni bir teknik olarak geliştirilmiştir. Bu tür kredilerde faiz oranları başlangıçta sabit faizli kredilere uygulananların biraz altında tutulmakta, daha sonra faiz oranları belirli zaman aralıklarında yeniden ayarlanmaktadır. Krediyi kullananlar açısından çekici tarafı, başlangıç faiz oranının düşük olması ve gelecekte faizlerin düşeceği beklentisi olup, krediyi veren kurum açısından önemli olan riskin bir kısmının tüketiciye aktarılabilmesidir (Takan, 2001: 119).

Geri ödemelerde faiz azalan bakiyeler sistemi ile hesaplanmaktadır. Faiz oranında meydana gelen değişiklikler hesaba yansıtılmamakla birlikte konut kredilerinde mortgage sistemine (ipoteğe dayalı konut finansman sistemi) geçiş ile faiz değişiklikleri (faiz indirimi ve artırımı) karşılıklı olarak yapılan anlaşma ile hesaba yansıtılabilmektedir (Çeker, 1995: 55).

Bireysel kredilerde taksitleri, ödeme planında belirtilen sürelerden önce yatırmak, toplu ödeme yapmak ya da borcun kalan kısmını erken ödeyerek kapatmak mümkündür. Tüketiciyi Koruma Kanunu'nun 10. maddesi ile erken ödeme halinde indirim yapılması gerektiği hükme bağlandığından, erken ödeme durumunda müşteriler faiz indiriminden yararlanmaktadırlar. Toplu ödeme yaparak hesabın erken kapatılması durumunda ise, son faiz tahakkukunun yapıldığı tarih baz alınarak bakiye üzerinden faiz tahakkuk ettirilmekte ve tahsilat yapılarak hesap kapatılmaktadır (Güney, 2007: 108- 109).

2. Gecikme faizi

Diğer kredi türlerine göre daha az olmasına rağmen bankaların kullandırmış olduğu her tür kredide olduğu gibi bireysel kredilerde de geri ödenmeme riski vardır. Beklenmeyen durum ve olaylar, ülke ekonomisinde ortaya çıkabilecek krizler, kredi alan kişinin iş durumunda veya ödeme davranışlarındaki değişiklikler, ortaya çıkabilecek sağlık sorunları, borç vadesinin uzatılması istemleri ya da kredi taksitlerinin anlaşılabilmesi gibi nedenlerden dolayı kredi alacağı tahsil edilemeyebilmektedir (Kahraman, 2001: 41).

Müşterinin ödeme planında yazılı vadeyi izleyen günlerde ödeme yapması halinde, taksit vadesi ile ödeme günü arasında geçen süre için, cari faizin (krediye uygulanan faiz oranı) % 30 fazlasıyla tespit edilen gecikme faizi taksit tutarı üzerinden hesaplanarak tahsil edilmektedir (Yenici, 2006: 92).

Kredi geri ödemesinde sorun çıkması durumunda yasal süre içerisinde borçluya yazılı ihtarname gönderilmektedir. Asıl borçluya verilen süre içinde ödemenin yapılmaması durumunda ise, kefil ya da kefillere ihtarname gönderilmektedir. Bu ihtarnameye muacceliyet ihtarnamesi denilmektedir. Muacceliyet ihtarnamesinde, belirtilen süre içinde borcun ödenmemesi sonucu temerrüt hali doğmaktadır. Yürürlükteki Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun gereği; temerrüt faizi taksitli kredilerde sözleşmede yazılı faiz oranının % 30 fazlası olarak, kredili mevduat hesabında ise piyasa koşullarına göre belirlenerek uygulanmaktadır (Şakar, 2006: 198-199).

Günümüzde gelişen teknoloji ile beraber değişen tüketici davranışları ve harcama alışkanlıkları sonucunda giderek önem kazanan bireysel krediler, krediye taraf olan tüketiciler, üretici firma ve satıcılar, bunların arasındaki finansal ilişkiyi sağlayan bankalar, yani sonuçta toplumun bütünü için farklı şekillerde yarar ve sakıncalar doğurmaktadır. Bir kesim için avantaj sağlayan unsur, diğer kesimler için sakıncalar taşıyabilmektedir (Kahraman 2001: 34).

2.4.7. Tüketiciler Açısından Bireysel Kredilerin Yararları ve Sakıncaları

Tüketiciler çok farklı satın alma davranışları sergilemekte, ihtiyacı olan şeyleri veya ihtiyacı olmadığı halde, sahip olmayı tasarladığı her şeyi, satın almış olmak için alabilmektedirler. Bu sebeple tüketici, malın bedelini, gerçekte ve belki de henüz sahibi bile olmadığı veya ileride kazanacağı bir parayı hesaplayarak öderken, mala derhal kavuşmakta, ancak borcunu zamana yayarak ana borcuna, masraf ve faiz ilave etmeyi kabul etmektedir (İnal, 2002: 46).

Tüketiciler mal ve hizmet alırken, bazı firmaların peşin alışlarda uyguladıkları belli orandaki satış indirimlerinden, peşin para ile alışveriş yapmanın kolaylıklarından, alışverişlerde dilediği ürünü, dilediği yerden almanın ve pazarlık yaparak fiyat indirimi sağlamanın kolaylıklarından faydalanabilmektedirler.

Bireysel kredilerin tüketicilere sağladığı en önemli yarar, bireyin mevcut mali imkânları ile elde edemeyeceği veya edinmek için beklemek zorunda kalacağı mal ve hizmetlerin bir veya birkaçına hemen sahip olmasını sağlamasıdır.

Tüketicinin o an içinde bulunduğu sıkıntısını gidererek ve ihtiyacı olan mal ve hizmet edinimini sağlayarak yaşamdan doyum almasına imkân sağlamakta, böylece kişi psikolojik bir rahatlama ve ihtiyaçlarının anında karşılanmasından dolayı bir haz duymaktadır. Satın alınan mal ve hizmetler, satın alan tüketicilerin yaşam standardını ve refah düzeyini yükseltmektedir. İhtiyacı olan nakit paranın ya da mal ve hizmetlerin, kredi kullanarak çok kısa sürede temininin mümkün olabileceğini bilmek kişilere beklenmeyen olaylar karşısında maddi ve manevi bir güvence sağlamaktadır. Gelecekte talep edilen mal veya hizmetlerin çeşitli nedenlerden ötürü temin edilememe ya da enflasyon nedeni ile mal veya hizmetlerin fiyatının büyük oranlarda artış göstermesi gibi durumlar karşısında bireyleri bu tür risklerden korumaktadır (Ayaroğlu, 1990: 52-53).

Uygulanan kampanyalarla tüketicilerin vergi yükü hafifletilebilmektedir. Örneğin, ülkemizde taşıt kredisi kampanyaları ile araba alımlarında, üretici

firmaların ödenmesi gereken verginin belirli bir kısmını ödemeyi üstlenmesi neticesinde tüketiciler, bayilerden ya da satıcı firmalardan araba alanlara göre daha az miktarda KDV ve Ek Taşıt Alım Vergisi ödemektedirler (Kahraman, 2001: 42).

Ödemelerin düzenli aralıklarla yapılmasının gerekliliği kişilerin maddi imkânlarını daha planlı bir şekilde kullanmasını sağlarken, gereksiz harcamalarını engellemekte ve zorunlu tasarrufa yönlendirmektedir.

Bireylere kendi tasarruflarının üzerinde mali güce ulaşarak, daha fazla dayanıklı tüketim malına sahip olma olanağı sağlanırken, bireylerin harcamaları ve gelirleri arasındaki fark kredi ile kapatılmaktadır (Akçalı, 1997: 55).

Bireysel kredilerin tüketiciler açısından en önemli sakıncası, kredinin sağladığı satın alma kolaylığı yüzünden kişileri aşırı tüketime iterek tüketim arzusunu artırması sonucu, tüketicilerin mali olanakları üzerinde tüketim yapması ve borç altına girmesine neden olmasıdır. Kişilerin tasarruflarının ve gelecekteki gelirlerinin bugünden harcanması, onların gelecekteki likiditesinin ve diğer finansal varlıklara yatırım yapma kapasitelerinin azalmasına neden olmaktadır. Bireysel kredi sağlamanın kolaylaşması, tüketiciler tarafından ihtiyaç duymadıkları mal ve hizmetlerinde talep edilmesine yol açmaktadır (Aksoy, 2005: 82).

Bankaların krediyi tüketiciye nakit olarak vermediği belirli bir mal ya da hizmetin alımı için sağladığı, yani ödemenin doğrudan satıcıya yapıldığı durumlarda toplu peşin para avantajının sağladığı pazarlık gücünü ortadan kaldırmaktadır (Yenici, 2006: 67).

Kredi ile alınabilecek mal ve hizmetler satın alma önceliklerine göre yapılmış olan ihtiyaç listesinde, daha gerekli olarak belirlenen ihtiyaçların önüne geçerek, kişinin tasarruflarından azami fayda sağlama olanağını engelleyebilmektedir. Kredi kullanım süresini kapsayacak şekilde müşteriye yapılan hayat sigortasının primleri yaş artışıyla orantılı olarak yükselmekte, bu da kullanılan kredinin tutarının artmasına neden olmaktadır (Kahraman, 2001: 66).

2.4.8. Üretici ve Satıcılar Açısından Bireysel Kredilerin Yararları ve Sakıncaları

Bireysel kredilerin üreticiler ve satıcılar açısından en büyük yararı, ekonomideki mal ve hizmet üretimi ile firma satışlarını artırmasıdır. Zira, kredi ile mal ve hizmet satın alma olanağına kavuşan tüketiciler, mal ve hizmetlere olan toplam talebi artırarak satıcı firmaların satışlarını yukarı çekmektedir. Peşin satışlarda kar marjının düşük olduğu durumlarda ise, bireysel krediler aracılığıyla düzenlenen kampanyalarla yapılacak satışlara uygulanan vade farkı ile satıcı firmalar kâr marjlarını yükselterek kârlılıklarını artırabilmekte, vadeli satışlar için yapacağı çeşitli masraflardan ve ek külfetlerden kurtulabilmektedirler (Aksakal, 2006: 74).

Banka kredisi ile vadeli satış olanakları, müşteri kitlesini artırarak üretici ve satıcıların iş hacmini artırmakta, bu da ekonomik büyüme ile birlikte firmaların saygınlık kazanmasını sağlamaktadır. Bireysel krediler ekonomik durgunluk dönemlerinde tüketicilerin mal ve hizmet alımlarını arttırarak, mali durumu sarsılan üretici ve satıcıların, bu dönemi işyerlerini kapatmadan veya çalışan sayısını azaltmadan geçirebilmelerine olanak sağlamaktadır.

Bireysel krediler üretici ve satıcı firmalar için, biriken alacaklarını tahsil edememe ve bundan dolayı icra mahkemelerinde zaman ve para harcama gibi sakıncalar doğurabilmektedir. Bu durumu engellemek amacıyla firmaların etkin bir kredi departmanı kurmak suretiyle geciken alacaklarını takip etmeye çalışmaları, firmaya belli bir maliyet yüklemekte ve firmanın çalışan iş gücünü artırmaktadır (Kahraman, 2001: 81).

Mali olanakları üzerinde borçlanan müşteriden alacaklarını tahsil edemeyen üretici, yasal işlemlerle uğraşmak ve bu konuda harcama yapmak zorunda kalmakta, tahsil edilemeyen alacaklar, işletmelerin işletme sermayesi ihtiyacını artırmaktadır (Aksoy, 2005: 82).

2.4.9. Bankalar Açısından Bireysel Kredilerin Yararları ve Sakıncaları

Bankacılığın evrensel sisteminde, bankaların işlemlerinde temel unsur bankanın topladığı kaynakları ve diğer gelirlerini farklı alanlara plase edebilmesi olduğundan, tüketicilere verilen krediler bu açıdan bankaların portföylerinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Otomobil, konut, dayanıklı tüketim malları, eğitim ve tatil ihtiyaçları başta olmak üzere kullanılan bireysel kredilerin tamamı bankalar açısından önemli bir plasman kalemi oluşturmaktadır (Tekirdağ, 2009: 62).

Bankalar bireysel krediler vasıtasıyla riski yayarak sektörel dalgalanmalardan etkilenmeyecek sağlam ve yaygın bir kredi portföyüne kavuşmaktadırlar. Bankalar diğer kredi türlerine kıyasla daha güvenli olan ve düşük risk içeren bireysel kredileri müşterilerine sunarken birtakım maliyetleri yüklenmekte, geliştirecekleri kredi politikaları ve ülkenin konjonktürel yapısı ile doğrudan ilişkili gelişmeler ile bu maliyetlerin bir kısmının üstesinden gelmeye ve diğer maliyet faktörlerinin de etkisini azaltmaya çalışmaktadırlar (Yükseltürk, 2010: 67).

Bankalar kredi riskini, sınırlı sayıda kurumsal müşteri yerine çok sayıda düşük limitli bireysel kredi kullanıcısına yaymakta, bu sayede de düzenli taksitlerle nakit akışının planlanabilmesini ve aktif pasif yönetimini kolaylaştırmaktadır (Taşkın, 2011: 290).

Bireysel kredilerin ticari kredilere oranla düşük tutarlı rakamlarda olması bankanın daha fazla iş yükü altına girmesine neden olmakta, ek bir maliyet ve fazla sayıda personel çalıştırma zorunluluğu getirebilmektedir.

Bankalar kredi kullanan müşterilerinin kredi geri ödemelerini ödeme planına uygun olarak ödeyeceklerini düşünerek işleyiş ve planlarını düzenlemektedirler. Ödemelerde meydana gelen aksamalar, hem bankanın likiditesini olumsuz etkilemekte, hem de kredinin tahsiline ilişkin uzun yasal süreci takip etmek için harcanacak işgücü ve masrafları artırmaktadır. Ayrıca geri dönmeyen krediler bankanın itibarını da zedelemektedir. Banka tarafından doğru kredi değerlilik

incelemesi yapılmasına karşılık zaman içerisinde borçlunun borcunu ödeme konusunda iyi niyetini kaybetmesi ya da sosyal veya iş yaşamında beklenmeyen nedenlerden dolayı ödemelerini yapmaması banka için bir risktir (Tekirdağ, 2009: 51).

Birer finans kuruluşu olmasına rağmen bankaların, herhangi bir üretim sürecine dahil olup olmamasına bakılmadan, ayıp ve eksik ifa nedeni ile üretici ve satıcılarla birlikte sorumlu sayılmaları, bankaların finans piyasasında aldıkları riske ilave olarak imalat ve üretim sektöründen kaynaklanan yeni bir riski daha eklemektedir (Tutcuoğlu, 2010: 78).

Bireysel kredi pazarı geniş bir pazar olsa da, bankalar bu pazardan daha büyük pay alabilmek için serbest piyasa koşulları altında oldukça yoğun bir rekabete girmekte, bu rekabet de bankalara ekstra bir maliyet yüklemektedir. Örneğin artık medya yoluyla reklam yapılması, bankaların tüketicilere kullandırdıkları kredilerin tanıtımı için bir zorunluluk arz etmektedir (Kahraman, 2001: 47).

2.5. BİREYSEL KREDİLERDE TEMERRÜT

Bireysel krediler de dahil olmak üzere tüm kredilerde artış yaşanmış olmakla beraber, bu artışın sağlıklı bir yapıda ilerlemesi uzun vadeli dengeler açısından son derece önemlidir. Bankalar için sağlıklı kredi, ödeme planı dahilinde bankaya dönen kredidir. Bankalar için esas olan aktif ve pasif kalitesini gözetilen kredi politikaları izlemek ve krediler açısından aktif kalitesini sürekli kılmaktır. Bu bakımdan kredilerin temerrüt durumu son derece önemlidir (Gültekin, 1999: 42).

Temerrüt hali, kredi borçlusunun yükümlüğünü vadesinde yerine getirememesidir. Vadesinde ödenmeyen her kredi bankalar için sorunlu kredidir. İleride bahsedeceğimiz üzere bireysel kredilerde temerrüt durumu kanunla belirlenmişse de sorunlu kredi; “Banka ile borçlu arasında ki geri ödeme anlaşmasının bozularak tahsilatın geciktiği ve zarar olasılığının ortaya çıktığı kredi” olarak tanımlanabilir (Selimler, 2006: 11).

Tüketici kredilerinde temerrüt hali 4077 sayılı “Tüketicilerin Korunması Hakkında Kanun” kapsamında değerlendirilmiş ve güvence altına alınmıştır. Bu Kanunun amacı, kamu yararına uygun olarak tüketicinin sağlık ve güvenliği ile ekonomik çıkarlarını korumak, aydınlatmak ve eğitmektir (BDDK, Sektörel Rapor 2009: 14)

Bahsi geçen kanunun onucu maddesinde ele alınan tüketici kredileri, çalışmamızın önceki bölümlerinde belirtildiği üzere tüketicilerin bir mal veya hizmet edinmek amacıyla kredi verenden nakit olarak aldıkları kredi olarak tanımlanmakta ve kredi ilişkisinin tüketici ile banka arasında yazılı olarak yapılmasını şart koşturmaktadır. Ayrıca ilgili kanun maddesinde zorunlu tutulan ve çalışmamız açısından önemli bir husus ise borçlunun temerrüde düşmesinin hukuki sonuçları yanında gecikme durumunda, akdi faiz oranının yüzde otuzunu geçmemek üzere gecikme faizi uygulanabileceği hususudur (BDDK, Sektörel Rapor, 2009: 16)

Söz konusu kanunda temerrüt durumu ise şöyle tanımlanmıştır. Kredi veren, taksitlerden birinin veya birkaçının ödenmemesi halinde kalan borcun tümünün ifasını talep etme hakkını saklı tutmuşsa da bu hak; ancak kredi verenin bütün edimlerini ifa etmiş olması durumunda ve tüketicinin birbirini izleyen en az iki taksidi ödemede temerrüde düşmesi halinde kullanılabilir. Kanun maddesinde de açıkça belirtildiği üzere bireylere kullanılan kredilerin (tüketici kredilerinin) kalan anaparasının tamamının bankalarca tahsilinin talep edilebilmesi için zorunlu unsurların başında, birbirini izleyen en az iki taksidin vadesinde ödenmemesi gelmektedir (BDDK, Sektörel Rapor, 2009: 17).

Borcun tamamının kapatılmasının talep edilebilmesi için diğer bir unsur olan kredi verenin edimlerinden anlatılmak istenen ise, kredi verenin bu hakkını kullanabilmesi için en az bir hafta süre vererek muacceliyet uyarısında bulunması gerekliliğidir. Bu bakımdan bankalar iki dönem ve üzerinde aksayan bireysel kredilerini oldukça sıkı bir şekilde takip etmekte ve kanuni takip işlemleri başlatmadan evvel genellikle idari takip yöntemi izlemektedirler. İdari takip, kredinin icra kanalı ile değil, bankanın takip ekipleri tarafından tahsiline çalışılmasıdır. Burada amaç hem kredi kullanıcısına yasal takip öncesi borcunu ödemesi için zaman

kazandırmak ve fırsat vermek, hem de banka alacağını daha hızlı ve masrafsız olarak tahsil edebilmektir. Çünkü, yasal takip özellikle konut ve araç gibi maddi teminat içeren kredi türlerinde son derece uzun ve masraflı olabilmekte, ayrıca kredi borçlusunun aile konutunun veya otomobilinin icra kanalı ile satılmasına neden olmaktadır.

Tüm idari takip çalışmalarına rağmen üç dönem ve üzerinde aksamalı olan krediler “Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik”te belirtildiği üzere donuk alacak olarak asli hesaplardan çıkartılmakta ve takip hesaplarına intikal ettirilmektedir.

Türk bankacılık sektöründe 2000 yılından 2013 yılına kadar mevduat bankalarının kullandırılan tüketici kredileri mercek altına alındığında, kredi hacminde yaşanan artışın nisbeten sağlıklı bir yapıda işlediği görülmektedir. 2001 krizinde mevduat bankalarının kullandırılan tüketici kredilerinin toplam tüketici kredileri içerisindeki takip oranının 2000 yılındaki değeri olan % 1.88’den % 4.79’a yükseldiği anlaşılmaktadır. İlerleyen yıllarda söz konusu oranın azalma eğilimi gösterdiği ancak 2014 yıl sonunda ılımlı bir yükseliş sergileyerek % 2.98, 2009 yılında ise artış hızını artırarak % 4.25 olduğu görülmektedir. Bu oranın yükselmesinde 2008 ve 2009 yıllarında yaşanan ekonomik daralmanın etkili olduğu iddia edilebilir. 2000 yılı ile 2014 yılları arasında geçen süre dikkate alındığında konut kredilerinden kaynaklanan takip riskinin toplam takip riski içerisinde en az payı aldığı, ağırlığın ihtiyaç ve taşıt kredilerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME ve TEMEL KAVRAMLAR

Bireysel krediler ve ekonomik büyüme ilişkisinin ele alındığı çalışmamızın bu bölümünde ekonomik büyüme kavramı üzerinde genel bir değerlendirme yapılacaktır. Bu bağlamda, ekonomik büyüme kavramının tanımı, büyümenin belirleyicileri, büyümenin ölçülmesi ve büyüme teorilerinin tarihsel gelişim içerisinde nasıl şekillendiği ele alınacak ve açıklanacaktır.

3.1. EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMI VE TANIMI

Ekonomik büyüme kavramı, genel olarak bir dönemden diğer döneme kişi başına düşen gelirin artmasını ya da bir bütün olarak ülkenin üretim ölçeğinin genişlemesini anlatmak için kullanılmaktadır. Diğer bir ifade ile ekonomik büyüme, ekonominin reel çıktı seviyesinde zaman içinde meydana gelen artış olarak tanımlanmaktadır. Ancak, ekonomik büyüme kavramının tanımı, iktisat literatüründe çok fazla çeşitlilik arz eder.

Bir ülkede üretilen mal ve hizmet miktarının zaman içerisinde artmasına iktisadi büyüme (ekonomik growth) denir. İktisadi büyüme reel GDP'nin zaman içinde sürekli artması anlamına gelir. İktisadi büyüme bir ülkede yaşayan insanların yaşam standartlarını sürekli biçimde yükseltmenin tek yoludur. Bu nedenle tüm ülkelerin temel makro ekonomik hedeflerinden bir tanesi, hızlı bir iktisadi büyüme gerçekleştirmektir (Ünsal, 2009: 14-15). Diğer bir tanımlamaya göre, ekonomik büyüme emek ve sermaye gibi faktörlerin arzındaki artışların veya üretimde kullanılan faktörlerdeki birim başına düşen hasıla oranındaki artışın potansiyel milli gelirden yaptığı yükselmedir (Lipsey vd., 1984: 732).

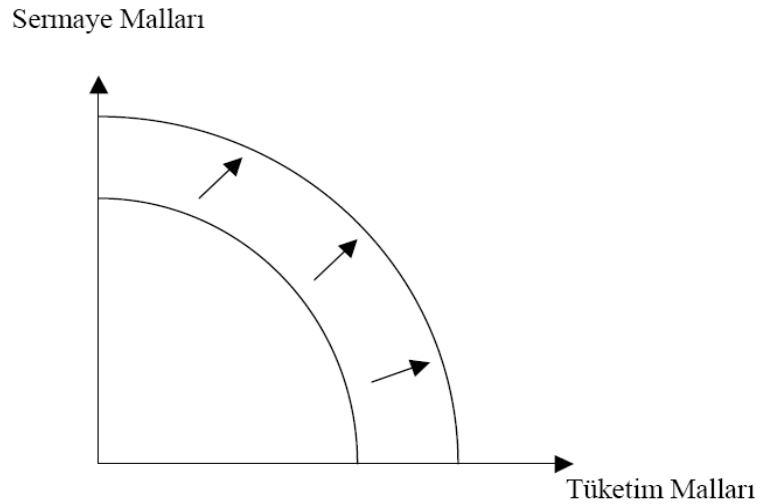
Ekonomik büyüme, mal ve hizmet üretim kapasitesindeki genişleme şeklinde tanımlanabileceği gibi reel gayri safi yurt içi hasılda (GSYİH) bir önceki döneme göre meydana gelen net artış olarak da tanımlanabilir. Ekonomik büyüme, ülkenin üretim imkanları eğrisinde sağa doğru kayma şeklinde gösterilebilir (Parasız, 1997:

4). Üretim imkanları eğrisi, ülkenin teknoloji düzeyi ve üretim faktörü miktarında ulaşılabileceği en yüksek üretim düzeyini göstermektedir (Türker, 2000: 8). Üretim imkanları eğrisindeki dışa doğru bir kayma ekonomik büyümenin gerçekleştiğinin göstergesidir.

Üretim imkanları eğrisinin dışa doğru kaymasının nedenleri, malların üretiminde kullanılan teknolojik ilerlemeler, bu malların üretiminde çalışan işçilerin verimliliğinin artması ve üretimin gerçekleştiği sanayi dallarında kapasite kullanımının artması şeklinde açıklanabilir. Büyümenin kalıcı olabilmesi için bu mallara yönelik dış talepte veya iç talepte bir artışın olması gerekmektedir (Eğilmez ve Kumcu, 2004: 125). Ayrıca üretim imkanları eğrisinin dışa kaymasında, hükümetlerin verimlilik artışı sağlayacak nitelikte; eğitime, teknolojiye ve Ar-Ge ile fiziki sermaye birikimine yapılan altyapı yatırımlarının da büyük etkisi vardır (Kibritçioğlu, 1998: 2).

Ekonomik büyüme, mal ve hizmet üretim kapasitesindeki genişleme şeklinde tanımlanabileceği gibi reel gayri safi yurt içi hasılda (GSYİH) bir önceki döneme göre meydana gelen net artış olarak da tanımlanabilir. Ekonomik büyüme, aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, ülkenin üretim imkanları eğrisinde sağa doğru kayma şeklinde gösterilebilir (Parasız, 1997, s.4).

Grafik 2: Ekonomik Büyümenin Üretim İmkanları Eğrisiyle Gösterimi

Kaynak: Parasız, 1997: 4

İktisadi büyüme bazı iktisatçılar tarafından iktisadi kalkınma, gelişme veya genişleme olarak da adlandırılmaktadır. Bu kavramlar birbirine çok benzese de arada bazı farklılıklar vardır. Alfred Ammon adlı iktisatçı, bu kavramlar arasındaki farkı şu şekilde açıklamıştır. Ammon'a göre; ülke ekonomisi zamanla iki yönde değişim gösterir;

- Gövdesi ile büyür ve genişler; örneğin nüfus artar, artan nüfus işgücünü artırır, dolayısıyla üretim faktörlerinde artışlar yaşanır.
- Bünyesi ve çatısı değişir; örneğin milli gelirden sektörlerin payları değişir, işgücünün sektör dağılımı farklılaşır.

Buna göre; bir ekonomide nüfus, işgücü ve doğal kaynaklar gibi üretim faktörlerindeki artışlara büyüme, ekonominin bünyesinde meydana gelen değişimlere ise kalkınma adı verilmektedir (Acar, 2002: 9).

Ekonomik büyüme kavramı bazen ekonomik kalkınma kavramı ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Literatürde çoğu zaman bu iki kavram karıştırılmaktadır. Aslında bu iki kavram arasında önemli bazı farklılıklar vardır. Kalkınma, milli gelir artışının yanında üretim faktörlerinin etkinliğinin değişmesi, sanayi sektörünün ihracattaki payının artması gibi yapısal değişiklikleri ifade etmektedir. Büyüme ise sadece üretimdeki ve milli gelirdeki artışları yansıtmaktadır (Han ve Kaya, 2002: 34).

Bu tanıma dayanarak, kalkınmanın büyümeden daha geniş anlamı olduğu söylenebilir. Kalkınma bir toplumun iktisadi yapısının yanında sosyal kültürel ve siyasi yapısında da değişimlerden bahseder. Diğer bir ifadeyle kalkınma, kişi başına gelir artışıyla beraber, az gelişmiş ülkelerdeki, yaşam standartlarının da gelişmiş ülkeler kadar yükselmesi, üretim faktörlerinin sadece miktar olarak değil nitelik olarak da artması ve milli gelir içinde sanayi sektörünün payının yükselmesi gibi yapısal değişikliklerdir. Büyüme ise, kalkınmaya göre daha dar kapsamdadır. Sadece ülke ekonomisinde görülen rakamsal büyüklüklerle ifade edilmektedir. Örneğin; bir ekonomide gerçekleştirilen GSYH oranının bir önceki yıla göre artmasıyla veya azalmasıyla ifade edilir. Büyüme rakamları; ilgili ekonomiye ait yapısal dönüşüm,

sosyal ve kültürel gelişim hakkında bilgi vermemektedir. Bu sebepten, bir ülkenin büyümesi aynı zamanda kalkındığı anlamına gelmemektedir. Buna göre, her ekonominin amacı, ekonomik büyümeyle beraber yaşam standartlarını yükseltecek şekilde, sosyal ve kültürel gelişimi sağlayacak, ekonomik kalkınma hızına ulaşmaktır (Kar ve Taban, 2005: 8-9).

3.2. EKONOMİK BÜYÜMENİN BELİRLEYİCİLERİ

Her ülkenin iktisadi, sosyal, siyasi ve kültürel yapıları farklılık göstermektedir. Bu sebepten dolayı ekonomik büyümeyi belirleyen etmenler adına tüm ülkeler için geçerli olan tek bir faktörden bahsetmek mümkün olamamaktadır. Farklılıklar olmasına rağmen ekonomik büyüme konusuyla ilgilenen iktisatçıların görüş birliğinde oldukları dört faktörden bahsedilebilir. Bu faktörler işgücü, sermaye, doğal kaynaklar ve teknoloji olarak sıralanabilir (Tomanbay ve Gümüş, 2004: 45). Ancak, büyümenin kaynakları içinde doğal kaynaklar sabit olduğu ve tükenemediği için sermaye, emek ve teknolojik gelişme dünya üretiminde görülen büyük artışın başlıca kaynağı olmuştur (Üzümçü, 2002: 6).

3.2.1. İşgücü (Emek)

Ekonomik büyümeyi belirleyen faktörlerin başında işgücü gelmektedir. Üretime yönelik kas gücüne dayalı veya fikri güce dayalı çabaların tümü emek faktörünü oluşturur. Bir ülke ekonomisinde emek faktörünün miktarı o ülkenin nüfusu ile ilişkilidir; ancak nüfusun tümü emek faktörü sayılamaz. Toplam emek miktarı nüfusun içerisindeki aktif nüfusu (15-64 yaş arası) hesapladıktan sonra, aktif nüfusun içerisinde askerlik, öğrenim, hastalık gibi nedenlerle çalışmayanları ayırarak elde edilir (Pekin, 1995: 18).

Ekonomik büyüme işgücü miktarına ve işgücünün kalitesine bağlı olarak belirlenir. Burada işgücünün kalitesinden kasıt, beşeri sermaye faktörüdür. İşgücü tarafından içerilen bilgi ve beceri toplamı olarak tanımlanan beşeri sermaye kavramı, işgücünün verimliliğini artırdığı için büyük önem taşır. Günümüzde beşeri sermayenin, emeğin ve fiziki sermayenin yanında ayrı bir üretim faktörü olarak üretim fonksiyonuna alınması kabul görmektedir (Kibritçiöğlü, 1998: 12).

Bir ülkenin mevcut nüfusunun yapısı, nüfus artışı ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerdir. Nüfus artışı beraberinde işgücünde artış meydana getireceğinden ekonomik büyüme açısından olumlu bir etmen olarak değerlendirilebilir. Ancak, nüfusu meydana getiren herkes işgücüne katılamaz. Burada sorgulanması gereken işgücüne katılan nüfusun verimli olup olmadığıdır. Çünkü, yüksek oranlı nüfus artışı emek arzında bir fazlalık oluşturabileceği gibi aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler meydana getirebilir. Gelişmekte olan ülkelerde önemli olan işgücüne katılan nüfusun verimli niteliklere sahip olabilmeleridir. Vasıflı ve eğitilmiş işgücü olduğu takdirde söz konusu ülkelerde uygulanan ekonomi programlarının başarısından söz edilebilir (Berber, 2006: 45).

3.2.2. Sermaye

Üretim artışına katkı sağlayan ve ekonomik büyümeyi belirleyen diğer bir faktör de sermayedir. Sermaye, ülkenin belli bir anda sahip olduğu üretim araçlarının toplamı olarak ifade edilebilir ve iktisadi büyümenin gerçekleştirilmesi büyük ölçüde, sermayenin nicelik veya niteliğinin artırılmasına bağlıdır (Samuelson, 1989: 855).

Burada belirtilmesi gereken bir noktada fiziki sermaye ve beşeri sermaye kavramlarıdır. Fiziki sermaye, üretimde emeğin verimliliğini arttıran, fabrika, yol, baraj, tesis, gereç, donanım vb. gibi daha önce insanlar tarafından üretilmiş olan üretim araçlarıdır (Dinler, 1998: 17). Beşeri sermaye ise, işgücü tarafından içerilen bilgi ve beceriler toplamı olarak tanımlanabilir. İşgücünün vasfı veya niteliği özellikle okullardaki ve işyerlerindeki eğitimler sayesinde geliştirildikçe, ülkenin beşeri sermayesi de artmış olur (Kibritçioğlu, 1998: 207).

Üretim faktörleri içinde bu denli önemli bir konuma sahip olan sermaye faktörü, son yıllara kadar sadece fiziki sermayeyi nitelemekteydi; ancak kişisel ve toplumsal özelliklerin üretime olan etkilerinin giderek önem kazanmasıyla sermaye kavramının yeniden tanımlanması gereği doğmuştur. Geline bu noktada sermaye,

üretim pozitif katkısı olan her türlü maddi olan ve maddi olmayan iktisadi değerler olarak kabul edilmektedir (Karagül, 2003: 81). Sonuç olarak belirtmek gerekirse; gerek fiziki varlıklara gerekse insan kaynaklarına yapılan yatırımlar üretimi artırıcı yönde bir etki yapar ve ekonomik büyümeye katkı sağlar.

3.2.3.Doğal Kaynaklar

Üçüncü faktör olan doğal kaynaklar bir ülkenin sahip olduğu topraklar, bu topraklardaki yeraltı ve yerüstü zenginlikler olarak ifade edilir. Doğal kaynaklar ekonomik büyümede önemlidir fakat belirleyici değildir. Zengin petrol yataklarına sahip Arap ülkeleri açısından kaynak zenginliği belirleyici bir faktörken, Japonya gibi doğal kaynakları çok az olan bir ülkenin büyümedeki başarısı kaynak zenginliğinin belirleyici olmayışını doğrulamaktadır (Tomanbay ve Gümüş, 2004: 407).

Doğal kaynakların miktarı sabittir. Bu nedenle kıt kaynaklar arasında sayılırlar. Doğal kaynakların zaman içinde artması mümkün değildir; ancak var olan doğal kaynaklardan daha iyi yararlanılabilir (Örneğin, daha önce bilinmeyen veya bilindiği halde işletilmeyen madenlerin işletilmeye açılması gibi) (Dinler, 1998: 16).

3.2.4. Teknolojik Gelişme

Ekonomik büyümeyi belirleyen bir diğer faktör de teknolojidir. Teknoloji, üretim sürecinde girdilerin çıktıya dönüşme yöntemidir (Jones, 2001: 73). Teknolojik gelişme ise, mevcut teknolojiye ilerlemelerdir. Teknolojik gelişme, mevcut ürün yönetiminde yeni yöntemler geliştirilmesi, yeni nitelikte ürünler üretilmesi veya yönetim tekniğinde gelişme ve yenilik şeklinde ortaya çıkabilir (Üzümcü, 2002: 28).

Teknolojik gelişme, yeni bir üretim yöntemi veya yeni bir ürünün ortaya çıkması şeklinde de tanımlanabilir. Örneğin çoğu zaman, faktör verimliliğinin üretim yöntemlerinde yapılan yeniliklerden, yani firmaların etkin olarak organize edilmesi veya yönetilmesinden kaynaklanabileceği söylenebilir (Samuelson, 1989: 858).

Teknolojik gelişme, büyümeye olan katkısı bakımından içerilmiş teknolojik gelişme ve içerilmemiş teknolojik gelişme olarak iki sınıfa ayrılır (Thirwall, 2003:

158). Teknolojik gelişmeyi çeşitli açıdan sınıflandırmak mümkündür. Teknolojik gelişmeyi büyümeye katkısına göre içerilmemiş ve içerilmiş teknolojik gelişme olarak ikiye ayırabiliriz. İçerilmemiş teknolojik gelişme, yönetimde ve organizasyonda meydana gelen iyileşmelerle ortaya çıkan verimlilik artışları olarak tanımlanmaktadır. İçerilmiş teknolojik gelişme ise, yatırımların gerçekleşmesine bağlı olup makine ve teçhizatla ortaya çıkar. Üretime giren her bir makine en son teknolojiyi içerdiği için kendinden önceki makineden daha üretken olacaktır. Dolayısıyla sermaye faktörü heterojen bir özellik göstermektedir (Fikir, 2010: 43).

Teknolojik gelişmede yaratılacak bir süreklilik, ekonomik dengeyi daima daha yüksek bir kişi başına sermaye ve kişi başına reel gelir düzeylerine taşıyacaktır. Dolayısıyla, yeni tekniklerin geliştirilmesi ve teknoloji düzeyinin yükseltilmesi ekonomide sahip olunan kaynakların daha verimli bir biçimde kullanılmasını sağlayarak reel üretimin ve bununla birlikte de iktisadi büyümenin gerçekleştirilmesini sürekli olarak tetikleyecektir (Görgün, 1973: 26).

3.3. EKONOMİK BÜYÜMENİN ÖLÇÜLMESİ

Bir ulusal ekonominin ne ölçüde büyüdüğünü matematiksel olarak ifade etmek mümkündür. Ama böyle bir ifade bulmak için sağlam istatistiki bilgilere gereksinim vardır. Büyümenin ölçülmesinde fert başına düşen milli gelirdeki artış oranına bakılır (Unay, 2001: 25).

İktisadi büyüme hızı, bir önceki yıla göre reel milli gelirden meydana gelen yüzdesel artışı gösteren kavramdır. İktisadi büyüme oranını ölçmek için genellikle iki yöntem izlenir. Birincisi, reel ulusal geliri ya da üretimi ölçmektir. İkincisi ise, kişi başına reel ulusal gelir oranındaki artışları ölçmektir. Ülkelerin iktisadi büyüme hızı ölçülürken, üretilen mal ve hizmet miktarlarında bir yıldan diğer yıla gerçekleşen değişim oranı dikkate alınmaktadır. İktisadi büyümenin tespitinde daha çok Gayri Safi Milli Hasıla kavramı kullanılmaktadır. Hesaplama nominal fiyatlarla GSMH'nin kullanılması, fiyat artışlarının büyüme hızındaki artışın net bir şekilde hesaplanmasını engelleyeceğinden, ekonomik büyümeyi ölçerken reel değerleri kullanmak gereklidir. Fiyat yükselişlerinden arınmış reel GSMH değerleri gerçeği

daha iyi yansıtabilecek, yıllar arasında karşılaştırma olanağını daha iyi verebilecektir (Unay, 2001: 33-34).

Ekonomik büyüme oranı, bir ekonomide bir önceki yıla göre gerçekleşen gelir artış oranıdır. Buna göre; büyüme oranı GSMH veya GSYİH büyüklükleriyle ölçülmektedir. Ayrıca; herhangi bir değişkenin, belirli bir dönemde yüzdesel değişimi, o değişkenin büyüme hızını verir. Ekonomik büyüme tanım itibarıyla, ülkede üretilen nihai mal ve hizmet toplamında ortaya çıkan net artış olduğuna göre, bir ülkedeki GSMH veya GSYİH oranındaki artış hızı o ülkenin büyüme hızını belirlemektedir. Buna göre bir ekonomiye ait büyüme hızı ve büyüme oranı şu şekilde hesaplanmaktadır.

$$\text{Büyüme Oranı} = \frac{GSMH_n - GSMH_{n-1}}{GSMH_{n-1}} \text{ veya } \frac{GSYH_n - GSYH_{n-1}}{GSYH_{n-1}}$$

$$\text{Büyüme Hızı} = \frac{GSMH_n - GSMH_{n-1}}{GSMH_{n-1}} / 100 \text{ veya } \frac{GSYH_n - GSYH_{n-1}}{GSYH_{n-1}} / 100$$

Uluslararası karşılaştırmalarda GSMH'nın büyüklüğünden çok, kişi başına düşen gelir daha büyük önem taşımaktadır. Yukarıda yapılan hesaplama, her ne kadar ekonomide üretilen nihai mal ve hizmet miktarında meydana gelen artışı gösterebilse de, nüfus artışını dikkate almadığı için, toplumdaki bireylerin refah artışını yansıtamaz (Sloman, 2004: 23). Ekonomide belirli dönemde üretilen gelir artışı; nominal veya reel terimlerle ölçülebileceği gibi, toplam veya kişi başına değerleriyle de ölçülebilir. Ancak ekonomik büyüme oranı nominal değişmelerle değil, reel değişmelerle ölçülmektedir (Turhan, 2007: 19).

Toplumsal refah düzeyini ölçme de kişi başına düşen büyüklüklerin kullanılması daha etkilidir. Çünkü, kişi başına düşen gelir, toplam gelirin nüfusa bölünerek bulunmasıyla olduğundan dolayı, o ülkede yaşayan bireylerin toplam gelir büyüklüğünden ne kadar pay aldığını gösterir. Ayrıca bir ülkede gelir dağılımının en önemli göstergesi de kişi başına düşen gelir büyüklüğüdür (Yıldırım, 1996: 774).

3.4. EKONOMİK BÜYÜME İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Bir ekonomide, iktisadi büyüme oranı ve hızını belirleyen çok sayıda ekonomik kriter mevcuttur. Bunlar; ülkedeki doğal kaynak birikimindeki artıştan, sanayi üretimi artışına, enflasyon oranlarındaki değişimden, istihdam seviyesine, mühendis sayısındaki artıştan memur sayısındaki artışa, nüfus artışından sosyal harcamalardaki artışa göre değişmektedir. Ancak bu kriterler arasında ekonomik yönden anlamlı olanlar milli gelir büyüklükleridir. Bu büyüklükler; Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH), Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH), Safi Milli Hasıla (SMH), Milli Gelir, Kişisel Gelir, Harcanabilir Kişisel Gelir olarak adlandırılmaktadır (Acar, 2002, s.11).

3.4.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)

Belirli bir zaman içinde bir ülkede üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerine gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) denir. Üretilen bu nihai mal ve hizmetlerde bazı yabancı ülke yurttaşlarının da katkısı vardır. Diğer taraftan, söz konusu ülkenin kimi yurttaşları da yabancı ülkelerde çalışmakta ve o ülkelere üretilen nihai mal ve hizmetlere katkıda bulunmaktadır (Unay, 2001: 37).

GSYİH hesaplamasında hesaba katılmayan bazı olgular vardır. Buna göre, herhangi bir mal veya hizmetin üretim miktarını arttırma çabası çevreye zarar verebilmektedir. Bu durum toplumsal refahı zarara uğratabilir. Termik santralleri örnek vermek gerekirse, GSYİH oranının artmasına yapacağı katkının dışında, kurulması planlanan bölgede; asit yağmuru oluşabilmektedir, ormanlık alanların yok olmasına neden olabilmektedir, turizm bölgelerinde turist sayısında azalmalar sebep olabilmektedir. Bu şekilde oluşan, negatif dışsallıklar GSYİH hesaplamalarında devreye sokulmamaktadır (Yıldırım, 1996: 666).

3.4.2. Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)

Bir ülke vatandaşları tarafından (bir ülke vatandaşlarının sahip oldukları doğal kaynaklar, emek, sermaye ve teşebbüs gücü kullanılarak) bir yılda gerek o ülkede gerekse diğer ülkelerde üretilen nihai malların piyasa değerine GSMH denir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere GSMH, üretimin yapıldığı yer itibariyle değil üretim faktörlerinin sahipliği itibariyle tanımlanan bir kavramdır. GSMH, GSYİH'nin tersine yabancı ülke vatandaşlarının ülkede üretime yaptıkları katkıyı kapsamaz. Ülke vatandaşlarının yabancı ülkelerdeki üretime yaptıkları katkıyı ise kapsar. Dolayısıyla da GSMH, GSYH'den hareketle aşağıdaki gibi hesaplanır (Ünsal, 2009: 52).

GSMH = GSYH + Ülke Vatandaşlarının Yabancı Ülkelerdeki Üretime Katkıları - Yabancı Ülke Vatandaşlarının Ülkedeki Üretime Katkıları

3.4.3. Safi Milli Hasıla

GSMH hesaplaması yapılırken, sadece hesap yapılan yıla ait olan değil, daha önceki yıllardan kalan sermaye malları da hesaplamaya sokulmaktadır. Ancak üretim önceki yıllardan kullanılan sermaye mallarında aşınma ve yıpranmalar ortaya çıkmaktadır. Bu aşınma ve yıpranma payına amortisman denmektedir. GSMH büyüklüğünden amortismanlar çıktığında geriye kalan değer SMH büyüklüğünü vermektedir.

SMH = GSMH- Amortismanlar

SMH baz alınan dönemde ülke ekonomisinin reel üretim gücünü ortaya koymaktadır. SMH ekonominin ele alınan dönemde ki performansını göstermesi açısından GSMH büyüklüğüne göre daha uygun bir büyüklüktür. Çünkü SMH baz

alınan dönemdeki üretim faaliyetlerinin net sonucunu vermektedir. Uygulamada ise özellikle GSMH büyüklüğünün hesaplanması ve bu büyüklüğe göre analiz yapılmasının sebebi ise amortismanların hesaplanmasının oldukça zor olmasıdır (Unay, 2001: 47).

3.4.4. Milli Gelir

Bir ülke vatandaşlarının sahip oldukları üretim faktörlerine gerek o ülkedeki gerek diğer ülkelerdeki üretime katkıları karşılığında yapılan ödemeler toplamına milli gelir denir. Faktör fiyatlarıyla GSYİH denilen milli geliri hesaplamak için, yurtiçi gelir ile yerli üretim faktörlerinin diğer ülkelerde elde ettikleri faktör gelirleri toplamından yabancı üretim faktörlerinin ülkede elde ettikleri gelirleri çıkarmak gerekir.

$MG = \text{Yurtiçi Gelir} + \text{Yerli Üretim Faktörlerinin Yabancı Ülkelerde Elde Ettikleri Faktör Gelirleri} - \text{Yabancı Üretim Faktörlerinin Ülkede Elde Ettikleri Faktör Gelirleri}$

Yerli üretim faktörlerinin yabancı ülkelerde elde ettikleri faktör gelirlerinin yabancı üretim faktörlerinin ülkede elde ettikleri faktör gelirlerinden büyük olması halinde, milli gelir yurtiçi gelirden büyük olur. Yerli üretim faktörlerinin yabancı ülkelerde elde ettikleri faktör gelirlerinin yabancı üretim faktörlerinin ülkede elde ettikleri faktör gelirlerinden küçük olması halinde ise, milli gelir yurtiçi gelirden küçük olur (Ünsal, 2009: 55).

3.4.5. Kişisel Gelir

Bir ülkede o ülke vatandaşlarının bir yılda gelir vergisi öncesi eline geçen toplam gelire, kişisel gelir denir (Ünsal, 2009: 56)

$\text{Kişisel Gelir} = \text{Milli Gelir} - \text{Sosyal Güvenlik Katkıları} - \text{Kurumlar Vergisi} - \text{Dağıtılmayan Kurum Karları} + \text{Transfer Ödemeleri} + \text{Kamu Borçlanma Faizleri}$

Kişisel gelir, ekonomik analizlerde bireylerin gelirlerinin, tüketim, dolaysız vergiler ve tasarruf arasında nasıl ve hangi oranlarda bölüştüğünü açıklamakta faydalı olmaktadır (Unay, 2001: 49).

3.4.6. Harcanabilir Kişisel Gelir

Bir ülkede o ülke vatandaşlarının bir yılda gelir vergisi sonrası eline geçen gelire, harcanabilir kişisel gelir denir. Kişisel gelirden, kişisel gelir vergisini çıkardığımızda harcanabilir kişisel geliri elde ederiz (Dinler, 1998: 56).

Harcanabilir Kişisel Gelir = Kişisel Gelir - Gelir Vergisi

Harcanabilir kişisel gelirin bir kısmı tüketim harcamalarına gider; geri kalanı ise tasarruf diye adlandırılır. Tasarruflar da bankalar aracılığıyla firmalara kredi olarak verilir ve firmalar bu kredileri yatırım harcamalarının finansmanında kullanır.

3.5. BÜYÜME TEORİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Büyüme modeli alanındaki gelişmeler, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yoğunlaşmış olsa da, bu alandaki teorik gelişmeler Ricardo'nun klasik modeline kadar götürülebilmektedir. Ancak modern ekonomik büyüme teorileri, tarihsel bir perspektiften bakıldığında ilk olarak Frank Ramsey'in 1928 tarihli, "A Mathematical Theory of Saving" isimli çalışmasıyla başlamıştır. Ramsey bu çalışmasında, hane halkının dönemler arası optimizasyon kararlarını, büyüme teorisine uygulamaktadır. Ancak Ramsey'in yaklaşımı 1960'lara kadar iktisatçılar tarafından ön plana çıkarılmamıştır (Parasız, 2008: 29).

1950'lerin başlarına kadar Harrod (1939) ve Domar (1946), Keynesgil analize ekonomik büyümeyi monte etmeye çalışmışlardır. Harrod ve Domar'ın gündeme getirdiği birkaç soru üzerinde bu yıllarda sürdürülen yoğun tartışma, klasik iktisatçıların büyüme konusunda söylediklerinden ayırtılmak üzere modern büyüme modelleri olarak adlandırılmıştır. Keynesyen görüşlerin bir bütünleyicisi olan

Harrod-Domar (HD) büyüme modelinde sürekli dengesizlik koşulları içeren durumlar (bıçak sırtı dengeler) öngörülmüş, bu nedenle büyüme için sürekli devlet müdahalesi gerektiren bir yaklaşım gündeme getirilmiştir. HD modelinin dayandığı dengesiz büyüme fikrinin, dengeli büyüme için devlet müdahalesine kapı açması, ona bir tepki olarak neoklasik büyüme modelini doğurmuştur (Üzümcü, 2002: 19).

Büyüme teorisine bir diğer önemli katkıyı Solow (1956) ve Swan'ın (1956) yaptığı söylenebilir. Solow'un büyüme modeli, dışa açık olmayan kapalı bir ekonomide, gelişmeyi gösteren en basit neoklasik tek sektörlü bir modeldir. Solow modeli, biri üretim fonksiyonu, diğeri de sermaye birikim denklemi olmak üzere iki denklem çerçevesinde oluşturulmaktadır (Jones, 2001: 20).

Takip eden yıllarda yoğun olarak tartışılan, aslında Ricardo ile temel bulan, Marx'la alternatif yaklaşımlar getirilen büyüme modelleri, 1980'lere kadar yaklaşık otuz yıl boyunca ekonomi literatüründe geri plana itilmiştir. Bu tarihten sonra ise, farklı yaklaşımlar (içsel büyüme modelleri) geliştirilmeye başlamıştır. Tam anlamıyla bir genel modele ulaşılmamışsa da yeni ekonomik faktörlerin büyümeye katılması bu döneme rastlamaktadır.

3.5.1. Merkantalizm (1450 - 1750)

15. yüzyılın ortalarından 18. yüzyılın ortalarına kadar uzanan merkantilist öğretisi Avrupa devletlerinin iktisat politikalarını belirlemiş ve yaklaşık 300 yıl iktisadi düşünceyi temsil etmiştir. Merkantilizm paraya ve dış ticarete ön planda yer vermiş, hatta parayı kapitalle özdeş sayacak kadar önemsemıştır. Bu düşünceye göre bir ülkenin zenginliği, o ülkenin sahip olduğu altın ve gümüş dibi değerli madenlere ne derecede sahip olduğu ile ilişkilidir. Büyümenin gerçekleşebilmesi için sahip olunan değerli maden miktarının artırılması, sanayi ve ticaret alanında uyulması zorunlu kuralların tesis edilmesi, ödemeler bilançosunun fazla vermesini sağlayıcı uygulamalara gidilmesi ve uluslar arası ilişkilerde kendi ülkesinin çıkarını her şeyin üstünde tutan politikaların izlenmesi öngörülen temel politikalar (Berber, 2006:

49). Merkantilizmin belirgin özellikler; bulyonizm, sömürgecilik, aktif dış ticaret bilançosu, müdahalecilik, sanayileşme ve hızlı nüfus artışıdır.

Merkantilizme göre, girişimci sınıf ve sanayi ile uğraşan sınıf devlet tarafından desteklenmeli, yapılan sübvansiyonlar ile üretim artışı sağlanmalıdır. Ülke içersinde girdi olarak kullanılan hammaddelerin dışında ithalatın yapılması zorlaştırılmalı, bunun yanında ülkenin yapmış olduğu ihracatın önündeki engeller kaldırılmalıdır (Berber, 2004: 51).

Merkantilistler ayrıca nüfusa da büyük önem vermişlerdir. Çünkü, nüfus hem talebi artıran hem de ücretleri düşürerek ihracatı uyarın ve bu yolla ülkeyi zenginleştiren bir faktör olarak ele alınmaktaydı. Ekonomik büyümenin, gerçekleştirilebilmesi için nüfus ile birlikte ihracatın artışının sağlanması, faiz haddi ile ücret seviyelerinin düşük tutulması ve sömürgecilik politikasının uygulanması esas alınmıştır (Artan, 2000: 37).

3.5.2. Fیزیokrasi (1750-1776)

Merkantilizmin paraya aşırı değer veren külçeciliği, şahsi teşebbüs gücünü zedeleyen müdahaleciliği ve tarımı ihmal eden bezirgancılığa bir tepki olarak, Fransa'da kendilerine "Fیزیokrat" adını veren bir grup fikir adamı iktisadi liberalizmin öncülüğünü yapmışlardır (Artan, 2000: 40). Fیزیokratlar, merkantilistlere bir tepki olarak ortaya çıkmışlar ve onların aksine doğal düzeni savunmaktadırlar.

Fیزیokratlara göre, büyüme sanayi sektörü sayesinde değil tarım sektörü sayesinde gerçekleştirilebilir. Aynı zamanda fیزیokratlara göre ekonomi kendiliğinden dengeye geleceğinden, devletin ekonomik faaliyetlere müdahalede bulunmasının gereksiz olduğunu savunmuşlardır. Fیزیokratlar, klasik iktisadın temelini teşkil eder.

3.5.3. Klasik Büyüme Teorisi

Ülkelerin ekonomik büyüme seviyesini artıran bir seyir ile devam etmesinin yollarını arayan ve ortaya koyan teoriler ilk olarak 18. yy.'ın sonunda Adam Smith

ile birlikte oluşmaya başlamıştır. Klasik büyüme modeli, Smith, Ricardo, Maltus, S. Mill ve James Mill tarafından ortak geliştirilen bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak klasik büyüme modeline en büyük katkıyı Ricardo yaptığından model Ricardo modeli olarak da anılmaktadır (Acar, 2002: 52).

Klasiklerin savunduğu liberal anlayışta ekonomik sistem, görünmez bir el tarafından dengeye gelmektedir. Devlet ekonomiye müdahalede bulunursa piyasanın işleyişi bozulacağından, yatırımlar ve ekonomik büyüme bundan olumsuz yönde etkilenmektedir (Tüylüoğlu, 1995: 34). Klasiklere göre, ekonomide istihdam ve sermaye stokunu artırmak özel sektörün görevidir. Devlet sadece adalet, güvenlik, savunma gibi sosyal ihtiyaçları karşılamalıdır. Ancak bu tür kamu hizmetlerinin sağladığı dışsal yararlar dolaylı olarak büyüme üzerinde olumlu etkiler yaratabilir (Solow, 1970: 46).

Klasiklere göre, yatırımlar büyümenin motorunu oluşturmaktadır. Yapılacak olan yatırımlar ise kar oranlarına bağlanmaktadır. Kar oranı ne kadar yüksek olursa yatırımlarda o denli fazla olmaktadır. Kar ise, sermaye birikimi ve emeğin verimliliğine göre ortaya çıkmaktadır. Kar oranları düştüğü zaman, sermaye birikimi azalmakta, buna bağlı olarak nüfus ve gelir artışı da düşmektedir. Bütün bunların sonucunda da ekonomik durgunluğa girmektedir (Artan, 2000: 48).

Smith, ekonomik büyümeyi; sermaye birikimi, işbölümü ve uzmanlaşma, uluslar arası ticaret, nüfus artışı ve görünmez el mekanizmasına dayandırmaktadır. Malthus ise, iktisadi büyüme ile nüfus artışı arasındaki etkileşim üzerinde durmaktadır. Malthus'a göre toplumsal iyileşme, bireysel, ailevi ölçeği içinde insan yaşamının iyileştirilmesi için üretimi artırmanın yolları, araçları, imkanları aranırken nüfus artışı azaltmanın yolları da birlikte ele alınmaktadır (Tezel, 2000: 152).

3.5.4. Marksist Büyüme Teorisi (Sosyalist Büyüme Teorisi)

Sosyalist büyüme modelinin oluşturulmasında en büyük pay Karl Marx'a (1818-1883) aittir. Sosyalist büyüme modeli, kapitalist sistemdeki çelişkilerin devamlı bir büyüme sağlayacağını fakat büyüme süreci içinde iç çelişkilerin gittikçe şiddetlenerek sonunda sistemi çökerteceğini ileri sürmektedir (Acar, 2002: 67).

Marx'a göre emek, üretim değerini belirlemekte ve aynı zamanda büyümenin motorunu oluşturmaktadır. Marx'ın kurmuş olduğu modelde, denge aramaya gerek yoktur. Çünkü Marx, büyüme sürecini sürekli bir dengesizlik olarak görmektedir (Tüylüoğlu, 1995: 35-36).

Klasik iktisatçılar nasıl sermaye birikimini iktisadi büyümenin temel faktörü saymışsa, sosyalist sistemde de sermaye birikimi aynı şekilde önem taşımaktadır. Sosyalist sisteme göre, kapitalist sistemde üretim, yeniden üretimi de içermektedir. Yani artık değer elde etmek için kullanılan sermaye tekrar aynı amaca dönük olarak kullanılmaktadır. Başka bir ifade ile, kapitalist sistemde birikim, artık değerlerin kapitale dönüşümünden ibarettir. Öte yandan, sermaye birikimi ile beraber kapital stoku büyüdükçe, emek daha fazla sermaye ile donatılmakta, bu ise emeğin veriminin yükselmesine neden olmaktadır. O halde, kapitalist ekonomide artık değer gittikçe büyümekte ve bunun doğal sonucu olarak sermaye birikimi de giderek hızlanmaktadır. Bu ise, üretimde emeğin payını azaltırken, karın payını artıracak ve bu durum uzun dönemde bir talep yetersizliğine neden olarak sistemi çöküntüye götürecektir (Acar, 2002: 70-71).

Bu modelde artı değerın olduğu yerde, tüm girdi değerinden daha az ödendiği için emek girdisinin sömürüldüğü belirtilmektedir. Bir başka ifadeyle, sermaye birikimi sağlandıkça, üretimde sermaye birikimi artacak ve beşeri sermayesi yüksek emek ile üretim yapılmaya başlanacaktır. Emeğin, üretimdeki veriminin artması bir taraftan emeğe olan talebin azalmasına diğer taraftan, artan verim nedeniyle üretim maliyetlerinin azalması girişimcilerin karının artmasına neden olacaktır. Bu durumda, ekonomide işsizlik oranı yükselecektir. İşsizlik oranındaki yükselmenin çalışan emeğin karının yükselmesine neden olacağı düşüncesinin olduğu modelde, sermaye birikiminin giderek daha az kişinin elinde toplanacağı, uzun dönemde ise bu durumun ekonomik ve sosyal sorunlara yol açacağı belirtilmektedir (Berber, 2006: 96-97).

3.5.5. Schumpeter'in Ekonomik Büyüme Teorisi

Schumpeter, 1914 yılında yayınladığı "İktisadi Gelişme Kuramı" adlı eserinde, yeni ürünler, yeni üretim ve dağıtım yöntemleri, yeni kurumlar, yeni

örgütlenmeler gibi nüfus ve servette meydana gelen yalın bir büyüme sorununu aşan, yapısal, kültürel değişme boyutları ile iktisadi büyümeyi ilişkilendirmektedir (Tezel, 2000: 38).

Schumpeter, ekonomide girişimciliğin ve yeniliklerin rolünü en iyi açıklayan iktisatçılardan biridir. Kendisine göre, yeniliklerin hayata geçirilmesi yatırım ile mümkündür. Bu yatırımların etkileri ise, birikerek belli zamanlarda kümelenmektedir. Birbirinden farklı yenilikler ve bu yeniliklerin uygulanmaya konması için yapılan yatırımların etkileri değişik zamanlarda ortaya çıkmakta ve kapitalist sistemin gelişmesini sağlayan dalgalanmalara yol açmaktadır (Acar, 2002: 73).

Schumpeter'e göre, başlangıçta ekonomi durgun bir yapıya sahiptir. Karın veya faizin çok düşük olduğu bu safhada girişimci yeni bir üretim tekniği veya yeni bir ürün bularak ekonomide bir hareket yaratır. Bu hareket, durgun suya atılan bir taş parçasının yarattığı dalgaların etrafa yayılması gibi ekonominin diğer kesimlerine de yansır. Bu şekilde başlayan gelişme süreci içinde firmalar giderek büyür, sermayedarları çoğalır ve mülkiyet tabana yayılmaya başlar. Schumpeter, yenilikler ve yatırımlar üzerinde yoğunlaşarak ekonomik gelişmeden ziyade daha çok ekonomik dalgalanmaları açıklamaya çalışmıştır. Dolayısıyla, bu açıklamalar bir gelişme modeli oluşturmak için yeterli değildir (Acar, 2002: 74-75).

3.5.6. Dışsal Büyüme Teorileri

3.5.6.1. Post-Keynesyen Büyüme Modeli (Harrod-Domar Büyüme Modeli)

Uzun dönemde Keynesgil temel makroekonomik modelini genişletmeye ilişkin ilk girişim, Roy Harrod ve Evsey Domar tarafından yapılmıştır. Aslında Harrod ve Domar'ın modelleri ayrı olmakla beraber, aralarında çok az farklılık olduğu için birlikte Harrod-Domar Modeli olarak anılmaktadır (Parasız, 1998: 383). Keynes'in kısa dönemli statik analizi önce Domar sonra da Harrod tarafından uzun dönemli dinamik bir yapı haline getirilmiştir. Domar'ın ortaya attığı büyüme modelinin 1946 yılında yayınlanmasından sonra, Harrod modeli ile ilişkilendirilerek birlikte anılmaya başlanmıştır. Bu modelde, Harrod ve Domar dinamik bir analiz

gerçekleştirmiş, büyüyen ekonominin denge şartlarını incelemişlerdir (Artan, 2000: 45).

Harrod ve Domar, ülke ekonomilerinin dengeli büyüme nasıl sağlayacağını ve bunun sürekli hale gelmesinin koşullarını açıklamaya çalışmışlardır. Harrod-Domar büyüme modelinde, istikrarlı ve dengeli bir büyüme için belirli bir yatırım oranı ile gerçekleşen büyüme hızının gereken büyüme hızına eşit olması gerekmektedir. Başka bir ifade ile üretilen mal ve hizmetlerin piyasada arz ve talep fazlası yaratmadan emilmesi gerekmektedir. Bunun için de yatırım ve tasarruf eşitliği, gerekli ve yeterli bir koşul olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda, devlet uygulayacağı iktisat politikaları ile tüketim ve yatırım kararları üzerinden piyasayı etkileyerek uzun dönem iktisadi büyüme sağlamanın yolunu açacaktır. Keynesyen iktisadi düşünce, devletin kamu kesimi için emredici, özel kesim için yönlendirici niteliğe sahip kamu politikaları ile ekonomik büyüme sağlayacağını öngörür (Biber, 2010: 2).

Harrod-Domar büyüme modeline göre, bir ekonomide yapılan yatırım harcamalarının ekonomi üzerinde iki temel etkisi vardır. Ekonomide yapılan yatırımlar arttıkça öncelikle üretim kapasitesi büyümektedir. Bu etki temel olarak ekonominin arz yönü ile ilgilidir. Ancak hemen ardından, daha fazla üretimin gerçekleştirilmesi, gelir düzeyinin de artmasına neden olacağından gelir etkisi ortaya çıkacaktır. Bu etki ise, ekonominin talep yönünün canlanmasını sağlayacaktır (Berber, 2006: 109). Harrod ve Domar, ekonominin itici gücünün yatırımlar olduğunu belirtmiş, Keynes'in yatırımların gelir arttırıcı etkisi tezini daha geliştirerek yatırımların kapasite arttırıcı etkisi de olduğunu ileri sürmüşlerdir (Hiç, 1994: 71).

Tam istihdamda bir ekonomide teknoloji düzeyi değişmiyor kabul ediliyorsa, üretimi arttırmanın tek yolu yatırımları arttırmaktır. Harrod-Domar modeli, yatırımların hem üretim kapasitesini hem de geliri arttırıcı etki yaratması düşüncesi üzerine kurulmuştur. Çünkü, yapılan yatırımlar bir yandan çarpan etkisiyle geliri arttırırken, diğer yandan da ekonomideki üretim gücünü yükseltmektedir (Branson, 1989: 71).

Keynesyen düşünce yapısıyla oluşturulmuş olan Harrod-Domar büyüme teorisinin temelini yatırım çoğaltanı, hızlandıran ve toplam arz oluşturmaktadır. Harrod-Domar modelinde ortaya konulan bazı kavramaların ölçülme zorlukları eleştiri konusu olmuştur. Ayrıca, tüm sektörleri tek bir kat sayıya indirmeleri de eleştiri konusu olmuştur. Modelde emek ve teknolojik gelişmelerinin dışsal faktörler alınarak sadece içsel olarak sermayeyi kabul etmeleri en önemli eleştiri konusu olmuştur (Sivrikaya, 2003: 42). Bunların yanı sıra, bu modeller gelişmiş ekonomiler için kurulmuştur. Her iki modelin temel amacı, ekonomiyi eksik istihdama ve enflasyona maruz bırakmadan yürütebilmektir. Oysa, gelişmekte olan ülkelerde tek amaç bu değildir. Harrod'un ve Domar'ın modelleri ise işin bu yönü üzerinde hiç durmamıştır (Acar, 2002: 92). Bir diğer yönden, model eksikleriyle de olsa, gelişmiş ülkelerde ekonomik büyüme olayına ışık tutmakta ancak az gelişmiş ülkeler için uygulandığında değerinden çok şey kaybetmektedir (Unay, 2001: 72). Harrod-Domar büyüme modeli birçok açıdan eleştirilere maruz kalmış olsa da, yatırımların ekonomi üzerinde yarattığı etkilerin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır (Fikir, 2010: 43).

3.5.6.2. Neo-Klasik Büyüme Modeli (Solow Büyüme Modeli)

Harrod-Domar büyüme modeli Keynesyen analizden esinlenmesine karşılık Neo-klasik büyüme modeli klasik iktisadın öğretilerinden esinlenmiştir. Neo-klasik büyüme modeli birçok iktisatçının çalışmaları sonucunda doğmuştur. Bu iktisatçılardan en önemlileri R.Solow, T.W.Swan ve J.E. Meade'dir (Unay, 2001: 65). Solow 1956 yılında, iktisadi büyüme ve kalkınma konusunda ileride önemli gelişmelere yol açan, "İktisadi Büyüme Teorisine Bir Katkı" adlı bir makale yayınlamıştır. Solow'a 1987 yılında, hem bu çalışmasından hem de iktisadi büyüme sürecini anlamamıza yaptığı önemli katkılarından dolayı Nobel İktisat ödülü verilmiştir. Tüm bu gelişmelerden dolayı bu model iktisat literatüründe Solow büyüme modeli olarak bilinmektedir (Jones, 2001: 48).

Neo-klasik büyüme teorisi, nüfus artışına ve teknolojik değişmeye tasarruf, yatırım ve ekonomik büyümenin nasıl cevap verdiğini açıklamaktadır. Solow yapmış olduğu çalışmasında tasarruflarla, sermaye birikimi ve büyüme arasındaki ilişkiyi

incelemektedir. Bu model, neden bazı ülkeler yoksulken, diğer ülkelerin çok zengin olduğunu anlamamızda önemli bir mihenk taşı oluşturmaktadır.

Neo-klasik büyüme modeli üretim faktörleri için ölçüğe göre azalan, üretim fonksiyonu için ölçüğe göre sabit getirili bir üretim teknolojisi, nüfus artış hızının sabit kabul edilmesi ve modele dışsal olarak dahil edilmesi, teknolojik gelişmenin de dışsal olarak yer alması, devletin ekonomik düzene müdahalesinin minimum düzeyde olması, tasarruf oranındaki artışın durağan büyüme hızına etkide bulunmaması, kapalı ekonominin varlığı ve beşeri sermayedeki üretkenlik değişmelerinin dikkate alınmaması gibi varsayımlara dayanmaktadır. Bu varsayımlara dayalı modelde, fert başına sermaye, fert başına üretim ve tüketimle aynı oranda değişmektedir. Denge durumunda, fert başına gelir ve fert başına tüketim artışı, teknolojik gelişme artışı ile eşitlenmektedir. Bu durum fert başına gelir artışında ve büyümeyi sağlamada asıl unsurun tasarruf değil, modelde dışsal faktör olarak yer alan teknoloji olduğunu göstermektedir. Bu durum da gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin yakınsanacağı tezini akla getirir (Artan, 2000: 61). Modele göre, bir ülkenin kişi başına gelirinin büyüme oranı, kişi başına gelirinin başlangıç düzeyi ile ters orantılıdır. Eğer, ülkeler arasında yapısal göstergeler ve teknolojik düzey bakımından benzerlikler varsa, fakir ülkeler zengin ülkelere daha hızlı büyüme eğiliminde olacaklardır. Bu nedenle, ülkeler arasında, kişi başına gelir düzeyleri açısından bir yakınsama söz konusu olacaktır.

Neo-klasik teoriye göre devletin uyguladığı ekonomi politikalarına gerek yoktur. Çünkü, devletin yatırımları artırmak ve işsizlik oranlarını azaltmak için uygulamış olduğu ekonomi politikaları enflasyonist etkiye neden olmakta ve konjonktürel hareketlerin boyutunu artırmaktadır (Tüylüoğlu, 1995: 55).

Neo-klasik büyüme kuramına baktığımızda, model kuramsal olarak kabul görse de gerçeklerle tam uyum göstermemektedir. Kısaca, Neo-klasik modelin gerçek hayatla uyuşmayan varsayımları ve özellikle teknolojik gelişmeyi çok önemsemelerine rağmen model içinde açıklayamamaları içsel büyüme kuramlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

3.5.7. İçsel Büyüme Modelleri

Dışsal büyüme modelleri iktisadi büyüme olgusunun daha iyi anlaşılmasını sağlamışlardır. Ama yine de ne Harrod ve Domar'ın bıçak sırtı büyüme yaklaşımı ne de Neo-klasik modelin emek ve sermaye miktarı ile teknolojik gelişmelere dayandırdığı büyüme modeli yeterli olmuştur. İktisatçılar, iktisadi büyümenin sürekli olarak gerçekleştirilebileceği ve büyümenin dinamiklerini de yine ekonominin kendisinin yaratabildiği bir çözüm arayışına girişmişlerdir. İçsel büyüme modelleri de bu çabalar sonucu doğmuşlardır (Mankiw, 1995: 276).

Solow modeli, tasarruf düzeyinin-sermaye birikiminin büyüme sadece geçiş döneminde ileri sürmek suretiyle, sermaye birikiminin büyüme üzerindeki etkisini minimize etmektedir. Buna karşılık, Solow modeli ekonomik büyümenin (fert başına çıktı düzeyindeki sürekli artışın) nedeninin teknolojik ilerleme olduğunu ileri sürmek suretiyle de, teknolojik gelişmenin büyüme üzerindeki etkisini maksimize etmektedir. Ancak Solow modelinde teknolojik ilerleme dışsal (nasıl ortaya çıktığı modelde açıklanmayan) bir olgu olduğundan, Solow modeli, iktisadi büyümenin nasıl meydana geldiğini aslında açıklayamamaktadır. Solow modelinin bu önemli eksikliği, büyümenin nasıl meydana geldiğini ve dolayısıyla da büyüme etkileyen politikaların neler olduğunu açıklamayı amaçlayan yeni bir yaklaşımın ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1980'lerin sonlarında ortaya çıkan ve öncülüğünü Amerikalı iktisatçı Paul Romer ve yeni klasik okulun kurucusu Robert Lucas'ın yaptığı bu alternatif yaklaşıma, içsel büyüme teorisi denir (Ünsal, 2009: 61).

Geleneksel büyüme modellerinde bilgi birikimi, beşeri sermaye, Ar-Ge faaliyetleri ve teknolojik gelişme gibi ekonomik gelişme üzerinde etkili olan unsurlar dışsal olarak kabul edilmiştir. İçsel büyüme modelleriyle bu faktörler içselleştirilmiş ve ekonomik büyümenin belirleyicilerine farklı bir bakış açısı getirilmiştir. Söz konusu unsurların sistem içerisine dahil edilmesiyle içsel büyüme modelleri ortaya çıkmıştır (Berber, 2006: 84).

İçsel Büyüme modellerinin sınıflandırılmasında temel olarak büyümenin kaynakları üzerinde durulacaktır. İçsel Büyümenin belli başlı kaynakları; Bilgi

birikimi (Paul Romer), kamusal alt yapılar (Robert Barro), beşeri sermaye (Robert Lucas), AR-GE (araştırma geliştirme) harcamalarıdır.

3.5.7.1. Temel AK Modeli: Rebello Modeli

İçsel büyüme modelini incelememize olanak sağlayan bu modellerden en basit olanı AK diye bilinen bu modeldir diyebiliriz. Rebello'ya göre ekonomilerin farklı büyüme hızlarına sahip olmaları, önemli ölçüde iktisat politikalarının bir sonucudur. Bu tür modellerde, örneğin gelir vergisi gibi iktisat politikaları, fiziksel sermaye yatırımlarının getiri oranlarının azaltarak sermaye birikim oranlarının düşürür ve bu nedenle büyüme oranı azalır.

AK Modeli, sermaye stoku artarken sermayenin getirisinin azalmayacağı varsayımı üzerine kurulmuştur. Azalan verimlerin olmadığı bu modelde, yüksek sermaye stokuna sahip olan ülkelerin (genellikle sanayileşmiş ülkelerin), yatırımlarını arttırmak suretiyle ekonomik büyümelerini hızlandırabilecekleri vurgulanmaya çalışılmaktadır.

AK modelini ortaya atan Jones ve Manueli (1990) ve Rebelo (1991), büyüme sürecinin içselleştirilmesi için teknolojik gelişmenin sabitliği ve ölçeğe göre sabit getirinin olduğuna dair varsayımları saklı tutularak, sadece biriktirilebilen üretim faktörünün (toplam sermayenin) marjinal verimliliğinin azalmasının (artarak ya da sabit kalarak) varsayılması yoluyla bile içsel bir büyüme sürecinin ortaya çıkabileceğini ifade etmektedirler.

3.5.7.2. Bilgi Birikimi ve Romer Yaklaşımı

Arrow'un (1962) yaptığı çalışmada, bilgi ve ücretlerin artması, yatırım ve üretimden kaynaklanmaktadır. Arrow, bazı sektörlerde maliyetlerin azaldığını, kalitenin yükseldiğini ve üretimin arttığını fark etmiştir. Arrow'a göre bir şirket üretim yaptığı sektörde zaman içerisinde uzmanlaşmakta, ürünlerini geliştirmekte, maliyetlerini düşürmekte ve yeni ürünler üretmektedir.

Romer (1986), Arrow'un çalışmalarından hareketle, bilgi birikiminin etkisini ortaya koymaktadır. Romer (1986), üretim ve yatırım sürecinde, bilginin üretildiğini,

üretilen bu bilginin üretim aşamasında bedava girdi olarak kullanıldığını ve bunun sonucunda yapılan yeni üretimin daha düşük maliyetle yapıldığını varsaymaktadır. Romer, üretilen bu bilginin ekonominin ortak bilgisi haline gelerek taşıdığını ve diğer şirketlere ulaştığını ifade etmektedir. Üretim fonksiyonu, ölçüğe göre artan getiriye yansıtılmakta ve bu üretim faktörü ikiye katlandığında, üretim iki kattan fazla artmaktadır. Romer'in bu yaklaşımı ileriki yıllarda ekonomik büyüme teorilerinin oluşmasına esas teşkil etmektedir. Romer'e göre, bilgi saklanamayacağından, firmalar tarafından üretilen yeni bilgi diğer firmaların üretim imkânları eğrisi üzerinde pozitif dışsallığa neden olmaktadır.

Bilgi ekonomik birimler üzerinde olumlu etkiler yapan taşma etkileri yaratır. Bilgi doğası gereği rekabete tabi olmayan bir kavramdır ve bir nevi kamu malı niteliğindedir. Bilginin herkes tarafından paylaşılmasıyla o toplum yayılan bu bilgiden yarar sağlayacak ve ekonomik büyüme ve refah artışı sağlanacaktır (Acar, 2002: 73).

3.5.7.3. Kamusal Alt Yapılar ve Barro Yaklaşımı

Büyümenin bir diğer kaynağını, kamusal mallar ve haberleşme ağı, enformasyon hizmeti vb. alt yapı oluşturmaktadır. Robert Barro tarafından geliştirilen bu modele göre altyapı yatırımlarının özel sermayenin produktivitesini arttırmakta ve firma için bir dışsal üretim faktörü oluşturmaktadır. Kamu harcamaları vergilerle finanse edilmektedir. Öyle ki, firma sermayesini artırdığı zaman, üretimi artıracak ve alt yapı harcamalarını artıracaktır. Tıpkı dışsallıkta olduğu gibi firma optimizasyon kararlarında, oluşmasına katkı yaptığı kamu sermaye birikimini hesaba katmaması olgusu, desantralize çok zayıf bir rekabetçi denge büyümesine neden olacaktır (Üzümcü, 2002: 51).

Kuram, fiziksel ve beşeri sermaye birikimi için şirketler ve hükümet politikalarının ekonomik teşvikleri değiştirerek (vergiler ve sübvansiyonlar yoluyla), araştırma-geliştirme ve eğitime yaptıkları yatırımın rolünü analiz ederek teknolojiye bağlı büyüme üzerindeki etkisini açıklamaya çalışmaktadır (Han ve Kaya, 2004: 54).

Modelde hükümetler, ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek için hem yatırım yapacak hem de yatırımların artırılması için özel sektör vergi teşvikleri ve sübvansiyonlarla desteklenecektir. Özel sektör yatırımları bir taraftan sermaye stokunu arttırırken, dolaylı olarak artan vergi gelirleri de kamu malının arzını arttıracaktır. Böylece, özel sektör yatırımları ekonomiye iki ayrı yoldan katkı sağlayacaktır (Berber, 2006: 58). Kamu politikası modeline göre, devletin başlıca görevleri arasında; kamusal malları ve hizmetleri üretmek, eğitim alanında yatırım gerçekleştirmek ve var olanları arttırmak bununla beraber Ar-Ge'ye yapılan teşviklerle bilginin üretilmesini ve yayılmasını sağlamaktır. Devlet, bu bilgiyi kullanacak olan bireylerin yetiştirilmesi için temel eğitime önem vermelidir (Artan, 2000: 48).

3.5.7.4. Beşeri Sermaye ve Lucas Yaklaşımı

Beşeri sermaye (insan sermayesi) eğitilmiş ve beceri kazandırılmış işgücü olarak ifade edilebilir. Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için beşeri sermaye birikimi önemlidir. Beşeri sermaye birikimi, eğitim ve iş başında çalışarak öğrenme yoluyla elde edilen bir çeşit sermayedir. Beşeri sermayenin fazla olduğu ülkelerde bireyler daha verimli bir şekilde çalışabilecekleri için az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere doğru bir şekilde göç etme olgusu söz konusu olabilmektedir. Bu göçün sonucunda az gelişmiş ülkeler ekonomik büyümelerini gerçekleştirememekte ve diğer taraftan gelişmiş ülke ekonomilerinin durgun duruma girmeleri önlenmektedir. Yani, beşeri sermaye stoku fazla olan ülkelerin daha hızlı büyüdüğü görülmektedir. Lucas, içsel büyüme teorisinin temel çalışmalarından biri olarak kabul edilen makalesinde fiziki sermayenin birikimini ve ekonomik sistemdeki rolünü, geleneksel bir Neo-klasik üretim fonksiyonu yardımıyla modellendirmektedir (Lucas, 1988: 7).

Neo-klasik büyüme modeline daha yakın olan Lucas'ın modeli bir içsel büyümenin meydana gelmesi için dışsalığa gereksinim duymamaktadır. Büyüme, formasyon süresiyle ve beşeri sermaye stokuyla oransal olduğu farz edilen beşeri sermaye birikiminin sonucudur. Verilen formasyon süresince beşeri sermaye birikimi bir dışsal büyüme gösterdiğinden, model Neo-klasik modelden ayrılmamaktadır. Bu nedenle Lucas mantıki rakamsal değerler kullanarak beşeri sermaye olarak zengin bir

ortamda prodüktif sistemin daha etkin bir şekilde işlemesi için az da olsa dışsallığı hesaba katmaktadır (Lucas, 1988: 9).

Lucas gerçekte, bireyin beşeri sermayesindeki artışın kendi verimliliğini arttırmasının dışında bütün üretim faktörlerinin üretkenliğine katkıda bulunduğunu da belirtmiş, Hükümetlerin eğitime ve teknolojik altyapının geliştirilmesine yapacakları her türlü yatırımın beşeri sermaye birikimi üzerinde olumlu etkiler oluşturup, büyümeyi fiziki sermayeye yapılan yatırımların etkisinden daha fazla etkileyeceğini vurgulamıştır (Kar ve Ağır, 2002: 182). Eğitim, ekonomik büyüme ve kalkınmanın motoru olmakla birlikte, eğitime yapılan yatırımın ölçülmesi iktisatçılar açısından çok kolay olmamaktadır. Örneğin; okuma yazma oranı tek başına eğitim düzeyinin ölçülmesi için yeterli değildir. Çünkü, önemli olan okuma yazma oranından çok eğitimin düzeyi ve niteliğidir. Eğitim yatırımlarının ölçülmesinde diğer bir gösterge, okullaşma oranıdır.

Lucas'ın insan sermayesi tanımı işgücünün eğitim düzeyiyle ilgilidir. Lucas'a göre beşeri sermaye yatırımları düzenli eğitim ve işyerinde mesleki eğitim alanlarına yapılan yatırımlar olarak ifade edilmektedir. Beşeri sermaye birikimi bütün bunların yanında, yaparak öğrenme, hizmet içi eğitim ve fiziki sermaye gibi faktörlerle de yakından ilgilidir. Lucas, 1993 yılında yayınlanan çalışmasında, özellikle Güney Kore örneğinden yola çıkarak Asya mucizesi üzerinde durmuş ve bireylerin becerilerini ortaya çıkarmak için harcayacakları zamanda sürekli artış sağlayan bir politikanın, işgücü başına çıktıda da sürekli artış sağlayacağını savunmuştur.

Ücretler eğitim düzeyiyle yükseltilebilen marjinal verimlilik tarafından belirlendiğinden, iş becerilerinin birikimi, eğitim ağırlıklı üretim tarafından gerçekleşir. İnsan sermayesi yatırımları genelde eğitim yatırımları olarak düşünülse de, yaparak öğrenme yoluyla çalışma sürecinde kendiliğinden oluşabilir. Lucas modelinde eğer ülke “yaparak öğrenmeyi” doğuran üretimin büyük bir bölümüne sahipse, daha çok bilgi birikimine sahip olacağından daha büyük büyüme gerçekleştirecektir.

3.5.7.5. Araştırma-Geliştirme (AR-GE) Yaklaşımı

İçsel büyüme teorilerine göre, ekonomik büyümenin açıklanmasında teknolojik gelişme önemli rol oynamaktadır. Toplumların bugünkü medeniyet düzeylerine ulaşmasında teknolojik gelişmelerin etkisi büyüktür. Teknolojinin arkasında ise bilgi birikimi ve bilgi stoku vardır. Bilimsel bilgi düzeyindeki artış, uygulamaya yönlendirilebildiği sürece, teknolojik gelişme olarak sayılabilecektir. Günümüzde işletmelerin büyümelerini devam ettirmeleri ve varlıklarını koruyabilmeleri büyük ölçüde Ar-Ge çalışmalarına bağlıdır. Fakat, Ar-Ge çalışmalarının temel bir özelliği belirsizliktir. Yani yeniliğin maliyetinin ve elde edilecek başarının getirisinin önceden belirlenmesi güçtür. Ar-Ge'ye yapılan yatırımlar her ne kadar riskli, uzun zaman alan ve maliyetli olsa da ekonominin bütünü için uzun dönemde getirisi büyük olmaktadır (Tüylüoğlu, 1995: 101-106).

Romer'e göre, ekonomik büyüme kar maksimizasyonu hedefleyen firmaların yatırım kararlarından doğan teknolojik gelişme ile olmaktadır. Teknolojinin ayırt edici özelliği ne geleneksel bir mal ne de kamusal mal olmasıdır. Romer modelinde çalışmalardan çıkan ana sonuçlar; beşeri sermaye stokunun ekonomik büyümeyi belirlediği, ekonominin denge halindeyken Ar-Ge sektörüne ayrılan beşeri sermaye miktarının çok düşük olduğu, dünya piyasalarıyla entegrasyonun büyüme oranlarını arttıracığı ve büyük bir nüfusa sahip olmanın büyümeyi sağlamak için yeterli olmadığı şeklindedir. Romer (1986) çalışmasında belirttiği üzere, ekonomideki kalkınma çabaları ve Ar-Ge faaliyetleri sonucunda verimli bir bilgi birikimi sağlanabilecektir. Bu bilgi herkes tarafından kullanılabilir, bundan dolayı bilimsel bulguların sır olarak tutulması mümkün olmayacak ve tüm üreticiler ya da araştırmacılar herhangi bir bedel ödmeden bundan yararlanabilecektir. Yeni bilgi, ortaya çıktıktan sonra diğer firmalar bu bilgiyi üretimlerinde herhangi bir bedel ödmeden kullanabilecek ve durum bir pozitif dışsallık ortaya çıkaracaktır. Bu da büyümenin içsel bir şekilde meydana gelmesini sağlayacaktır.

İçsel büyüme teorisi kamu politikalarına büyüme alanında önemli görevler yüklemektedir. Bu gereklilik, üretim ve yatırımların taşıdığı pozitif dışsallıktan, beşeri sermayenin üretimdeki öneminden, alt yapı ve istikrar gibi kamu

politikalarının doğrudan sonuçlarından kaynaklanmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, Ar-Ge, eğitim, finansal kalkınma, dış ticaretin liberalize edilmesi, verimli kamu harcamaları politikalarına önem vererek ekonomik büyümelerini hızlandırabilirler (Kar ve Taban, 2003: 28).

İçsel büyüme teorilerinde, Neo-klasik büyüme modelinin dışladığı devlet, araştırma ve geliştirme faaliyeti yapmalı, eğitim hizmeti sunmalı, yabancı yatırımı teşvik etmeli, patent ve mülkiyet haklarını koruyarak tekrar önem kazanmalıdır. İçsel büyüme teorilerinin geliştirilmesinden sonra eğitim, beşeri sermaye, bilgi birikimi, Ar-Ge faaliyetlerini dikkate almadan bir büyüme modeli oluşturma olanağı kalmamıştır (Demir, 2002: 12).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİREYSEL KREDİLERİN EKONOMİK VE FİNANSAL ETKİLERİ

Bireysel krediler, özellikle son yıllarda artış gösteren ve bankacılık sektöründe artan hizmet çeşitliliği ile oldukça gündemde olan ve ekonomik açıdan pek çok getirileri olan bir konudur. Bu bölümde parasal aktarım mekanizmaları açısından ve makroekonomik değişkenler açısından bireysel kredilerin etkileri ele alınacaktır.

4.1. PARASAL AKTARIM MEKANİZMALARI ÇERÇEVESİNDE KREDİ KANALI

Kredi hacmi, kredi talebi ve kredi arzı tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle, kredi hacminin gelişimini anlamak için kredi piyasasına, hem kredi arzı hem kredi talebi cephelerinden etki eden unsurların belirlenmesi gerekmektedir. Kredi arzını ve talebini etkileyen unsurlar, ekonomi literatüründe parasal aktarım mekanizmaları çerçevesinde tanımlanmıştır. Parasal aktarım mekanizması araçlarının aracı ve işlevci bir hedef olan banka kredileri üzerindeki etkinlikleri nihai hedef olan ekonomik istikrara ulaşılmasında önemli katkıya sahiptir. Çünkü, ekonomik istikrar açısından banka kredileri en az para arzı kadar önem taşımaktadır.

Parasal aktarım mekanizması, bir ekonomi denge durumunda iken para politikasındaki değişikliklere bağlı olarak ortaya çıkan talep ve arz fazlasının(veya tam tersinin) toplam harcamalar üzerindeki etkisini inceleyen mekanizmadır. Aktarım mekanizması, parasal değişimlerden dolayı toplam talep ve gelirden meydana gelen değişimleri, yani para ve gelir arasındaki bağlantıyı gösteren para politikası kanallarıdır. Bir başka ifadeyle, para miktarındaki değişimleri reel sektöre aktaran mekanizmadır (Gür, 2003: 1).

Parasal aktarım mekanizması, para politikası-reel ekonomi arasındaki etkileşimi, yani parasal değişimlerin toplam talep ve üretimi hangi yollarla ve ne ölçüde etkilediğini gösteren mekanizmadır. Gerek teoride gerekse uygulamada

oldukça karışık olan bu mekanizmayı tam olarak anlamak veya çözmek mümkün değildir. Ancak, parasal aktarım mekanizması genel olarak iki adımda tanımlanabilir. Birinci adım, para politikası uygulamalarındaki değişimlerin piyasa faiz oranları, varlık fiyatları ve döviz kuru gibi finansal piyasa koşullarına aktarımını belirler. İkinci adım ise finansal piyasalardaki değişmelerin üretim seviyesi ve enflasyonu nasıl değiştirdiğini gösterir (Çiçek, 2005: 49).

Para politikasının reel ekonomiyi etkileyebilme kabiliyeti, iktisat kuramının en önemli sorunlarından birisidir. İktisatçılar arasında, para politikasının kısa dönemde reel ekonomiyi etkilediği konusunda genel bir inanış olmasına rağmen, bu etkinin hangi yollarla gerçekleştiği hakkında fikir birliği mevcut değildir. Bu fikir ayrılığı kesin sınırlarla belirlenemese de, literatürde genel olarak Keynesyen ve Parasalcı iktisatçıların para politikası ve reel ekonomi arasındaki etkileşime bakış açıları çerçevesinde incelenmektedir (Kasapoğlu, 2007: 5).

Parasal aktarım mekanizmasının nasıl işlendiğinin bilinmesi çeşitli nedenlerden dolayı önemlidir (Nualtaranee, 2001: 4):

1. Para politikasından etkilenen finansal değişkenleri belirlemek, finansal sektör ile reel sektör arasındaki bağlantıları anlamamızı kolaylaştırır.
2. Politika yapıcıların finansal değişimlerdeki dalgalanmaları daha iyi yorumlamalarına yardımcı olur.
3. Politika hedeflerinin daha iyi seçilmesine öncülük eder.
4. Uygulanmakta olan para politikasının ekonominin hangi birimleri uyaracağını tespitine ve ekonomideki aktörlerin bundan nasıl etkileneceğinin öngörülmesine yardımcı olur.

Para politikası reel ekonomiyi faiz oranı kanalı, döviz kuru kanalı, diğer varlık fiyatları kanalı ve kredi kanalı olarak adlandırılan parasal aktarım kanalları aracılığıyla etkiler.

4.1.1. Faiz Oranı Kanalı

“Para Görüşü” (Money View) ya da “Geleneksel Görüş” olarak da bilinen bu kanal, Keynesgil IS-LM analizi ile özdeşleşmiş ve aktarım mekanizmasının açıklanmasına yönelik yapılan çalışmaların ilk odağında olmuştur. İktisadi faaliyetin değerlendirilmesinde temel teşkil eden bu kanal, dört temel varsayıma dayanmaktadır (Hubbard, 1995: 64):

1. Merkez bankaları tam ikamesi olmayan paranın arzını kontrol eder.
2. Merkez bankaları hem nominal faiz oranlarını, hem de fiyatların faiz oranları değişmelerine hemen uyarlanamamaları sebebiyle reel faiz oranlarını etkileyebilirler.
3. Para politikası uygulamaları sonucu kısa dönem reel faiz oranlarındaki değişmeler, firmaların ve hane halklarının harcama kararlarını belirleyen uzun dönem reel faiz oranlarını etkiler.
4. Para politikası değişiklikleri sonucu faize duyarlı harcamalarda oluşan değişmeler, üretimde oluşan değişmelerle uyumlu olmalıdır.

Faiz oranı kanalına bakıldığında, para otoritesinin kısa dönem nominal faiz oranları üzerinde kontrol gücüne sahip olduğu varsayılır. Fakat, fiyat ayarlamaların yavaşlığı nedeniyle, kısa dönem nominal faiz oranlarındaki değişmeler, uzun dönem reel faiz oranlarında değişmelere neden olur. Uzun dönem reel faiz oranlarındaki değişmeler ise, yatırım kararlarını ve dolayısıyla reel üretimi etkilemektedir (Mishkin,1995: 6).

Faiz oranlarındaki yükselmenin tüketim harcamalarını azaltacağı, faiz oranlarındaki düşüşün ise tüketimi özendireceği genel olarak doğru kabul edilmekle birlikte, bu durum, tüm bireyler için geçerli değildir. Tasarruf mevduatlarından edindiği faizlerle geçimini sağlayan bir kişi için faiz oranlarının yükselmesi daha fazla faiz geliri elde etmesi anlamına gelir. Bu yüksek getiri, daha yüksek harcama seviyesi sağlar (Cengiz, 2009: 235). Firmalar da para politikası, faiz oranları ve döviz kurları değişmelerinden etkilenir. Ancak bu etkilenme, firmaların büyüklüğüne, finans kaynaklarına ve içinde buldukları sektörün yapısına göre değişir.

Daraltıcı bir para politikası uygulamasıyla faiz oranı kanalının işleyişi, azalan para arzının, reel faiz oranlarını arttırmasıyla başlar. Faiz oranları artınca sermaye maliyeti artar ve yatırım harcamaları azalır. Yatırım harcamalarındaki azalma ise toplam talep ve üretimde düşüşe neden olur. Genişletici bir para politikası uygulamasında ise, para arzının artması faiz oranlarını düşürür. Düşen faiz oranları mevduata talebi düşürür, tüketim ve yatırım harcamalarını arttırır. Artan tüketim ve yatırım harcamaları sonucu üretim ve büyüme artar.

4.1.2. Döviz Kuru Kanalı

Döviz kuru yabancı paraların milli para karşısındaki etkinliğini ifade eder. Ülkeler arasındaki nispi satın alma gücünün bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kur serbest piyasada müdahalesiz olarak belirlenebileceği gibi, çeşitli yollarla kontrollü olarak da belirlenebilmektedir (Akdiş, 1996: 71).

Esnek döviz kuru rejimleri ve küreselleşme ile birlikte parasal aktarımın döviz kuru kanalı yoluyla ihracat ve üretim seviyesine etkisi önem kazanmıştır. Şöyle ki, bir ülkenin dışa açıklık derecesi ne kadar yüksekse o ülkede döviz kuru kanalı o derece etkindir. Ayrıca birçok gelişmekte olan ülkede bono, hisse senedi ve gayrimenkul piyasaları tam olarak gelişmediği için, döviz kuru, para politikalarından etkilenen en önemli varlık fiyatı olarak karşımıza çıkar (Kasapoğlu, 2007: 17).

Bu kanalın işleyişi, genişletici bir para politikası uygulamasıyla artan para arzının reel faiz oranlarını düşürmesiyle başlar. Bunun sonucu olarak, yerel para cinsinden mevduatın çekiciliği, yabancı para birimi cinsinden mevduat karşısında azalır. Yabancı para cinsinden mevduatlardan daha az değerli hale gelen yerel para cinsinden mevduat yerel paranın da değerini düşürür. Öte yandan, reel faiz oranlarının düşmesi ülkeden sermaye çıkışına neden olmakta, bu durum da döviz kurlarını yükseltmektedir. Döviz kurlarının yükselmesi, yani yerli paranın yabancı para karşısında değer kaybetmesi, yerli malların ithal mallardan daha ucuz hale gelmesine neden olur. Bu durum, yerli malların tercih edilmesine, yani net ihracatın artmasına neden olur. Net ihracattaki artışın milli geliri arttırmasıyla, döviz kuru kanalının genişletici bir para politikası için işleyiş süreci son bulur (Gür, 2003: 16).

Borçlarının büyük bir kısmı yabancı para cinsinden olan firmaların döviz kurundaki dalgalanmalardan etkilenmesi yoluyla da çalışır. Borçlarının çoğu yabancı para cinsinden olan hane halkları ve firmalar, borçları karşılığında yabancı para cinsinden kıymet bulundurmuyorsa, genişletici bir para politikası sonucu yerli paranın değer kaybetmesiyle zarara uğrarlar. Bilançolarının aktiflerinde bulunan varlıkların, değer kaybına uğrayan yerel para cinsinden olması ve pasiflerinde yer alan borçların yerel para karşısında değer kazanan yabancı para cinsinden olması, firmaların bilançolarında bozulmaya neden olur. Bilançolarındaki bozulma, firmaların taşıdıkları riski arttırdığı için bankalarca firmalara verilen kredilerde düşüşe neden olur (Altınöz, 2010: 58). Sonuç olarak, kredilerde yaşanan bu düşüş yatırımların azalmasına, ekonominin yavaşlamasına ve büyümenin azalmasına neden olur.

4.1.3. Varlık Fiyatları Kanalı

Merkez bankalarının para politikalarının yurtiçi varlıkların fiyatları üzerindeki etkisi aracılığı ile çalışan aktarım kanalıdır. Varlık fiyatları kanalı, değişik türde ekonomik varlıkların nispi fiyatları üzerinde durmaktadır. Para politikasındaki değişimler finansal ve reel varlıkların nispi fiyatlarını değiştirmek suretiyle toplam harcamalar ve üretime yansımaktadır (Cengiz, 2009: 231).

Merkez Bankası daraltıcı bir para politikası uygulamaya karar verdiği zaman, bu durumda bireylerin ellerinde harcamak istediklerinden daha az para olacaktır. Böylece, büyük olasılıkla hisse senedi harcamalarında olan bir takım harcamaları kısacaktır. Ayrıca, faiz oranlarının yükselmesi elde para tutma maliyetini arttıracak ve bireyler getirisi daha yüksek olan mevduatı hisse senedi yerine tercih edeceklerdir. Diğer değişkenler sabitken, hisse senedinin talebinin düşmesi hisse senetlerinin fiyatlarının düşmesine de neden olacaktır. Hisse senetlerinin fiyatının düşmesini firmaların piyasa değerlerinin düşmesi takip edecektir. Piyasa değeri düşen firmalarında genişleme veya yenileme amaçlı ekipman alma talepleri azalmış olacaktır. Sonuçta yatırım harcamalarının düşüşünü ekonomik yavaşlama izleyecek ve üretim açığı üzerinde oluşan baskı, düşük enflasyonla sonuçlanacaktır (Gür, 2003: 19).

Merkez Bankası'nın genişletici bir para politikası uyguladığı varsayıldığında ise, para arzının artması bireylerin tüketim harcamalarının artmasına neden olacaktır. Artan tüketim harcamaları içerisinde hisse senedi harcamaları da bulunmaktadır. Ayrıca, artan para arzı sebebiyle düşen faiz oranları mevduata talebi düşürür, hisse senetlerini mevduat karşısında daha değerli kılar. Böylece, hem bireylerin hisse senedi harcamalarının artması, hem de mevduat karşısında hisse senedinin değerinin artması, hisse senetlerine talebi arttırır. Artan talep nedeniyle hisse senedi fiyatları artar. Hisse senedi fiyatlarındaki artış firmaların değerlendirilmesine neden olur. Bu durumda, firmaların finansal servetlerinin arttığı düşünülebilir. Finansal servetleri artan firmaların tüketimlerinin de artması beklenir. Artan tüketim harcamaları da ekonomiyi canlandırır ve üretimi arttırır. Sonuç olarak, genişletici para politikasının, finansal varlık kanalı aracılığıyla reel ekonomi üzerinde olumlu bir etki yaratarak üretimi arttırdığı söylenebilir (Mishkin, 2001: 122).

4.1.4. Kredi Kanalı ve Etkinliği

Para politikalarının reel değişkenler üzerindeki etkilerinin, geleneksel sermaye maliyeti kanalı ile vurgulanandan daha fazla olduğu yönündeki görüşler, para politikalarının ekonomi üzerindeki etkilerinin tespit edilmesinde ilave kanalların araştırılmasını gerektirmiştir. Bu kanallardan bir tanesi para politikalarının bankalardan açılan krediler üzerinde etkili olduğunu savunan kredi görüşü çerçevesinde ortaya atılan kredi kanalıdır (Nargeleçekenler ve Aklan, 2008: 117).

Kredi kanalı teorisine göre, para politikasının faiz hadleri üzerindeki doğrudan etkisi dış finansman primindeki birikimli değişiklikler ile büyümektedir. Dış finansman büyüklüğü, kredi verenlerin beklenen getirileri ile potansiyel borçluların maliyetleri arasındaki farkı yönlendiren kredi piyasalarındaki eksikliği yansıtmaktadır. Kredi kanalında açık piyasa faiz oranlarını yükselten ya da düşüren bir para politikası, aynı yönlü olarak, dış finansman primini de değiştirmektedir (Gündüz, 2001: 15). Bu durumun sonucu olarak da reel faaliyetlerdeki etki daha da büyümektedir.

Kredi kanalında vurgulanan temel nokta, uygulanan para politikalarının sermaye maliyeti üzerinden işleyen geleneksel faiz kanalına ilave olarak bankaların

kredi arzı vasıtasıyla da reel ekonomi üzerinde etkiler yaratmasıdır. Kredi kanalının işlediği ekonomilerde uygulanan para politikaları kredilerin koşullarını ve erişilebilirliğini etkileyerek toplam talep üzerinde genişletici ya da daraltıcı etkiler yaratmaktadır. Kredi görüşünde, para görüşünde mevcut olan aktifler arası (para tahvil) tam ikame edilebilirlik varsayımı kaldırılmıştır. Bu varsayım kaldırıldığında, hem bankacılık sisteminden ödünç fon kullananların hem de söz konusu fonları arz eden bankaların bilançoları uygulanan para politikalarından etkilenmektedir. Bankaların kredi arzının para politikalarından etkilenmesi, harcamalarını bankaların kredi arzına göre ayarlayan iktisadi birimlerin varlığı durumunda, reel ekonomi üzerinde etkiler yaratmaktadır (Nargeleçekenler ve Aklan, 2008: 117-118).

Kredi görüşünde vurgulanan unsurlardan bir diğeri, para politikası aktarım sürecinde finansal sınırlamaların da dikkate alınması gerektiğidir. Kredi kanalı teorisine göre, para politikaları sadece ödünç verilebilir fonlara olan talebi etkilemez ayrıca ödünç verilebilir fon arzını da etkiler. Bu noktada para politikalarının aktarımı faiz kanalında vurgulanandan farklılaşmaktadır. Bu süreçte para politikalarının firma ve hane halkının tüketim ve harcama kararları üzerine olan etkilerinin yanı sıra finansal kurumlar üzerindeki doğrudan etkileri öne çıkmaktadır (Taş, 2006: 44).

Para politikası aktarım süreci, para politikası uygulamalarının faiz oranları vasıtasıyla aktarımını sağlayan bankacılık sektörü ve finansal piyasaların yapısına bağlıdır. Finansal yapıda meydana gelen değişiklikler faiz oranlarının para politikası uygulamalarına reaksiyonunun hızını ve büyüklüğünü arttırarak, aktarım sürecini doğrudan doğruya etkilemektedir.

Kredi kanalının işlemesi için bazı önkoşulların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlardan birincisi, bankacılık sisteminin aktif ve yükümlülüklerinin sistematik olarak para politikası değişimlerinden etkilenmesi, ikincisi ise ne bankaların ne de firmaların kredi miktarında meydana gelen değişiklikleri alternatif finansman yöntemleriyle dengeleyememeleridir. Firmaların durumu, dış finansman konusunda bankalara bağımlı iktisadi birimleri yansıtmaktadır (Kashyap vd.,1994: 222).

Para politikası aktarım sürecinde bankaların aktif bir rol üstlenmelerini sağlayan en önemli koşullardan bir tanesi, dış finansman konusunda banka kredilerine bağımlı iktisadi birimlerin varlığıdır. Bu şekilde, bankaların kredi arz değişimlerinden bu tipteki ödünç alıcılar doğrudan etkileneceğinden, banka kredi kanalı ile bir aktarım süreci gerçekleşmiş olacaktır. Ancak bu şartlar altında, uygulanan para politikalarına bağılı olarak kredi arzında meydana gelen değişmelerin, reel ekonomi üzerinde etkileri olacaktır. Bazı ödünç alıcıların (örneğin firmaların) finansman kaynağı olarak öncelikle banka kredilerine bağımlı oldukları görüşü, asimetric enformasyon sorununun varlığından kaynaklanmaktadır. Bu görüşün merkezinde bankaların, firmaların koşullarıyla ilgili bilgileri diğer finansal araçlara göre daha kısa sürede ve daha düşük maliyetle toplamaları yer almaktadır. Söz konusu şartlarda, büyük firmalara göre daha zor ve daha yüksek maliyetlerle kaynak temin edebilen küçük firmalar açısından banka kredileri önemli bir finansman kaynağı durumuna gelmektedir. Firmalar açısından kredilerin diğer finansal aktiflerle ikame esnekliğinin tam olmaması, kredi kanalının reel ekonomi üzerindeki etkilerini arttırmaktadır. Yani, bu durumda kredi kanalının etkisiyle ekonomideki yavaşlama artacaktır (Erdoğan ve Beşballı, 2009: 30). Kredi kanalı iki ana mekanizma üzerinden işler. Bu mekanizmalar; banka kredisi ve bilanço kanallarıdır.

4.1.4.1. Banka Kredi Kanalı

Banka kredisi kanalı, genişletici veya daraltıcı bir para politikası sonucu bankacılık sisteminin firmalar kesimine toplam kredi vermesi yeteneğinin artması veya azalması şeklinde işler (İnan, 2001: 4).

Banka kredileri kanalı şu şekilde işlemektedir: Genişletici bir para politikası uygulaması, banka rezervlerini ve banka mevduatlarını artıracaktır. Bunun sonucunda, banka kredilerinin miktarında artış olacaktır. Bankaya bağımlılar için kredilerdeki bu artış yatırım harcamalarında artışa neden olacaktır. Yatırım harcamalarının artması ise, hasıla seviyesini artıracaktır. Banka kredi kanalının da iki önemli unsuru bulunmaktadır (Gündüz, 2001: 16):

Bunlardan birincisi, banka kredilerinin özel nitelikte olmasıdır. Yani, banka kredilerinin, banka bilançolarının aktif veya pasiflerinde tam ikame edecek bir kalemin bulunmamasıdır. Özellikle, hanehalkı kesimi ve küçük işletmelerin, banka kredileri haricindeki kredi türlerine ve uzun vadeli finansman olanakların erişme olanakları oldukça azdır. Banka kredi kanalının ikinci önemli unsuru ise, ülkede uygulanan para politikalarının, para arzı üzerinde doğrudan etkili olmasıdır. Uygulanabilecek sıkı para politikaları sonucunda ticari bankalar, ihtiyacı olan firmalara sağladıkları kredi arzında bir daraltmaya gidebilirler. Kredi arzı azalınca da, bunun sonucu olarak, kredilerin faiz oranları yükselecek ve kredi miktarları da azalacaktır. Bankanın kredi ile ilgili sürekli müşterileri de bu duruma, harcamalarını azaltarak tepki verebileceklerdir.

Banka kredi kanalı yaklaşımında, para politikası uygulamalarının kredi arzı üzerindeki etkileri vurgulanmaktadır. Buna göre, sıkı para politikaları banka mevduatlarında ve banka kredi arzında azalmaya neden olmaktadır. Kredi arzındaki azalma ise yatırım harcamaları ve çıktı düzeyini olumsuz etkilemektedir. Ancak, bankalar sıkı para politikalarının etkilerini mevduat dışı kaynaklara başvurarak kontrol altında tuttuklarında, banka ödünçleri kanalının etkisi zayıflamaktadır. Banka ödünçleri kanalında, para politikalarının hane halkı ve firmalar üzerindeki etkilerinin yanı sıra finansal araçlar üzerindeki etkileri vurgulanmaktadır. Bu şekilde faiz oranları dışında, para politikası aktarım sürecini etkileyen ilave bir kanalın varlığı ortaya konulmuş olmaktadır. Banka kredi kanalının işlemesi için bu üç koşulun geçerliliğine bakılması gerekmektedir (Kashyap vd,1993: 82).

Firmaların banka kredilerine bağımlı olması koşulu: Bu koşul özellikle küçük firmalar açısından daha önemlidir. Bu koşulun geçerli olması için banka kredisi ve menkul kıymetin firma finansmanı açısından birbirini tam ikame etmemesi gerekmektedir. Bu durumda, firmalar kredi arzındaki azalmayı menkul kıymet ihracı ile telafi edememekte ve Modigliani-Miller teoremi geçerliliğini kaybetmektedir. Bunun aksine, firmaların banka kredisi arzındaki bir azalma karşısında menkul kıymet ihraç ederek hane halkından kaynak sağlayabilmeleri banka kredilerinden bağımsız oldukları anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, banka kredilerindeki daralma firmaların yatırımlarını etkilemeyecektir.

Merkez bankasının bankaların kredi arzını etkileyebilmesi koşulu: Bu koşulun geçerli olması için bankacılık sektörü açısından banka kredisi ve menkul kıymetin birbirini tam ikame etmemesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, daraltıcı bir para politikasının ardından bankaların gerekli likidite ihtiyaçlarını karşılamak için kredi arzını kısmak yerine ellerindeki menkul kıymet miktarını azaltarak tepki göstermemesi gerekmektedir. Bunun aksine, bankaların likiditelerindeki daralmayı menkul kıymet stokunu azaltarak tepki göstermeleri halinde merkez bankası bankaların kredi arzını etkilemeyecek ve böylece banka kredi kanalı işlemeyecektir. Ancak, merkez bankasının yaptığı müdahalelerle bankaların mevduat dışı kaynak -özellikle dış krediler- elde etme potansiyelini etkileyememesi kredi kanalının işlemlerini zorlaştıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fiyat yapışkanlığı koşulu: Banka kredi kanalının etkin işlemesi için fiyat yapışkanlığı koşulunun geçerli olması gerekmektedir. Para politikasının yanlı olmasının sebebi olan bu koşul aynı zamanda faiz kanalının işlemesi için de gereklidir. Zira, fiyatların hızlı bir şekilde ayarlanması halinde gerek bankaların bilançosunda ve gerekse firmaların bilançosunda yer alan reel büyüklükler değişmeden kalacaktır. Böylece, para politikası ne banka kredi kanalı ve ne de faiz kanalı üzerinden reel etkiler meydana getiremeyecektir. Sonuç olarak, kredi hacmindeki düşüş ekonomide yatırım ve tüketim harcamalarını düşürerek ekonomide yavaşlamaya neden olacaktır.

4.1.4.2. Bilanço Kanalı

Bilanço kanalı daha çok para politikalarının, kredi talep edenlerin finansal pozisyonları üzerindeki etkileri ile ilgilidir. Kredi talep edenlerin finansal pozisyonları yani firmalarının net değerleri, onların kendi bilanço ve gelir tablolarından belirlenmektedir. Bu belirleme yapılırken dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, kredi talep eden firmaların belirli aralıklar ile yayınladıkları bilanço ve gelir tablolarının doğru ve gerçek bilgileri yansıtması gerekliliğidir (Taş, 2006: 56).

Bilanço kanalını daha iyi anlayabilmek için şu şekilde bir örnek yardımıyla açıklanabilir. Genişletici bir para politikası sonucu; artan para arzı bireylerin tüketim harcamalarını arttıracaktır. Hisse senedi fiyatlarının artması, tersten seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin azalmasına bağlı olarak yatırım harcamalarının ve toplam talebin artmasına yol açar (Gür, 2003: 26). Yatırım harcamalarındaki bu artışta reel ekonomiyi canlandırır ve büyümeyi sağlar.

4.2. KREDİ KANALININ İŞLEYİŞİ İÇİN GEREKLİ OLAN KOŞULLAR

Kredi kanalının nasıl işleyeceği, ülkenin makro ekonomik koşulları, finansal yapısı, finansal birimlerin bilanço yapıları, para otoritelerinin kredibilitesi, finansal piyasaların derinliği ve çeşitliliği gibi birçok koşula bağlıdır. Özelde kredi kanalının çalışması için gerekli olan temel koşul ise krediler ile diğer borçlanma enstürmanlarının tam ikame mallar olmamasıdır. Ancak Türkiye için, bu unsurları ele almadan önce kredi kanalının etkin olarak çalışabilmesi için gerekli olan beş koşuldan bahsedilip daha sonra kredi kanalının etkin çalışmasını engelleyen faktörler üzerinde durulacaktır.

4.2.1. Banka Kredileri ve Finansman Bonolarının Firma Finansmanı Açısından Mükemmel İkame Mallar Olmaması Koşulu

Banka kredileri ile finansman bonolarının tam ikame mallar olabilmeleri için, piyasalarda bu iki kaynağı talep edenlerin risk pozisyonlarının ve algı düzeylerinin uyuşmaları gerekmektedir.

Finansman bonoları, anonim şirketler tarafından hanehalkı kesimine ihraç edilen menkul kıymetlerdir. Hanehalkı kesimi, finansman bonolarını satın alırken hem ilgili firmaya borç verebilecek, hem de daha sonra o firmanın finansal faaliyetlerini denetleyebilecek kadar yüksek bilgi düzeyine sahip olmalıdır. Bu durum, kaynakları sınırlı olan hanehalkı kesimi için oldukça maliyetlidir ve finansal açıdan risk taşımaktadır. Bu nedenle, hanehalkı, firmalara borç vermemekte ve bu

işlevi, iki taraf arasındaki koordinasyonu sağlayacak ve finansal riski azaltacak bir aracı üstlenmektedir. Bu araçlar, uygulamada bankalardır. Bankalar, hanehalkı kesiminin mevduatını sabit faizli oranlar ile bir araya getirir ve bu işlevi yerine getirirken, aynı zamanda, kaynakları kullanacak olan firmalar ile ilgili bilgi toplar. Daha sonra bu bilgilerin ışığında, toplanan kaynakları firmalar arasında dağıtırlar. Finansman bonusu ihraç edecek firmalar da, ihraç edilecek bonoların yanlış bir tercih olmadığını hane halkına göstermek için finansal araçlara yani bankalara ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaç da, finansman bonusu ihraç etme ile banka kredisi kullanımının birbirlerini tam olarak ikame edemediğini göstermektedir (İnan, 2001: 5).

Sonuç olarak, kredi kanalının işleyebilmesi için karşımıza iki koşul çıkmaktadır:

1. Banka kredileri ve finansman bonoları birbirlerini tam olarak ikame edememelidirler.

2. Firmalar, azalan kredi imkanlarını finansman bonusu ihraç ederek ikame edememelidirler.

Türkiye açısından ele alındığında, bu varsayımın sağlanması para politikalarının krediler üzerinden reel ekonomiyi etkileyebilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu varsayımın sağlanmadığı bir durumda herhangi bir para politikası sonucu değişen kredi arzı firmaların finansman kaynağı elde edilebilme yetenekleri değiştirmez; dolayısıyla firmaların yatırım ve tüketimleri değişmez. Bu varsayımda, firmaların finansman elde edilebilme yeteneklerinin değişmemesinden kasıt değişen para politikası sonucu azalan kredi elde etme imkanlarını menkul kıymet ihraç ederek karşılamalarıdır (Cengiz, 2007: 238). Türkiye için verilere bakıldığında, firmaların mali borçları arasında banka kredilerinin ağırlıkta olduğu sonucuna varılabilir. Öte yandan, % 15 civarında seyreden ticari borçlar da firma finansmanı açısından önemli bir yer tutmaktadır. Özkaynaklar ise, firmaların en önemli finansman biçimi olarak gözükmektedir.

4.2.2. Para Otoritesinin Uyguladığı Politikaların, Bankaların Kredi Arzını Etkileyebilmesi Koşulu

Kredi kanalının çalışması için gereken ikinci koşul, para otoritesinin uyguladığı politikaların, bankaların kredi arzını etkileyebilmeleridir. Bu durum, bir örnek yardımı ile açıklanabilir. Para otoritesinin münzam karşılıkları kullanarak, piyasalara müdahalede bulunduğunu varsayalım. Dolayısıyla, kredi hacmi üzerindeki etkinin münzam karşılıklara, münzam karşılıkların da bankaların sahip olduğu mevduat miktarına bağlı olarak değiştiğini düşünelim. Bu durumda, kredi kanallarının çalışması, toplam mevduat büyüklüğüne bağlı olacaktır. Bu durumda kredi kanallarının çalışmasını, münzam karşılıklara ve mevduat yapısına bağlı olarak dört unsur belirleyecektir (İnan, 2001: 5):

4.2.2.1. Finansal Aracılar İçinde Bankaların Büyüklüğü

Finansal sistem içinde bankalar dışında başka finansal araçlar mevcutsa ve bu finansal araçlar sistem içerisinde önemli bir paya sahip ise, kredi kanallarının çalışma olasılığı azalacaktır. Çünkü, mevduat dışındaki kaynakların, toplam kaynaklara olan oranı artacak ve bu durum da, para otoritesinin münzam karşılıkları kullanarak, toplam kredi arzını etkileyebilme yeteneği azalacaktır (Cengiz, 2007: 238).

Türkiye açısından, koşul gereğince kredi kanalının etkin çalışabilmesi için, banka dışı finansal varlıkların büyüklüğü, mevduat dışı finansal kaynakların büyüklüğüne işaret ettiği için, finansal sistem içerisindeki bankaların oranının yüksek olması gerekmektedir (Balkaş, 2004: 39). Bankalar Türkiye’de finansal sektörün aktif büyüklüğünün büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Sonuç olarak, bankaların finansal araçlar içerisindeki yüksek payına bağlı olarak, finansal kaynaklar içerisinde mevduatların önemli bir yer tuttuğunu söylenebilir.

4.2.2.2. Bankaların Rezervlerdeki Değişikliklere Kredilerden Ziyade Menkul Kıymetlerin Miktarını Değiştirerek Tepki Vermesi

Bankalar, para otoritesinin uyguladığı para politikaları sonucu, ortaya çıkması muhtemel olan likidite ihtiyaçlarını, kredi paylarını azaltarak değil de, sahip olduğu tahvil stoklarını azaltarak karşılama yoluna giderler ise, kredi kanallarının çalışma olasılığı azalacaktır. Çünkü, kredi miktarlarında bir değişme olmayacak ve toplam kredi arzının değişebilme olasılığı da azalacaktır. Bu durumun gerçekleşebilmesi için bankaların tahvil stoklarının, arzulanan düzeylerin üzerinde olması gerekir. Bankalar, likidite ihtiyaçlarının çok fazla arttığını düşünürler ve bilançolarının aktiflerinde, tüketici kredileri gibi risklilik düzeyi çok yüksek olan kalemlerin varlığının azalmasını isterler ise, tahvil stoklarını arzulanan düzeylerin üzerinde tutarlar (Balkaş, 2004: 39).

Türkiye açısından ele alındığında, bu koşulun gerçekleşmesi için, kredi kanalının etkin olarak çalışabilmesi için bankaların likidite ihtiyaçlarını krediler yerine menkul kıymetlerle karşılamaması gerekmektedir. Bu durum ise, bankaların yeterince menkul kıymet stoğuna sahip olmamasıyla gerçekleşir. Bankaların rezervlerdeki değişikliklere kredilerden ziyade menkul kıymetlerin miktarını değiştirerek tepki vermesi durumunun incelenmesinin sebebi, bankaların aktif yapılarının para otoritelerinin kredi hacmini etkileyebilirliği üzerindeki etkisi görmektir.

Türkiye’de 2000-2014 yılları arası, bankaların kredi ve menkul değerlerinin, toplam aktifleri içerisinde 2000-2006 yılları arası hemen hemen eşit paylara sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye’de bankaların likidite sıkışıklığı yaşadığı dönemlerde ihtiyaçlarını menkul değerleriyle karşılayabilecek imkana sahip olduklarını gösterir. Fakat bankanın likidite ihtiyaçlarını karşılarken seçeceği aktifte, aktiflerin taşıdıkları risk düzeylerinin de önem taşıdığını unutmamak gerekir. 2007-2010 yılları arası aktif pay içinde kredilerin artmaya başladığı görülmektedir.

4.2.2.3. Bankaların Mevduat Dışı Kaynak Toplama Yetenekleri

Bankalar, mevduat toplama olanaklarının sınırlı olduğu veya piyasalarda mevduat kaynaklarının yetersiz olduğu dönemlerde mevduat dışı kaynak toplama yoluna giderler. Bankaların mevduat dışı kaynak toplama yetenekleri arttıkça, kredi kanallarının çalışma olasılığı azalacaktır. Çünkü, para otoritesinin, munzam karşılıkları kullanarak, uygulayacağı politikalar ile mevduat dışı kaynakları etkileyemeyecekleri açıktır (İnan, 2001: 13).

Türkiye açısından ele alındığında, bu koşulun geçerliliğini tespit etmek için kredi kanalının etkin olarak çalışabilmesi için finansal sistem içerisinde mevduat dışı kaynakların oranının düşük olması gerekmektedir. Türkiye'deki bankaların mevduat dışı kaynak toplama yeteneklerinin zayıf olduğunu söylenebilir. Mevduatların pasifler içerisindeki payı % 60'lar civarında seyretmektedir, mevduat dışı kaynaklar ise % 40 civarında seyretmektedir. Sonuç olarak, Türkiye'de zorunlu karşılık oranları kullanılarak uygulanan politikaların etkili olması için uygun bir yapı olduğu söylenebilir.

4.2.2.4. Risk Alımını Kısıtlayıcı Düzenlemeler

Günümüzde bankalar, gerek ülke ekonomilerinde, gerekse uluslararası ekonomik koşullarda belli dönemlerde ortaya çıkması muhtemel olan dalgalanmalar ve daralmalar nedeni ile çok sayıda kısıtlamalara tabi olmaktadır. Örneğin; belli kişi ve kurumlar için sağlanacak kredilerde tavan miktar uygulamaları. Literatürde, bu tür düzenlemelerin, parasal aktarım mekanizmasını zayıflattığı yönde görüşler vardır. Ancak, bu düzenlemeler, doğru zamanlama ile ve etkin bir biçimde yapılmaları halinde, banka bilançolarının temelini kuvvetlendirici etkiler de gösterebilirler. Sonuç olarak; bu tür düzenlemeler, ekonomik koşullara ve uluslararası piyasalardaki kur risklerine bağlı olarak olumlu veya olumsuz sonuçlar doğurabilirler (Balkaş, 2004: 28).

4.2.3. Parasal Şokları Etkisiz Olmaktan Koruyacak Nitelikte Bir Fiyat Ayarlaması Olmaması Koşulu

Bu koşul, sadece kredi kanalı açısından değil, parasal aktarım mekanizmasının işleyişi açısından da önem arz etmektedir. Para otoritesinin piyasalara karşı gerçekleştirdiği herhangi bir müdahalede, ilk olarak finansal araçlar etkilendir. Uygulamada firmalar finansal araçlar ile hanehalkına kıyasla, daha yakın ilişkiler içinde bulduklarından, parasal değişikliklere hane halkına nazaran daha kolay ve daha çabuk uyum sağlarlar. Bu durum, kredi faizlerinin, mevduat faizlerine göre piyasa şartlarına daha duyarlı olduğu, sonucunu doğurur. Bu yüzden, parasal bir daralma, kredi faizlerini daha kısa bir süre içinde yükseltir. Bu duruma tepki olarak bankalar, kredi miktarlarında bir daralmaya giderler. Çünkü, bilançolarındaki aktif kısımda ortaya çıkması olası olan likidite ihtiyaçlarını, pasif kısmı da aynı hızla daraltarak karşılayamazlar. Eğer, kredi ve mevduat faizleri uyumlu bir biçimde ve aynı hızla hareket etselerdi, bankalar bilançolarında düzenleme yapma ihtiyacı duymayacak ve dolayısı ile kredi kanalı çalışmayacaktı (Taş, 2006: 57).

4.2.4. Mükemmel Uyumlu Olmayan Bir Fiyat Mekanizması Koşulu

Bu koşul gereğince, kredi kanalının isleyebilmesi için, bir ülkede mükemmel uyumlu olmayan bir fiyat mekanizması var olmalıdır. Bu varsayımın geçerliliği faiz oranı kanalının işleyişi açısından da önemlidir (İnan, 2001: 15).

Yüksek enflasyon yaşanan ülkelerde, fiyat düzeyleri çok hızlı bir şekilde uyum sağlamaktadır. Bu sebepten, ülkemizde, fiyatların katı olmadığı düşünülebilir. Öyleyse, Türkiye’de yüksek enflasyonun fiyat düzeylerinin hızlı bir şekilde uyum sağlamasına neden olarak, kredi kanalının işleyişini zayıflattığı sonucuna varılabilir (Şahinbeyoglu, 2001: 24).

Sonuç olarak, banka kredisi ve menkul kıymetlerin firma finansmanı açısından mükemmel ikame mallar olmaması ve bankaların kredi arzının para politikalarından etkilenebilir olması, varsayımlarının Türkiye finansal sistemi için geçerli olduğu ve genel olarak kredi kanalının çalışması için uygun bir yapının var olduğu düşünülebilir. Bankaların toplam aktifleri içerisinde kredi stoklarıyla menkul

kıymet stoklarının hemen hemen aynı paya sahip olması ve kredi kanalının isleyişini zayıflatabilecek faktörler olarak ortaya çıkmaktadır.

4.3. TÜRKİYE'DE KREDİ KANALININ ETKİN ÇALIŞMASINI ENGELLEYEN FAKTÖRLER

Türkiye'de kredi kanalının etkin çalışmasını engelleyen 5 tane faktör bulunmaktadır. Bunlar; kamu bankalarının varlığı, bankacılık sisteminde yoğunlaşma sektöründe yaygın şekilde ortaya çıkan holding bankacılığı yapısı ve grup kredileri yoğunlaşması, risk tabanlı sermaye yeterliliği rasyosu ve kriz sonrası dönemlerde hızla daralan ekonomik büyümenin firmaların kredi kullanma ve geri ödeme kapasitelerinin sınırlandırmasıdır.

4.3.1. Finansal Sistemin Büyüklüğü ve Kaynakların Dağılımı

Toplam finansal varlıklar değişkenin GSMH'ye oranlanması, ekonominin genel gelişimi içinde finansal sistemin göreceli büyüklüğü hakkında fikir vermektedir. Türkiye'de son yirmi yılda yoğun bir şekilde finansal sektöre ilişkin reformların yapılmış olması doğal olarak finansal sistemin GSMH'ye oranının artması yani finansal derinliğin artması ile sonuçlanmıştır.

Finansal araçların GSMH içindeki payı yıllara göre değişkenlik göstermektedir. Özellikle, 2000-2001 krizinden sonra toplam finansal varlıkların GSMH'ye oranı, kamu ve TMSF bankalarının yeniden yapılandırılması çerçevesinde, borçlarının bir kısmının menkul kıymete bağlanmış olması ve yine kriz sonrası dönemde GSMH'nin hızla daralmasından dolayı en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Ancak finansal derinlik artarken 1990'lı yıllarda kredilerin hızla azalmasıyla bankacılık sektörünün üretim faaliyetlerini destekleme ve kaynakları uzun vadeli yatırımlara yönlendirme fonksiyonu gözden kaçırılmamalıdır (Gür, 2003: 94).

Finansal sistem genişlerken şirketlere kullanılan krediler ve özel kesim menkul kıymet ihraçları düşük seyir izlemektedir. Bu durum iki şekilde açıklanabilir.

Birincisi 1990'lı yıllardan itibaren yaşanmaya başlanan kamu borçlanması sürecinin, sığ finansal piyasalarda iç borçlanma ile finansa edilmesi kararından sonra yüksek reel faizleri beraberinde getirmesi ve kamu borçlanma kağıtlarını getirisi açısından rakipsiz kılmasıdır. Bu durum, firmaların diğer şartlar uygun olsa bile, kamu kağıtları ile rekabet edebilecek getiride finansman bonusu ve benzeri araçları ihraç ederek finansman ihtiyaçlarını karşılayabilmesini imkansız hale getirmiştir. İkinci durum ise 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren artmaya başlayan makroekonomik istikrarsızlık firmalar kesiminin içsel kaynak yaratma sürecini olumsuz biçimde etkilemekte ve belirsizlikleri arttırmaktadır). Artan istikrarsızlıkta, firmaların iflas riskini arttırdığı için finansal sistemden kaynak aktarımını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durumda bankacılık kesiminin bilançolarının aktifinde riski artan kredi portföyü yerine daha likit olan menkul kıymetler portföyünün önemi artmıştır (İnan, 2001: 27).

Sonuç olarak; Kamu finansman ihtiyacının yüksek olması sebebiyle kamunun menkul kıymet ihracında şirketler kesimini dışlaması kaynakların firmalardan uzaklaşmasına neden olmuştur. Makro ekonomik istikrarsızlık ortamında artan belirsizlik ve iflas riski bankaları kredi vermekten uzaklaştırmıştır.

4.3.2. Kamu Kesimi Finansman Açığı

Kamu açığı, toplam kamu harcamalarının toplam kamu gelirlerini aşmasıdır. Kamu açıkları sorunu sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan ekonomilerde gözlenen bir olgu olmayıp, gelişmiş ekonomilerde de kamuoyu gündemine üst sıralarda yer almaktadır (Orhan ve Erdoğan, 2007: 237).

İç borçlanma devletin yurtiçindeki kişi, özel kurum ya da kamu kuruluşlarından zorunlu ya da gönüllü olarak belirli vade ve faiz karşılığında ödünç para almasıdır. Bu suretle tasarrufu olan kişi ya da kuruluşlardan devlet borçlanarak ekonomi içinde atıl olan tasarrufların yatırımlara kanalize olmasını sağlar. Genellikle, kamu bütçesindeki hizmetlerin finansmanı için, hükümetlerin, ülke sınırları içinde kişi ve kurumlara ulusal para cinsinden borçlanmasıdır. İç borçlanmanın iktisadi niteliği, satın alma gücünün özel ve kamusal kesimler arasında

el değiştirmesidir. Türkiye’de i borçlanmaya ilişkin esas mesele, seksenli yılların sonlarına doğru hızla artmaya başlayan, doksanlı yıllara gelindiğinde ise, iyice kontrolden çıkan kamu açıklarıdır (Yeldan, 2003: 5).

Kamu açıklarının finansmanında 1985 yılından sonraları i borçlanma giderek ağırlık kazanmıştır. Ekonomide fiyat istikrarının sağlanamaması nedeni ile Hazine epey dar vadeli borçlanmıştır. 1992 yılından itibaren ortalama vade önce yaklaşık bir yıla 1994 ve 1995 yıllarında ise 9 aya kadar gerilemiştir. Bu nedenle, kamu iç borçlanma kağıtlarını sermaye piyasası aracı bir şekilde kabul etmek yerinde olacaktır. Devlet iç borçlanmasının maliyeti, 1991 yılından itibaren reel faiz oranlarının da hızla artmasıyla hayli yüksek düzeylere ulaşmıştır ve bu durum 2003 yılına kadar geçerliliğini korumuştur (İnan, 2003: 98). 2003 yılı sonrasında vade uzamaya başlamıştır.

Ekonominin genel dengesi yönünden bakılacak olursa, i borçlanma yurtiçi kaynaklardan sağlanır ve GSMH’nın bir bölümünden alınır, ödenmesi ise GSMH’da bir azalma veya artış meydana getirmez, sadece transfer anlamını taşır. İ borçlanmada sağlanan kaynakta olduğu gibi, geri ödemelerdeki faiz ve anapara ödemeleri de para cinsinden geerleşir. Devlet, iç borçlanmayı değişik kaynaklardan yapabilir. İ borçlanma için seçilecek kaynağın yaratacağı ekonomik ve mali etkiler birbirinden çok ayrıdır. Bu nedenle devletin iç borçlanma yapacağı kaynak ve kaynaklar bileşimini çok iyi seçmesi gerekir. Tercih edilene kaynaklar ekonomik ve mali açıdan ulaşılmak istenilen amaca uygun değilse, ileride çok büyük bunalımlara yol açabilir (Yeldan,2003: 5).

Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin GSMH içindeki payının yıllara göre değişimi 1990 sonrası dönemde KBG/GSMH oranında yaşanan krizlerinde etkisiyle (Körfez savaşı, 1194 Krizleri, Petrol şokları, Marmara depremi gibi) artı olduğu gözlenmektedir. 1999 Marmara depremiyle kamu açıklarında büyük artış olmuş ve oran 15.6 seviyesine yükselmiştir. Kasım 2000 ve şubat 2001 krizlerinin de etkisiyle faiz oranlarının yükselmesi sonucu KBS/GSMH oranı 16.4 gibi bir rakama ulaşarak rekor bir seviye göstermiştir.

Kamu açıklarının bu kadar yüksek olduğu bir ortamda, devletin borçlanma ihtiyacı hem kaynak maliyetinin yükselmesine hem de kısıt olan tasarrufların devlet tarafından çekilmesine yol açmış bu da harcama ve yatırımları olumsuz yöne etkilemiştir (Gür, 2003: 98).

Birçok ülkede yaşanmış ve yaşanmakta olan ekonomik krizleri oluşturan ortak ve merkezi faktör, kamu sektörünün büyüklüğü ve neden olduğu kamu açıklarıdır. Kamu açıklarının kaynakları ülkeden ülkeye farklılık arz etmekle beraber, yapılan harcamaların zamanla artması buna karşılık elde edilen gelirlerin azalması bu açıkları arttıran ortak nedenler olmuştur. Artan açıklar da mikro ve makro boyutta ekonomiyi etkileyen krizlere kaynaklık etmiştir (Bulut, 2002: 62).

2002 yılından sonra KBG/GSMH oranı düşüşe geçse de 2006 yılından sonra tekrardan artmaya başlamıştır. Bu da mali dengenin tekrardan bozulmaya başladığını göstermektedir. Kamu kesimi finansman açığının finansman biçiminin kredi kanalı üzerindeki etkiler ile makroekonomik sonuçları değerlendirebilmek için, kamunun fon talebinin inansal sistem açısından önemini ortaya koymak gerekmektedir. Kamu kesimi finansman açıklarının büyüklüğü mutlak olarak değil finansal sisteme göre büyüklüğü açısından önem taşımaktadır.

İç borç stokunun dağılımı ve finansman biçiminin önemi, söz konusu borcun alıcılara göre dağılımına bakıldığında daha net olarak ortaya çıkacaktır. Bu dağılımın kredi kanalının işleyişini engellemesinin sebebi alıcılar arasında bankaların payının oldukça yüksek olmasıdır.

Sonuç olarak; kamunun, borçlanma ihtiyaçlarının karşılayabilmek için iç borçlanma yoluna gittiği sonucuna varılmaktadır. Devlet iç borçlanma senetlerinin getirisinin yüksek olması, disonibilite yükümlülüğü ve düşük risk taşıması sebebiyle bankalar iç borçlanma senetlerini tercih etmişlerdir. Bankaların menkul kıymet stoku ve kredi stoku arasındaki ters ilişki ise bankaların menkul kıymetlere yönelmesinin kredi stokunu düşürmesine neden olacaktır. Bunun sonucunda iç

borçlanma, kredilere gereken önemin verilmemesi ve kredi kanalının işleyişini engelleyen önemli bir faktördür.

4.3.3. Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma ve Holding Bankacılığı

Türk bankacılık sisteminin yapısına bakıldığında, yoğunlaşmanın olduğu ve bu yapının da banka kredi ve mevduat faiz oranlarının para piyasalarında oluşacak faiz oranı değişmelerine olan duyarlılığın azalmasına ve parasal aktarım mekanizmasının etkin çalışmamasına yol açtığı görülmektedir.

Aktarım mekanizmasının reel ekonomiyi etkileme hızı, mevduat ve kredi faiz oranlarının para piyasası faiz oranlarındaki değişikliğe ne kadar çabuk ve güçlü cevap vermesiyle bağlantılıdır. Bu duyarlılığın en önemli belirleyicisi de bankacılık sektöründeki rekabetin derecesidir. Banka sayısının çok olduğu ve kredi koşullarının rekabete açık olduğu durumda, para politikasında meydana gelecek değişiklik kredi ve mevduat oranlarını daha çabuk etkileyecektir (İnan, 2003: 103). Krediler kalemindeki yoğunlaşma, aktif büyüklüğün yüksek olmasına bağlıdır. Fakat ülkemizde krediler kaleminde görülen yoğunlaşmanın yanında, bilinen bir başka sorun da bu kredilerin dolaylı kredi ilişkisi çerçevesinde kendi gruplarına kullandırılmış olup olmadığıdır.

Finansal istikrarsızlık dönemi olarak nitelendirilebilecek 1990'lı yıllardaki ve finansal krizlerin meydana geldiği 2000-2001 dönemindeki gelişmeler, Türk bankacılık sektörünün piyasa yapısı üzerinde derin bir etki yaratmıştır. Finansal istikrarsızlık döneminde, deregülasyon politikaları, bankacılık lisansının görece kolay verilmesi, kurumsal yönetim zayıflığı, parçalı denetim ve gözetim yapısının getirdiği zayıflıklar ile yetersiz risk yönetim kültürü gibi unsurlarla çevrelenen bir ortam söz konusudur. Bu ortamda, banka sayısında görülen artış piyasa yapısında belirleyici olmuştur. Nitekim, 2000 yılında çok sayıda küçük ölçekli bankadan oluşan sektör, yapısal sorunları ve 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri ve hemen sonrasındaki gelişmeler sebebiyle ciddi ölçüde daralarak, daha az sayıda kuruluşan mütevellit bir yapıya dönüşmüştür (BDDK, 2009: 15).

Türkiye’de bankacılık sektörünün toplam aktifleri içerisinde, 1995’den günümüze ilk 5 bankanın payı % 60 civarında, ilk 10 bankanın payı ise % 80 civarında seyretmiştir. Aynı şekilde, mevduat ve kredilerde de yoğunlaşma görülmektedir. Mevduatın yaklaşık % 65’i ilk 5 banka tarafından toplanmaktayken, yaklaşık % 85’ ini ilk 10 banka toplamaktadır. Kredilerin ise, yaklaşık % 55’lik kısmı ilk 5 banka, % 75’lik kısmı ilk 10 banka tarafından kullanılmaktadır. 2000 yılından buyana sistemde yoğunlaşmanın azalmadığı; hatta hafifçe arttığı görülmektedir. Kriz nedeniyle sistemdeki yoğunlaşmanın ve oligopolistik yapının önümüzdeki yıllarda daha da kuvvetlendiği gözlenmektedir.

Türk bankacılık sektöründe holding bankacılığının yükselişe geçtiği dönemi 1980’ li yıllar olduğunu söylemek mümkündür. Sektörde faaliyet gösteren başta özel sermayeli mevduat bankaları olmak üzere, holding bankalarının sayısı önemli bir artış göstermiştir. İlk on bankanın toplam aktifler içerisindeki paylarına bakıldığında, en yüksek paya 15.02 oranıyla T.C Ziraat Bankası, kamuya ait bir banka sahiptir. 13.15 oranıyla ise T. İş Bankası takip etmektedir. Bu bankalardan 3’ ünün kamu diğer 7’sinin holding bankası olduğunun söyleyebiliriz. Holding bankaları daha çok kendi sahip oldukları gruplara kredi kullandırdıklarından dolayı, kredi kanalını olumsuz yönde etkilemiştir. Holding bankaları genellikle kendi finansman ihtiyaçlarının karşılama yoluna gittikleri için diğer kanalları ihmal etmektedirler.

Sonuç olarak; kendi şirketlerinde kullandırdıkları kredilerde daralmaya gitmemeleri ve kredi hacmini daraltmaları sebebiyle holding bankaları kredi kanalının işleyişini engelleyen önemli faktörlerdendir.

4.3.4. Kamu Bankalarının Varlığı

Kamu bankalarının varlığı Türkiye’de parasal aktarım mekanizmasının kredi kanalının etkin çalışmasını engelleyen önemli faktörlerdendir. Kamu bankaları tarım, konut ve küçük sanayi işletmelerini desteklemek amacıyla kurulmuş ve kara amacı gütmeyen kuruluşlar olarak bilinmektedir. Kamu bankalarının yönetiminde karşılaşılan politik etkiler kredi piyasasında istikrarsızlığa yol açmaktadır (Gür, 2003: 108).

Kamu bankaları kara amacından uzak oldukları için özel bankalara göre para politikalarından daha az etkilenmektedirler. Ayrıca kamu ve özel bankaların parasal şoklara verecekleri farklı tepkiler ekonomide banka kredilerine bağlı olarak üretim yapan firmaları olumsuz etkileyecektir. Sonuç olarak, kamu bankalarının kredi kanalı üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu gözlenmektedir.

4.3.5. Risk Tabanlı Sermaye Yeterliliği Rasyosu

Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) bünyesinde faaliyet gösteren ve bankacılığa ilişkin en iyi uygulamalar çerçevesinde standartlar yayımlayan “Basel Bankacılık Denetim Komitesi”, 1993 yılında bankacılık işlemleri ve alım satım işlemlerine ilişkin kayıtların ayrı ayrı tutulması ve bu işlemler için kredi riski ve piyasa riski karşılığı sermaye ayrılması hususunu gündeme getirmiş ve oluşturulan taslak, 1997 yılı sonu itibarıyla uygulanmaya başlanmıştır (BDDK, 2006: 7).

Sermaye yeterliliği rasyosu esasında bankanın özkaynak tutarının riskli varlıklarının risk doğurma olasılıklarına göre ağırlıklandırmaya tabi tutularak hesaplanan değerine oranını gösterir ve asgari % 8 olması gerekmektedir. Başka bir anlatımla, bankanın bir birimlik sermayesi karşılığında azami sekiz birimlik risk üstlenebileceğini öngörmektedir. Ülkemizde halihazırda yasal rasyo % 8 olarak uygulanmakta iken Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) tarafından 16.11.2006 tarih ve 2026 sayılı Kurul kararıyla hedef sermaye yeterliliğini % 12 olarak tespit edilmiştir. Söz konusu karar ile birlikte sermaye yeterliliği % 12'nin altında olan bankalara yeni şube açma gibi BDDK onayına tabi uygulamalara izin verilmeyeceği ve bankaların büyümek istiyorlarsa sermaye yeterliliklerini % 12'ye getirecek önlemleri almaları istenmektedir (BDDK, 2006: 9).

Bankaların kredi vermek için daha fazla sermaye tahsis etme zorunluluğu, kredi arzında daralmaya neden olmakta, bankaları devlet iç borçlanma senetlerine ve hazine bonolarına yönlendirmektedir. Rasyoda kredilerin yüksek riskli, kamu kağıtlarının ise risk taşımayan varlıklar olarak denkleme katılması, kamu kağıtlarıyla krediler arasında haksız rekabete yol açmaktadır. Risk tabanlı sermaye yeterliliği rasyosuyla ilgili unutmamız gereken en önemli nokta ödenemeyen kredilerden

kaynaklanan iflasları önlemesi ve ekonomik istikrarın sağlanmasına katkı sağlaması açısından önemlidir (İnan, 2003: 110).

Sonuç olarak; risk tabanlı sermaye yeterliliği rasyosu bankalar tarafından bir kısıtlamaya gidilmesine ve kredi kanalının etkinliğinin azalmasına neden olmaktadır.

4.4. BİREYSEL KREDİLERİN EKONOMİK ETKİLERİ

Bireysel krediler içinde özellikle tüketici kredilerinin kişilerin tüketim olanaklarının artacağı, dayanıklı tüketim mallarına olan talep artışının fiyatları yükselteceği, ithalatın artarak istikrarsızlık doğuracağı, enflasyonist baskı yaratacağı ve özellikle düşük gelir gruplarının aşırı borçlanmasına neden olacağı kanısı vardır. Ancak, yapılan çalışmalarla tüketici kredilerinin taksitleri nedeniyle mali güçlük içine düşen kişilerin, toplamı tüketici kredisi alanlar içinde çok az bir oranı olduğunu göstermiştir. Tüketici kredilerinin ekonomi üzerindeki etkilerini bazı başlıklar altında ele alınabilir:

4.4.1. Ekonomiyi Canlandırma Açısından

Bireysel krediler, talebi uyararak piyasayı canlandırmaktadır. Bazı sektörlerle yönelik tüketim malı talebi hızlandıran etkisi sonucu sermaye malları talebini de arttırmaktadır. Bu sermaye malları talebine türevsel yani tüketici talebinden türeme talep de denilmektedir. Böylece ekonominin durgun olduğu zamanlarda tüketici kredileri tüketim malı talebinin artmasına yol açmakla, bu talep artışı da diğer sektörlerle yayılarak istihdam artışına neden olacak zincirleme bir reaksiyonu başlatabilmektedir. Tüketici kredileri ilk aşamada dayanıklı tüketim malları otomotiv gibi belirli alt sektörlerde bir hareketlenme hızlanma yaratmaktaysa da bir zaman aralığı ile diğer sektörlerle de değişik boyutlarda yayılmaktadır. Kısaca; tüketici kredileri yoluyla efektif talep artmakta bu da üretimi ve dolayısıyla milli geliri arttırmakta ve ekonomik faaliyet hacmini canlı tutmaktadır. Öte yandan tüketici refahı da artmaktadır.

4.4.2. Enflasyon Açısından

Enflasyon ile bankacılık sektörü arasındaki ilişkinin olumlu yönde değişmesi için, etkin bir para politikası aracılığıyla enflasyonun düşürülerek bankacılık

sisteminin güçlendirilmesi ve disiplinli bir maliye politikasıyla yeni bir ekonomik ortamın oluşturulması gerekmektedir. Aksi bir durumda enflasyon problemi etkin bir ekonomik yapının oluşmasına ve bankacılık sektörünün gelişmesine engel olmakta ve banka kredilerini etkileyerek üretken yatırımların yapılmasını engellemektedir (Arslan ve Yapraklı, 2008: 89).

Firmalar kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bankalardan kredi talep etmektedirler. Aldıkları kredileri vadesinde ve önceden ayarlanmış faiz ile beraber geri ödemek durumundadırlar. Türkiye şartlarında yüksek enflasyon nedeniyle faiz oranları çok yüksek seviyelerde seyretmektedir. Bu durum borçlanma maliyetlerini yükseltmektedir (Okay, 2002: 104). Ekonomik faaliyetlerin finansmanı veya özel sektör-mali sistem ilişkisi özellikle kriz dönemlerinde daha çok gündeme gelmektedir. Çünkü, bu tür dönemlerde firmalar yeterli ölçüde ve uygun maliyette fon sağlayamamaktadırlar. Bununla birlikte, her zaman finansman sorunu önem arz etmektedir. Bu durum, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde daha açık bir şekilde görülmektedir. Ekonomik dalgalanmanın yaşandığı dönemlerde hem enflasyon artmakta, hem de bankalarca verilen kredi miktarı azalmaktadır (Güven, 2002: 3).

2008-2013 yılları arasında Türkiye’de yaşanan hızlı kredi artışı, kamu maliyesinde yaşanan iyileşme ve enflasyondaki gerileme olmuştur. Enflasyondaki düşüş ise şirketlerin ve bireylerin geleceğe dönük karar alma süreçlerini kolaylaştırmış, düşük enflasyon sayesinde nispeten düşük kredi faiz oranlarıyla kredi taleplerini artırmışlardır. 2013 yılı nisan ayı itibarıyla TÜFE oranı % 11.14, ÜFE oranı ise % 7.65 oranlarına ulaşmış, beklentilerin üstünde bir artış olmuştur. Yine nisan ayı itibarıyla yurtiçi kullanılan kredi hacmi de 580.6 milyar TL seviyelerindedir (Başçı, 2006: 363).

Arslan ve Yapraklı (2008) tarafından yapılan ve 1983-2007 dönemini kapsayan ve banka kredileriyle enflasyon arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmanın sonucuna göre; uzun dönemde enflasyonun banka kredilerini olumsuz etkilediği ve banka kredilerindeki artışın ise enflasyonu pozitif etkilediği sonucuna varılmıştır. İncelenen dönemde Üretici Fiyat Endeksi’ndeki yüzde 1’lik artışın banka kredilerini

yüzde 0.37 oranında azalttığı ve banka kredilerindeki yüzde 1'lik artışın ÜFE'yi yüzde 0.35 arttırdığı tespit edilmiştir . Bu sonuç, banka kredilerindeki azalmanın iç talebi ve fiyat artışını yavaşlattığını, enflasyondaki artışın da kredi hacmin, daralttığını göstermektedir.

Bireysel kredilerin makro açıdan yöneltilen eleştiri enflasyonist süreci hızlandırması yönünde olmaktadır. Enflasyona neden olan pek çok etki arasında aşırı talep, kamu kesimi finansman açıkları, maliyetlerin yükselmesi, gelir bölüşümü çekişmesi, yurtdışından yansıyan fiyat artışları sayılabilir. Ekonomide bütün şartlar sabit kalırsa, arz esnekliğinin olmaması durumunda artan talep, enflasyon yaratabilir. Ancak, diğer şartlar sabit olmadığı ekonomi sürekli tam istihdam halinde bulunmadığı için enflasyonun tek sebebinin talep artışı olarak nitelendirmek her zaman geçerli bir tanı olmayabilir (Köse ve Togay, 2010: 55-56).

Ancak enflasyonist ortamlarda enflasyon hızı giderek arttıkça tüketici kredilerinin de buna bir ölçüde katkısı bulunduğu düşünülebilir. Burada tüketici kredilerini enflasyonun ana nedeni olarak düşünmek ve ortadan kaldırmaya çalışmak değil de enflasyonu önlemeye çalışırken bazı önlemler alınırken tüketici kredilerini de gündeme getirip bu konunun da düzenlenmesine gidilmesi yerinde olur. Örneğin; taksitli satışlarda peşinat oranı yükseltilebilir. Bankaların tüketici kredi hacmi dondurulabilir. Kredi hacminin dondurulması piyasadaki para arzını ve kaydi para yaratma olanağını azaltarak enflasyon baskısını hafifletir. Tüketici kredilerini enflasyona karşı alınan bu önlemler içindeki etkisi krediler içindeki göreceli önemlerine göre değişmektedir (Gündüz, 2001: 15).

Farklı gelir gruplarından olan kişilerin gereksinmelerini gelecekteki gelirlerinden bir kısmını “zorunlu tasarruf” a katlanarak temin etmeleri biçiminde yürüyen kredi düzenine günümüzde artık talebi arttırarak enflasyonu hızlandıran bir etken olarak bakılmamaktadır. Aksine ödeme gücü sınırlı kitlelere belirli imkânlarla satın alma gücünün yaratılması yaratılan bu satın alma gücüyle onların gereksinmelerinin karşılanmasına yardımcı olunması devletin sosyal görevleri arasında sayılmaktadır (Çiçek, 2005: 90).

4.4.3. Kapasite Kullanımı ve Maliyetler Açısından

Ekonomide veya belirli alt sektörlerde atıl kapasite bulunması halinde tüketici kredileri kapasite kullanım oranlarını yükselterek maliyetler üzerinde de olumlu etki doğurabilir.

Ekonomide veya belirli alt sektörlerde maliyetler üretimin ilk zamanlarında yüksektir. Üretim firma dengesinin oluşturduğu marjinal maliyetle, fiyatın eşitlendiği noktaya doğru arttırıldığında maliyetler düşüş gösterir ve bu noktada en düşük seviyesine ulaşır. Bu nokta karı maksimum yapan üretim seviyesidir. İhtiyaç kredileri talebi uyararak ekonominin veya belirli alt sektörlerdeki atıl kapasitelerini harekete geçirerek üretimi bu noktaya doğru arttırıp maliyetlerin düşmesine neden olarak dengeye doğru bir süreci başlatmış olur (Çiçek, 2005: 92).

4.4.4. İhtiyaç (Tüketici) Kredilerinin Bankalar Üzerine Etkisi

Bankalar ihtiyaç kredisinin karlı olduğunun ve ticari kredileri göre bazı avantaj sağlayan özelliklerinin de bulunduğunu bilincine vardıktan sonra, bu tür kredileri vermeye başlamıştır. Bu özellikler, bankalar için ihtiyaç kredisini cazip hale getirmektedir. Bankalar, bankacılığın temel prensibi olan risk yaymayı bu tür kredi vermeyle gerçekleştirebilmekte ve sektörel dalgalanmalardan etkilenmeyecek sağlam ve yaygın bir kredi potansiyeline kavuşmaktadırlar. Ayrıca, ihtiyaç kredileri bankalar atıl fonlarını değerlendirme olanağını da sağlamaktadır (Oy, 2003: 35).

Ticari bankaların işleyişinde temel teşkil eden önemli unsur bankanın topladığı kaynakları ve diğer fonlarını getirisi olan olanlara plase edebilmesidir. Bankaların topluma karşı sorumlulukları açısından konuya bakıldığında atıl fonların toplum bireylerinin ihtiyaçlarını karşılamaları amacıyla kullandırılmaları söz konusudur. Banka kaynaklarının değerlendirilmesi açısından konuya bakıldığında ise, ödünç verilebilir fonların tamamının ticari ve sınai kesime yönlendirilmesi bankaların yatırım potansiyellerini tam olarak kullanamamalarına ve dolayısıyla atıl fonların birikmesine yol açabilmektedir. İhtiyaç kredileri, atıl fonların tüketicilere

plase edilerek banka kaynaklarının değerlendirilmesini sağlamaktadır (Goldstein ve Turner, 1996: 47).

Bankalar, ekonominin üretim dağıtım, tüketim çemberi içinde tüketicilere direkt finansman sağlayan kurumlardır. İhtiyaç kredileri özellikle dar ve sabit gelirlere kullanılarak tüketim artışı yolu ile üretim ve yatırımlar uyarılmalıdır.

İhtiyaç kredileri bankalarca verilmediği zaman tüketicilere kredi açan pazarlamacı perakendeci ya da üreticiler firmasının kaynaklarından bir süre fedakârlık etmekte ve eksilen bu kaynağını bir finansman kurumundan alacağı kredilerle telafi etmeye çalışmaktadır.

İhtiyaç kredilerinde talebin konjonktürel dalgalanmalara duyarlılığının ticari ve sanayi kredilerinininkinden daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Böylece, toplam talebin daralmasıyla beraber yatırım hacminin düştüğü dönemlerde ihtiyaç kredileri faaliyetlerin belli bir hacmin altına düşmesini engellemektedir. Başka bir anlatımla, durgunluk zamanında konjonktüre karşı duyarlı olan ticari kredi talebi düşer. İhtiyaç kredisi talebi konjonktüre karşı duyarlılığı az olduğu için her dönemde krediyi talep edecek belli bir tüketici kütlesi mevcuttur. Böylece istikrarlı bir kredi talebi hacmine sahip olunur. Bankalar sağlam ve geniş bir müşteri hacmine sahip olarak uzun dönemler karlılıklarını devam ettirebilir. Ticari kredilere plase edemedikleri fonlarını tüketicilere plase ederek değerlendirebilirler. Günümüzde bankaları ihtisaslaştığı alanlardan biri, ihtiyaç kredileri olmuştur. Bu nedenle bankalar, sundukları kredilerinde çeşitlendirmeye gitmişler ve belli sektörlerdeki durgunluk nedeniyle o sektör mallarına ve dolayısıyla o malların finansman talebinin düşmesi karşısında başka mallar için ihtiyaç kredisi sunmaya başlamışlardır (Öztürkler ve Çermikli, 2007: 59).

Bankalar, ihtiyaç kredileri ile bankacılığın temel prensibi olan riski yaymayı da gerçekleştirmektedirler. Ticari kredilere göre, ihtiyaç kredilerinde kredi küçük hacimli olarak çok sayıda bireye verildiğinden risk yayılmaktadır. Küçük hacimli olarak verilen ihtiyaç kredilerinde kayıplar ticari kredilere göre önemsiz miktarda olmaktadır.

İhtiyaç kredileri ticari kredilere göre daha standarttır. Kredi değerlemesi daha az teknik bilgi gerektirir, dolayısıyla, personel maliyetleri daha düşüktür. İhtiyaç kredilerini standart özellikler göstermesi etkili bir yönetimi ve bilgisayar maliyetlerinin düşük olmasını sağlar. Hizmetin az personelle verilebilmesi karlılığı arttırdığı gibi analizlerin bilgisayarlarla yapılması da yönetimde etkinliği artırır. Bankalar ihtiyaç kredilerini teminat olarak göstererek varlığa dayalı menkul değer çıkararak kendilerini fonlayabilmekte, ihtiyaç kredilerini paraya çevirebilmektedirler. Gelişmiş ülkelerde, faiz oranlarının dalgalanması ve finansal piyasaların serbestleştirilmesine paralel olarak değişken faizli tüketici kredileri yeni bir teknik olarak geliştirilmiştir. Bu tür kredilerde faiz oranları başlangıçta sabit faizli kredilere uygulananların biraz altında tutulmakta, daha sonra faiz oranları belirli zaman aralıklarında yeniden ayarlanmaktadır. Çekici tarafı başlangıç faiz oranlarının düşük olması ve gelecekte faizlerin düşeceği beklentisidir. Krediyi değişken faizle birlikte riskin bir kısmının tüketiciye aktarılabilmesidir (Güven, 2002: 93). Dolaylı ihtiyaç kredileri verilirken, bankalara ilk olarak ticari firmalarla ilişki kurup anlaştıkları için aynı zanda yeni ticari müşteri de kazanabilmektedirler.

İhtiyaç kredilerine olan talebin hızla artması nedeniyle sistemin kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla kredi istihbarat kuruluşları (Credit Reporting Agency adı altında potansiyel kredi kullanıcılarının kredibiliteleri hakkında bilgi toplayıp depolayan ve bunları kredi veren kurumların ortak kullanımına sunan merkezi bir istihbarat birikiminin) kurulması da gereklidir.

Bankalar ihtiyaç kredisi ile finansman hacimlerini genişletirken bankacılığın temel prensibi olan risk yayma olayını da gerçekleştirirler. Bunun sonucunda ihtiyaç kredilerinin konjontüre dalgalanmalara duyarlılığı ticari, sınai kredilere oranla daha düşük olduğundan konjontürel dalgalanmalardan etkilenmeyen bir kredi yapısına bileşimine kavuşurlar. Ayrıca, hizmetin yaygınlaşması suretiyle bankaların müşteri hacmini genişletmeleri de ihtiyaç kredisinin diğer bir avantajı olmaktadır. Bütün bu avantajlar maliyetlerin de düşük olması ile beraber karlılık üzerine olumlu bir etki yapmaktadır (Öztürkler ve Çermikli, 2007: 63).

İhtiyaç kredilerinin aşırı kullanımının insanları gereksiz tüketime iteceği tasarrufları azaltacağı ve gelecekteki tasarrufların bugünden harcanması sonucunu

doğruracağı ve böylelikle de reel yatırımlarda düşme görüleceği ileri sürülmektedir. Toplam tasarrufların harcanabilir gelire oranının yükselmesi kişisel borç yükünün artması ulusal kaynakların baskı altına alınarak tüketici kredilerinin enflasyon yaratması tüketim mallarına olan talebin ithalat artışına neden olması kaynakların ihracata yönelmesini engelleyerek ödemeler dengesini ters yönde etkilenmesi ihtiyaç kredilerinin aşırı kullanımı sonucunda ortaya çıkmıştır. Ayrıca tasarruflara gidecek potansiyel fonların sermaye birikimini engelleyeceği ve bunun ekonomik büyümeyi azaltacağı endişesi de dayanıklı tüketim malları üreten endüstrilerde istikrarsızlığa yol açacağı da ileri sürülmüştür. ABD ve Batı Avrupa’da yapılan çalışmalar tüketici kredilerinin enflasyonist baskı yaptığı kanıtlanamamıştır (Güven, 2002: 97).

İhtiyaç kredilerinin tasarrufu azaltıcı etkisi bulunmakla birlikte orta ve ortanın altındaki gelir gruplarının ihtiyaçları olan malı elde etmek için aldıkları tüketici kredisinin zorunlu bir tasarruf yarattığı da bir gerçektir. Türkiye’de ihtiyaç kredileri üretici firmaların talep daralmasında satışların durmasından yakındıkları bir zamanda piyasadaki genel durgunluğa çare olabilir düşüncesini de getirmiştir. Diğer taraftan, artan bireysel ihtiyaç kredileri hacminin ekonominin daralma dönemlerinde konjonktürden etkilenmesi neticesinde bu tip kredilerin dalgalanmalara olan esnekliğini yüksek olması nedeniyle önemli tutarda risk teşkil etmesi mümkündür. Bir başka deyişle, bu tip işlemlerde kredi değerliliği konusu önem kazanmaktadır. Böylece, ihtiyaç kredilerinin tüketici açısından firmalar açısından ülke ekonomisi açısından yararlılığı ve bankalar açısından cazibeli yönleri bulunmaktadır. Bu yararları arttırabilmek için konuya ilişkin yasal ve idari düzenlemelerin ihtiyaç kredilerinin sakıncalarını asgariye indirecek şekilde yapılması gerekir (Akgüç, 2010: 67).

Bir ülkede ihtiyaç kredisinin bireyler işletmeler ve ülke ekonomisi için fayda ve sakıncalarını iyi ölçerek faydaların ağır basacağı bir tüketici finansman sisteminin geliştirilmesi finans pazarını iyi organize edecek ve denetleyecek önlemler alması ile mümkündür.

4.4.5. Kredilerin Yatırım, İstihdam Etkisi

Üretim sürecinde bir girdi olan yatırım geniş anlamıyla tasarruf edilen araçların gelecekte kullanılacak üretim araçlarına dönüştürülmesidir. Sermaye teşekkülünü sağlayan yatırım aynı zamanda reel üretim araçlarının satın alınması için yapılan bir harcama, üretim mallarının stokuna net bir ilave ile sermayenin üretime bağlanmasıdır. Yatırımlar ülke kalkınmasında çok önemli rol oynayan, sağlam kaynaklarla finanse edildiği ölçüde büyümeyi hızlandıran ve kalkınmayı sağlayan önemli bir unsur ve ekonominin itici gücüdür (Türk, 1975: 20)

Yatırımcılar ve girişimciler yatırımlarını gerçekleştirebilmek, ekonomik faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duydukları sermayeyi, öz kaynaklarından veya bankalardan kullanmış oldukları kredilerden sağlamaktadırlar. Bu nedenle krediler ekonomik kalkınmanın sağlanmasında vazgeçilmez finansal kaynakların arasında bulunmaktadır (Koyuncu ve Saka, 2011: 115)

Tüketicilerin veya yatırımcıların kredilerle ilgili bilgi edindikleri kaynaklar arasında bankalar ilk sırada yer almaktadır. Başka bir kaynaktan borç alma düşüncesi yerine, bankalarca sağlanan kredileri kullanarak yatırımlarını yapmayı daha güvenli bulmaktadırlar. Öte yandan, daha önce bahsettiğimiz banka kredisi-enflasyon ilişkisi, büyümenin sürekliliği açısından önemli olduğu kadar kredi-yatırım ilişkisini de etkilemektedir. Enflasyonun düşmesi banka kredilerinin artmasına neden olmaktadır. Banka kredilerinde ki bu artış iç talep artışına neden olmakla birlikte yatırımlarında artmasını sağlayarak ekonomik büyümeye katkı da bulunmaktadır. Aksi durumda, enflasyon problemi etkin bir ekonomik yapının oluşmasına ve bankacılık sektörünün gelişmesine engel olmakta ve banka kredilerini etkileyerek yatırımların yapılmasını engellemektedir (Arslan ve Yapraklı, 2008: 89).

Türkiye’de 1990’lı yıllarda bankacılıkta yoğun olarak uygulama alanı bulan bireysel krediler sayesinde bireyler de tüketimden yatırıma bir çok alanda ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Bu krediler sayesinde bireyler çamaşır makinesi,

buzdolabı, mobilya, konut, otomobil alımı gibi menkul veya gayrimenkul malları satın alarak yatırımlarını gerçekleştirirler. Türkiye Bankalar Birliği'nin yaptığı hesaplamalara göre 2007 yılında kullanılan konut kredisi 30.7 milyar lira iken, 2014 yılının Eylül ayına gelindiğinde bu rakam 71.4 milyar liraya yükselmiştir. 2007 yılında kişi başına kullanılan kredi 45 bin lira iken, 2014 Eylül ayına gelindiğin bu rakam 66.9 bin liraya yükselmiştir. Bireyler de aldığı krediler sayesinde yatırım yapmaktadırlar. Bu yatırımların çoğunu konut yatırımları oluşturmaktadır.

İş gücü piyasasında yatırımların vazgeçilmezi olan kredileri kullanan iş adamı ve üreticilerin yaptığı yatırımlar yeni iş alanları yaratması sebebiyle istihdamı arttırlar. Türkiye gibi ülkelerde bunun en iyi örneği Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ)' lerdir. Günümüzde KOBİ'ler, küreselleşmenin yarattığı şiddetli rekabet ortamının ulusal ekonominin gelişmesi ve korunması bakımından önemli bir işlev üstlendikleri gibi işsizliğin azalması, yeni istihdam alanlarını yaratılmasında önemli rol oynamaktadırlar (Özbek, 2005: 49). Ülkelerin çoğunda krediler, KOBİ'lerin en önemli finansman kaynağıdır. Küçük işletmelerin banka kredilerine erişimde, büyük işletmelere kıyasla daha fazla sorun yaşamaları nedeniyle bu işletmelerin krediye erişimlerinin arttırılması amacıyla kamu tarafından çeşitli destek programları uygulanmaktadır. Bu destekler, (düşük faizli, uzun vadeli gibi) kredi programları yürütme, kredi garanti sistemleri ve mikro kredi sistemleri oluşturma gibi farklı biçimlerde olabilmektedir. Bu gibi sistemler işletmelere istihdam yaratma, yeni ürün ve hizmet geliştirme, girişimciliği ve ülkelerin rekabet gücünü arttırma gibi hususlarda önemli rol oynamaktadırlar (Yüksel, 2011: 2).

Enflasyon ↓, Faiz ↓, Banka Kredileri ↑, Yatırımlar ↑, İstihdam ↑

4.4.6. Kredilerin Faiz Oranı Etkisi

Bankalar Kanuna göre, kredilere uygulanan faiz oranlarını belirlemeye Bakanlar Kurulu yetkilidir (m.40). Bankanlar Kurulu bu yetkisini kullanarak kredilere uygulanacak faiz oranlarını serbest bırakmıştır. Bu çerçevede bankalar

dilediği faiz oranı ile kredi kullandırabilir. Ancak uygulamada kredi faizine ilişkin kısımlar ya boş bırakılmakta veya sözleşmede yer alan hükümlerle kredi faizini tek yönlü olarak arttırma yetkisini bankalar saklı tutmaktadır. Bütün bankalar aynı uygulamayı yaptığı için kredi almak isteyenler bu hükümleri değiştirme imkanından mahrum bulunmaktadır (Kayar, 2009: 1).

Kredi arz ve talebinin bir araya geldiği piyasalar olarak adlandırılan kredi piyasasında rekabetin en yoğun yaşandığı piyasadır. Bu piyasalarda kredi talep eden, kullanacağı kredinin maliyetini minimize etmek ister. Bu durumda, rasyonel birey davranışı faiz seviyesi en düşük olan finans kurumundan kredi kullanmaktır. Bankalarda daha çok kredi kullandırmak başka bir deyişle, daha çok müşteriye ulaşmak için maliyet ve vade faktörlerini göz önünde bulundurarak faizleri indirme eğilimde olurlar. Çünkü, piyasa kuralları tarafları buna zorlar. Dolayısıyla, kredi talebinin, kredi faiz oranına karşı esnek olması beklenir (İbicioğlu ve Karan, 2009: 11).

Faiz oranları etkileyen en önemli ekonomik unsur hiç kuşkusuz enflasyondur. Enflasyon dönemlerinde faizlerin yüksek olmasından dolayı banka kredilerine olan talep azalmaktadır. Enflasyonun hüküm sürdüğü bu dönemler içerisinde banka faizlerinin yüksek olması bireysel tasarrufların bankalara kaymasına neden olmaktadır. Faiz geliri beklentileriyle bankalara yönelen tasarrufların yüksek enflasyon dönemlerinde paranın aşınmasını önlemeye yönelik olduğu söylenebilir. Böyle dönemlerde, tasarruflar banklardan ziyade gayrimenkule doğru yöneldiği gözlenmektedir. Böylece, bankaların kredi hacimlerinde daralma, krediye ihtiyacı olan fert ve kurumlarda ise yüksek faiz ile banka kredilerine talep olmamaktadır. Bu da faiz oranlarının banka kredileri üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır (Aydın, 2010: 134-135).

Ekonomik hayatta refahın veya sıkıntıların bir ölçüsü olan faiz oranları iniş-çıkışlarıyla talep edilen krediler için önemli bir yol gösterici rolü vardır. Daha önce de belirtildiği gibi faizlerin yükselmesi, kredi kullanım maliyetlerini de yükselteceği

gibi bireylerde ciddi bir maddi yük ve belirsizlik yaratacağı için kredi talepleri de buna göre farklılık göstermektedir.

4.4.7. Kredilerin Tüketim ve Harcama Etkisi

Günümüzde aileler, ekonomik dengelerin değişimi, işsizlik oranının artması, paranın satın alma gücündeki değişimler, enflasyon, artan vergi yükü, devlet yardım programlarının kesilmesi, faiz oranlarının artması, tüketici pazarının karmaşıklaşması gibi ekonomik güçlerin baskısının yer aldığı bir finansman sistemi ortamında bulunmaktadırlar. Böyle bir ortamda ailenin, gelirin kullanılmasıyla ilgili davranışları bir yandan kendi sosyal ve ekonomik refahını, diğer yandan ülke ekonomisini, mal üretimini, gelir dağılımını ve tüketim harcamalarını etkilemektedir (Boylu, Günay, Terzioğlu,2009: 1).

Bireylerin bu tür finansal karışıklık dönemlerde ciddi bir yoksullaşma, gerçek gelir düzeylerindeki değişiklikler, satın alma gücünün azalması gibi sebeplerden dolayı bireylerin finansal kurumlardan kredi taleplerinde artma yaşanmaktadır. Böylece bireyler gelecekteki gelirlerini şimdiden harcamaya, ciddi miktarlarda borçlanmaya başlamışlardır (Koç, 2012: 1).

Finansal kurumlarda neredeyse bir yarış haline gelen ihtiyaç kredisi gibi çeşitli faiz oranlarında sunulan bireysel kredi türleri bireyleri kendilerine çekmektedir. Bankaların açtığı krediler sayesinde bireyler şuan ki gelirleriyle elde edemeyecekleri mal ve hizmetleri rahatça alabilme olanağı sağlayarak refah düzeylerini arttırabilecekleri gibi, diğer yandan gereksiz tüketimde bulunulmasına, tasarrufların azalmasına, gelecekteki gelirlerini azaltarak harcamaların kısıtlanmasına , ayrıca ailelerin ekonomik güvenliğinin sarsılmasına neden olabilmektedir (İbicioğlu ve Karan, 2009: 14).

Tüketicilerin içinde bulunduğu finansal karmaşıklığın yanı sıra enflasyon oranlarındaki, kredi faiz oranlarındaki değişimlerde bireylerin kredi taleplerini etkilemektedir. Bireylerin bankalardan talep ettikleri tüketici kredilerine, bankalarca

uygulanan faiz oranlarındaki değişmeler de etkilemektedir. Türkiye’de inşaat ve otomotiv sektörleri ekonomik büyüme için önemli unsurlardır. Bu nedenle Türkiye’de özellikle bankaların faiz oranlarını değiştirmesiyle, konut, taşıt ve ihtiyaç kredilerine olan talebi etkilemektedir. Keynes (1936) çalışmasında, bireylerin kısa dönemde tüketim harcamalarını etkileyen en önemli unsurun gelir olduğunu söyler. Fakat uzun dönemde faiz oranlarda meydana gelene değişmeler bireylerin toplumsal alışkanlıklarında da değişmelere neden olacağı için tasarruflarını arttıracığı ve tüketim harcamalarını uzun dönemde değiştirecektir. Friedman (1957), tüketim fonksiyonu analizinde ise ortalama tüketim eğilimi belirleyen en önemli faktör olarak, faiz oranları, servet, gelir ve tüketici yaşı kabul etmektedir.

Bankacılık sektörünün toplam kredileri Haziran 2014 itibarıyla 689,4 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Bu toplam kredi hacminin % 33.1’ i bireysel krediler oluşturmaktadır. Bireysel kredilerdeki hızlı büyümede, konut ve ihtiyaç kredileri dikkat çekmektedir. Konut kredilerinin toplam kredi stoku içindeki payı % 13’dür. İhtiyaç kredilerinin ise % 14 seviyesindedir.

4.4.8. Kredilerin Büyümeye Etkisi

Dünya ekonomisinde olduğu gibi Türkiye ekonomisinde de makro ekonomik gelişmelerde dikkat çeken en önemli olgulardan biri finans piyasalarının etkinliğidir. Finans piyasalarının gelişimi ile ülke içi tasarruflar artacak, bu artış yatırımcı ile tasarruf sahibini buluşturacak, bunun sonucu büyümeye yansiyacaktır (Arpalı, 2008: 30). Büyüme, genel anlamda üretim kapasitesindeki artıştır. Üretim kapasitesindeki artış Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH), Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ya da kişi başı GSMH’daki artışla ölçülür. GSMH, bir ekonomide bir yıl içinde üretilen nihai mal ve hizmetlerin toplam değeridir. GSYİH ise sadece ülke sınırları içinde üretilen mal ve hizmetlerin toplamını kapsamaktadır (Yalçın, 2005: 4).

Türkiye gibi ülkelerde mali istikrarın sağlanamadığı durumlarda özellikle kriz dönemlerinde hem büyüme durmakta hem de bankalarca verilen krediler azalmaktadır. Bu gibi belirsizliğin arttığı dönemlerde bankalar likit kalmayı tercih

etmektedirler. Bu tür dönemlerde geri dönmeyen krediler artmakta ve şirketlerin iflas riski dolayısıyla bankalar oldukça seçici davranmaktadır. Ayrıca mevduatın ortalama vadesinin kısalması da bankaların uzun vadeli kredi vermesini de güçleştirmektedir. Bu noktadan bakıldığından büyümenin durduğu veya negatif olarak gerçekleştiği bu dönemlerin, kredilerin azalmasına neden olduğu söylenebilir (İşcan, 2003: 14).

Tablo 4.1: Reel Kredi Hacmi / GSYİH (%)

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
19,1	13,2	13,7	17,2	19,8	25,3	30,0	34,6	33,7	38,7	39,6	39,9	40,2	45,9

Kaynak: TCMB, EVDS veri tabanı, (Çevrimiçi), www.tcmb.gov.tr , 16.05.2015.

Türk finansal sisteminde kredi hacmi incelendiğinde, 2001-2002 yıllarındaki yavaşlamanın ardından, ekonomik ve siyasal istikrarla desteklenen tüketici be yatırımcı güveniyle birlikte güçlü bir artışın yaşandığı görülmektedir. 2002 sonrası görülen artış eğiliminin 2008 yılının ikinci yarısında yaşanan küresel krizin yansıması olarak bir azalma görülebilir. Bu çerçevede kredi/GSYİH oranı, 2013 yılında % 45.9 olarak gerçekleşmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KREDİ GÖSTERGELERİNİN BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

Tezin ekonometrik uygulamasındaki temel amaç kredi değişkenleri olan; konut kredileri, kredi kartı, ihtiyaç kredileri ve taşıt kredileri değişkenleri ile büyüme değişkeni arasındaki ilişkileri zaman serisi ekonometrik teknikleri ile ortaya koymaktır.

5.1. KAPSAM VE VERİ SETİ

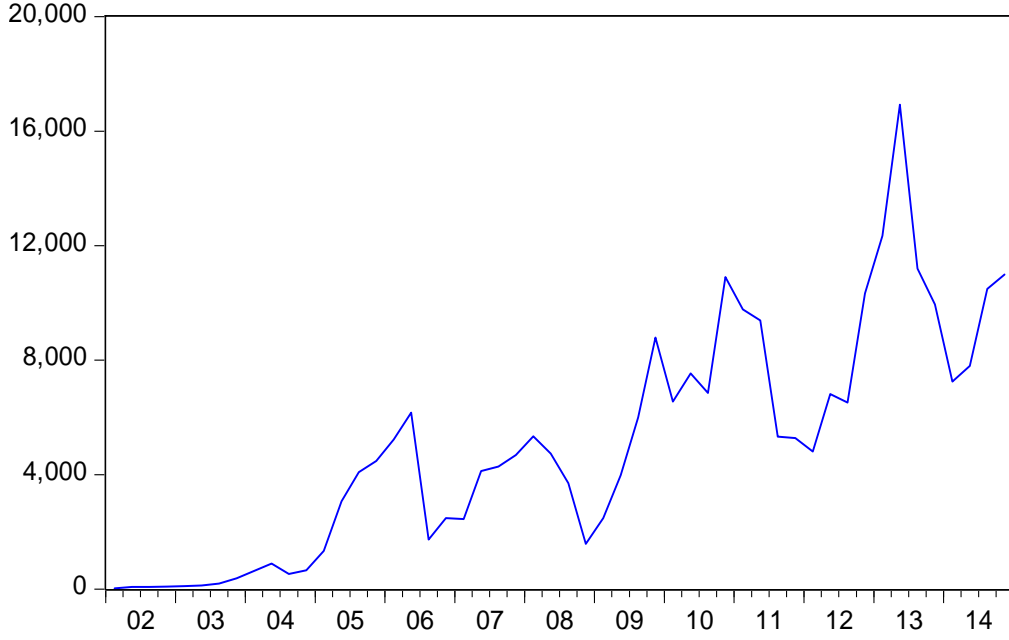
Ekonometrik uygulamada ele alınan değişkenler Tablo 5.1’ de verilmiştir.

Tablo 5.1: Analizde Kullanılan Değişkenler

DEĞİŞKENLER	GÖSTERİM
Konut Kredileri (Milyon TL)	KOKR
Kredi Kartları (Milyon TL)	KART
İhtiyaç Kredileri (Milyon TL)	IHKR
Taşıt Kredileri (Milyon TL)	TAKR
Büyüme (%)	BUY

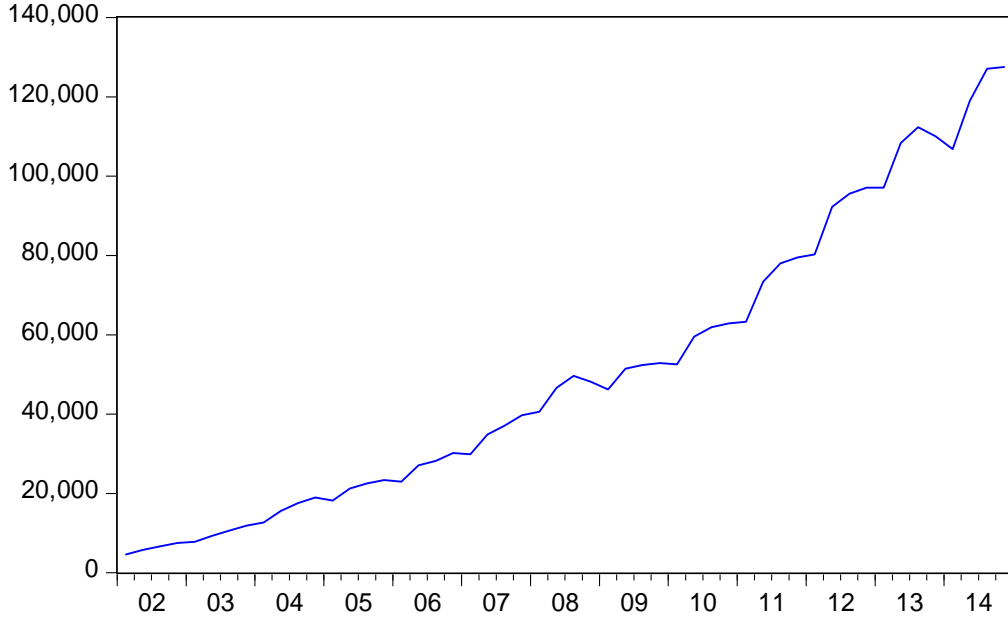
Ekonometrik uygulamada kullanılan değişkenler olarak, konut kredileri (milyon TL), kredi kartları (milyon TL), ihtiyaç kredileri (milyon TL), taşıt kredileri (milyon TL) ve büyüme (%) olarak ele alınmıştır. Ekonometrik analiz periyodu, [2002.Q1-2014.Q4] dönemi olup üçer aylık veriler kullanılmıştır. Veriler için www.tbb.org.tr ve www.tuik.gov.tr elektronik adreslerindeki veri tabanlarından yararlanılmıştır. Değişkenler önce Tramo/Seats filtresinde mevsimsellikten arındırılmış, daha sonra trend etkisinin giderilmesi amaçla birinci farkta durağan olduktan sonra analizler gerçekleştirilmiştir. Analizler Eviews 8.0 sürümü ile gerçekleştirilmiştir.

KOKR

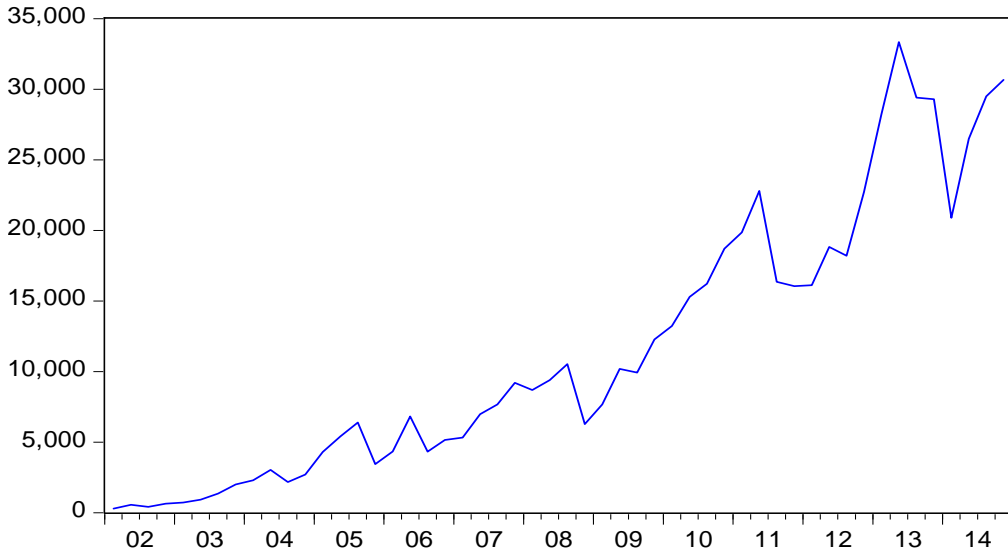
Konut kredileri değişkeni 2004 yılı ortaları civarında yükselme eğilimi kazanmış, 2005 yılı ortalarında düşüğe geçerek 2006 ortalarında tekrar yükselmiş fakat krizin etkisiyle 2007 sonlarında düşüş kaydetmiş, 2009 yılında yükselme eğilimi kazanmıştır. 2010 yılından sonra ciddi bir yükseliş atağı yapmış 2011-2012 arasında düşüş göstermesine rağmen belli bir seviyeyi korumuştur. Konut kredilerinde 2012 yılı ortalarında ciddi bir düşüş görülmüş, 2014 başları itibariyle yükseliş kaydetmiştir.

KART

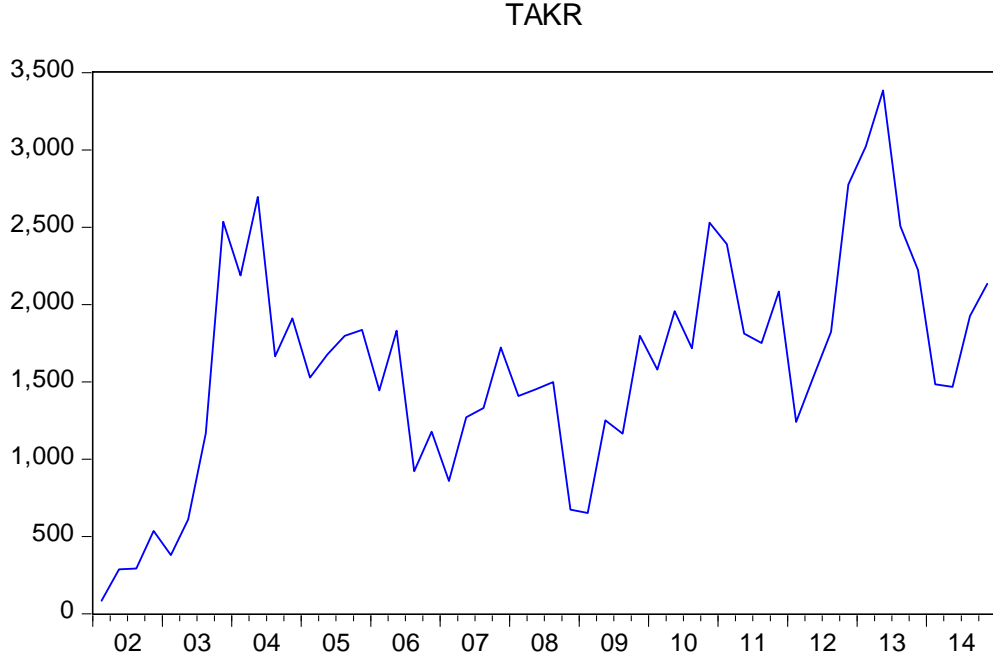
Kredi kartları değışkeni, 2002 yılından 2012 yılına kadar hafif dalgalı bir artış eğilimi taşıyarak yükselme göstermiştir.

İHKR

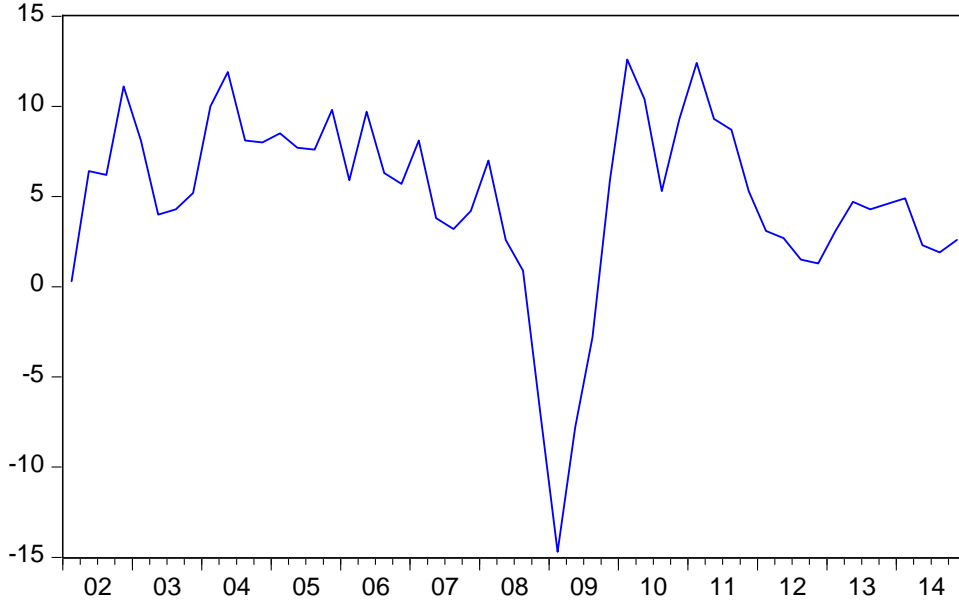
İhtiyaç kredileri 2002 yılından itibaren arada düşüş kaydetmesine rağmen artan bir eğilimde devam etmiş 2008 başlarında düşüş eğilimine geçmiş daha sonra 2009 başlarında yükselerek 2010 ortalarında yılında ciddi bir yükseliş kaydetmiştir. 2011 yılı başlarında düşüş eğilimi gösterse de 2012 itibariyle yükselişe geçmiştir.

2013 yılı ortalarında ani bir düşüş kaydetmiş, 2014 başlarından itibaren tekrar yükseliş eğilimi kazanmıştır.

Taşıt kredileri oldukça oynak (volatility yüksek) bir değişkenlik göstererek 2002 yılı ortalarında yükseliş kazanmış 2004 yılı düşüş eğilimine geçmiş, 2005-2008 yılları arasında inişli çıkışlı yatay hareketlilik sergilemiştir. 2008 yılında ani bir düşüşün ardından 2009 yılı için yükseliş göstermiştir. 2010 yılı ortalarında düşüş eğilimi kazanmış, 2011 yılı ortalarında tekrar ani bir yükseliş kaydetmiştir. 2012 yılı ortalarında düşüş göstermesine karşın 2013 de tekrar yükseliş eğilimi kazanmıştır.

BUY

Büyüme değişkeni inişli çıkışlı bir yol izleyen, 2008 dönemine kadar oynak ama yatay yapıda seyir gösteren yapısını 2008 küresel kriz döneminde önemli düşüş kaydederek, fakat 2009 yılı sonları itibariyle tekrar dalgalı artış eğilimine devam etmiştir. 2012 yılı başlarında düşüş eğilimi kazanmış, 2013 döneminde tekrar artış eğilimi kazanmıştır.

5.2. ZAMAN SERİSİ EKONOMETRİSİ TEKNİKLERİNİN ANALİZİ

Zaman serisi ekonometrisi teknikleri; temel olarak, ikisat teorisinde henüz teorik çerçeve kazanmamış, ya da kazandığı teorik çerçevenin tartışmalı olduğu alanlarda, uygulamada değişkenlerin zaman serilerini temel alarak değişkenler arasındaki ilişkileri istatistiksel ve ekonometrik tekniklerle inceleyen ekonometrinin bir alt alanıdır.

Zaman serisi tekniklerinde, öncelikle serinin karakteristik özellikleri incelenmekte, serinin durağanlık yapısı göstergeleri, çeşitli testlerle (ADF, PP vb) ortaya konulmaktadır. Daha sonra değişkenlerin durağanlık yapılarına göre aralarındaki uzun dönem ilişkiler eşbütünleşim teknikleri (co-integration analysis, Engel-Granger, Johansen testleri vb) ile incelenmekte ve uzun dönem denge ilişkilerini gösteren denklemler elde edilmektedir. Değişkenler arasındaki nedensellik

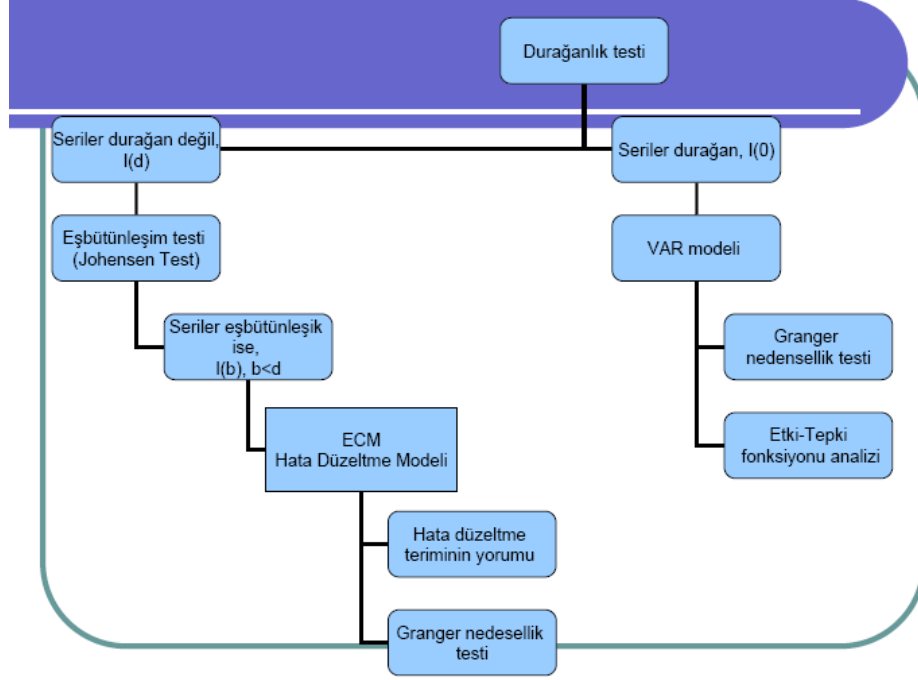
ilişkinin ortaya çıkarmak için Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Kısa dönem denge mekanizmalarını anlamak için hata düzeltme modelleri (VECM) incelenmektedir. Grafik 3’de çalışmada kullanılan analizlerin işlem akışı verilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkilerin VAR modeli ile incelenmesi sürecinde, değişkenler arasındaki etki-tepki ilişkileri ortaya konulmakta, diğer yandan değişkenlerin varyanslarındaki değişimlerin kaynaklarını anlamak için varyans ayrıştırması yapılmaktadır¹.

Değişkenler arasındaki ilişkilerin VAR modeli ile incelenmesi sürecinde, değişkenler arasındaki etki-tepki ilişkileri ortaya konulmakta, diğer yandan değişkenlerin varyanslarındaki değişimlerin kaynaklarını anlamak için varyans ayrıştırması yapılmaktadır.

¹ Zaman serisi ekonometrisinde daha detaylı bilgi için bkz.:

- Engle, R.F., Granger, C.W.J. 1987. “Cointegration And Error-Correction: Representation, Estimation, And Testing”, *Econometrica*, 251–276
- Engle, R.F., Yoo, B.S. 1987. “Forecasting And Testing In Cointegrated Systems”, *Journal Of Econometrics*, 35. 143–159.
- Granger C.W.J., Newbold, P 2001. “The Time Series Approach To Econometric Model Building In Ghysels”, *Essays In Econometrics*, V.1. Collected Papers Of Clive W. J. Granger. West Nyack, Ny, Usa: Cambridge University Press,
- Granger, C.W.J 1988. “Some Recent Developments In A Concept Of Causality”, *Journal Of Econometrics*, 39.1. 199.
- Granger, C.W.J. 1969. “Investigating Causal Relations By Econometric Models And Cross-Spectral Methods”, *Econometrica*, 37. 424–438.
- Granger, C.W.J. 1980. “Testing For Causality. A Personal Viewpoint”, *Journal Of Economic Dynamic And Control*, Granger, C.W.J. 1981. “Some Properties Of Time Series Data And Their Use In Econometric Model Specification”, *Journal Of Econometrics*, 16. 121–130.
- Hamilton, J.D. 1994. “Time Series Analysis”, Princeton Univ Press.
- Johansen, S. 1988. “Statistical Analysis Of Cointegration Vectors”, *Journal Of Economics Dynamic And Control*, 12. 231–254

Grafik 3: Zaman serileri analizleri işlem akışı

5.2.1. Değişkenler için Birim Kök Analizi

Granger ve Newbold (1974) durağan olmayan zaman serileriyle çalışılması halinde sahte regresyon problemiyle karşılaşılacağını göstermiştir. Durağan serilerin kullanıldığı serilerden elde edilen sonuçlarda bir sorun gözlenilmemekte fakat, durağan olmayan serilerin kullanılması güvenilir olmayan ve yorumlanması ekonomik olarak zor olan sonuçların elde edilmesine yol açabilmektedir. Bu nedenle, zaman serileriyle yapılan regresyon analizlerinde değişkenler arasındaki ilişkinin varlığını araştırmadan önce analizlerde kullanılan değişkenlerin zaman serisi özelliklerinin incelenmesi önemle gerekmektedir.

Zaman serileri analizinde durağanlık kavramı büyük önem taşımaktadır. Analizde kullanılan değişkenler arasında anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için, serilerin durağan olması veya aynı mertebeden homojen olmaları gerekmektedir. Durağanlık kavramı, bir zaman serisinin ortalaması ile varyansının sabit olması ve seriye ait iki değer arasındaki kovaryansın incelenen zamana değil, yalnızca iki zaman değeri arasındaki farka bağlı olması şeklinde ifade edilmektedir (Korkmaz ve Uygurtürk, 2008: 125).

Eğer iki zaman serisi arasında bir ilişki den bahsediliyor ve aralarında istatistiksel bakımdan anlamlı bir ilişki bulunuyorsa bu ilişkinin gerçek mi, yoksa sahte mi olduğunu anlamak için birim kök testi ile serilerin kaçınıcı dereceden durağan olduklarının saptanması gerekmektedir. Eğer her iki seri de aynı dereceden durağan ise bu ilişki gerçek bir ilişkidir ve regresyon gerçektir denir. Bu serilere de eş bütünleşmiş seriler denir. Diğer bir anlatımla regresyonun gerçek olması için serilerin eş-bütünleşik seriler (aynı dereceden homojen seriler) olması gerekir.

Bir zaman serisi d kez farkı alındıktan sonra durağan hale geliyorsa, bu serinin d dereceden bütünleştiği söylenir ve $I(d)$ şeklinde gösterilir. İktisadi zaman serilerinin durağanlığı için genellikle Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) (1981), Phillips-Perron (PP) (1988) testleri kullanılmaktadır.

5.2.1.1. Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi

Durağanlık testi, serilerin birim kök içerip içermediğinin test edilmesidir. Bu çalışmada kullanılan verilerin birim kök içerip içermediği ADF (Genişletilmiş Dickey-Fuller) testi kullanılarak araştırılmıştır. Serilerin durağanlık sınaması için ADF testinde sabitsiz, sabitli ve trendli bir süreç izlenir. Buna göre seri trendli bir süreçte durağan hale gelmişse, diğer süreçler izlenmeksizin bu değer esas alınır. Seri durağan hale gelmemişse, sabit terimli, bunda da durağanlık sağlanamamışsa, sabit terimsiz sınama yapılır ve bu süreç sonucunda seriyi durağan hale getiren değer baz alınır (Enders, 1995: 256).

Testte Dickey ve Fuller (DF) (1979) karar kriteri olarak, t -istatistiğinin sapmalı olması nedeniyle τ (tau) adını verdikleri düzeltilmiş t tablosu oluşturmuş ve bu tablonun kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir. DF (1979) tarafından tablolaştırılan kritik değerler üç genel model için oluşturulmuştur:

$$\square y_t = \lambda y_{t-1} + u_t \quad (1)$$

$$\square y_t = m_0 + \lambda y_{t-1} + u_t \quad (2)$$

$$\square y_t = m_0 + m_1 t + \lambda y_{t-1} + u_t \quad (3)$$

(1) no.lu denklem sadece stokastik trendi içermektedir. (2) no.lu denklemde stokastik trend ve sabit terim, (3) no.lu denklemde ise hem sabit terimin hem de stokastik ve deterministik trendin birlikte modellendiği bir süreç tanımlanmıştır.

Yukarıda açıklanan DF (1979) testinde hata terimlerinin beyaz gürültü (White Noise) sürecine sahip olduğu varsayılmaktadır. Ancak otokorelasyon olması halinde EKK tahminlerinin sağlıklı olması için test geliştirilmiş ve Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) birim kök testi olarak adlandırılmıştır. DF testinde oluşturulan denklemler ADF testinde;

$$\square y_t = \lambda y_{t-1} + \sum \beta_i \square y_{t-i+i} + u_t \quad (4)$$

$$\square y_t = m_0 + m_1 t + \lambda y_{t-1} + \sum \beta_i \square y_{t-i+i} + u_t \quad (5)$$

$$\square y_t = m_0 + \lambda y_{t-1} + \sum \beta_i \square y_{t-i+i} + u_t \quad (6)$$

olacak şekilde oluşturulmuştur. Bu modeller için yine Dickey ve Fuller tarafından geliştirilen DF(1979) τ tablo değerlerinden yararlanılır. Modellerde yer alan gecikme uzunluklarının belirlenmesinde çeşitli yöntemler kullanılabilir. Bunlardan bazıları; Akaike Final Prediction Error (FPE), Akaike Information Criterion (AIC), Schwartz Criterion (SC), Bayesian Information Criterion (BIC), Hannan – Quinn Criterion (HQ), Campel - Perron kriterleridir.

5.2.1.2. Phillips-Perron (PP) testi

Serilerin birim kök içerip içermediklerinin araştırılmasında kullanılan bir diğer test, PP birim kök testidir. PP testi bir zaman serisindeki daha yüksek dereceden bir seri korelasyonun varlığını belirlemek için önerilmektedir. PP testi, aşağıdaki regresyonun hesaplanmasıyla yapılmaktadır.

$$\square y_t = a + b y_{t-1} + c_1 \square y_{t-1} + c_2 \square y_{t-1} + \dots + c_{p-1} \square y_{t-p-1} + u_t \quad (7)$$

Bu denklemde Δy_t , y serisinin birinci merteye farkını, $a, b, c_1, c_2, \dots, c_{p-1}$ katsayıları, t zaman, p gecikme sayısı ve u_t hata terimini göstermektedir.

PP testi hata terimindeki herhangi bir seri korelasyonu belirlemek için c katsayısının t istatistiğine parametrik olmayan bir düzeltme yapmaktadır. PP test istatistiğinin asimtotik dağılımı ADF testi ile aynıdır. Şöyle ki; τ istatistiği Mac Kinnon kritik değerlerinden mutlak olarak büyük ise ilgili zaman serisinin birim kök içermediği ifade edilmektedir.

Modeldeki değişkenlerinin birinci farklarında birim kök içermemesi değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin incelenmesine olanak sağlamıştır. Bu bağlamda değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla Johansen (1988) tarafından geliştirilmiş eş-bütünleşme test yöntemine başvurulmuştur. Ancak eş-bütünleşme testi yapılmadan önce tahmin edilecek model için optimal gecikme uzunluğu farklı kriterler çerçevesinde belirlenmiştir.

5.2.2. Durağanlık Testi Sonuçları

Serilerin durağanlık sınaması; sabit terimin bulunduğu “sabitli” model, sabit terim ve trendin her ikisinin de bulunmadığı “sabitsiz” model ile hem sabit hem de trendin bulunduğu “trendli ve sabitli” model çerçevesinde incelenmiştir. Bu incelemede serilerin düzey değerlerinde durağan olmadığı görülmüştür. Bu nedenle tüm serilerin birinci farkları alınmıştır. Seriler, birinci farkın alınmasıyla durağan hale gelmiştir.

Tablo 5.2 : Değişkenler için Durağanlık Test Sonuçları

TEST	DÜZEY SEVİYESİ		BİRİNCİ FARK	
	ADF Test	PP	ADF Test	PP
DEĞİŞKEN	İstatistiği	Test istatistigi	İstatistiği	Test istatistiği
Konut Kredileri	-1.798 P=0.365	-1.587 P=0.117	-5.941 P=0.000*	-9.502 P=0.001*
Kredi Kartları	-2.023 P=0.173	-1.48 P=0.282	-10.884 P=0.000*	-12.951 P=0.002*
İhtiyaç Kredileri	0.972 P=0.245	1.002 P=0.169	-7.467 P=0.022*	-7.207 P=0.025*
Taşıt Kredileri	-0.521 P=0.286	-0.671 P=0.214	-8.314 P=0.003*	-8.744 P=0.005*
Büyüme	-1.523 P=0.139	-1.609 P=0.173	-5.981 P=0.007*	-6.439 P=0.001*
<p>*MacKinnon (1996) one-sided p-values, durağan değişken</p> <p><i>Değişkenler için durağanlık analizleri yapılırken seriler mevsimsel etkilerden arındırılmış (Tramo/seats filtresi kullanılmıştır), kriz ve politika değişim dönemleri istatistiksel anlamlılığa göre dikkate alınmış ve model seçiminde trend ve sabit bileşenleri anlamlı olduğu sürece modele katılmıştır. Gecikme uzunluğu seçiminde otokorelasyonun kalktığı minimum gecikme uzunluğu seçilmiştir.</i></p>				

Modeldeki değişkenlerinin birinci farklarında birim kök içermemesi değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin incelenmesine olanak sağlamıştır. Değişkenlerin ADF ve PP durağanlık test sonuçlarına göre ele alınan tüm değişkenler birinci farkta I(1) durağan çıkmıştır. Böylece, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla Johansen (1988) tarafından geliştirilmiş eş-bütünleşme test yöntemine başvurulmuştur. Ancak eş-bütünleşme testi yapılmadan önce tahmin edilecek model için optimal gecikme uzunluğu farklı kriterler çerçevesinde belirlenmiştir.

5.2.3. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Analizlerde kullanılan paket program LR, FPE, AIC, SC ve HQ kriterleri için sonuçları vermektedir. Bu kriterlerin çoğunluğunun verdiği gecikme uzunluğuna göre analizler yönlendirilir. Çalışmada Tablo 5.3'de görüleceği üzere tüm değişkenler için 3 gecikmenin uygunluğu belirlenmiştir. Veriler çeyrek dönemlik olduğu için 3 önceki çeyrek döneme kadar gecikme alınacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 5.3: Gecikme Uzunluğu Kriterleri Sonuç Tablosu

VAR Lag Order Selection						
Criteria						
Endogenous variables: GSYIH KART IHKR						
KOKR BIKR TAKR						
Exogenous variables: C						
Sample: 2002Q1 2014Q4						
Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-1951.863	NA	2.90e+30	81.49428	81.65021	81.55321
1	-1805.691	261.8910	1.28e+28	76.07046	76.85012	76.36509
2	-1788.349	28.18002	1.23e+28	76.01456	77.41796	76.54491
3	-1721.208	97.91472	1.52e+27	73.88366	75.91080	74.64972
4	-1685.311	46.36717*	7.13e+26*	73.05461*	75.70548*	74.05638*
* indicates lag order selected by the criterion						
LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)						
FPE: Final prediction error						
AIC: Akaike information criterion						
SC: Schwarz information criterion						
HQ: Hannan-Quinn information criterion						

Görüleceği üzere bütün kriterler için 4 gecikmenin uygunluğu belirlenmiştir. Yapılan analizler 4 gecikme için gerçekleştirilmiştir.

5.2.4. Eşbütünleşme Analizi ve sonuçları

Eşbütünleşme kavramı kısaca uzun dönemde ekonomik değişkenler arasındaki ortak bir hareket olarak tanımlanabilir. Teknik olarak Engle-Granger (1987) çalışmasına göre; değişkenlerin her biri $I(1)$ düzeyinde entegre olduğunda, seriler düzey itibariyle durağan olmasa da, serilerin doğrusal bileşimleri durağan olabilir. Seriler durağan değil fakat doğrusal bileşimi durağan ise, bu durumda standart Granger nedensellik çıkarsamaları geçersiz olacağı için Hata Düzeltme Modellerinin oluşturulması gerekir. Dolayısıyla Granger nedensellik testleri uygulanmadan önce orjinal serilerin eşbütünleşik özelliklerinin test edilmesi zorunludur (Çetintaş, 2004: 26).

Seriler arasında uzun dönemde bir denge ilişkisinin bulunup bulunmadığını tespit etmek için eşbütünleşme analize başvurmak gerekmektedir. Bu çalışmada, Johansen (1998) ve Johansen ve Juselius (1990) tarafından geliştirilen test uygulanacaktır. Johansen- Juselius (JJ) yöntemi literatürde Engle-Granger tarafından geliştirilen iki aşamalı prosedürden daha üstün görülmektedir.

Engle-Granger iki aşamalı eşbütünleşme testinin sadece iki değişken arasındaki ilişkiyi göstermesi ve bundan dolayı da çoklu eşbütünleşme vektörünün tahmin edilmesi açısından sistematik bir model olmaması nedeniyle çalışmada uzun dönem ilişkinin tahmin edilebilmesi için Johansen eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Johansen (1988) prosedürü bir matrisin rankı ile onun karakteristik kökleri arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Johansen (1988) tarafından geliştirilen bu yöntemin iki farklı kullanım amacı vardır:

- Modelde yer alan değişkenler için maksimum eşbütünleşik vektör sayısının tespiti,
- Eşbütünleşme vektörü ile buna ait parametrelerin en çok olabilirlik tahminlerinin elde edilmesidir.

Bu yöntem, ikiden fazla değişken için eşbütünleşme ilişkisini belirlemede kullanılmaktadır. Bu yaklaşım, maksimum olabilirlik yöntemini kullanarak eşbütünleşme ilişkisinin sayısını ve bu ilişkinin parametrelerini tahmin ederek, durağan olmayan değişkenler arasındaki eşbütünleşik ilişkileri ortaya çıkarır. Bu yöntemde her değişken, sistemde yer alan tüm içsel değişkenlerin gecikmeli değerlerinin bir fonksiyonu olan bir VAR modeli şeklinde modellenir. Eşitlik (8)'de n değişkenli ve k gecikmeli VAR modeli gösterilmiştir.

$$Z_t = \sum_{i=1}^k A_i Z_{t-i} + \varepsilon_t \quad (8)$$

Yukarıdaki eşitlikte yer alan;

Z_t : n değişkenin t anındaki gözlem değerlerinden oluşan vektör,

A_i : i inci gecikme için katsayı matrisi,

ε_t : n değişken için hata terimi vektörünü ifade etmektedir.

Eşitlik (8)'de ifade edilen modeldeki tüm değişkenlerin aynı derecede eşbütünleşik olduğunu varsayalım. Eşitlik (8)'de bazı dönüşümler yapılarak aşağıdaki eşitlikle ifade edilen modele ulaşılır :

$$\Delta Z_t = \Pi Z_{t-k} + \sum_{i=1}^{k-1} \Gamma_i \Delta Z_{t-i} + \varepsilon_t \quad k \geq 2 \quad (9)$$

Eşitlik (9)'nin elde edilmesinde kullanılan dönüşüme “eşbütünleşme dönüşümü” denir. Eşitlik (8)'de ifade edilen model, bilinen hata düzeltme modeli şeklinde de oluşturulabilir:

$$\Delta Z_t = \Pi Z_{t-1} + \sum_{i=1}^{k-1} \Gamma_i^* \Delta Z_{t-i} + \varepsilon_t \quad (10)$$

Eşitlik (10)' da bulunan Π matrisi, hata düzeltme katsayılarını ve eşbütünleşik vektörleri içermektedir. Böylece Π matrisi iki parçalı olarak ifade edildiğinde şu eşitliğe ulaşılır:

$$\Pi = \alpha \beta' \quad (11)$$

Burada, α hata düzeltme katsayılarına ait vektörü, β ise eşbütünleşme matrisini göstermektedir.

Eşitlik (11)'de ifade edilen Π matrisinin rankı $r(\Pi) = \min \{r(\alpha), r(\beta)\}$ 'ya eşit olacaktır. $r(\Pi) = 0$ ya da $r(\Pi) = n$ ise, değişkenlerin eşbütünleşik olmadığı, $1 \leq r(\Pi) \leq n-1$ ise $r(\Pi) = r$ tane eşbütünleşik vektör olduğu sonucuna ulaşılır. Böylece Π matrisinin rankı belirlendiğinde değişkenler arasında eşbütünleşik bir ilişkinin olup olmadığı, böyle bir ilişki varsa kaç tane eşbütünleşik vektörün var olduğu tespit edilebilir.

Johansen (1988) eşbütünleşme ilişkisini ortaya çıkarmada iki farklı olabilirlik oranı önermiştir. Birincisi, Maksimum Özdeğer Testi (Maximum Eigenvalue Test), ikincisi ise İz Testi (Trace Test)'dir. Maksimum Özdeğer Testinde en fazla r tane eşbütünleşme vektörünün varlığı, $r+1$ tane eşbütünleşme vektörünün varlığını ifade eden alternatif hipoteze karşı test edilir. İz testinde ise, en fazla r tane eşbütünleşme vektörünün varlığı, en az $r+1$ tane eşbütünleşme vektörünün varlığını ifade eden alternatif hipoteze karşı test edilir. Eşbütünleşme testi sonuçlarının sağlamlığı (robust) gecikme uzunluğunun belirlenmesine çok hassastır. Bu nedenle Eviews programı menüsünde yer alan ve otomatik olarak belirlenen gecikme uzunluğu kriterlerinden çoğunluk sonuca göre hareket edilerek, gecikme belirlenir. Sadece tek bir kriteri temel almak uygulayıcılar açısından risk taşımaktadır.

Engle ve Granger (1987)'a göre değişkenler arasında eşbütünleşme bulunması durumunda değişkenler arasında en azından tek yönlü bir nedensellik mevcut olacak ve vektör hata düzeltme modeli (VECM) kullanılacaktır. Birinci mertebeden durağan $I(1)$ değişkenler kümesi eşbütünleşik ise, VAR modelinde belirlenen hata düzeltme teriminin vektör hata düzeltme modeline (VECM)

alınmaması nedensellik testlerinde spesifikasyon hatasına neden olabilmektedir. Bu nedenle VAR yapısında olası nedenselliğin yönünü tespit edebilmek için her bir değişkenlerin her birinin bağımsız değişken olarak kullanıldığı VECM modeline hata düzeltme terimlerinin (ECM) dahil edilmesi faydalı olacaktır. Ele alınan değişkenlerin her biri durağan oldukları birinci mertebe fark alınarak eşbütünleşme analizine dahil edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 5.4’ de verilmiştir.

Tablo 5.4 : Eşbütünleşme Analizi Sonuçları

Sample (adjusted): 2003Q1 2012Q3				
Trend assumption: Linear deterministic trend				
Series: GSYIH KART IHKR				
KOKR BIKR TAKR				
Lags interval (in first differences): 1 to 4				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)				
Hypothesized		Trace	0.05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None *	0.237657	32.13888	29.79707	0.0264
At most 1	0.190806	14.50053	15.49471	0.0702
At most 2	0.011305	0.738980	3.841466	0.3900
Trace test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)				
Hypothesize		Max-Eigen	0.05	
d			Critical	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Value	Prob.**
None	0.237657	17.63835	21.13162	0.1440
At most 1	0.190806	13.76155	14.26460	0.0599
At most 2	0.011305	0.738980	3.841466	0.3900
Max-eigenvalue test indicates no cointegration at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values				

Değişkenler arasında uzun dönem eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu ve bu ilişkiyi sağlayan bir adet eşbütünleşme vektörü olduğu görülmektedir. Tüm değişkenlerin uzun dönemli ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir. İlişkilerin yönünün ve etki katsayılarının belirlenmesi için normalize edilmiş eşbütünleşme denklemi sonuçları elde edilmiştir.

Tablo 5.5: Eşbütünleşme Denklemi Tahmin Sonuçları

1 Cointegrating Equation(s):	Log likelihood	-769.2691		
BUY	KOKR	KART	IHKR	TAKR
1.000000	0.02817*	0.08352*	0.06721*	-0.01952*
	(0.00194)	(0.00242)	(0.00089)	(0.02672)

*0.05 düzeyinde istatistik anlamlı değişken

Normalize edilerek düzenlenmiş ve işaretleri değiştirilerek verilen denklem sonuçlarına göre; ele alınan her bir kredi değişkeni BUY değişkeni üzerinde istatistik anlamlı ve önemlidir. Taşıt kredileri dışında kalan diğer bütün kredi değişkenleri BUY değişkenini pozitif yönde etkileyen yani; BUY arttırıcı özellik taşıyan durumdadır. İçlerinde en belirgin artışa neden olan değişken kredi kartlarıdır. Kredi kartları miktarında meydana gelecek 1 br'lik bir artış BUY'da ortalama olarak % 8.3'lik bir artışa neden olmaktadır. Kredi kartlarından sonra BUY yön veren diğer önemli bir kredi değişkeni ihtiyaç kredileridir. İhtiyaç kredilerinde meydana gelen 1 br'lik bir artış BUY'da yaklaşık olarak % 6.7 oranında bir artışa neden olmaktadır. Konut kredileri 1 br'lik artış gösterdiğinde ise BUY değişkeni ortalama olarak % 2.8 oranında artış gösterecektir. Taşıt kredilerinde meydana gelen bir artış ise BUY olumsuz yönde etkileyerek azalmasına neden olmaktadır. Taşıt kredilerinde 1 br'lik bir artış BUY dğişkenini ortalama olarak % 1.9 oranında azaltacaktır.

İktisadi anlamda eşbütünleşme denkleminin sonuçları yorumlandığında; kredi kartı, ihtiyaç kredisi ve konut kredisi kullanımı büyümeyi arttırmaktadır. Bunun temel nedenini her bir değişkeni tek tek ele alarak incelemek mümkündür. Kredi kartı kullanımı son yıllarda giderek artış eğilimi göstermiştir. Kredi kartı kullanımı kişinin bugünkü geliri olmasa dahi ya da kişinin tasarrufu olmasa dahi ona harcama imkanı sağlamaktadır. Yani; kişi bugünkü harcamasını kredi kartı sayesinde ileriki bir

döneme aktarmamakta ve gerçekleştirmektedir. Kredi kartı kullanımı son yıllarda teknolojinin de ilerlemesiyle birlikte birçok yerde kullanılmakta, bu durumda ekonominin her alanında bir talep genişlemesine neden olmaktadır. Kredi kartının hemen hemen her alanda kullanımı para aktarım mekanizması yoluyla birilerinin harcaması olurken birilerinin geliri olmakta bu durum dönemler arasında devam etmektedir. Kredi kartı kullanımının yarattığı bu harcama, başka bir ifadeyle; mal ve hizmetlere olan talep zaman içinde üretimin artmasına neden olmakta üretim artışı ekonomide reel gelirin artmasına olanak sağlayarak ekonomik büyümeyi artırmaktadır.

Kredi kartlarında yaşanan bu para aktarı mekanizması kendisini ihtiyaç kredilerinde de göstermektedir. Geliri ve tasarrufu olmasa dahi kişi bankalardan aldığı ihtiyaç kredisıyla ertelediği ihtiyaçlarını gerçekleştirmekte ve ihtiyaçlarını gidermektedir. İhtiyaçlarını giderirken yapmış olduğu harcama birilerinin geliri olmakta elde ettiği gelire üretici bir sonraki dönemde daha fazla yatırım yapmakta ve daha fazla yatırım sayesinde üretimini artırmaktadır. Artan üretim reel gelirin artmasına neden olarak ekonomik büyümeye önemli katkı sağlamaktadır.

Son yıllarda, Türkiye ekonomisinin büyümesine en önemli katkıyı sağlayan sektörlerden birisi inşaat sektörüdür. İnşaat sektöründe yaşanan gelişme ve genişlemeler ekonomik büyümenin temel belirleyicilerinden birisi olmuştur. İnşaat sektörünün gelişmesine olanak sağlayan temel faktör ise konut kredileridir. Bankalar tarafından bireylere sağlanana konut kredileri konut satışlarını artırmakta satışlar sayesinde müteahhitlerin gelirleri artmakta artan gelirleriyle müteahhitler daha fazla konut yaparak üretim artmasına neden olmaktadır. Konut kredileriyle başlayan bu mekanizma konut üretimini artırarak ekonominin reel büyümesine önemli katkılar sağlamaktadır. Bu durumda GSYİH'nın her geçen yıl daha fazla artış göstermesine neden olmaktadır.

Taşıt kredisinde yaşanan durum ise, bunun tam tersidir. Taşıt kredisinde meydana gelen artış otomotiv sanayinin talep cephesine bir canlılık getirmekte ancak talep edilen otomotivlerin daha çok ithal otomotivlerden oluşması ithalatın artmasına neden olarak geliri azaltan unsur olan sızıntıların artmasına neden olmakta bu

durumda GSYİH'nin azalmasına neden olmaktadır. Taşıt kredilerinin artması sonucu büyümenin azalmasının bir diğer nedeni de taşıt kredilerinin artmasının taşıt satışlarını artırarak daha fazla petrol kullanılmasına neden olmasıdır. Türkiye'de taşıt kredisinin artışı ile birlikte petrol ithalatı da artmakta bu durum yine gelirin azalmasına neden olarak büyümenin düşüş göstermesine zemin hazırlamaktadır.

Yapılan bu yorumlar için doğru normalizasyon yapıp yapılmadığı, zayıf dışsallık testi yardımıyla belirlenmiştir. Zayıf dışsallık testi sonuçları Tablo 5.6'da verilmiştir.

Tablo 5.6 : Değişkenlere Yönelik Zayıf Dışsallık Testi Sonuçları

Değişkenler	Kısıt vektörleri	LR testi (ki-kare)	p değeri
BUY	$H'_1 (1\ 0\ 0\ 0\ 0)$	12.364	0.001
KOKR	$H'_1 (0\ 1\ 0\ 0\ 0)$	1.987	0.093
KART	$H'_1 (0\ 0\ 1\ 0\ 0)$	2.005	0.123
IHKR	$H'_1 (0\ 0\ 0\ 1\ 0)$	1.873	0.159
TAKR	$H'_1 (0\ 0\ 0\ 0\ 1)$	2.116	0.082

Tablodaki sonuçlar, olabilirlik oranı (LR) testinin “zayıf dışsaldır” şeklindeki H_0 hipotezinin Y değişkeni olan BUY için % 5 ve % 1 önem düzeyinde reddedildiğini, bağımsız değişkenler olan konut kredileri, kredi kartı, ihtiyaç kredileri ve taşıt kredileri için kabul edildiğini göstermektedir. Buna göre, BUY içsel, konut kredileri, kredi kartı, ihtiyaç kredileri ve taşıt kredileri ise zayıf dışsal değişken olduğu ifade edilebilir. Böylece BUY değişkenini bağımlı değişken kabul ederek belirlenen eşbütünleşme vektörü için yapılan yorumun geçerli olduğunu göstermektedir.

5.2.5. Hata Düzeltme Modeli (VECM) ve sonuçları

Bu yaklaşımda Engle-Granger, iki değişken arasında eş-bütünleşme olduğunun belirlenmesi durumunda, kısa dönem dengesizliklerini gideren bir vektör hata düzeltme mekanizmasının (VECM) olduğunu göstermişlerdir. Genel olarak nedensellik testlerinde bir uzun dönem denge modeli ile birlikte bir kısa dönem hata düzeltme modeli önerilmektedir. Bu modeller hem değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkileri (denge ilişkilerini), hem de kısa dönem uyumlama davranışını (dengesizliği) bütünleştirme olanağı vermektedir.

Örneğin, hata düzeltme denklemlerinin açıklanmasını ifade etmek için Y ve E şeklinde tanımlanan iki değişkenin bulunduğu varsayalım. Buna göre iki değişkenin durağan ve eş-bütünleşik olması durumunda, nedensellik testleri VECM'ye göre oluşturulabilir. İki değişken için oluşturulacak hata düzeltme modeli şu şekildedir:

$$\Delta y_t = \alpha_1 + \sum_{i=1}^m \beta_{ij} \Delta E_{t-i} + \sum_{i=1}^n \gamma_{1i} \Delta y_{t-i} + \sum_{i=1}^r \delta_{1i} ECM_{r,t-1} + u_t \quad (12)$$

$$\Delta E_t = \alpha_2 + \sum_{i=1}^m \beta_{2i} \Delta E_{t-i} + \sum_{i=1}^n \gamma_{2i} \Delta y_{t-i} + \sum_{i=1}^r \delta_{2i} ECM_{r,t-1} + u_t \quad (13)$$

Hata düzeltme modelinde, $ECM_{r,t-i}$ şeklindeki gecikmeli hata terimleri, hız ayarlama parametreleri olarak kabul edilmektedir. ECM, Y için ΔE_t 'nin gecikmeli terimleri ya da gecikmeli hata terimleri yoluyla nedenselliğin iki kaynağı olduğu anlamına gelmektedir. Bu kaynaklardan biri ya da daha fazlası Y'yi etkilerse, yani parametreler istatistiki olarak sıfırdan farklı ise bu durumda, "Y veri iken, E değişkeni Y'nin Granger nedeni değildir" şeklindeki boş hipotez reddedilmektedir. Bu hipotez, hata düzeltme terimleri için t-testi, açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli değerleri için ise F-testi kullanılarak test edilmektedir. VECM sisteminin en az birinde hız ayarlayan parametrenin istatistiki olarak sıfırdan farklı olması gerekmektedir. Eğer denklem sisteminin tamamında hız ayarlama parametreleri sıfır

ise, uzun dönem denge ilişkisi ortaya çıkmamakta ve model, hata düzeltme niteliği taşımamaktadır (Charemza ve Deadman, 1993: 51-55).

Tablo 5.7: Hata düzeltme modeli sonuçları

Hata Düzeltme:	D(BUY)	D(KOKR)	D(KART)	D(IHKR)	D(TAKR)
CointEq1	-0.204494	-274.3437	-501.0264	-273.6353	-68.90118
	(0.08260)	(57.5795)	(133.849)	(104.774)	(32.9001)
	[-2.47575]	[-4.76461]	[-3.74323]	[-2.61166]	[-2.09425]
<p>Diagnostik testler: $R^2=0.67$, $Adj. R^2=0.65$, $F\text{-Statistic}=7.342$, $F\text{-Statistic (Prob)}=0.0014^*$,</p> <p>Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test: $Prob. Chi\text{-Square}(2)=0.1683^*$</p> <p>Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey: $Prob. Chi\text{-Square}(3)=0.4561^*$</p> <p>Ramsey RESET Test: $F\text{-statistic}=0.0276$, (1, 77), $F\text{-statistic (Prob)}=0.2380^*$</p> <p>Wald test: $Prob. Chi\text{-Square}(2)=0.0131^*$</p> <p>Cusum path lies within the confidence interval bounds at % 5 ; JB probability =0.3293^*</p>					

* Beklenen varsayımın sağlandığını ifade etmektedir.

Tablo 5.7'den görüleceği üzere ele alınan tüm değişkenler istatistik anlamlıdır ve kısa dönem ilişki için koşul içlerinden en az birinin istatistik anlamlı olmasıdır. Böylece, değişkenler arasında kısa dönem ilişki vardır ve katsayı işaretleri negatif olduğu için kısa dönemde denge sağlanacaktır. Hata düzeltme teriminin katsayısının negatif olması sisteme bir şok geldiğinde, hata düzeltme modeli mekanizmasının çalıştığı ve uzun dönemli değerden sapmanın süre geçtikçe azaldığı anlamına gelmektedir. Hata düzeltme teriminin katsayısının negatif çıkması Johansen eşbütünleşme testinde bulmuş olduğumuz seriler arasında eşbütünleşmenin olduğu yönündeki bulguyu bir kez daha göstermektedir. Değerin negatif olması her dönem dengesizliğin bir kısmının giderilerek uzun dönemde dengeye yaklaştığını diğer bir deyişle; eşbütünleşme ilişkisine sahip olduğunu belirtir. Sonuç olarak; hem kısa hem de uzun dönem ilişki elde edilmiştir.

Hata düzeltme modelinin anlamlılığına ve varsayımların sınanmasına yönelik yapılan testlerde; modelin anlamlı olduğu, otokorelasyon ve heteroskedasite problemi olmadığı, model tanımlama hatasının bulunmadığı (spesifikasyon testi) ve normal dağılım koşulunun sağlandığı yani; beklenen varsayımların sağlanması doğrultusunda sonuçlara ulaşılmıştır.

5.2.6. Granger Nedensellik Testi ve Sonuçları

İki değişken arasında zamana bağlı olarak gecikmeli ilişkinin varlığı söz konusu ise, ilişkinin nedenselliğinin yönünü istatistiksel açıdan belirlemede kullanılan testlerden biri de Granger nedensellik testidir. Nedenselliğin kavramsal olarak tanımında çeşitli görüş farklılıkları olsa da, bu kavramın neden ile sonuç arasında bir ilişki kurduğu görüşünde birleşilmiştir. Kavramsal olarak nedenselliğin tanımlanması Aristo'ya kadar dayandırılabilir. Aristo'ya göre neden ile sonuç arasında gerekli bir ilişki vardır ve bu yüzden nedensiz bir sonuç meydana gelmez (Işığışık,1994: 10).

Gözlenen iki değişken arasında güçlü bir ilişki olabilir. Ancak bu ilişkinin bir nedensellik anlamı taşıması her zaman mümkün olmayabilir. Regresyon çözümlemesi, bir değişkenin başka bir değişkene bağıllığıyla ilgilenirse de, bunun nedensellik anlamı taşıması zorunlu değildir. İstatistiksel bir ilişki ne denli güçlü ve ne denli anlamlı olursa olsun, nedensel bir ilişki olarak algılanamaz. Nedensellik düşüncesi, istatistik dışında bir kuramdan gelmektedir (Gujarati, 1999: 70). İstatistiksel olarak ilişki, bir birlikteliğin ifadesidir. Nedensellik ise, her şeyden önce teorik bir açıklamaya dayanmaktadır. Granger'ın operasyonel nedensellik tanımı şu varsayımlara dayanmaktadır:

- Gelecek geçmişin nedeni olamaz. Kesin nedensellik, sadece geçmişin simdiki zamana veya geleceğe neden olmasıyla mümkün olabilir. Neden her zaman sonuçtan önce gerçekleşmektedir. Bu da neden ile sonuç arasında bir zaman gecikmesini zorunlu kılmaktadır.
- Nedensellik sadece bir grup stokastik süreç için belirlenebilir. İki deterministik süreç arasında nedenselliğin bilinmesi mümkün değildir.

Zaman serisi analizindeki yaşanan gelişmeler üzerine standart Granger nedensellik testinde önemli değişiklikler olmuştur. Buna göre, önce olası uzun dönem ilişkinin test edilmesi ve değişkenler eş-bütünleşik ise uzun dönem regresyon denkleminin hata teriminin gecikmeli değerinin, hata düzeltme terimi olarak Granger hata düzeltme modeline dahil edilmesi ve bu şekilde Granger nedensellik testinin uygulanması gerekmektedir.

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmaz ise, Granger nedensellik testine hata düzeltme terimi konmadan devam edilmelidir. Değişkenler arasında eş-bütünleşme varsa, standart uygulanan Granger nedensellik testi geçersiz olacak ve hata düzeltme teriminin modele kesinlikle ilave edilmesi gerekecektir. Granger iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisinin modelini aşağıdaki gibi oluşturmuştur .

$$X_t + b_0 Y_t = \sum_{i=1}^n a_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^n b_i Y_{t-i} + \varepsilon_1 \quad (14)$$

$$Y_t + c_0 X_t = \sum_{i=1}^n c_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^n d_i Y_{t-i} + \varepsilon_2 \quad (15)$$

Modelde $b_0 = c_0 = 0$ olması durumunda temel nedensellik modeline ulaşılmaktadır. Diğer bir deyişle yeni model aşağıdaki gibi olacaktır.

$$X_t = \sum_{i=1}^n a_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^n b_i Y_{t-i} + \varepsilon_1 \quad (16)$$

$$Y_t = \sum_{i=1}^n c_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^n d_i Y_{t-i} + \varepsilon_2 \quad (17)$$

Granger nedensellik testinde iki değişken arasındaki ilişkinin dört farklı olabilmektedir. Değişkenler arasında nedenselliğin olması durumunda bu nedensellik değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü belirlemektedir (Granger, 1969: 427).

a-) Nedensellik (Causality)

$\sigma^2(X/U) < \sigma^2(X/U - Y)$ olduğu varsayılırsa X ve Y'nin geçmiş değerleriyle yapılan öngörünün hata terimlerinin karesinin toplamı sadece X'in geçmiş değerleriyle yapılan öngörünün hata terimlerinin karesinin toplamından daha küçükse burada Y'den X'e doğru nedenselliğin varlığından söz edilebilir. ($Y \Rightarrow X$)

b-) Geriye Besleme (Feedback)

$\sigma^2(X/U) < \sigma^2(X/U - Y)$, $\sigma^2(Y/U) < \sigma^2(Y/U - X)$ olduğu varsayıldığında ise Y'den X'e doğru ve aynı zamanda X'ten Y'ye doğru nedenselliğin varlığından söz edilebilir. Diğer bir deyişle çift yönlü nedensellik bulunmaktadır. Çünkü yapılan tahminde elde edilen hata terimlerinin karesinin toplamı sadece X'in geçmiş değerleriyle yapılan öngörünün hata terimlerinin karelerinin toplamından daha küçük ve aynı zamanda Y'nin geçmiş değerleriyle yapılan öngöründen X ve Y'nin geçmiş değerleriyle yapılan öngörünün hata terimleri kareleri toplamı daha küçüktür. ($Y \Leftrightarrow X$)

c-) Her Zaman Nedensellik (Instantaneous Causality)

$\sigma^2(X/U, Y) < \sigma^2(X/U)$ olduğu varsayıldığında ise Y'den X'e doğru bir her zaman nedenselliğin var olduğu söylenmektedir. X'lerin cari değeri eğer tahmin modeline Y'lerin cari değerleri de katılırsa tahminden elde edilecek hata karelerinin toplamı küçülecektir.

d-) Gecikmeli Nedensellik (Causality Lag);

$\sigma^2(X/U - Y(k)) < \sigma^2(X/U - Y(k + 1))$ varsayıldığı durumda Y'nin cari değerlerinin modele eklenmesiyle elde edilen hata kareleri toplamı Y'nin cari değerlerinin eklenmediği durumda elde edilen hata kareleri toplamından daha büyük olacağından Y'nin cari değerlerinin modele eklenmesine gerek olmadığı görülmektedir (Granger, 1969: 428-429).

Uzun dönemde aralarında ilişki tespit edilen değişkenlerin kısa dönemde aralarındaki nedensellik ilişkisi ise ilk olarak VECM Granger nedensellik testi yardımı ile analiz edilmiştir. VECM’de kısa ve uzun dönemli nedensellik ilişkileri arasındaki farkı birbirinden ayırmak önemlidir. Bağımsız değişkenlerdeki gecikme değerleri, kısa dönemli nedensel etkileri, hata düzeltme terimi ise uzun dönemli nedensel etkileri göstermektedir. Granger (1988)’e göre VECM yardımıyla nedensellik iki şekilde değerlendirilmektedir. İlki değişkenlerin önündeki katsayıların istatistiksel olarak anlamlılığının testi ile ilgilidir. İkincisi hata düzeltme teriminin önünde yer alan parametrelerin istatistiksel olarak anlamlılığı ile ilgilidir. VECM’de nedenselliğin kaynağı:

- 1) Her açıklayıcı değişkenin gecikmeleri toplamına birleşik olarak uygulanan F veya Wald ki-kare testinin,
- 2) Gecikmeli hata düzeltme terimine (ECM) uygulanan t-testinin,
- 3) Her açıklayıcı değişkenin gecikmeleri toplamı ve gecikmeli hata düzeltme terimine beraber uygulanan F veya Wald ki-kare testinin istatistiksel anlamlılığı ile belirlenebilir.

Bu koşullardan sadece bir tanesinin geçerli olması, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin tespiti için yeterlidir.

Tablo 5.8: Hata Düzeltme Modeli Granger Causality/Block Dışsallık Wald Test sonuçları

Dependent variable: D(BUY)				
Excluded	Chi-sq	df	Prob.	karar
D(KOKR)	4.377626	2	0.0120	BUY'nın Granger nedeni
D(KART)	4.821685	2	0.0297	BUY'nın Granger nedeni
D(IHKR)	2.827962	2	0.0432	BUY'nın Granger nedeni
D(TAKR)	0.117046	2	0.0032	BUY'nın Granger nedeni
All	16.31084	8	0.0298	
Dependent variable: D(KOKR)				
Excluded	Chi-sq	df	Prob.	
D(BUY)	2.111070	2	0.0280	KKOR'nin granger nedeni
D(KART)	1.027910	2	0.5981	KKOR'nin granger nedeni değil
D(IHKR)	1.639380	2	0.0006	KKOR'nin granger nedeni
D(TAKR)	0.232514	2	0.8902	KKOR'nin granger nedeni değil
All	7.225937	8	0.1125	
Dependent variable: D(KART)				
Excluded	Chi-sq	df	Prob.	
D(BUY)	0.239889	2	0.0170	KART'ın granger nedeni
D(KOKR)	2.271880	2	0.3211	KART'ın granger nedeni değil
D(IHKR)	2.021233	2	0.0040	KART'ın granger nedeni
D(TAKR)	0.051563	2	0.9745	KART'ın granger nedeni değil
All	3.987938	8	0.0982	
Dependent variable: D(IHKR)				
Excluded	Chi-sq	df	Prob.	
D(BUY)	1.593573	2	0.0083	IHKR'nin granger nedeni

D(KOKR)	5.799391	2	0.0350	IHKR'nin granger nedeni
D(KART)	0.260761	2	0.0178	IHKR'nin granger nedeni
D(TAKR)	0.331250	2	0.8474	IHKR'nin granger nedeni değil
All	7.218492	8	0.0133	
Dependent variable: D(TAKR)				
Excluded	Chi-sq	df	Prob.	
D(BUY)	1.886578	2	0.0093	TAKR'nin granger nedeni
D(KOKR)	2.510287	2	0.2850	TAKR'nin granger nedeni değil
D(KART)	7.069352	2	0.0292	TAKR'nin granger nedeni
D(IHKR)	1.569738	2	0.0262	TAKR'nin granger nedeni
All	12.72913	8	0.0315	

Vektör hata düzeltme modeline dayalı olarak ortaya çıkan nedenselliğin kaynağının belirlenebilmesi için, açıklayıcı değişkenlerin bütün katsayılarına birlikte uygulanan Wald testine ve uzun dönem eş-bütünleşme ilişkisinden elde edilen bir dönem gecikmeli hata düzeltme terimlerinin katsayılarına uygulanan t testine bakılması gerekmektedir. Uygulanan Wald testi sonucunda açıklayıcı değişkenlerin katsayılarının grup olarak F-istatistiğine göre istatistiksel olarak anlamlı olması durumunda kısa dönem veya hata düzeltme terimlerinin katsayılarının t istatistiğine göre anlamlı çıkması durumunda ise uzun dönem nedensellikten bahsedilmektedir. **“Granger nedeni olma”** nın anlamı, her bir denkleme ilişkin bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerinin bağımlı değişkenin nedeni olduğudur.

5.2.7. VAR (Vector Auto Regressive) Yöntemi Yaklaşımı

VAR modellerinin kullanıldığı ilk ampirik çalışma Sims (1980) çalışması olmuştur. Sims'in bu çalışmasının ardından VAR modellerinin önemi giderek artmıştır. Bu modeller daha çok makroekonomik değişkenlerin ekonomide ortaya çıkan çeşitli şokların değişkenler üzerindeki etkisinin dinamik gösterimini ve bu etkilerin nispi önemini belirlemeyi mümkün kılmaktadır. VAR modelleri, modeldeki

her bir değişkenin kendi gecikmeli değeri ve diğer tüm değişkenlerin gecikmeli değerleri üzerinden tanımlandığı çok boyutlu doğrusal modellerdir. Modelde değişkenler arasında içsel dışsal ayrımı yapılmamakta, bütün değişkenler içsel kabul edilmektedir. Böylece değişkenlerden hangisinin içsel hangilerinin dışsal olduğu hakkında karar verilmesine gerek kalmamaktadır. İçsel ve dışsal değişkenler arasında ayırım problemini ortadan kaldırması VAR modeli ile yapılan ekonometrik tahminin geleneksel eş-anlı denklem sistemleri karşısındaki üstünlüğünü ortaya koymaktadır. Geçmiş değerlerinin bir fonksiyonu kabul edilerek bütün değişkenlerin içsel büyüklük olarak dikkate alındığı bu yöntem basit bir zaman serisi öngörü modelidir (Temurlenk, 1997: 36).

Tek değişkenli zaman serileri ve eşanlı yapısal modeller ile karşılaştırıldığında VAR modellerinin bazı üstünlükleri vardır. Modelde değişkenlerin içsel veya dışsal olarak belirlenmesine gerek yoktur. Bütün değişkenler içsel olarak ele alınır. Bu çok önemli bir husustur. Çünkü, eşanlı yapısal modellerin tahmin edilebilmesi için bu eşitliklerin tanımlanması zorunludur. Esasen bu koşul bazı değişkenlerin içsel olarak kabul edildiği anlamına gelen bir şarttır. Yapısal modellerdeki bu sınırlamalar esasen ekonomik teorinin doğasından kaynaklanmaktadır. Sonuçta da araştırmacıya büyük ölçüde değişkenlerin nasıl sınıflandırılacağına ilişkin büyük bir sağduyu bırakmaktadır (Brooks, 2002: 32).

VAR modelleri bir değişkenin değerini sadece kendi gecikmesi ve beyaz gürültü terimlerinin bir bileşiminden daha fazlasına bağlayabilir. Bu yönüyle VAR modelleri tek değişkenli oto regresif modellerden daha esnektir. Ayrıca sistemde denklemlerin sağ tarafında eşzamanlı terimler yer almadığında denklem sistemi her bir denkleme uygulanacak sıradan en küçük kareler yöntemi ile çözülebilir. VAR modelleri birçok yapısal eşanlı denklem modelinden daha iyi tahminler üretmektedir. Örneklemeden elde edilen tahminlerin doğruluğu açısından büyük yapısal modellerin performansı, bu modellerdeki tanımlama sorunu yüzünden getirilen sınırlamalar nedeniyle daha kötüdür (Maddala, 1992: 546).

VAR modellerinin yukarıda sıralanan üstünlüklerine karşın bu modellerin aynı zamanda bir takım sakınca ve sınırlamaları da vardır. Modelin belirlenmesinde değişkenler arasındaki ilişkiler hakkında diğer yapısal modellere göre daha az teorik bilgi kullanıldığından VAR modellerinin fazla teorik olmadığını söyleyebiliriz. Bunun önemli bir sonucu VAR modellerinin teorik analize dolayısıyla politikalarına daha az cevap verebildiğidir.

VAR modellerinde uygun gecikme uzunluğunun seçimi de ayrı bir sorundur. VAR modelinin bir başka dezavantajı modelde tahmin edilecek parametre sayısının fazlalığıdır. Eğer modelde 3 değişken varsa ve değişkenin 8 gecikmeli değeri modele dahil edilirse her bir denklemde sabit katsayı dahil 25 parametre tahmin edilecektir. Nispeten küçük örneklerde ise, parametre sayısının artması, serbestlik derecesini düşüreceğinden modeldeki katsayıların standart hataları ve güven aralıklarının büyümesine yol açacaktır. Sınırlandırılmamış VAR modelleri bu yüzden fazla parametre sorunu ile karşı karşıyadır (Gujatari, 2004: 849).

Stock ve Watson (1988) çalışmasında, VAR analizinin indirgenmiş (reduced), ardışık yapı (recursive) ve yapısal (structural) analiz olarak 3 farklı aşamadan meydana geldiğini ileri sürmektedirler.

İndirgenmiş analiz, her değişkenin kendi geçmiş değerlerinin doğrusal bir fonksiyonu olduğunu öngörmektedir. Burada geçmiş değerlerin hiçbirinin hata terimleri ile arasında bir korelasyon bulunmadığı varsayılmaktadır. Bu durumda indirgenmiş analizde değişkenlerin cari değerleri kendi geçmiş değerleri kullanılarak EKK ile hesaplanmaktadır. Ancak eğer farklı değişkenlerin birbirleri arasında bir korelasyon mevcut olması durumunda hata terimleri arasında da bir korelasyon mevcut olabilecektir. Bu durumda geri dönüşlü bir yapının kullanılması gerekmektedir.

Ardışık yapı analizi, her denklikte hesaplanan hata teriminin bir önceki denklikte hesaplanan hata terimi ile arasında bir ilişkinin bulunmadığını bir yapı oluşturmaktadır. Denklemlerin iki değişkenden meydana geldiği durumda ilk eşitlikte değişkenlerin geçmiş değerleri eşitliğin sağında yer alırken ikinci eşitlikte

sağ tarafta geçmiş değerlerin yanı sıra ilk eşitlikteki bağımlı değişkenin cari değerleri de yer alır.

$$\begin{aligned} y_t &= b_{10} - b_{12}z_t + \gamma_{11} y_{t-1} + \gamma_{12} z_{t-1} + \varepsilon_{yt} \\ z_t &= b_{20} - b_{21}y_t + \gamma_{21} y_{t-1} + \gamma_{22} z_{t-1} + \varepsilon_{zt} \end{aligned} \quad (18)$$

(18) no.lu modelde iki değişkenli birinci mertebeden VAR modeli görülmektedir. Y ve z değişkenleri durağandır ve hata terimi beyaz gürültü sürecine sahiptir. (4.1)'deki geri dönüşlü denklem sisteminde $-b_{12}z_t$ 'nin y üzerindeki etkisi ile $y_{21}y_{t-1}$ 'in z üzerindeki etkisi eşanlı olarak görülmektedir. VAR modellerinde değişkenlerin dışsal değişkenin cari değeri içsel değişkenin geçmiş değerleriyle hesaplanmaktadır (Stock ve Watson, 1988: 1097). (18) no.lu eşitlikler matris formunda yazılarak standart VAR denklemi haline getirilebilir.

$$\begin{aligned} y_t + b_{12}z_t &= b_{10} + \gamma_{11} y_{t-1} + \gamma_{12} z_{t-1} + \varepsilon_{yt} \\ b_{21}y_t + z_t &= b_{20} + \gamma_{21} y_{t-1} + \gamma_{22} z_{t-1} + \varepsilon_{zt} \end{aligned} \quad (19)$$

eşitlik matris formunda yazıldığında,

$$\begin{bmatrix} 1 & b_{12} \\ b_{21} & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} b_{10} \\ b_{20} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \gamma_{11} & \gamma_{12} \\ \gamma_{21} & \gamma_{22} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} y_{t-1} \\ z_{t-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \varepsilon_{yt} \\ \varepsilon_{zt} \end{bmatrix} \quad (20)$$

elde edilir, daha basit bir biçimde yazılacak olursa,

$$\beta \chi_t = \Gamma_0 + \Gamma_1 \chi_{t-1} + \varepsilon_t \quad (21)$$

elde edilir (Stock ve Watson, 1988: 1099).

Eşitlikteki değişkenler ise,

$$\beta = \begin{bmatrix} 1 & b_{12} \\ b_{21} & 1 \end{bmatrix}, \chi_t = \begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix}, \Gamma_0 = \begin{bmatrix} b_{10} \\ b_{20} \end{bmatrix}, \Gamma_1 = \begin{bmatrix} \gamma_{11} & \gamma_{12} \\ \gamma_{21} & \gamma_{22} \end{bmatrix}, \varepsilon_t = \begin{bmatrix} \varepsilon_{yt} \\ \varepsilon_{zt} \end{bmatrix} \quad (22)$$

şeklinde değiştirilmiştir. VAR modeli β^{-1} ile standart formda yazılacak olursa aşağıdaki eşitlik elde edilecektir.

$$\chi_t = A_0 + A_1 \chi_{t-1} + e_t, \quad (23)$$

eşitliğinde yer alan değişkenler,

$$A_0 = \beta^{-1} \Gamma_0, A_1 = \beta^{-1} \Gamma_1 \text{ ve } e_t = \beta^{-1} e_t \text{ olmak üzere}$$

e_{1t} ve e_{2t} şoklarının varyans-kovaryans matrisi aşağıdaki gibidir.

$$\Sigma = \begin{bmatrix} \text{var}(e_{1t}) & \text{var}(e_{2t}) \\ \text{cov}(e_{1t}, e_{2t}) & \text{cov}(e_{1t}, e_{2t}) \end{bmatrix} \quad (24)$$

Σ 'nin tüm elemanları zamandan bağımsız olduğu için, Σ ;

$$\Sigma = \begin{bmatrix} \sigma_1^2 & \sigma_{21} \\ \sigma_{21} & \sigma_2^2 \end{bmatrix} \text{ olacaktır (Bozkurt, 2007: 77).}$$

Buradan, $\text{Var}(e_{1t}) = \sigma_{12}$, $\sigma_{12} = \sigma_{21} = \text{cov}(e_{1t}, e_{2t})$, eşitliği sağlanır. VAR modelinin geri dönüşlü bir yapı içinde tahmin edilmesi modelin indirgenmiş biçim parametreleri ile tahmin edilmesidir. Yapısal VAR analizi ise, iktisat teorisini kullanarak değişkenler arasındaki eş zamanlı ilişkileri ortaya koymaya çalışmaktadır. (4.1) no.lu eşitliklerdeki iki değişkenli modelin indirgenmiş biçimi ve indirgenmiş biçim katsayıları ile tekrar yazılışı aşağıdaki gibidir.

$$\begin{aligned} y_t + b_{12}z_t &= b_{10} + \gamma_{11} y_{t-1} + \gamma_{12} z_{t-1} + \varepsilon y_t \\ b_{21}y_t + z_t &= b_{20} + \gamma_{21} y_{t-1} + \gamma_{22} z_{t-1} + \varepsilon z_t \end{aligned} \quad (25)$$

$$\begin{aligned} y_t &= b_{10} + \gamma_{11} y_{t-1} + b_{12} (b_{20} + b_{21}y_t) + \gamma_{12} z_{t-1} + \varepsilon y_t \\ z_t &= b_{20} - b_{21} (b_{10} + \gamma_{11} y_{t-1}) y_t + \gamma_{21} y_{t-1} + \gamma_{22} z_{t-1} + \varepsilon z_t \end{aligned} \quad (26)$$

eşitliği indirgenmiş biçim katsayıları ile yazılırsa,

$$y_t = a_{10} + a_{11} y_{t-1} + a_{12} z_{t-1} + e_{1t}$$

$$z_t = a_{20} - a_{21} y_{t-1} + a_{22} z_{t-1} + e_{2t} \quad (27)$$

eşitlikleri elde edilir ve eşitliklerdeki e_{1t} ve e_{2t} parametreleri bağımlının bir dönem sonraki tahmin hatalarıdır (Bozkurt, 2007: 78-79).

5.2.8. VAR Modelleri İle Yapısal Analiz

VAR modelleri ile yapısal analiz üç tekniğe dayanmaktadır. Bunlar etki tepki analizi ve varyans ayrıştırması analizi ve Granger nedensellik testidir. Çalışmada, yapısal VAR denklemleri üzerinden yapısal analiz gerçekleştirilmiştir.

5.2.8.1. Etki Tepki Fonksiyonu

Etki tepki analizi modelde yer alan bir değişkene bir standart sapmalılık şok verildiğinde diğer değişkenlerin verdiği tepkilerin ölçülmesinde kullanılmaktadır. Aşağıda iki değişkenli birinci mertebeden bir VAR modelinin etki tepki fonksiyonu yardımıyla çözümlenmesi örneklenmektedir. İki değişkenli birinci mertebeden VAR modeli aşağıdaki gibidir:

$$y_t = a_{10} + a_{11} y_{t-1} + a_{12} z_{t-1} + e_{1t}$$

$$z_t = a_{20} - a_{21} y_{t-1} + a_{22} z_{t-1} + e_{2t} \quad (28)$$

Yukarıdaki denklemlerdeki $\{y_t\}$ ve $\{z_t\}$ serileri sırasıyla e_{1t} ve e_{2t} serileri cinsinden aşağıdaki gibi açıklanmaktadır.

$$\begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{10} \\ a_{20} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} y_{t-1} \\ z_{t-1} \end{bmatrix} + e_t = \begin{bmatrix} e_{1t} \\ e_{2t} \end{bmatrix} \quad (29)$$

(29) denklemleri ϵ_{yt} ve ϵ_{zt} cinsinden tekrar yazılımı aşağıdaki gibidir.

$$\begin{bmatrix} \epsilon_{1t} \\ \epsilon_{2t} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 \\ 1 - b_{12}b_{21} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} 1 & -b_{12} \\ -b_{21} & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \epsilon_{yt} \\ \epsilon_{zt} \end{bmatrix} \quad (30)$$

(29) ve (30) no.lu denklemleri birleştirildiğinde,

$$\begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \hat{y}_t \\ \hat{z}_t \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} 1 \\ 1 - b_{12}b_{21} \end{bmatrix} \sum_{i=0}^{\infty} \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 & -b_{12} \\ -b_{21} & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \epsilon_{yt} \\ \epsilon_{zt} \end{bmatrix} \quad (31)$$

denklemini elde edilecektir (Enders, 1995: 305).

(31) no.lu denklemini daha basit bir şekilde yazılacak olursa aşağıdaki denklem elde edilir.

$$\phi_t = \begin{bmatrix} A_t \\ 1 - b_{12}b_{21} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 & -b_{12} \\ -b_{21} & 1 \end{bmatrix} \quad (32)$$

Hareketli ortalamalar yöntemi y_t ve z_t serilerinin arasındaki ilişkinin gösterilmesi için kullanılmaktadır. ϕ_i katsayısı ϵ_{yt} ve ϵ_{zt} 'deki şokların $\{y_t\}$ ve $\{z_t\}$ serileri üzerindeki etkisini göstermek için kullanılmaktadır. Anlatımı kolaylaştırmak için ϕ_i 'nin dört çarpanı etki çarpanları olarak adlandırılacaktır. Örneğin ϕ_{12} çarpanı ϵ_{zt} 'deki bir birimlik şokdaki değişimin $\{y_t\}$ serisine eş zamanlı etkisini göstermektedir. Diğer taraftan ϵ_{zt} 'deki şokun, n dönem boyunca $\{y_t\}$ üzerindeki toplam etkisi $(1 + \alpha)^n - \sum_{i=0}^{n-1} \alpha^i \phi_t$ olacaktır. Buna uzun dönem çarpanı denmektedir (Enders, 1995: 307).

$\phi_{11}(i)$, $\phi_{12}(i)$, $\phi_{21}(i)$ ve $\phi_{22}(i)$ katsayıları etki tepki fonksiyonlarıdır. $\{y_t\}$ ve $\{z_t\}$ serilerinin çeşitli şoklara karşı verdikleri tepkilerin ölçmenin en pratik yolu etki tepki fonksiyonlarıdır. Etki tepki fonksiyonunun kullanılabilmesi için denklem sisteminin belirlenmiş olması gerekmektedir. Etki tepki fonksiyonunda bu problemi ortadan kaldırmak için Choleski Ayrıştırması kullanılabilir.

5.2.8.2. Varyans Ayırıştırması

Varyans ayırıştırması bir değişkene ilişkin öngörü hata varyansının, diğer değişkenler tarafından açıklanma oranıdır. Varyans ayırıştırması bir örnekle açıklanacaktır. $X_t = A_0 + A_1 X_{t-1} + e_t$ eşitliğinde A_0 ve A_1 katsayıları X_t 'in X_{t+i} döneminin tahmin edilmesi için kullanılabilir. X_{t+i} 'nin koşullu beklenen değeri,

$E_t X_{t+1} = A_0 + A_1 X_{t-1}$, buradan tahminin hatası $X_{t+1} - E_t X_{t+1} = e_{t+1}$ olarak bulunur. İki dönem sonra ise,

$$X_{t+2} = A_0 + A_1 X_{t+1} + e_{t+2} = A_0 + A_1 (A_0 + A_1 X_t + e_{t+1}) + e_{t+2} \quad (33)$$

olacaktır. t+2 dönemi için koşullu beklenen değer ise, $E_t X_{t+2} = (I + A_1) A_0 + A_1^2 X_t$ olarak ifade edilir. t+2'nin tahmin hatası ise $e_{t+2} + A_1 e_{t+1}$ olacaktır. n dönem sonraki tahmin hatası ise $e_{t+n} + A_1 e_{t+n-1} + A_1^2 e_{t+n-2} + \dots + A_1^{n-1} e_{t+1}$ olacaktır. Bu denklemin n dönem sonraki hareketli ortalamalar ile gösterimi ise $X_{t+n} - \mu \sum_{i=0}^{n-1} \phi_i \epsilon_{t+n-i}$ olacaktır. $\{y_t\}$ serisinin n dönem sonraki tahmin hatası aşağıdaki gibidir (Enders, 1995: 310).

$$y_{t+n} - E_t y_{t+n} = \phi_{11}(0) \epsilon_{yt+n} + \phi_{11}(1) \epsilon_{yt+n-1} + \dots + \phi_{11}(n-1) \epsilon_{yt+1} + \phi_{12}(0) \epsilon_{zt+n} + \phi_{12}(1) \epsilon_{zt+n-1} + \dots + \phi_{12}(n-1) \epsilon_{zt+1} \quad (34)$$

y_{t+n} 'nin n dönem sonraki tahmin hata varyansı $\sigma_y^2(n)^2$ olarak varsayılırsa,

$$\sigma_y(n)^2 = \sigma_y^2 [\phi_{11}(0)^2 + \phi_{11}(1)^2 + \dots + \phi_{11}(n-1)^2] + \sigma_z^2 [\phi_{12}(0)^2 + \phi_{12}(1)^2 + \dots + \phi_{12}(n-1)^2] \quad (35)$$

elde edilir.

$\phi_{jk}(i)^2$ katsayılarının negatif değere sahip olamayacağı göz önüne alındığında, tahmin dönemi arttıkça tahmin hatasının varyansı da artacaktır. ϵ_{yt} ve ϵ_{zt} serilerindeki şokların $\sigma_y^2(n)^2$ varyansındaki payları;

$$\frac{\sigma_y^2 [\phi_{11}(0)^2 + \phi_{11}(1)^2 + \dots + \phi_{11}(n-1)^2]}{\sigma_y^2(n)^2} \quad (36)$$

ve

$$\frac{\sigma_{\epsilon}^2 [\phi_{12}(0)^2 + \phi_{12}(1)^2 + \dots + \phi_{12}(n-1)^2]}{\sigma_y^2 (n)^2} \quad (37)$$

olacaktır (Enders, 1995: 311-312).

Tahmin hatasının varyans ayrıştırması, bir seride meydana gelen hareketlerin nedenini bulmak için kendinde meydana gelen şoklarla diğer serilerde meydana gelen şokları karşılaştırma anlamına gelmektedir. Eğer tüm tahmin dönemi boyunca ϵ_{zt} şokları $\{y_t\}$ serisinin tahmin hata varyansının hiçbirini açıklamıyorsa bu durumda $\{y_t\}$ serinin dışsal olduğu söylenebilir. Aksine eğer tüm tahmin dönemi boyunca ϵ_{zt} şokları $\{y_t\}$ serisinin tahmin hata varyansının tamamını açıklıyorsa bu durumda $\{y_t\}$ serinin içsel olduğu söylenebilir (Enders, 1995: 313).

5.2.9. Varyans ayrıştırma analizi sonuçları

Vektör otoregresif model (VAR model) sisteminin dinamiklerini ortaya çıkarmak için alternatif bir yaklaşım varyans ayrıştırmasıdır. Varyans ayrıştırması, içsel değişkenlerden birindeki değişimi, kendisi dahil, tüm içsel değişkenleri etkileyen ayrı ayrı şoklar olarak ayırmakta, böylece sistemin dinamik yapısı hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Ayrıca, sistemde yer alan değişkenlerden birinde meydana gelecek olan bir değişimin yüzde kaçının kendisinden, yüzde kaçının da diğer değişkenlerden kaynaklandığını gösterir.

Tablo 5.9: BUY için varyans ayrıştırma tablosu

Variance Decomposition of BUY	Period	S.E.	BUY	KOKR	KART	IHKR	TAKR
	1	3.481847	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
	2	5.343453	91.07939	7.152454	1.315365	0.452752	3.41E-05
	3	6.137239	87.37365	10.12100	1.574636	0.930522	0.000191
	4	6.491808	85.13467	12.28727	1.468148	1.109235	0.000675
	5	6.545164	84.07339	12.09161	2.392102	1.442061	0.000844
	6	6.613257	82.36873	13.14935	2.924340	1.556757	0.000831
	7	6.748406	79.21627	15.93604	3.314807	1.531909	0.000973
	8	6.867935	76.48686	18.69735	3.333667	1.481043	0.001082
	9	6.930714	75.23018	20.03993	3.273669	1.455106	0.001115
	10	6.958105	75.02342	20.22920	3.301606	1.444642	0.001126

BUY değişkenindeki değişimin son dönemler itibariyle yaklaşık % 75 i kendi içindeki dinamiklerin değişiminden kaynaklanmaktadır. BUY'da değişimlerin kaynağının son dönemler itibariyle yaklaşık % 20 si konut kredilerindeki değişimlerden kaynaklanmaktadır. Kredi kartları, ihtiyaç ve taşıt kredileri BUY için oluşan değişimlerde çok az yüzdelerle sahiptir.

Tablo 5.10: Konut kredileri için varyans ayrıştırma tablosu

Variance Decomposition of KOKR:	Period	S.E.	BUY	KOKR	KART	IHKR	TAKR
	1	1483.684	0.000000	85.57213	0.000000	0.000000	0.000000
	2	1972.387	0.012202	91.81411	0.001468	0.012202	0.007153
	3	2353.333	1.685026	92.51082	0.002591	1.685026	0.045821
	4	2557.446	6.050907	86.74439	0.002608	6.050907	0.053160
	5	2667.277	9.685779	81.37003	0.002558	9.685779	0.133080
	6	2756.366	13.57547	76.26599	0.003009	13.57547	0.290058
	7	2816.202	16.41913	73.07006	0.004567	16.41913	0.474447
	8	2854.074	18.31739	71.17669	0.004730	18.31739	0.692086
	9	2889.449	19.69287	69.85703	0.004817	19.69287	0.857064
	10	2934.450	20.65811	69.00523	0.005191	20.65811	0.970982

Konut kredilerindeki değişimin kaynağının yaklaşık % 19'u BUY'daki değişimlerden kaynaklanmaktadır. Yaklaşık % 69 u kendi içindeki dinamiklerden % 20 si ihtiyaç kredilerinden kaynaklanmaktadır. Kredi kartları ve taşıt kredileri çok az etkilemektedir.

Tablo 5.11: Kredi kartları için varyans ayrıştırma tablosu

Variance Decomposition of KART Period	S.E.	BUY	KOKR	KART	IHKR	TAKR
1	0.000803	2.598456	1.346911	90.74574	5.149708	0.159183
2	0.001202	1.408896	3.325652	82.71983	6.655678	5.889943
3	0.001254	1.880952	6.234505	76.01649	6.253914	9.614140
4	0.001263	1.987896	7.290666	75.00232	6.175993	9.543122
5	0.001484	1.611006	6.081982	78.84919	6.299733	7.158087
6	0.001735	1.187658	6.378468	78.20125	6.891837	7.340784
7	0.001783	1.630567	7.892755	74.08909	6.691057	9.696533
8	0.001790	1.742101	8.428778	73.56091	6.643178	9.625034
9	0.001941	1.578719	7.626672	75.85043	6.647469	8.296706
10	0.002136	1.309129	7.443276	76.19720	6.964389	8.086003

Kredi kartlarındaki değişimin en önemli kaynağı kendi içindeki dinamiklerden kaynaklanmıştır. Yaklaşık % 76' sının bu dinamiklerin değişime katkısı vardır. Kredi kartlarının değişiminin açıklanmasında konut, taşıt ve ihtiyaç kredileri çok az etkiye sahiptir.

Tablo 5.12: İhtiyaç kredileri varyans ayrıştırma tablosu

Variance Decomposition of IHKR: Period	S.E.	BUY	KOKR	KART	IHKR	TAKR
1	1806.617	9.226610	35.93907	0.000000	54.83432	0.000000
2	2313.149	5.743782	46.36633	0.003534	47.58903	0.297328
3	2851.423	4.415980	56.35120	0.002805	38.95853	0.271485
4	3338.088	3.357485	54.21889	0.002154	42.11774	0.303731
5	3673.371	3.155223	50.99058	0.001810	45.40299	0.449397
6	3953.545	3.109747	47.27393	0.002541	48.91040	0.703384
7	4195.741	3.045347	43.80482	0.002939	52.19156	0.955328
8	4406.848	2.864499	41.38075	0.002762	54.54111	1.210872
9	4607.054	2.651566	39.79310	0.002559	56.12702	1.425756
10	4810.334	2.442228	38.92453	0.002914	57.03766	1.592674

İhtiyaç kredilerindeki değişimin yaklaşık % 39 luk kısmı konut kredilerinden kaynaklanmaktadır. BUY değişkeni değişimde sadece % 2' lik küçük bir orana sahiptir. Kredi kartları ve taşıt kredileri çok az miktarda değişime neden olmaktadır. Yaklaşık % 57 lik bir kısım kendi iç dinamiklerdeki değişimden kaynaklanmıştır.

Tablo 5.13: Taşıt kredileri varyans ayrıştırma tablosu

Variance Decomposition of TAKR: Period	S.E.	BUY	KOKR	KART	IHKR	TAKR
1	429.3373	34.36978	2.797896	0.000000	3.499507	59.33282
2	538.2063	28.27834	8.947098	0.009995	2.477525	60.28704
3	600.7138	24.52692	11.44357	0.008035	5.492709	58.52877
4	626.2202	22.70956	10.98084	0.013546	9.684628	56.61142
5	640.2080	22.02745	10.63816	0.015451	12.73076	54.58819
6	651.7073	21.98389	10.93074	0.016279	14.39022	52.67887
7	661.9913	22.67668	11.22668	0.017276	14.96873	51.11063
8	669.4949	23.77910	11.11308	0.019482	15.02979	50.05855
9	674.4685	24.64177	10.94987	0.022427	15.03096	49.35498
10	677.4662	25.01477	10.96731	0.023497	15.06275	48.93168

Taşıt kredilerindeki değişimin kaynağının % 25 lik payı BUY değişkenine aittir. Taşıt kredileri değişimindeki % 10' luk bir kısım konut kredilerinden kaynaklanmaktadır. Kredi kartları çok az bir paya sahiptir. İhtiyaç kredileri % 15 lik paya sahiptir. Kendi içindeki dinamikler ise % 50 civarında bir paya sahiptir.

5.2.10. Etki-Tepki Analizi sonuçları

VAR analiziyle tahmin edilen katsayıların yorumlanması oldukça karmaşıktır. Bu sebeple VAR modeli sonuçlarını yorumlamak için genellikle, değişkenlerin şoklara verdikleri tepkilerin grafiksel gösterimi yani esas adıyla Etki-Tepki analizi kullanılmaktadır. Etki-tepki analizi, etki-tepki fonksiyonları ve bu fonksiyonların grafiklerinden oluşur.

İlk olarak etki-tepki fonksiyonunu tanımlamak gerekirse, herhangi bir değişkendeki bir standart hatalık şoka karşı içsel (bağımlı) değişkenin tepkisini ölçen fonksiyonlardır. Daha sonra etki-tepki fonksiyonu grafiklerini iyi anlamak için birkaç noktanın üstünde durmak gerekir. Grafiklerdeki yatay eksen (X-ekseni) çeyrek dönemlere ayrılmış olarak tepkinin süresini, dikey eksen (Y-ekseni) ise standart hata cinsinden tepkinin derecesini göstermektedir. Grafik, iki kesikli kırmızı çizgi ve bir sürekli mavi çizgiden oluşmaktadır. Sürekli mavi çizgi, modelin hata terimlerinde meydana gelen 1 standart hatalık şoka karşı bağımlı değişkenin zaman içerisinde gösterdiği tepkidir. Kesikli kırmızı çizgiler ise ± 2 standart hata için elde edilen güven aralıklarıdır. Bu durum, istatistiksel olarak bir standartlık hataya (s.e.) ± 2 (s.e.) aralığında tepki olarak da tanımlanabilir. Eğer kesikli kırmızı çizgiler belirli bir süreye kadar aynı anda pozitif veya negatif alanda ise tepki istatistiksel olarak anlamlıdır denir. Kesikli kırmızı çizgilerden yani güven aralıklarından biri pozitif diğeri negatif alanda ise sonuçlar istatistiksel olarak anlamsız kabul edilir (Yamak ve Korkmaz, 2005, s.26). Diğer değişkenin vereceği tepkilere göre değişkenler arasındaki ilişki için politika ayarlamaları yapılabilir.

Grafik çıktılarının word dosyasında yer kaplaması sorunu nedeniyle Eviews programı içinde tablo olarak da elde edilmesi mümkün kılınmıştır. Daha anlaşılır olacağı düşüncesiyle etki-tepki fonksiyonları tablo biçiminde değerlendirilmiştir.

Tablo 5.14: BUY için etki-tepki fonksiyonu

Response of BUY: Period	BUY	KOKR	KART	İHKR	TAKR
1	3.667950	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	2.743349	0.731410	-0.067984	-0.484000	0.241345
3	1.878006	0.934234	-0.037081	-0.709195	0.376274
4	1.174649	0.833291	-0.000124	-0.761200	0.400245
5	0.660944	0.596367	0.042735	-0.719342	0.362717
6	0.321852	0.329017	0.079920	-0.636359	0.293957
7	0.122742	0.089812	0.108579	-0.545606	0.217189
8	0.024360	-0.096131	0.128057	-0.464888	0.146167
9	0.008789	-0.224579	0.000000	-0.401485	0.087728
10	0.004758	-0.302563	0.067984	-0.356210	0.043821

BUY değişkenindeki 1 br. lik şoka karşılık kendisi artarak cevap verirken, konut kredileri son üç dönemde azalarak ama öncesinde artarak, kredi kartları hep artarak, tüketici kredileri azalarak, taşıt kredileri artarak cevap vermektedir.

Tablo 5.15: Konut kredileri için etki-tepki fonksiyonu

Respon se of KOKR: Period	BUY	KOKR	KART	İHKR	TAKR
1	424.6589	1380.951	0.000000	0.000000	0.000000
2	98.64940	1171.706	-312.2759	104.2474	-80.23033
3	117.2998	967.8760	-214.9711	160.9916	27.42289
4	238.3732	767.1658	-208.8102	237.3501	35.96094
5	289.5127	606.0196	-188.6360	299.5640	36.24096
6	294.9842	488.2093	-177.4681	346.4512	26.54081
7	274.9085	410.4372	-169.4716	376.7325	17.06022
8	243.8849	364.2225	-164.5813	392.9610	10.11845
9	211.2980	340.3016	-161.4954	398.4730	6.551865
10	182.3205	330.4066	-159.4080	396.6606	5.853406

Konut kredilerinde 1 br.lık şoka karşılık kredi kartları azalarak cevap vermektedir. İhtiyaç kredileri ve taşıt kredileri artarak tepki vermektedir. BUY ise, konut kredilerine artarak tepki vermektedir.

Tablo 5.16: Kredi kartları için etki-tepki fonksiyonu

Respon se of KART: Period	BUY	KOKR	KART	İHKR	TAKR
1	-0.001555	-0.000828	0.030251	-0.003868	0.013023
2	-5.24E-05	-0.002616	-0.006168	0.002225	-0.008364
3	0.000473	-0.000277	0.001395	0.000294	-0.001936
4	0.000559	0.000399	-0.000403	0.000310	-0.002015
5	0.000417	0.000857	0.000103	9.14E-05	-0.001095
6	0.000209	0.000977	0.000204	5.94E-05	-0.000694
7	1.48E-05	0.000942	0.000189	7.39E-05	-0.000400
8	0.000131	0.000827	0.000185	0.010124	-0.000231
9	0.003221	0.010692	0.000174	0.020183	-0.000132
10	0.040263	0.020567	0.000164	0.030238	-7.72E-05

Kredi kartlarındaki 1 birimlik şok karşısında, BUY değişkeni artarak, konut kredileri artarak, ihtiyaç kredileri artarak ve taşıt kredileri de azalarak cevap vermektedir.

Tablo 5.17: İhtiyaç kredileri için etki-tepki fonksiyonu

Respon se of İHR: Period	BUY	KOKR	KART	İHKR	TAKR
1	296.3739	1149.189	0.000000	1223.851	0.000000
2	159.2472	1318.963	-655.9011	1186.287	-222.0217
3	5.002382	1414.901	-512.9014	1072.609	-10.12121
4	151.8863	1394.802	-529.7638	1037.122	40.31315
5	264.3680	1329.190	-506.6716	1022.022	-78.48269
6	339.3070	1245.188	-490.9683	1021.305	-89.45204
7	381.5169	1162.872	-474.7805	1023.885	-89.31547
8	398.8610	1091.417	-460.7962	1024.859	-83.40307
9	399.4534	1033.920	-448.6039	1021.755	-76.02393
10	390.1905	989.7251	-438.0256	1014.061	-69.23470

İhtiyaç kredilerinde bir birimlik şoka karşılık; konut kredileri artarak, kredi kartları azalarak, taşıt kredileri azalarak ve BUY artarak tepki vermektedir.

Tablo 5.18: Taşıt kredileri için etki-tepki fonksiyonu

Respon se of TAKR: Period	BUY	KOKR	KART	IHKR	TAKR
1	183.0178	172.6545	0.000000	34.13716	372.2569
2	102.6547	114.5829	-51.42971	43.23984	232.7605
3	53.55345	77.74428	-27.46050	40.43715	170.6862
4	25.45450	50.89170	-23.78262	41.26578	117.3360
5	10.44689	34.32183	-18.70153	40.78050	81.22691
6	-3.078956	25.02358	-16.00846	39.60196	55.58568
7	-0.217927	20.72180	-14.19846	37.72293	38.02272
8	-1.602048	19.43808	-13.09024	35.48289	26.09850
9	-2.263637	19.73812	-12.37102	33.15904	18.11841
10	-2.774207	20.66337	-11.87683	30.96387	12.81930

Taşıt kredilerindeki bir birimlik şoka karşılık, BUY değişkeni azalarak, konut kredileri artarak, kredi kartları azalarak, ihtiyaç kredileri artarak cevap vermektedir.

SONUÇ

Bankacılık sektörü, hızlı ekonomik büyüme ve gelişmenin başarılmasında önemli bir araçtır. Bankalar, sadece parasal kontrol için bir kanal olmayıp, ekonominin yeniden yapılanmasında ve uzun dönemde sürdürülebilir makroekonomik istikrarın sağlanmasında, etkili olan kurumlardır. Mali sistem içinde bu kadar önemli bir role sahip olan bankacılık sektörünün, iktisadi sistemle olumlu etkileşimini açık ve net bir şekilde ortaya koyabilmesi ve sağlıklı bir yapıda işleyebilmesi gerekmektedir. Bankacılık sektörünün sorunsuz bir şekilde işlemesi, güçlü bir ekonomik yapının en önemli unsurlarından biridir.

Finansal kurumlar arasında etkinliği en fazla olan kuruluşların arasında bankalar gelmektedir. Bankaların ekonomik ilişkiler içerisinde önemli görevleri ve fonksiyonları bulunmaktadır. Öz kaynaklar ve yabancı kaynaklardan topladıkları fonları, fon ihtiyacı olan kişi ve kurumlara kredi olarak vermektedir. Çoğu bankalar, bankacılık işlemlerinin belirleyicisinin kredi vermek olduğuna inanmaktadır. Geleneksel bankacılığın borç verme amacı değişmekle birlikte, bankaların aktifleri içerisindeki payı oldukça fazladır. Ülkemizde de durum çok farklı değildir. Bankaların aktifinde kredilerin payı yüksektir. Gelirleri arasında en yüksek pay kredilerden elde edilen faiz ve ücretlerden oluşmaktadır.

Bankacılık sektörü, fon akışını sağlamak için genellikle kredi kanalını kullanırlar. Kredi kanalı, parasal aktarım mekanizmasının dört kanalından biridir. Parasal aktarım mekanizması kanalları; faiz oranı, döviz kuru kanalı, varlık fiyatları kanalı ve kredi kanalından oluşmaktadır. Kredi kanalının etkin çalışabilmesi ve fon akışını sağlamak için genellikle kredi kanalını kullanırlar. Kredi kanalının varsayımlarının sağlandığı bir ekonomide kredi hacmindeki değişikliklerin reel üretimi, dolayısıyla büyümeyi etkilemesi beklenir. Fakat, ülkemizde kredi kanalının çalışmasını aksatacak birçok engel söz konusudur.

Ekonomik yapı içerisinde ise, bireysel krediler ekonomik faaliyetlerin durgun olduğu dönemlerde eldeki atıl fonları değerlendirerek sistemin canlanmasında rol oynayan etkin bir ajandır. Harcamaların kayıt altına alınmasını sağladığı için ülkede

vergi gelirleri artışına da neden olmaktadır. Doğru kullanıldığında ekonomik faaliyetleri dengelemesi ve katkıda bulunmasının yanı sıra, bilinçli kullanılmadığında geri dönüşünde sorunlar yaşanması nedeniyle bireysel kredilerin ekonomide yaratacağı etkiler dikkatle incelenmelidir. Ülkemizde birçok batı ülkesinden farklı olarak bireysel kredi kullanımı, kredi kartlarıyla başlamış ve tüketici kredileri uygulamasına bundan çok daha sonra bireysel ihtiyaçlardan çok, atıl kalan fonları değerlendirme amacıyla geçilmiş ve teşvik edilmiştir.

Bireysel krediler, esas itibarıyla geliri yeterli düzeyde olan tüketicilere gelecekte elde edecekleri gelirleri önceden kullanabilme olanağı yaratmakta, ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlere hemen sahip olmalarını sağlamak ve taksitli ödeme sistemiyle kredinin geri ödenmesini kolaylaştırmaktadır. Bu çerçevede bireysel krediler, ticari amaçla kullanılan krediler olmadığı gibi, nakit sıkıntısı içinde olup yeterli gelir düzeyine sahip olmayan kişilere de kullandırılmaması gereken kredilerdir. Bireysel krediler alanındaki rekabet bir yandan bankacılık sistemindeki risk unsurları açısından önem taşıırken, bir yandan da ekonominin genel durumu üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir.

Bireysel krediler, paranın dolaşım hızını artırır, bireylerin gelirlerinden daha büyük kısmını tüketmeye başlamaları sonucu paranın tedavül hızı artmaktadır. Ayrıca, toplam arz üzerinde olumlu etki yapar. Üretim artışına, buna paralel olarak da yeni yatırımlara yol açarak istihdamı artırır. Ekonomik canlanmayı artırarak ülkenin büyüme hızı ve ticaret hacmi üzerinde olumlu etki yapar. Bireylerin satın almak istedikleri ya da ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlere hemen sahip olmalarını ve bütçelerine uygun bir şekilde ödeme olanağı sağlamak suretiyle mevcut yaşam standartlarını yükseltir. Bireyleri kredi taksit ödemelerinden dolayı zorunlu tasarrufa yöneltir. Bireylere alışverişlerde toplu peşin para avantajı sağlayarak pazarlık gücü kazandırır.

Bankalar, tüketici kredileri ve kredi kartlarından enflasyon üzerinde faiz getirisi elde ederler. Bu kredilerin, işlem maliyetlerinin kurumsal kredilere göre düşük olması ve riskin tabana yayılması nedeniyle bankalarca daha düşük riskli olarak nitelendirilmesi de bu artışın sebepleri arasında sayılabilir. Ayrıca, krediler

konusunda bir diğ er genel kural da, m űşterinin g űvenirliđ i ne kadar fazla ise risk priminin, dolayısıyla da faiz oranının o derece d űş űk olmasıdır. Ancak bankalar, kredi kartlarında bu kuralı uygulamamaktadır; yani en g űvenilir m űşteri kitlesine de riskli m űşterilere uygulanan faiz oranı uygulanmaktadır. Diğ er bir ifadeyle, m űşteriler arasında fark g űzetilmeden y űksek bir sabit bir faiz uygulanmaktadır.

Bankalar a ısından durum her zaman b űyle avantajlı olmayabilir. Kredi verilmesinde yapılan bir takım hatalar, ekonomik konjonkt űrde meydana gelen deđ iřimler bankalardan alınan bu kredilerin geri d űn űş űnde sorunlar yaratabilir. Kurumsal kredilere g űre riskin tabana yayılması ve daha k űçük tutarlarda olduđu için az riskli kabul edilmesi yargısı g űr űld űđ ű üzere űlkemizde çok da anlam tařımamaktadır.  űnk ű son yıllarda bu kredilerin diğ er krediler içerisindeki payı hızla artmaktadır. Dayanıklı t űketim malları, mesleki amaç, eđ itim, tatil, gıda, giyim gibi seçenekleri içeren diğ er t űketici kredilerinin 2002 yılı sonundan itibaren en b űy űk paya sahip olduđu g űr űlmektedir. Bu kredilerin teminatsız olduđu d űř űn űld űđ űnde miktarlarındaki artıřın dikkatle incelenmesi hususunun űnemi daha iyi anlařılabilir. Bankalar ve ekonomi a ısından da geri d űnmede en fazla risk oluřturan durum budur ki bu kısım kredi kartlarını da içermektedir. Dolayısıyla bu kredilerin geri d űn űş űnde yařanacak sorunlar(konut, tařıt vs.)alınan teminatla b űy űk űl űde giderilebilecekken, konut ve tařıt kredileri haricindeki mal ve hizmet alımlarındaki kredilerde bu olasılık azalmakta hatta s űz konusu olmamaktadır.

űzellikle geliřmekte olan ekonomiler için űnem arz eden bireysel kredilerin gerek yasal altyapısının g űlendirilmesi, gerek uygulamasındaki problemlerin deđ erlendirilerek  űz űme kavuřturulması gerekmektedir. Kredilerin geri d űn űş űnde sorunlar yařanması ve d űnmeyen miktarın artıřı sadece t űketiciyi, ilgili bankayı deđ il; bankacılık sistemini, űretimi, istihdamı sonuç olarak ekonomiyi derinden etkileyecektir. Geri d űnmeyen kredilerdeki artıř, hem bankacılık sisteminin yeniden kredi vermesini zorlařtırmakta, hem de ekonomideki űretim hacminin daralmasına yol açmaktadır. Ayrıca toplum içinde sosyal  űk űnt ű ve huzursuzluk yaratmaktadır.

Para politikasının temel ekonomik deđ iřkenler űzerinde meydana getirdiđ i etkiler olarak nitelendirilen parasal aktarım mekanizması, faiz oranı, d űviz kuru,

varlık fiyatları ve kredi kanalı aracılığı ile çalışmaktadır. Kuşkusuz birbirine bağlı bir dizi süreci ortaya çıkaran bu etkileşim zinciri, finansal yapının gelişmişlik düzeyi ile de yakından ilişkilidir. Gelişmiş ve kurumsallaşmış bir finansal yapı, bir yandan fon transferinde ortaya çıkabilecek olası riskleri azaltarak güvenli fon akışına aracılık etmekte, diğer yandan çeşitli finansal araçlar vasıtasıyla tasarrufların yatırıma dönüşmesine neden olmaktadır. Reel kesimi fonlama olarak da nitelendirilebilen bu sürecin etkin çalışması, özellikle tasarruf yetersizliğinden kaynaklanan yatırım eksikliğini ortadan kaldırmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde gözlenen tasarruf eksikliği yatırımların finansmanında ortaya çıkan zorlukları da beraberinde getirmektedir.

Bu durum ekonomik büyüme gibi temel politika hedeflerine ulaşabilmeyi zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda büyüme, dış finansman yollarıyla da gerçekleştirilebilir. Ancak, küresel fon akışının belirsizlik ve oynaklığı dışsal tasarrufların sürekliliğini ortadan kaldırmaktadır. İstikrarsızlık dönemlerinde gözlenen bu durum, büyüme için güvenilir finansal kaynakların neler olabileceği konusunu tartışma noktasına taşımaktadır.

Çalışmada, ekonometrik uygulamada kullanılan değişkenler olarak, konut kredileri, kredi kartları, ihtiyaç kredileri, taşıt kredileri ve büyüme olarak ele alınmıştır. Ekonometrik analiz periyodu, [2002.Q1-2014.Q4] dönemi olup üçer aylık veriler kullanılmıştır. Değişkenler önce Tramo/Seats filtresinde mevsimsellikten arındırılmış, daha sonra trend etkisinin giderilmesi amaçla birinci farkta durağan olduktan sonra analizler gerçekleştirilmiştir.

Değişkenler arasında uzun dönem eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu ve bu ilişkiyi sağlayan bir adet eşbütünleşme vektörü olduğu ve tüm değişkenlerin uzun dönemli ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir. İlişkilerin yönünün ve etki katsayılarının belirlenmesi için normalize edilmiş eşbütünleşme denklemi sonuçları elde edilmiştir. Buna göre, ele alınan her bir kredi değişkeni BUY değişkeni üzerinde istatistik anlamlı ve önemlidir. Taşıt kredileri dışında kalan diğer değişkenler BUY değişkenini pozitif yönde etkileyen yani; arttırıcı özellik taşıyan durumdadır. Sadece taşıt kredileri azaltıcı yönde anlamlı etkiye sahiptir. Ele alınan tüm değişkenler

istatistik anlamlı olduğu için kısa dönem ilişki için koşul sağlanmıştır, değişkenler arasında kısa dönem ilişki vardır ve katsayı işaretleri negatif olduğu için kısa dönemde denge sağlanacaktır. Hata d¼zeltme teriminin katsayısının negatif olması sisteme bir şok geldiğinde, hata d¼zeltme modeli mekanizmasının çalıştığı ve uzun dönemli değerden sapmanın s¼re geçtikçe azaldığı anlamına gelmektedir. Hata d¼zeltme teriminin katsayısının negatif çıkması Johansen eřb¼t¼nleřme testinde elde edilen seriler arasında eřb¼t¼nleřmenin olduğu y¼n¼ndeki bulguyu bir kez daha g¼stermektedir.

Ele alınan t¼m kredi değerkenleri b¼y¼menin granger nedeni çıkmıştır. B¼y¼me ise, kredi değerkenlerinin t¼m¼n¼n granger nedeni çıkmıştır. Yani ift y¼nl¼ nedensellik elde edilmiştir. Varyans ayrıştırma analizine g¼re, konut kredilerindeki değerimin kaynağı, BUY değerkenindeki değerimin son d¼nemler itibariyle yaklaşık % 75 i kendi içindeki dinamiklerin değeriminden kaynaklanmaktadır. BUY’da değerimlerin kaynağının son d¼nemler itibariyle yaklaşık % 20 si konut kredilerindeki değerimlerden kaynaklanmaktadır. Kredi kartları, ihtiyaç ve taşıt kredileri BUY için oluşan değerimlerde çok az y¼zdelere sahiptir. Konut kredilerindeki değerimin kaynağının yaklaşık % 19’u BUY’daki değerimlerden kaynaklanmaktadır. Yaklaşık % 69’u kendi içindeki dinamiklerden % 20’si ihtiyaç kredilerinden kaynaklanmaktadır. Kredi kartları ve taşıt kredileri çok az etkilemektedir.

Kredi kartlarındaki değerimin en ¼nemli kaynağı kendi içindeki dinamiklerden kaynaklanmıştır. Yaklaşık % 76’sının bu dinamiklerin değerime katkısı vardır. Kredi kartlarının değeriminin açıklanmasında konut, taşıt ve ihtiyaç kredileri çok az etkiye sahiptir. İhtiyaç kredilerindeki değerimin yaklaşık % 39’luk kısmı konut kredilerinden kaynaklanmaktadır. BUY değerkeni değerimde sadece % 2’lik k¼¼k bir orana sahiptir. Kredi kartları ve taşıt kredileri çok az miktarda değerime neden olmaktadır. Yaklaşık % 57 lik bir kısım kendi iç dinamiklerdeki değerimden kaynaklanmıştır. Taşıt kredilerindeki değerimin kaynağının % 25 lik payı BUY değerkenine aittir. Taşıt kredileri değerimindeki % 10’ luk bir kısım konut kredilerinden kaynaklanmaktadır. Kredi kartları çok az bir paya sahiptir. İhtiyaç

kredileri % 15 lik paya sahiptir. Kendi içindeki dinamikler ise % 50 civarında bir paya sahiptir.

Etki-tepki analizi sonuçlarına göre, BUY değişkenindeki 1 br. lik şoka karşılık kendisi artarak cevap verirken, konut kredileri son üç dönemde azalarak ama öncesinde artarak, kredi kartları hep artarak, tüketici kredileri azalarak, taşıt kredileri artarak cevap vermektedir. Konut kredilerinde 1 br.lik şoka karşılık kredi kartları azalarak cevap vermektedir. İhtiyaç kredileri ve taşıt kredileri artarak tepki vermektedir. BUY ise, konut kredilerine artarak tepki vermektedir. Kredi kartlarındaki 1 birimlik şok karşısında, BUY değişkeni artarak, konut kredileri artarak, ihtiyaç kredileri artarak ve taşıt kredileri de azalarak cevap vermektedir. İhtiyaç kredilerinde bir birimlik şoka karşılık; konut kredileri artarak, kredi kartları azalarak, taşıt kredileri azalarak ve BUY artarak tepki vermektedir. Taşıt kredilerindeki bir birimlik şoka karşılık, BUY değişkeni azalarak, konut kredileri artarak, kredi kartları azalarak, ihtiyaç kredileri artarak cevap vermektedir.

Kredi kartı, ihtiyaç ve konut kredisi kullanımının artması ekonominin talep cephesini canlandırarak satışların artmasına neden olmaktadır. Satışlarda meydana gelen artış ekonominin arz cephesini yani üretimini canlandırarak artmasına sebep olmaktadır. Üretimde meydana gelen artış zaman içinde ekonominin reel anlamda büyümesine zemin hazırlayarak büyümenin artmasına neden olmaktadır. Taşıt kredisinde yaşanan durum ise bunun tam tersidir. Taşıt kredisinde meydana gelen artış otomotiv sanayinin talep cephesine bir canlılık getirmekte ancak talep edilen otomotivlerin daha çok ithal otomotivlerden oluşması ithalatın artmasına neden olarak geliri azaltan unsur olan sızıntıların artmasına neden olmakta bu durumda büyümenin azalmasına neden olmaktadır. Taşıt kredilerinin artması sonucu büyümenin azalmasının bir diğer nedeni de taşıt kredilerinin artmasının taşıt satışlarını artırarak daha fazla petrol kullanılmasına neden olmasıdır. Türkiye’de taşıt kredisinin artışı ile birlikte petrol ithalatı da artmakta bu durum yine gelirin azalmasına neden olarak büyümenin düşüş göstermesine zemin hazırlamaktadır.

Bu sonuçlar, Türkiye ekonomisinde ekonomik büyümenin kredi hacmi büyüme oranını daha geniş bir ifadeyle finansal gelişmeyi hızlandırdığını da

göstermektedir. Büyüme süreci, bir yandan tasarrufları artırmakta diğer yandan da faiz oranını düşürerek borçlanma maliyetini azaltıcı özellikler içermektedir. Fon kullanımını teşvik eden bu yapının varlığı ekonomik büyüme ile desteklenmektedir. Talep yanlı yaklaşımı destekleyen bu sonuçlar, farklı finansal göstergelerin kullanıldığı Kar ve Pentecost (2000)'un çalışmasıyla da uyum göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Yalçın: **İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Vipaş Yayınevi, 2002.
- Adıgüzel, Burak: **İpotekli Sermaye Piyasası Araçları**, İstanbul, Beta Yayınevi, 2008.
- Akçalı, Melih: **Avrupa ve Türkiye’de Bireysel Bankacılık Uygulamaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997.
- Akdiş, Muhammet: **Para Politikalarının Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkinliği**, Afyon, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, No: 13, 1996.
- Akgüç, Öztin: **Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi**, İstanbul, Yedinci Baskı, Arayış Basım ve Yayıncılık, 2006.
- Aksakal, Hümeyra: **Ailelerin Bireysel Kredi ve Kredi Kartı Kullanım Durumunun İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2006.
- Aksoy, Tamer: **Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye’de Uluslararası Bankacılık (Sistemik ve Analitik Bir Yaklaşım)**, Ankara, Birinci Baskı, Yayın No: 109. Sermaye Piyasası Kurulu Yayını, 1998.
- Aksoy, Erdal: **Türk Bankacılık Sisteminde Bireysel Krediler ve Bankacılık Altyapısının Paylaşımı (Ortak ATM ve POS Kullanımı)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.
- Altınöz, Utku: “Parasal Aktarım Mekanizması”, **Bankacılar Dergisi**, 73(1), 2010, s.54-66.
- Andersen, Arthur: **2000’li Yıllarda Türk Bankacılık Sektörü**, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 211, 1999.
- Artan, Seyfettin: **İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Örneği: Yatırım Harcamaları Ekonomik Büyüme İlişkisi 1963–1999**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2000.

- Arslan, İbrahim, Sevda Yapraklı : “Banka Kredileri ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, **Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, 7(1), 2008, 88-103.
- Aslan, Yılmaz: **En Son Değişiklikler ve Yargıtay Kararları Işığında Tüketici Hukuku**, Bursa, İkinci Baskı, Ekin Kitabevi, 2004.
- Ayaroğlu, Pınar: “Tüketicinin Finansmanı: Riski Tabana Yaymak”, **Bankacılar Dergisi**, 1(1), 1990, s.51-64.
- Aydın, Neslihan: **Türkiye’de 1995-2008 Yılları Arasında Enflasyon ve Krizlerin Banka Kredileri Üzerine Etkisi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- Balkaş, Kaan: **Kredi Kavramı ve Sektör Kredilerine Göre Türkiye’deki Belli Başlı Sektörlerin Analizi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.
- Baydemir, Mehmet: **Her Yönüyle Kredi Kartları**, İstanbul, Birinci Baskı, MS Destek SMMM Yayınları, 2004.
- Berber, Metin: **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Trabzon: , Derya Kitabevi, 2006.
- Biber, Ahmet Emre: “İktisadi Büyümede Kurumsal Faktörler ve Kurumsal Değişim”, **Akademik Bakış Dergisi**, 19(1), 2010, s.3-24.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK): **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporları 2009**, (Çevrimiçi), www.bddk.org.tr, 12.06.2014.
- Bankalararası Kart Merkezi (BKM): **Faaliyet Raporu 2011**, (Çevrimiçi), www.bkm.org.tr, 23.04.2015.
- Bostancı, Necla: **Türkiye’de Bireysel Bankacılık Hizmetleri Eğitiminin Müşteri Davranışlarına Etkisi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2004.
- Buhur, Oğuzhan: **Tüketici Kredisi Açısından Kredi Kartı Uygulaması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.
- Bulut, Cihan : **Kamu Açıkları, Enflasyon, Faiz Oranı ve Döviz Kuru İlişkileri**, İstanbul, Der Yayınları, 2002.

- Branson, William: **Macro Economic Theory and Policy**, New York, Harper & Row Publishers, 1989.
- Brooks Chris: **Introductory Econometrics for Finance**, (Çevrimiçi), www.catdir.loc.gov/catdir/samples 1-32, 12.02.2014.
- Cebe, Yalçın: **İpotekli Konut Kredi Sistemi ve Türkiye Uygulaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.
- Çeker, Mustafa: “Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve Tüketici Kredileri Açısından Bankalara Getirdiği Yükümlülükler”, **Bankacılar Dergisi**, 15(1),1995, s. 18-28.
- Cengiz, Ekrem: “Bireylerin Kredi Kartlarını Değiştirme Tutumları”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 19(1), 2009, s.179-196.
- Cengiz, Vedat: “Parasal Aktarım Mekanizması İşleyişi ve Ampirik Bulgular”, **Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 33(1), 2009, s. 225-247.
- Charemza,Wojciech Derek Deadman: **New Directions in Econometric Practice**, England, Edward Elgar Publishing Limited, 1993.
- Çırpan, Belgin: **Kredi Kartları**, İstanbul, Ceren Basım Yayın, 2000.
- Çetintaş, Hakan: “İhracat ve Ekonomik Büyüme”, **Journal of Faculty of Business**, 5(1) ,2004 s.22-35.
- Çiçek, Macide: “Türkiye’de Parasal Aktarım Mekanizması: VAR (Vektör Otoregrasyonu) Yaklaşımıyla Bir Analiz”, **İktisat İşletme ve Finans**, 20(1), 2005, s. 82-105.
- Demir, Osman: “Durgun Durum Büyümeden İçsel Büyümeye”, **Cumhuriyet Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, 3 (1), 2002, s.1-16.
- Dinler, Zeynel: **İktisada Giriş**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 1998.
- Duranlar, Selçuk: **Bankacılık**, Edirne, Kazancı Kitap Yayıncılık, 2007.
- Eğilmez, Mahfi Ercan Kumcu: **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004.
- Enders, Walther : **Applied Econometric Time Series**, New York, John Wiley Pbc., 1995.

- Engle, Robert F.
Clive W. Granger: “Co-Integration and Error-Correction: Representation, Estimation and Testing”, **Econometrica**, 55, 1987, s.251-276.
- Eken, Mehmet Hasan
Hüseyin Selimler: **Banka Muhasebesi**, İstanbul, Yayın No: 375, Der Yayınevi, 2004.
- Erdoğan, Seyfettin
Sinem Beşballı: “Türkiye’de Banka Kredi Kanalının Üzerine Ampirik Bir Analiz”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 11(1), 2009, s. 28-41.
- Ergür, Halil: **Bankacılıkta Teknoloji Uygulamaları: Elektronik Bankacılık ve Hukuk**, İstanbul, İlkem Yayıncılık, 1990.
- Dickey, David A.
Wayne Fuller: “Distribution of the Estimators of Autoregressive Time Series with a Unit Root”, **Journal of the American Statistical Association**, 74(1), 1979, s. 427-431.
- Dickey, David A.
Wayne Fuller: “Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root”, **Econometrica**, 49 (4), 1981, s.1057-1072.
- Fikir, Halit: **Türkiye’de Kamu Harcamaları ve İktisadi Büyüme Üzerine Etkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- Goldstein, Morris
Philip Turner: “Banking Crises in Emerging Economies: Origins and Policy Options”, **Bank for International Settlements (BIS) Economic Papers**, 46 (1) 1996, s.1-67.
- Görgün, Sevim: **Maliye Politikası**, İstanbul, Çağlayan Basımevi, 1973.
- Gündüz, Lokman: “Türkiye’de Parasal Aktarım Mekanizması ve Banka Kredi Kanalı”, **İMKB Dergisi**, 18(1), 2001, s. 13-30.
- Güney, Alptekin: **Banka İşlemleri**, İstanbul, Beta Basımevi, 2007.
- Güven, Samih: “Türkiye’de Banka Kredileri ve Büyüme”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, 197(1), 2002, s. 88-100.
- Gündoğdu, Funda: **Türkiye’de Bankacılık ve 1980 Sonrası Dönemin Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1998.
- Gür, Ekin Toksöz: **Kredi Kanalının Etkin Çalışması ve Türkiye Uygulaması**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Ankara, 2003.

- Granger, Clive W. : “Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-spectral Methods”, **Econometrica**, 37(3), 1969, s.424-438.
- Granger, Clive W. and Paul Newbold: “Spurious Regressions in Econometrics”, **Journal of Econometrics**, 2(1), 1974, s.111-120.
- Gujarati, Damodar: **Temel Ekonometri**, Çev. Ümit Şenesen & Gülay Şenesen, İstanbul, Literatür Yayınları, 1999.
- Gujarati, Damodar: **Basic Econometrics**, Fourth Edition, New York, The McGraw-Hill Pbc. , 2004.
- Han, Ergül
Ayşen Kaya: **Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2002.
- Hiç, Mükerrerem: **Büyüme ve Gelişme Ekonomisi**, İstanbul, 2. Basım, Filiz Kitabevi, 1994.
- Hubbard, Glenn : “Is There a Credit Chanel For Monetary Policy”, **Federal Reserve Bank of St. Lois Review**,3(2), 1995, s. 63-77.
- İbicioğlu, Mustafa
Mehmet Baha Karan: “Türkiye’de Faiz Oranlarının Tüketici Kredileri Üzerindeki Etkisi”, **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar**, 3(2), 2009, s. 11-30 .
- İşığışok, Ercan: **Zaman Serilerinde Nedensellik Çözümlemesi**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1994.
- İnal, Tamer: **Açıklamalı-İçtihatlı Tüketici Kredileri ve Tüketici Kredisi Sözleşmeleri: İsviçre Hukuku-Fransız Hukuku ve Avrupa Birliği Konseyi Yönergeleri Işığında**, İstanbul, Yayın No: 1244, Beta Basımevi, 2002.
- İnan, Emre: “Parasal Aktarım Mekanizmasının Kredi Kanalı ve Türkiye”, **Bankacılar Dergisi**, TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, 39(2), 2001, s.1-19.
- İşcan, Ayşen: **Banka Kredilerindeki Daralmanın Ekonomik Etkileri ve Kredilerdeki Gelişimi**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003.
- Johansen, Soren: “Statistical Analysis of Cointegrating Factors”, **Journal of Economic Dynamics and Control**, 12(1), 1988,s. 231-254.

- Johansen, Soren: “Estimation and Hypothesis Testing of Cointegration Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models”, **Econometrica**, 59(1), 1991, s. 1551-1580.
- Johansen, Soren
Katarina Juselius: “Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration-With Applications to the Demand for Money”, **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, 52(1), 1990, s. 169-210.
- Johnson, Hazel: **The Bank Valuation Handbook**, Chicago, Irwin Professional Publishing, 1996.
- Jones, Charles: **İktisadi Büyümeye Giriş**, (Çev: Şanlı Ateş ve İsmail Tuncer), İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2001.
- Kahraman, Murat: **Bireysel Bankacılıkta Kredi Pazarlama Stratejilerinin Geliştirilmesi ve Uygulamaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2001.
- Kar, Muhsin
Eric Pentecost: “Financial Development and Economic Growth in Turkey: Further Evidence on the Causality Issue”, **Loughborough University Department of Economics, Economic Research Paper**, No: 00/27, 2000, s.1-35.
- Kar, Muhsin
Sami Taban: **İktisadi Gelişmenin Temel Dinamikleri ve Kaynakları, İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü**, Ed: Muhsin Kar ve Sami Taban, Bursa, Ekin Kitabevi, 2005.
- Kar, Muhsin
Hüseyin Ağır: **“Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Testi”**, (Çevrimiçi), www.bilgiyonetimi.org, s.181-191, 12.04.2015.
- Karagül, Mehmet: “Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, 5(1), 2003, s. 79-90.
- Kasapoğlu, Özgür: **Parasal Aktarım Mekanizmaları: Türkiye için Uygulama**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2007.
- Kashyap Anil,
Jeremy Stein
David Wilcox : “Monetary Policy and Credit Conditions: Evidence from the Composition of External Finance”, **American Economic Review**, 83(1), 1993, s.261-297.
- Kaya, Feridun: **Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması**, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No: 263, 2009.

- Kayar, İsmail: “Kredi Sözleşmelerinde Bankaya Tek Yanlı Faiz Artırma Yetkisi Veren Hükümlerin Geçerliliği ve Uygulaması”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2(1),1997, s. 88-105.
- Kibritçioğlu, Aykut: “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni büyüme Modellerinde Beşeri sermayenin Yeri”, **Ankara Üniversitesi S.B.F Dergisi**, 53(1), 1998, s. 207- 230.
- Koç, Yıldırım: “**Tüketici Kredileri ve İşçi Sınıfının Durumu**”, *Aydınlık Gazetesi Yazısı*, 6 Şubat 2012, (Çevrimiçi), www.yildirimkoc.com, 14.02.2015.
- Korkmaz, Sezer
Yasemin Esra Gövdeli: “Türk Bankacılığında Alternatif Dağıtım Kanalları ve Ürünleri ile Bunların Gelişiminde ve Pazarlanmasında Eğitimin Önemi”, **Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi**, 15(1), 2004, s. 1-18.
- Korkmaz, Turhan
Hasan Uygurtürk: “Türkiye’deki Emeklilik Fonları ile Yatırım Fonlarının Performans Karşılaştırılması ve Fon Yöneticilerinin Zamanlama Yetenekleri”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 15(1), 2008, s.114-147
- Köse, Nezir
Selahattin Togay: **Küresel Ekonomik Krizin Türkiye’de Reel Sektöre Yansımaları**, MPM Verimlilik Raporu, No: 21, Ankara, 2010.
- Lipsey, Richard,
Peter Otto
Steiner, Douglas Purvis: **Economics**, New York, Harper and Row Publishers, 1984.
- Lucas, Robert: “On the Mechanics of Economic Development”, **Journal of Monetary Economics**, 22(1), 1998, s. 3-42.
- Maddala,Soundalyarao
Gangadharrao: **Introduction to Econometric**, Second Edition, New York, Macmillan Publishing Company, 1992.
- Mankiw, Gregory: “The Growth of Nations”, **Brookings Papers on Economic Activity**, 1(1), 1995, s. 275-326.
- Mishkin, Frederic : “**The Transmission Mechanism and the Role of Asset Prices in Monetary Policy**”, NBER Working Paper Series, (Çevrimiçi), <http://www.nber.org/papers/w8617>, 01.04.2014.
- Mishkin, Frederic: “Symposium on The Monetary Transmission Mechanism”, **Journal of Economic Perspectives**, 4(2), 1995, s. 3-10.

- Nualtaranee, June : **“Transmission Mechanism of Monetary Policy: Literature Survey, Theoretical Discussion”**, (Çevrimiçi), <http://wb-cu.car.chula.ac.th/papers/transmission.htm>, 20.02.2014.
- Orhan, Osman
Seyfettin Erdoğan: **Para Politikası**, İstanbul, Yazıt Yayın Dağıtım, 2007.
- Oy, Osman: **Kredi Teminatları ve Kredi Suçları**, İstanbul, Beta Yayınevi, 2003.
- Özcan, Özge: **Türkiye’de Elektronik Bankacılık: İnternet Bankacılığı Üzerine Bir Çalışma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2007.
- Özbek, Zerrin: **“Kobilerin Türk Ekonomisine Etkileri”**, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, 31(1), 2008, s. 49-57.
- Özdemir, Adnan: **Türkiye’de Kredi Kartları Uygulamasının Değerlendirilmesi ve Bir Model Önerisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992.
- Öztürkler, Harun
Affan Hakan Çermikli : **“Türkiye’de Bir Parasal Aktarım Kanalı Olarak Banka Kredileri”**, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, 44(1), 2007, s. 57-68.
- Parasız, İlker: **Modern Büyüme Teorileri: Dinamik Makro Ekonomiye Giriş**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 1997.
- Parasız, İlker: **Para-Banka ve Finansal Piyasalar**, 6. Baskı, Bursa, Ezgi Kitabevi, 1997.
- Parasız, İlker: **Makro Ekonomi Teori ve Politika**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 1998.
- Parasız, İlker: **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama**, İstanbul, Banksis Yayınları, 2000.
- Parasız, İlker: **Ekonomik Büyüme Teorileri**, 3. Baskı, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2008.
- Pekin, Tevfik: **Ekonomiye Giriş**, İzmir, Bilgehan Matbaası, 1995.
- Phillips Peter C.B. **“Testing for a Unit Root in Time Series Regression”**,

- Pierre Perron: **Biometrika**, 74(2), 1988, s. 335-346.
- Reisoğlu, Seza: “Konut Edinme Amaçlı Konut Finansmanı Sözleşmeleri ve Uygulama Sorunları”, **Bankacılar Dergisi**, 61(1), 2007, s. 75-97.
- Romer, Paul M.: “Increasing Returns and Long Run Growth”, **Journal of Political Economy**, 94(5), 1986, s. 1002-1037.
- Samuelson, P. Anthony
William Nordhaus: **Economics**, Singapore, McGraw Hill Book Company, 1989.
- Santomero, Anthony M.: “Bankacılık Düzenlemeleri Banka Müşterilerine Nasıl Yansır”, **Bankacılar Dergisi**, Yayın No: 43, 2002, s. 101-104.
- Sims, Christopher A. : “Macroeconomics and Reality”, **Econometrica**, 48(1), 1980, s.1-48.
- Sivrikaya, Ayşen: **Teknolojik Gelişme ve Ekonomik Büyüme**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003.
- Sloman, John: **İktisat Makro**, Ahmet Çakmak (çev.), 1. Basım, İstanbul, Bilim Teknik Yayınevi, 2004.
- Solow, Robert M.: “Growth Theory: An Exposition”, **The Economic Journal**, 80(2), 1970, s. 936-948.
- Stock James H.
Mark W. Watson: “Testing for Common Trends”, **Journal of the American Statistical Association**, 83(1), 1988a, s.1097-1107.
- Stock James H.
Mark W. Watson: “Variable Trends in Economic Time Series”, **Journal of Economic Perspectives**, 2(1), 1988b, s. 147-174.
- Şahinbeyoğlu, Gülbin: **“Monetary Transmission Mechanism: A View From a High Inflationary Environment”**, Discussion Paper, (Çevrimiçi), <http://www.econturk.org/Turkisheconomy/cb3.pdf> 10.03.2014.
- Şakar, Birgül: **Banka Kredileri ve Yönetimi**, İstanbul, Beta Basım Yayım, 2006.
- Takan, Mehmet: **Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim**, Ankara, Nobel Yayın, 2001.

- Taş, Derya : **Parasal Aktarım Mekanizması ve VAR Analizi ile Türkiye Uygulaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- Taşkın, Dilvin: “Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler”, **Ege Akademik Bakış**, 11(2), 2011, s. 289-298.
- Tekirdağ, Arda: **Türkiye’de Bireysel Kredi Artışı ve Risk Analizi**, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, İstanbul, 2009.
- Temurlenk, Sinan A. **Türkiye’de İktisadi Dalgaların Analizi: Bir Yapısal VAR Modeli Uygulaması**, (Çevrimiçi), e-dergi.atauni.edu.tr/atauniiibd/article/download, 16.07.2014.
- Terzioğlu, Kenan: **AB’ye Uyum Sürecinde Türkiye’de Bireysel Kredilendirme Politikasında Yapılan Değişiklikler ve Bu Değişikliklerin Hizmetiçi Eğitimi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2007.
- Terzioğlu, Günsel
Gülây Günay
Ayfer Aydın Boylu: **Ailelerin Bankalarca Sağlanan Tüketici Kredilerini Kullanma Durumlarının İncelenmesi**, (Çevrimiçi), <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/aabgggt.pdf>, 22.07.2014.
- Tezel, Yahya Sezai: **İktisadi Büyüme**, 2. Baskı, Ankara, İmaj Yayınevi, 2000.
- Thirwall, Philip Arestis: **Growth and Development**, 7th Edition, New York, Palgrave Macmillan Pbc.. , 2003.
- Tugay, Fatoş: **Hizmette Rekabetin Dinamiği Ücret ve Komisyonlar**, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, No: 7,1992.
- Tunçay, Mengü: **Tüketim Teorileri ve Tüketim Teorilerinin Bireysel Bankacılık Üzerine Uygulanabilirliği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2002.
- Tutcuoğlu, Rabia Saliha: **Dünyada ve Türkiye’de Bireysel Bankacılığın Gelişimi Nedenleri Ve Bankacılık Sektörü Açısından Oluşturduğu Riskler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İTİCÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.

- Türker, Tuba: **İktisadi Büyüme Beşeri Sermaye ve Türkiye'nin Kalkınma Sürecinde Beşeri Sermayenin Gelişimi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2000.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB): **Operasyonel Risk Veri Tabanı 2004**, (Çevrimiçi), www.tbb.org.tr/231/hdy/12, 14.02.2015.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB): **Bankacılık Raporu 2014**, (Çevrimiçi), www.tbb.org.tr/2004/rap02, 03.04.2015.
- Tüylüoğlu, Şevket: **İçsel Büyüme Modelleri (Teorik Çerçeve-Ampirik Bulgular)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 1995.
- Tomanbay, Mehmet Turgut Gümüş: **Genel Ekonomi**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2004.
- Unay, Cafer: **Makro Ekonomi**, İstanbul, Vipaş Yayıncılık, 2001.
- Ünsal, Erdal Muzaffer: **Makro İktisat**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2009.
- Üzümcü, Adem: **İçsel Büyüme Modelleri ve Dış Ticaret Kazançları (Türkiye Üzerine Bir Uygulama)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2002.
- VakıflarBankası T.A.O.: **Türk Bankacılık Sektörünün 10 Yıllık Gelişimi**, Planlama ve İktisadi Araştırmalar Grup Yönetmeliği (İktisadi Araştırmalar ve Mevzuat Yönetmeliği), Sektör Araştırmaları Serisi No: 29, Ankara, 2003.
- Yalçın, Ebru : **İktisadi Büyüme ve Dış Krediler: Ampirik Bir Çalışma**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2005.
- Yenici, Veysel Akın.: **Türk Bankacılık Sistemi İçerisinde Bireysel Bankacılık Ürünleri ve Muhasebeleştirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- Yetim, Sedat: **Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri**, Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, 1997.

- Yıldırım, Erhan: **Büyüme ve İktisadi Gelişme, İktisadın İlkeleri**, Ed: Ömer Faruk Çolak, Ankara: , Alkım Yayınevi, 1996.
- Yılmaz, Eyüp: **Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri**, İstanbul, Yayın No: 170, Türkmen Kitabevi, 2000.
- Yüksel, Aycan: **Türkiye’de KOBİ’lerin Banka Kredilerine Erişimi**, Ankara, T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, Yayın No: 2, 2011.
- Yükseltürk,Osman Ferhat: **Kredi Piyasasında Arz ve Talep Dengesizlikleri: Türkiye İçin Uygulamalı Bir Çalışma**, Ankara, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, 2010.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Selçuk DEMİR
Doğum Yeri ve Yılı : Ilıca-Erzurum 23.05.1966

EĞİTİM

Doktora : İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
İktisat Anabilim Dalı 2009-2015

Yüksek Lisans : İstanbul Ticaret Üniversitesi
Uluslararası Bankacılık ve Finans Bölümü
2006-2008

Lisans : Anadolu Üniversitesi AÖF
İş İdaresi Bölümü 1984-1989

İŞ DENEYİMİ

T.C. Ziraat Bankası A.Ş.
İstanbul Anadolu Bölge Koordinatörü
Ticari Şube Müdürlüğü
Daire Başkanı
Şube Müdürü
2001-2015

T.Emlak Bankası A.Ş.
Uzman Yardımcısı
Uzman
Müdür Yardımcısı
Bölge Müdürü
1992-2001